

**Državni zbor Republike Slovenije
1992 – 2012**

dr. Jure Gašparič

Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2012

dr. Jure Gašparič

Inštitut za novejšo zgodovino

Ljubljana, junij 2012

KAZALO

UVOD	5
Parlament kot osrednja politična institucija...	5
... in zgradba	9
PARLAMENTARIZEM NA SLOVENSKEM 1848 – 1992	12
Zamišljena ustavna vloga Državnega zbora, njegov položaj in njegova izvolitev	25
ŠEST MANDATNIH OBDOBIJ DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE	32
Prvo mandatno obdobje – v znamenju tranzicije	32
Drugo mandatno obdobje – šibkost velike koalicije	45
Tretje mandatno obdobje – v znamenju »levice«	60
Četrto mandatno obdobje – v znamenju »desnice«	72
Peto mandatno obdobje – v znamenju »krize«	83
Šesto mandatno obdobje – čas novih strank?	97
ZNAČILNOSTI PARLAMENTARNEGA DELA IN SLOVENSKA PARLAMENTARNA KULTURA	104
Poslovník	104
Razprava	113
Obstrukcija	120
Interpelacije in poslanska vprašanja	124
Preiskovalne komisije: najostrejši meč opozicije?	133
Poslanske skupine	155
Delovna telesa	160
Strokovne službe Državnega zbora	168
POSLANEC DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE	171
Določanje položaja in vloge poslanca...	171
... in spreminjanje položaja in vloge poslanca	173
»Poslanski privilegiji«	175
Poslanska plača	175

Poslanska imuniteta	178
Struktura poslanske zbornice	181
»Podgane, podlasice, lisice ...«?	183
PARLAMENT IN ZAUPANJE	190
SUMMARY	196
SEZNAM VIROV IN LITERATURE:	216

UVOD

Parlament kot osrednja politična institucija...

»Kaže se, kakor da so se pod parlamentom podrli vsi stebri, na katerih sloni; da nihče več ne misli na to, kar je pri vsakem drugem zakonodajnem zastopu ob sebi razumljivo, da mora namreč sam varovati pogoje svoji existenci. Stranke postopajo namreč tako, kakor da je njih prvi namen, parlamentarizem ubiti, dasi jim vendar samo parlament daje moč in veljavo in bi s propadom parlamenta prišle vse skupaj na nič.«

Novice, 22. 2. 1901

Ko je časnikar lista *Novice* v začetku vihrovega stoletja ugotavljal, da parlament na Dunaju počenja samomor, je zgolj zapisal tisto, o čemer je razpravljalo vsako kavarniško omizje. Želeni parlament, velika pridobitev konstitucionalne dobe, je velikokrat pomenil veliko razočaranje ... Več kot stoletje kasneje, ko slovenskih poslancev ni več niti v dunajskem državnem zboru niti v Narodni skupščini Kraljevine SHS / Jugoslavije niti v federalnih in republiških skupščinah druge jugoslovanske države, se zdi, da dilema ostaja enaka. Parlament, ki si ga je večina prebivalstva v začetku devetdesetih let 20. stoletja iskreno želela, se je kmalu zatem znašel na repu zaupanja državljanov. Ljudje hočemo parlament, a nam ta naposled ne ustreza, saj je bojda le politični teater, demokratična dekoracija, prave odločitve, ki zadevajo državljanje, pa se – podobno kot za časa habsburške monarhije – tako ali tako sklepajo za zaprtimi vrati, za izbranimi in ozkimi strankarskimi omizji.¹ Parlament, ki na tem prostoru obstaja od sredine 19. stoletja, je tako precej časa preživel v pričakovanju napovedane (četudi redko zares verjetne) klinične smrti.² Spodkopavale bi ga naj politične stranke, kar je že v dvajsetih letih 20. stoletja teoretsko izjemno odmevno utemeljil nemški ustavni pravnik Carl Schmitt.³ Parlamenti na kontinentu in zlasti v srednji Evropi so torej že

¹ Prim. France Bučar: Svobodni parlament. V: Delo, 13. 6. 2012.

² Parlament v klasični obliki in funkciji je dejansko nekajkrat tudi zares ugasnil, najprej že kmalu po rojstvu, leta 1851, nato januarja 1929, ko je kralj Aleksander Karađorđević razglasil diktaturo, in nato ob drugi svetovni vojni.

³ Carl Schmitt: Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus. Berlin 2010.

kmalu po svojem rojstvu zašli v krizo, ki ji ni videti konca, a so temu navkljub naposled vendarle (s prekinitvami, toda precej dolgo) (pre)živel.

Parlament je tako nedvomno izjemna institucija, saj kljub svojemu per definitionem heterogenemu značaju in izpostavljenemu položaju v družbi še zmerom igra pomembno vlogo, ne le politično. Kljub dejstvu, da se v sodobnem času vse bolj krha klasično razmerje med parlamentom in vlado (v škodo parlamenta), še zmerom ostaja ključna institucija evropskih političnih sistemov.

Sodobni demokratično izvoljeni evropski parlamenti 19. in 20. stoletja so vseskozi bili javni prostori, kjer je pod budnim očesom javnosti potekala s pravili regulirana izmenjava stališč in mnenj. Četudi so se v Evropi med seboj precej razlikovali, so vendarle imeli veliko ključnih skupnih točk – bili so (na sicer zelo različne načine) izvoljeni organi, ki so se redno sestajali, razpravljali o družbenih vprašanjih in naposled odločali z glasovanjem. Toda način, na katerega so bili izvoljeni, kot tudi način njihovega delovanja ter razprave, se je precej razlikoval. Konkretno parlamentarne prakse v različnih parlamentih pojmuje kot parlamentarno kulturo, ki je znotraj Evrope različna.⁴ (Nekateri publicisti celo ločujejo višjo in nižjo parlamentarno (in politično) kulturo, a menim, da naj bo pojem deksriptivna kategorija.) Prav parlamentarna kultura v veliki meri vpliva na odnos parlament – javnost oz. na percepcijo parlamenta med državljani.

Za opazovanje pomena in vloge parlamenta (ter posledično analize neke družbe) ne zadostujeta zgolj predstavitev rezultatov volitev in glasovanj ter analiza programov strank, ampak je treba vpogledati tudi v načine in prakse, po katerih parlament, kot eminenten prostor srečevanj in spopadov, dela. Javnosti vsekakor dostopen, a hkrati zastrt vsakdanji svet parlamenta, o katerem se pravzaprav ne sprašujemo, ampak predstavlja “common sense”,⁵ utegne biti ena od jedrnih točk delovanja parlamentarne demokracije.

Morda se zdi, da je s »politično oz. parlamentarno kulturo« najpreprosteje pojasniti značilnosti slovenskega, pa tudi slovaškega, češkega, nemškega... parlamentarizma, da je taka razlaga izhod v silo tedaj, ko ne zmoremo najti racionalne razlage. Toda vprašanje, ki se ob tem nujno porodi, ni več tako preprosto: Na podlagi česa pa moremo sklepati, da parlamentarizem vodi ratio? Razumevanje in tudi funkcioniranje parlamentarne demokracije namreč ni (zmeraj) racionalistično, nekateri teoretiki celo trdijo, da se ljudje in narodi začnejo obnašati racionalno in modro šele tedaj, ko izčrpajo vse druge možnosti.⁶ Vneto iskanje

⁴ Jan Wintr: Česká parlamentní kultura. Praha 2010 (dalje Wintr, Česká parlamentní kultura), str. 5-7.

⁵ Gl. Alfred Schütz, Thomas Luckmann: Strukturen der Lebenswelt. Frankfurt am Main 1979.

⁶ Lucian W. Pye: Political Culture Revisited. Political Psychology, 1991, No. 3, str. 504.

izključno racionalnih razlag za stanje duha v parlamentu in zaupanje v parlamentarno demokracijo tako ne more biti metodološko smiselno početje.

Trdimo lahko, da je razumevanje parlamentarne demokracije tako pri volivcih kot pri izvoljenih rezultanta politično-zgodovinske dediščine, specifik tranzicijskega razvoja in strukturiranja političnega prostora, z gledovanjem po uveljavljeni teorijah in praksah v tujini (zlasti na Zahodu)... Je sad gotovega politično-kulturnega vzorca, ki se je izoblikoval in se še oblikuje, pri čemer je potrebno poudariti, da so nove politične institucije parlamentarne demokracije zrasle relativno hitro, mentalni proces v glavah ljudi, ki to spremljajo, pa je počasnejši, kar je značilnost vse vzhodne Srednje Evrope.⁷ Predstave o parlamentu in parlamentarni demokraciji ter značilnosti njenega funkcioniranja v obdobju od leta 1992 do 2012 v Sloveniji tako niso le politična kronika, marveč svojevrstna odslikava politične tranzicije.

Tematika kulturne zgodovine parlamentarizma je v nekaterih nacionalnih historiografijah solidno obdelana,⁸ toda tovrstna dela so prej izjema kot obče uveljavljen raziskovalni trend.⁹ Povsem drugače je s stanjem klasičnih politično-zgodovinskih raziskav parlamentarizma. Zanimanje za tematiko se je v vseh srednjeevropskih državah, ki so nastale na ruševinah habsburške monarhije, izjemno povečalo po padcu železne zavese, z uvajanjem moderne parlamentarne demokracije. Poleg posameznih sintetičnih študij¹⁰ je leta 2000 po dolgih pripravah zagledal luč sveta sedmi zvezek uveljavljene avstrijske edicije Die Habsburgermonarchie, ki na več kot 2700 straneh nadvse izčrpno predstavlja zgodovino konstitucionalizma in tudi parlamentarne prakse. V tem kontekstu je tudi slovensko zgodovinopisje – izvzemši pionirsko študijo Vasilija Melika z naslovom Volitve na Slovenskem iz leta 1965 – pokazalo nekoliko več zanimanja za raziskave slovenskih parlamentarnih izkušenj v preteklosti šele po osamosvojitvi Slovenije. Poleg nekaj zbornikov in parcialnih študij je doslej izšlo že nekaj celovitejših predstavitev problematike,¹¹ ki v

⁷ Michal Kopeček: *Historická paměť a liberální nacionalismus v Česku a střední Evropě po roce 1989*. V: *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha– Litomyšl 2008 (dalje Kopeček, *Historická paměť a liberální nacionalismus*), str. 259.

⁸ Gl. zlasti: Wintř, *Česká parlamentní kultura*.

⁹ Peter Burke trdi, da prave kulturne zgodovine parlamentarizma še nimamo. – Peter Burke: *Kaj je kulturna zgodovina*. Ljubljana 2007.

¹⁰ Npr. András Gerő: *The Hungarian Parliament (1867 – 1918). A Mirage of Power*. New York 1997.

¹¹ Gl. pregledno delo Janka Prunka, Cirile Toplak, Marjete Hočevar: *Parlamentarna izkušnja Slovencev 1848 – 2004*. Ljubljana 2006 (dalje Prunk, Toplak, Hočevar, *Parlamentarna izkušnja*); zbornik *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma*. Ljubljana 2005; temeljno študijo Miroslava Stiplovška: *Slovenski parlamentarizem 1927 – 1929. Avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma*. Ljubljana 2000 (dalje Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*) in temeljito analizo Bojana Balkovca: »Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša«. *Volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi*. Ljubljana 2011.

glavnem temeljijo v klasičnem politično-zgodovinskem pristopu. Šele nedavno so začele nastajati tudi konceptualno in problemsko drugačne študije, usmerjene v analizo praks. Tovrstna besedila prihajajo zlasti izpod peresa Janeza Cvirna.¹²

Pričujoče delo obsega obdobje od prvih državnozbornih volitev leta 1992 do začetka delovanja parlamenta v šestem mandatnem obdobju leta 2012 in torej zaokroža njegovih prvih dvajset let. Po svoji strukturi ni ne klasična politična ne kulturna zgodovina (kot zgodovina praks), a hkrati združuje veliko političnega (slednje je nenazadnje opredeljevalo delo parlamenta) in veliko »kulturne zgodovine političnega«. Konceptualno se še najbolj približuje oznaki »institucionalna zgodovina« (Clyve Jones: *A Short History of Parliament*), kar pomeni, da ilustrira in v določenih segmentih interpretira, kot kakšen je bil Državni zbor zamišljen, kako se je razvijal in kako deloval.¹³ Tako tematsko kot problemsko se osredinja izključno na Državni zbor, za katerega v besedilu uporabljam tudi sopomenko parlament. Državnega sveta, »nepopolnega drugega doma«, ne obravnavam, s čimer pa nikakor ne želim minimizirati (ali celo zamolčati) njegove ustavne vloge. Prepričan sem zgolj, da v širši družbeni percepciji večina ljudi enači (in je enačila) slovenski parlament le z Državnim zborom, ki tudi figurira kot osrednje mesto političnih srečevanj. Državni svet pa bi prejkoslej bil ravno tako zanimiv za zgodovinsko obravnavo. Zastopstvo interesov bi s svojimi načini funkcioniranja in opredeljevanja v okviru trans-historične komparativistike gotovo ponujalo primerjavo s kurialnim dunajskim državnim zborom iz druge polovice 19. stoletja.

Glede na časovno oddaljenost obravnavane problematike lahko delo o Državnem zboru nedvomno označimo s skovanko Georgea Kennana »zgodovina sedanjosti«, saj vse dolgoročne posledice vseh dogajanj in procesov niso znane, četudi je razvojni lok vendarle že mogoče zaznati.¹⁴ Slovenska parlamentarna praksa je v dveh desetletjih ne nazadnje šla skozi intenzivno in spreminjajoče se obdobje. Podajanje problematike je mestoma narativno in podrobno,¹⁵ kjer se skozi pripoved skuša izpostaviti posamičen subjekt in njegovo zgodbo (največkrat poslanca) in hkrati bogato s številnimi daljšimi dobesednimi citati s parlamentarnih sej. Slednje zlasti zato, ker delo prikazuje tudi zgodovino parlamentarnih

¹² Cvirnov parlamentarni opus obsega tudi najtemeljitejše slovensko delo o razvoju parlamentarizma v habsburški monarhiji *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v habsburški monarhiji. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848 – 1918)*. Ljubljana 2006 (dalje Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma*).

¹³ Pri tem vsekakor upoštevam dela s področja političnih ved, zlasti študije Draga Zajca.

¹⁴ Timothy Garton Ash: *Jahrhundertwende. Weltpolitische Betrachtungen 2000 – 2010*. München 2010 (dalje Ash, *Jahrhundertwende*), str. 14-18.

¹⁵ Prim. metodološki pristop k analizi ceremonij in ritualov v parlamentu: Shirin M. Rai: *Ceremony and Ritual in Parliament: Preface*. V: *The Journal of Legislative Studies*, Sept. 2010, No. 3, str. 281-282. Dostopno na: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=1111&issuedate=2010-08-20&homepage=no>, pridobljeno 18. 6. 2012.

praks in o tem najbolj plastično in ilustrativno govorijo sami poslanci. Izbrani pasusi skušajo prikazati moč podane misli in krepkost ter seveda učinek uporabljenih izrazov. Študija je ob tem tudi podatkovno precej obilna, saj kot zgodovinar sodobnosti sledim tezi zgodovinarja Timothyja Gartona Asha: Dejstva so subverzivna.¹⁶ Četudi osamljen podatek redko (ali skoraj nikdar) kaj pove, pa njihova smiselna zgostitev sama po sebi spodkopava marsikatero domnevo, stališče, relativizira uveljavljen dovtip.

... in zgradba

Parlament v očeh državljana ni zgolj politična institucija, parlament je tudi stavba, kjer parlament (institucija) dela. Povezovanje institucije z zgradbo se morda zdi trivialno in povsem nesmiselno, a vendar ni nepomembno. Okolje, v katerem zaseda parlament, pogojuje samozaupanje in samodojemanje poslancev in strokovnih delavcev, prezentira državo in reflektira njeno vlogo in pomen. Parlamentarna zgradba – in skozi njo parlament – je sredstvo komunikacije z državljani. Tudi zato je bil dunajski državni zbor za časa habsburške monarhije monumentalna neoklasicistična stavba, v slikovitem opisu Marka Twaina »izvrsten prostor za teatralične učinke«. Twain, ki je z galerije opazoval parlamentarno areno, je dobil vtis, da ni noben drug parlament tako bogato dekoriran, tako oblikovan. Stene iz visoko poliranega in bogato obarvanega marmorja, častitljivi pilastri, obsijani z mehko električno svetlobo. V parlamentu pa polne galerije modno urejenih gledalcev, zlasti ženske naj bi bile občudovanja vredne, trume poslancev v vsakodnevnih oblačilih in nad njimi potrpežljivi predsednik parlamenta Poljak Abrahamowicz, ob katerem je Twain pomislil na Richelieua.¹⁷ Parlament je nedvomno govoril zase in o sebi, še predno je prvi poslanec spregovoril prve besede ...

Današnji češki parlament zaseda v baročnih malostranskih palačah pod Hradom, v srcu češkega parlamentarizma, kjer je nekoč deloval češki deželni zbor, po letu 1918 pa revolucijska Narodna skupščina, ki je postavila temelje češkoslovaške državnosti.¹⁸ In današnja srbska skupščina stoluje v prepoznavnem Domu Narodne skupščine, v zgradbi, v kateri so se do leta 1991 srečevali jugoslovanski poslanci. Takoj po oblikovanju prve jugoslovanske države leta 1918 so poslanci sicer zasedali v palači Starega dvora, nato pa precej časa v nekdanji konjeniški kasarni. Eno zadnjih dejanj v tej zgradbi so bili streli Puniše

¹⁶ Ash, Jahrhundertwende, str. 11.

¹⁷ Mark Twain: *Stirring times in Austria*. V: *The Man That Corrupted Hadleyburgh and Other Stories*. London 1925 (dalje Twain, *Stirring times in Austria*), str. 304-305.

¹⁸ Wintr, *Česká parlamentní kultura*, str. 8.

Račića na hrvaške poslance, saj je pol leta kasneje kralj Aleksander skupščino razpustil. Po obnovi ustavnega življenja leta 1931 so sveže izvoljeni poslanci in (po ustavi na novo predvideni) senatorji sedli v nove klopi na Vračarju, v nekdanjo jahalno šolo »Manjež«. Toda »država« se je ves čas zavedala, da vsi omenjeni prostori niso primerni, da parlament (četudi je v tridesetih letih bil bolj podoben pseudoparlamentu) potrebuje reprezentativne prostore. Zato so vztrajno (a počasi) zaključevali gradnjo nove skupščinske zgradbe – Doma Narodne skupščine, ki je bila naposled končana leta 1936 in nato odtlej pa vse do danes gostila poslance državnih tvorb s tega prostora.¹⁹

Jugoslovansko skupščino je po eni strani odlikovala njena zunanost, a ravno tako tudi notranost, ki je bila skrbno koncipirana. Bila je funkcionalna, omogočala je formalno in neformalno kuloarsko delovanje parlamenta, in hkrati s svojo ureditvijo predstavljala kraljevino »treh plemen«. Pohišstvo je bilo detajlno izdelano, skupščinskemu bifeju je bil dan poseben poudarek, prostore so krasila konceptualno osmišljena in predpisana umetniška dela, izbrana na natečaju.²⁰

Reprezentativen vtis je nenazadnje dajal tudi ljubljanski Deželni dvorec, sedež kranjskega deželnega zbora na Kongresnem trgu, in kasneje deloma še banska palača, osrednja zgradba vladne četrti. Tam je zasedal banski svet Dravske banovine, ki pa ni imel značaja parlamenta (oz. je imel le kakega od parlamentarnih atributov). Prva povojna slovenska »ljudska« skupščina »svojih« prostorov sprva ni imela, tako da je podobno kot beograjska skupščina po letu 1918 domovala v začasnih prostorih. Prvo ustavo je sprejela v dvorani Slovenske matice na Kongresnem trgu, nato pa se je preselila v stavbo Kazine, kjer so danes prostori Inštituta za novejšo zgodovino. V nekoč imenitni veliki kazinski dvorani je še danes na steni impozanten slovenski grb. Skupščina je leta 1959 končno dobila povsem svoje in povsem zanjo zamišljene in zgrajene prostore, le streljaj od Kazine, na Šubičevi ulici.

Novogradnja po zamisli arhitekta Vinka Glanza je štirinadstropnica, ki je ob nastajanju sledila dotlej uveljavljenim reprezentacijskim konceptom. Pri gradnji so tako uporabili le domače materiale – marmor, kamen, les. Stavbo so leta 1991 povezali s sosednjim poslopjem, kjer je nekoč delovala Kranjska hranilnica, tedaj osrednja finančna institucija dežele. Parlamentarno pročelje krasijo povedne kiparske kompozicije Karla Putriha in Zdenka Kalina,

¹⁹ Slovesna otvoritev nove zgradbe je bila 18. 10. 1936. Jugoslovanski poslanci in senatorji pa so v novih prostorih uživali zgolj tri leta, saj so Narodno predstavništvo po sporazumu Cvetković-Maček in vzpostavitvi Banovine Hrvaške razpustili, do novih volitev pa pred napadom sil osi na državo aprila 1941 nato ni več prišlo.

²⁰ Natečaja so se udeležili tudi Tone Kralj z deloma Osvobojenje in Kosovo sa Jugoviča majkom (zanju je prejel nagradi, a ni bil izbran kot izvajalec), Rajko Slapernik z delom Duša (bil je izbran kot izvajalec), kipar Lojze Dolinar z delom Crveni krug (prejel je nagrado), kipar Tine Kos z deli Knez Kocelj (bil je izbran kot izvajalec), Prosveta in Morje (prejel je nagrado) ter kipar France Gorše z delom Križ (bil je izbran kot izvajalec). – Arhiv Jugoslavije, 72/125.

ki povzemajo vsa področja družbe, o katerih se izza njih razpravlja in posledično tlakuje »varna pot v blaginjo«. Notranjost krasijo umetniška dela priznanih slovenskih umetnikov; preddverje velike dvorane freska Slavka Pengova, ki prikazuje nekoliko mitologizirano slovensko zgodovino od slovanskih selitev do obnove po drugi svetovni vojni. Pred veliko dvorano po svoje izstopa nadvse poveden kipec Franceta Kralja Ruvajoča se dečka, ki plastično ponazarja nedolžne a ostre spopade med poslanci.²¹

Parlament komunicira skozi »svojo« zgradbo, v njej je na simboličen (in tudi mitološki) način vtkana tista politična zgodovina, ki jo Državni zbor vidi kot svoj žlahtni fundament.

* * *

Študija Državni zbor 1992 - 2012 je nastala v okviru raziskovalnega projekta »Državni zbor Republike Slovenije – slovenski demokratični zakonodajni organ 1992-2012; dvajset let delovanja«, ki ga je financiral Državni zbor, in raziskovalnega programa »Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju«, ki ga izvaja Inštitut za novejšo zgodovino (vodja dr. Jurij Perovšek). Mag. Tatjani Krašovec, vodji Raziskovalno-dokumentacijskega sektorja Državnega zbora, ki je bdela nad izvajanjem projekta, se ob tem iskreno zahvaljujem, ravno tako prof. dr. Janezu Cvirnu, ki mi je kot recenzent s sugestijami in kritičnimi mislimi bil v veliko pomoč. Upam, da delo sicer že široko odprta vrata Državnega zbora odpira še bolj na stežaj in da morda vzpodbudi postavljanje novih vprašanj o stanju, pomenu in vlogi parlamentarizma.

²¹ Državni zbor. Ljubljana 2000, str. 14-25.

PARLAMENTARIZEM NA SLOVENSKEM 1848 – 1992

V začetku 19. stoletja, ko se je tudi v kontinentalni Evropi postopoma, a vse bolj nezadržno uveljavljala ideja konstitucionalizma in parlamentarizma, je stara Avstrija ostajala trdno v oklepu absolutističnega sistema, ki ga je utelešal knez Clemens von Metternich. Vsakršna javna razprava o politično-sistemskih spremembah je bila onemogočena. Konkretnije kritike režima in zahteve po njegovi liberalizaciji so se najprej – v tridesetih letih – pojavile na Ogrskem, v naslednjem desetletju pa so prodrle tudi čez mejo v Avstrijo. Ideje, ki so tedaj krožile, so bile prodorne in moderne, a vendarle še precej oddaljene od konstitucionalnega političnega sistema zahodnega tipa. V vsakem primeru pa so kritiki režima ravno v konstitucionalizmu videli tisto sredstvo, ki bi lahko prerodilo državo in jo iztrgalo iz »mrtvila«. Po izbruhu marčne revolucije na Dunaju leta 1848 tako ni presenetljivo, da je vprašanje ustavne preureditve monarhije postalo eno osrednjih, zahteve pa temeljitejše. Tega so se zavedali tudi na dvoru, vsled česar je cesar že dva dni po izbruhu revolucije obljubil začetek dela na »novi konstituciji«. ²²

Kaj sploh je »konstitucija«, kaj konstitucionalizem, je bilo takrat pri precejšnjem delu (zlasti kmečkega) prebivalstva nejasno. Šlo je za novost izjemnih razsežnosti. Nekateri so jo enačili s »popolno prostostjo«, kjer nihče nima nobenih dolžnosti, drugi so v njej videli pot k višanju davkov. Urednik časopisa Novice Janez Bleiweis je zato precej točno ljudstvu pojasnjeval, kako je »konstitucija« taka »vladija, ktera pripusti, de prihodnjič ne bo le samo gospóska, temuč de bojo tudi deželni in mestni stanovi, ki bojo zató od ljudstva izvoljeni, pravico iméli govoriti, svoje želje in vošila v prihodnjih postavah in davkih pred tronam Cesarja odkritoserčno razodeti, in pa tudi zvedeti, kakó in kam se deržavno premoženje vsako leto obračuje«. ²³ Poleg pojasnjevanja pomena konstitucije so Novice predlagale tudi ustrezen slovenski izraz zanjo. Po njihovem mnenju bi bila najboljša »sovlada«, saj cesar vlada skupaj z ljudstvom. V poljščini, češčini in hrvaščini uveljavljena beseda »ustava« pa se jim je zdela neprimerna, ker da ne pove nič konkretnega. ²⁴

Za pripravo ustave je bil zadolžen notranji minister Franz von Pillersdorf, ki je že do aprila 1848 pripravil prvi osnutek (Grundlinien der Verfassung). T. i. aprilaska ali Pillersdorfova ustava je povsem na novo določala politično podobo države, saj jo je spreminjala v ustavno monarhijo in hkrati uveljavljala relativno širok katalog temeljnih

²² Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 1-4.

²³ Cit. po: Prav tam, str. 6.

²⁴ Prav tam, str. 5-6.

državljskih pravic. Toda osrednjo vlogo je še zmerom ohranjal cesar, ki je imel pravico do zakonske iniciative, izključno pravico sankcioniranja zakonov, pravico do imenovanja ministrov in vrhovno poveljstvo nad vojsko. Povrhu vsega bi tudi zakonodajno oblast izvajal v sodelovanju z dvodomnim parlamentom, sestavljenim iz senata in poslanske zbornice. V prvem naj bi sedeli polnoletni principi cesarske rodbine, s strani cesarja doživljenjsko imenovani člani in še 150 predstavnikov, ki bi jih izvolili najbogatejši zemljiški posestniki. V poslanski zbornici pa naj bi sedelo 383 predstavnikov ljudstva, izvoljenih na podlagi omejene volilne pravice.²⁵

Aprilska ustava je tako zadovoljila marsikatero zahtevo, a je temu navkljub naletela na veliko nasprotovanje, saj je ne nazadnje bila oktroirana, dajala je preveliko vlogo cesarju in uvajala »aristokratski« zgornji dom parlamenta. Vse večje nezadovoljstvo je v kombinaciji z nezavidljivim vojaško-političnim položajem države naposled prisililo vlado in cesarja k popuščanju. Maja je bil zgornji dom ukinjen, volilni sistem nekoliko liberaliziran, bodoči parlament pa je bil razglašen za ustavodajnega.²⁶

Parlament oz. državni zbor je bil nato izvoljen julija 1848 in še isti mesec začel z delom na novi ustavi. Zaradi izbruha oktobrske revolucije na Dunaju se je jeseni umaknil v majhno moravsko mesto Kroměříž, kjer je z delom sicer nadaljeval, a v docela spremenjenih političnih okoliščinah. Ozračje ni bilo več naklonjeno korenitejšim spremembam, vladne zahteve so postajale vse bolj omejujoče, povrhu vsega je prestol zasedel novi cesar, mladi Franc Jožef I. Poslanci so tako pristali na kompromisni osnutek, ki je bil poln nasprotij, a še zmerom korenitejši kot aprilska ustava. Po osnutku je cesar še naprej ohranjal osrednjo vlogo, a je bila hkrati opazno krepkejša vloga parlamenta.²⁷

Kljub doseženemu kompromisu so se nasprotja med vlado in poslanci vse bolj zaostrovala, zavoljo česar se je vlada odločila, da bo državni zbor razpustila in sama oktroirala ustavo. Novo temeljno listino je pripravil notranji minister Franz Stadion, marca 1849 pa je že prejela cesarsko sankcijo. Ob njeni razglasitvi je Franc Jožef kroměřížske poslance obtožil, da so delali ustavo »po teoriji«. T. i. marčna ali oktroirana ustava se je seveda precej razlikovala od kroměřížške in se bolj zgledovala po Pillersdorfovi. Uvajala je dvodomni parlament, sestavljen iz zgornjega (das Oberhaus) in spodnjega doma (das Unterhaus), pri čemer bi v prvem sedeli predstavniki deželnih zborov, v drugem pa neposredno izvoljeni predstavniki ljudstva. Toda do volitev in dejanske uveljavitve marčnega

²⁵ Prav tam, str. 6-12.

²⁶ Prav tam, str. 12-14.

²⁷ Prav tam, str. 29-55.

sistema naposled ni prišlo, saj sta cesar in vlada sistematično in vse bolj odločno krčila politični prostor, dokler ni cesar decembra 1851 z dvema silvestrskima patentoma dokončno ukinil marčne ustave. S tem je obnovil absolutistični sistem, ki se je ohranil skozi celo desetletje.²⁸

Šele zunanjepolitična katastrofa v letu 1859, ko je Avstrija izgubila vojno proti Franciji in italijanskemu Piemontu, je v kombinaciji z vse bolj nevzdržnim finančnim položajem države cesarja prisila, da je pristal na politično-sistemske spremembe v smeri demokratizacije in obnove ustavnega življenja. K temu je prispeval tudi pritisk finančnih krogov, ki zadolžene države niso želeli več kreditirati brez parlamentarnega nadzora nad državnim erarjem. Franc Jožef je tako najprej izdal oktobrsko diplomu (1860), ustavni dokument, s katerim pa skoraj nihče ni bil zadovoljen. V nezavidljivih razmerah je zato popustil in februarja 1861 razglasil t. i. februarško ustavo – kompleks zakonov, ki so skupaj tvorili ustavni sistem. Ustava je znova uvajala parlament, imenovan državni zbor (Reichsrat), sestavljen iz dveh zbornic, gosposke in poslanske. Člani gosposke (Herrenhaus) so bili visoki cerkveni dostojanstveniki, dedni člani iz visokega plemstva in s strani cesarja imenovani doživljenjski člani iz vrst plemičev, znanstvenikov in umetnikov. Poslansko zbornico je sestavljalo 343 poslancev, ki so jih sprva delegirali deželni zbori iz svoje srede. S februarško ustavo leta 1861 je tako bil v stari Avstriji prvič po letu 1848 vzpostavljen parlament v klasičnem smislu; predstavniško telo z jasnimi zakonodajnimi kompetencami in pristojnostjo nadzora nad državnimi financami (sprejemanje proračuna).²⁹

Po vnovičnem avstrijskem vojaškem porazu leta 1866 (v vojni s Prusijo in Italijo), ko je obstajala realna nevarnost rešitve nemškega vprašanja v velikonemškem duhu in se je zdel obstoj države ogrožen, se je cesar odločil za sporazum z madžarsko opozicijo (uvredba dualizma), ki je vodil v novo ustavno preureditev države, vsebovano v kompleksu zakonov, imenovanem decembrska ustava (1867). Kompetence dunajskega državnega zbora so se še povečale, s čimer se je Cislajtanijska (avstrijska polovica Avstro-Ogrske) skoraj povsem približala ustavnim standardom, ki so bili aktualni v revolucionarnem obdobju 1848/1849.³⁰

* * *

Decembrska ustava je ostala v veljavi vse do konca monarhije leta 1918, a je bila vmes deležna nekaterih sprememb, ki so zadevale izjemno pomembno vprašanje volilnega sistema. Težnje po njegovi reformi so sicer bile prisotne vse od obnove ustavnega življenja v Avstriji v

²⁸ Janez Cvirn: Razvoj ustavnosti parlamentarizma v Avstriji (1848-1867). V: Zgodovina v šoli, 2012, št. 1-2, str. 78-93; Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 62-74.

²⁹ Prav tam, str. 77-89.

³⁰ Prav tam, str. 111-128.

šestdesetih letih, vendar je demokratizacija na tem področju le počasi in postopoma napredovala.

Poslanske zbornice volivci sprva niso volili neposredno, ampak so njene člane »delegirali«³¹ deželni zbori iz svoje srede, ki so bili izvoljeni na podlagi t. i. kurialnega sistema, zagotavljajočega zastopstvo interesov. Po njem so bili volivci razdeljeni v volilne razrede, imenovane kurije; vsak izmed teh pa je volil vnaprej določeno število poslancev. Volivci kmečke kurije so tako volili 40 % poslancev, dejansko pa predstavljali 80 % prebivalstva, četrtino poslancev so izvolili volivci mestne kurije (manj kot petina prebivalstva), preostanek pa je pripadel dvema privilegiranim razredoma – veleposestniški kuriji in kuriji članov trgovsko-obrtne zbornice ter t. i. virilistom (nevoljenim članom) – rektorjem univerz in škofom. Po prvi veliki (in hkrati ustavni) reformi leta 1873 so bile uvedene direktne volitve v državni zbor, po drugi iz leta 1896 pa so obstoječim štirim kurijam dodali še peto – splošno kurijo.³¹ Sistem kurij je tako ostajal še naprej, o njegovi primernosti za sodobno parlamentarno demokracijo pa se je nadvse hudomušno izrazil načelnik SLS Ivan Šušteršič, ko je v državnem zboru dejal, da je sam veleposestnik na Kranjskem in da torej njegove interese zastopata poslanca Schwegel in Barbo, da je hkrati veleposestnik na Štajerskem in da torej zastopa njegove interese tudi grof Stürgkh; in ne nazadnje še dr. Tavčar, ki zastopa obrtnike.³² Vsi omenjeni so seveda bili njegovi politični nasprotniki.

Prizadevanja za splošno in enako volilno pravico so se precej okrepila po reformi leta 1896, ko je bil tudi avstrijski tisk poln tozadevnih diskusij. Na čelo boja za novo volilno reformo se je najprej postavilo delavsko gibanje.³³ Prelomni trenutek je dokončno napočil leta 1905. Vladna kriza na Ogrskem je v kombinaciji s turbulentnimi dogajanjem v Rusiji (rusko-japonska vojna in revolucija 1905), ki so še bolj podžgala socialdemokrate v njihovih volilnoreformnih akcijah,³⁴ pognala volilno debato tudi na parket dunajskega parlamenta. Ob njegovem ponovnem odprtju septembra 1905 so zbrani poslanci najprej prisluhnili nastopnemu govoru ministrskega predsednika barona Paula Gautscha, v katerem se ta ni mogel izogniti vprašanju volilne reforme. Sicer je poudaril, da je sam zagovornik razširitve

³¹ William Alexander Jenks: *The Austrian Electoral Reform of 1907*. New York 1950 (dalje Jenks, *The Austrian Electoral Reform*), str. 24, 73-74; Vasilij Melik: *Volitve na Slovenskem : 1861 – 1918*. Ljubljana 1965, str. 32-34.

³² Ivan Šušteršič je kot odvetnik pripadal tudi obrtniškem »stanu«. To je omenil na seji državnega zbora dne 5. 10. 1905. – Andrej Rahten: *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu*. Slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897 – 1914. Celje 2001, str. 59.

³³ Utemeljevanje splošne in enake volilne pravice iz ust socialdemokratskih politikov je povzemal tudi politik SLS Anton Korošec. Tako je na seji poslanske zbornice 20. 11. 1906 citiral socialističnega zastopnika, ki je dejal, da je enaka politična pravica »...marveč pravica, lastna vsakemu državljanu.« Cit. po: Feliks J. Bister: *Anton Korošec, državnozbornski poslanec na Dunaju. Življenje in delo : 1872 – 1918*. Ljubljana 1992, str. 50.

³⁴ Jenks, *The Austrian Electoral Reform*, str. 27-31.

volilne pravice, a hkrati navrgel, da bo realizacija le-te izjemno težaven in zapleten projekt.³⁵ Toda ne nemogoč; po napornih usklajevanjih je 1. decembra 1906 poslanska zbornica predlog volilne reforme potrdila. Slovencem je pripadlo skupno 23 mandatov.³⁶ Enaindvajsetega januarja 1907 je nato svoje privoljenje dala tudi gosposka zbornica in končno je s podpisom cesarja Franca Jožefa reforma 26. januarja 1907 postala zakon.³⁷ Slovencem je po njem pripadlo skupaj 23 mandatov, kar je približno ustrezalo deležu slovenskega prebivalstva.

* * *

Razvoju ustavnosti in parlamentarizma sta seveda neizbežno sledila politizacija množic in razmah strankarskega življenja. Počasi, a hkrati hitro, so se v tretjini stoletja prej nepolitične množice v precejšnji meri spolitizirale in razdelile na politične tabore.³⁸ Leta 1861, ko je cesar razpustil ogrski deželni zbor in so okrajni predstojniki na Kranjskem vladi poročali o reakcijah prebivalstva, so bila njihova poročila še enoznačna. Razen redkih izobražencev v mestih, ki so discipliniranje »upornih« Madžarov pozdravili, večinsko kmečko prebivalstvo cesarjeve poteze sploh ni komentiralo. »Za stvari, ki nimajo neposrednega učinka, se kmetje ne zanimajo. Vse njihove želje so usmerjene samo v to, da bi čim prej prišlo do znižanja davkov, ki so za njih čisto previsoki.« Temu pritrjujejo tudi podatki o volilni udeležbi. Ta je na občinskih volitvah, ki so jih (prvič po letu 1850) izvedli februarja 1861, bila sicer visoka, toda že na marčevskih deželnozborskih volitvah komaj 30 %. Volitve, ki za razliko od vseh kasnejših sicer niso poznale organiziranega volilnega boja, so odpirale »velika politična vprašanja« (konstruktivna organizacija države, odnos do februarske ustave, vprašanje osebne in verske svobode), a ta kmeta niso veliko zadevala.³⁹ V razmerah, ko ni bilo političnih »strank« in je – ob veliki nepismenosti – obstajala skromna komunikacijska mreža, so bile možnosti za politično mobilizacijo prebivalstva skromne.

Toda že na naslednjih volitvah (in vseh ostalih) je bila politična mobilizacija prebivalstva na bistveno višjem nivoju. Popuščanje pritiska cenzure, naraščanje števila časnikov, bolj demokratična društvena zakonodaja (1867), ki je omogočala ustanavljanje

³⁵ Zato je tudi dejal, da se bo vlada posvetila iskanju rešitve, kako pomiriti Nemce in Čehe ter tako prispevala k ohlajanju mednacionalnih nasprotij. Implicitno je s tem zavrnil skorajšnjo volilno reformo. – Prav tam, str. 32–33.

³⁶ 11 na Kranjskem, 7 na Štajerskem, 4 na Primorskem in 1 na Koroškem. Tem je mogoče dodati tudi 1 istrski hrvaško-slovenski mandat, ki pa ga Dragotin Lončar uvršča med hrvaške. – Dragotin Lončar: Politično življenje Slovencev : (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta). Ljubljana 1921, str. 75.

³⁷ Jenks, The Austrian Electoral Reform, str. 62, 64.

³⁸ Albin Ogris: Politične stranke. Ljubljana 1926 (dalje Ogris, Politične stranke), str. 64–65.

³⁹ Janez Cvirn, Jure Gašparič: Politika v živote obyvateľ'ov rakúsko-uhorskej monarchie a jej nástupníckych štátov. Predavanje na mednarodnem znanstvenem simpoziju Moderné dejiny stredoeurópskeho regiónu a ich vyučovanie v krajinách V4, ki ga je organizirala Univerza iz Bratislave v Šturovom na Slovaškem 20. do 23. septembra 2007. Šturovo 2007, tipkopolis (dalje Cvirn, Gašparič, Politika v živote obyvateľ'ov rakúsko-uhorskej monarchie a jej nástupníckych štátov).

političnih društev, pa liberalni zakon o pravici do javnih zborovanj (1867), ki je dopuščal relativno neovirano prirejanje množičnih javnih političnih shodov (posledica te zakonodaje je bilo taborsko gibanje), vse to je v politično življenje vnašalo prej neznano dinamiko. A tudi postopna demokratizacija političnega življenja je vse do konca stoletja imela svoje omejitve. Ob preštevilnih vzvodih vlade, da aktivno poseže v politično dogajanje, je bila glavna omejitev nedemokratični volilni sistem (1861), ki je aktivno udeležbo v političnem življenju omogočal le premožni in izobraženi manjšini.⁴⁰

V senci procesov politične demokratizacije, zlasti volilnega sistema v smeri splošne volilne pravice, je politika postopoma izgubljala svoj elitni značaj. Že znižanje davčnega cenzusa leta 1882 je v »strankah« okrepilo zavest o pomenu politične mobilizacije množic. Ob koncu osemdesetih let se je na nemških območjih Avstrije pojavilo troje velikih političnih gibanj, ki so poskušala mobilizirati široke sloje prebivalstva: socialdemokracija, vsenemci in krščanski socialci. Od volilne reforme leta 1896 brez politične mobilizacije najširših slojev ljudi sploh ni bilo mogoče obstati na političnem prizorišču. Že prve volitve po novem sistemu leta 1897 so jasno pokazale, da so stare »elitne« stranke z ozko socialno bazo (meščanstvo), obsojene na propad. (Na Češkem so se npr. »Staročehi« morali umakniti bolj populističnim in radikalnim »Mladočehom«). Ob prvih volitvah na podlagi splošne in enake volilne pravice leta 1907 pa so komentatorji povsod ugotavljali: »Vse je le rdeče in črno«. Na volitvah so triumfirale tiste stranke, ki so se s svojo komunikacijsko mrežo (društva, časopisje, hranilnice, zasebne šole in otroški vrtci) najbolj »zasidrale« med ljudmi. To pa so bile poleg socialdemokracije predvsem stranke katoliške usmeritve.⁴¹

Politična mobilizacija množic je tako v določeni meri sledila konceptu, ki so ga nizozemski sociologi poimenovali »stebričenje« (niz. verzuiling, nem. Versäulung, ang. cultural pillarization). Družba se je namreč začela vertikalno deliti na posamezne segmente oz. stebre po nacionalnem ali ideološkem ključu. Vsak steber (bodisi slovenski bodisi katoliški bodisi socialdemokratski...) je imel svoje družbene institucije: svoje medije, politične stranke, izobraževalne institucije in najrazličnejša društva.⁴² V nacionalno homogenih deželah je v boju za »duše ljudi« prevladoval ideološki moment. Med slovenskimi deželami je bil ta najbolj značilen za osrednjo slovensko deželo Kranjsko, kjer sta se na nož spopadali liberalna Narodno napredna stranka in katoliško usmerjena Katoliška narodna oz.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Val R. Lorwin: Segmented Pluralism. Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies. V: Comparative Politics, 1971, No. 2, str. 141-143. Dostopno na: <http://www.jstor.org/stable/421297>, pridobljeno 12. 1. 2011.

Slovenska ljudska stranka. Nekoliko kasneje se jima je pridružil še tretji tradicionalni idejno-politični tabor – socialdemokracija.

V nacionalno mešanih deželah, kjer sta se za prevlado spopadali dve nacionalni skupini, je pri politični mobilizaciji prebivalstva bil v ospredju nacionalni moment. Že v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja, ko je na nivoju vsakdanjega življenja še vedno obstajala določena nacionalna koeksistenca, se je npr. na Češkem, (Spodnjem) Štajerskem, Koroškem itd. politično življenje (ne le pri volitvah) odvijalo v znaku nacionalističnih gesel. Od nastopa vlade grofa Eduarda Taaffeja (1879), ki je bila nekoliko bolj naklonjena Slovanom, je nacionalistična retorika v politični mobilizaciji prebivalstva povsem prevladala. Ob koncu 19. stoletja je bilo na »kriznih žariščih« politično, a tudi vsakdanje življenje nacionalno povsem razdeljeno. »Občevanje med Nemci in Slovenci je bilo popolnoma izključeno. Vsak Nемеc in vsak Slovenec, ki je poskušal pokukati v družbo nacionalnih nasprotnikov, je bil takoj označen za izdajalca. Noben Nемеc ni nikoli vstopil na plesišče ali v gostilno, kjer so se zbirali Slovenci – in obratno« (Fritz Zangger). Sprte strani, ki so povsod prisegale na gesla: »Svoji k svojim«, so se spustile v brezkompromisen boj za »dušo« vsakega človeka.⁴³

Ključni politični akterji so dosledno sledili strategiji stebričenja. Nič drugače ni bilo tudi kasneje, po letu 1918, ko je prišlo do povsod opevane »osvoboditve« malih srednjeevropskih narodov. Z razpadom dvojne monarhije in vzpostavitvijo nasledstvenih držav, utemeljenih na nacionalnem oz. nacionalno-integralističnem načelu, se je za nenemške in nemadžarske narode sicer marsikaj spremenilo, toda državljan-volivec je še zmerom bil ukleščen med zahteve in pričakovanja države in v večini nepomirljivih političnih strank.

Posamični stebri, katerih srce so vsekakor bile politične stranke, so po eni strani vendarle opravljali pomembno družbeno funkcijo na njeni poti v moderno, v procesu politične in socialno-gospodarske modernizacije. Med seboj so pod okrilje ene velike ideje povezali različne plasti in strukture prebivalstva. Toda po drugi strani so bili ti stebri na Slovenskem, zlasti steber katoliške politične stranke, v veliki meri izključujoči. Četudi je bil temeljni namen stranke – po Albinu Ogrisu – neizprosen boj za oblast, »borba za popolni monopol ali vsaj delno posest vladne oblasti«,⁴⁴ velja vendarle poudariti, da je urejeno politično življenje v urejenih demokracijah zahtevalo tudi sklepanje demokratičnega kompromisa. Ideja klasičnega

⁴³ Cvirn, Gašparič, Politika v živote obyvateľov rakúsko-uhorskej monarchie a jej nástupníckych štátov.

⁴⁴ Ogris, Politiche stranke, str. 63. Po mnenju Maxa Webra so politične stranke »svobodno dostopne podružabivte (Vergesellschaftungen), ki imajo namen, pridobiti v okvirju kakšne skupine svojim voditeljem moč, svojim aktivnim članom pa obenem s tem (idealne ali materialne) šanse, da izvedejo stvarne svoje cilje (ali dosežejo osebne koristi ali oboje)«. – Prav tam, str. 42.

liberalnega parlamentarizma, ki je z westminstrskih hodnikov prodirala na kontinent, je bila razumljena kot »government by discussion«. ⁴⁵ Znotraj družbe je tvornejši common sense, učinkoviteje je iskati najmanjši skupni imenovalec, kot voditi ideološki boj vseh proti vsem. Ne nazadnje je bila nezmožnost iskanja temeljnega demokratičnega kompromisa za rajnko Avstro-Ogrsko usodna.

* * *

Po razpadu Avstro-Ogrske in oblikovanju jugoslovanske države se je slovenski prostor vključil v novo družbeno-civilizacijsko stvarnost, ki se je v precej segmentih bistveno razlikovala od prejšnje – avstrijske. V novi državi so tako drug ob drugega trčili včasih diametralno nasprotni pogledi in dojemanja najrazličnejših ravni političnega, družbenega in seveda družabnega življenja. Eno od konkretnih stičišč ljudi iz različnih svetov je bila beograjska skupščina, v krležijanskem slikovitem pretiravanju »neinteligentna in popolnoma primitivna negacija sleherne, tudi najskromnejše parlamentarne oblike«, ⁴⁶ kjer so se tolkla politična stališča, kovale zahrbtne taktike, kjer so prihajali do izraza različni politični stili in značaji najrazličnejših posameznikov, izvoljenih med Jesenicami in Gevgelijo. Med seboj so se udarjale strasti, kar je parlamentarni vsakdan na videz približalo tezi srbskega politika Dragoljuba Jovanovića, da »politik mora biti strasten, ampak ne sme imeti drugih strasti in slabosti – razen politike«. ⁴⁷

Jugoslovanski parlamentarni sistem je temeljil v členih prve ustave, ki jo je leta 1920 izvoljena Ustavodajna skupščina ali konstituenta sprejela na dan sv. Vida 28. junija 1921 (zato popularno ime ustave vidovdanska ustava). Ustava je v dvajsetih letih s svojim centralistično-unitarističnim značajem predstavljala srž osrednjega problema jugoslovanske zgodovine – nacionalnega vprašanja, ki ga je »/.../ zaostrila /.../ do njegovih skrajnosti.« ⁴⁸ Z zanikanjem narodne individualnosti v Kraljevini SHS živečih narodov je uzakonila enoten jugoslovanski narod, sestavljen iz treh »plemen« (Slovencev, Hrvatov in Srbov; ostali narodi se sploh ne omenjajo). Nadalje je bila skladno z ustavo celotna država aritmetično razdeljena na 33 t. i. oblasti (upravno-teritorialnih enot) z največ 800.000 prebivalci. Slovenija je bila

⁴⁵ Klasični liberalni parlamentarizem 19. stoletja je v dvajsetem stoletju nato doživel močne transformacije in po mnenju nekaterih vplivnih teoretikov prve polovice 20. stoletja – zlasti nemškega desno usmerjenega političnega misleca Carla Schmitta – postal »prazna formalnost«. – Bill Scheuerman: Is Parliamentarism in Crisis? A Response to Carl Schmitt. V: Theory and Society, 1995, No. 1, str. 135-158. Dostopno na: <http://www.jstor.org/stable/657922>, pridobljeno 11. 1. 2011.

⁴⁶ Miroslav Krleža: Deset krvavih let in drugi politični eseji. Ljubljana 1962 (dalje Krleža, Deset krvavih let), str. 323.

⁴⁷ Dragan Kalajdžić: Razgovori o nama. Zagreb 1980, str. 85 (intervju z Dragoljubom Jovanovićem).

⁴⁸ Ferdo Čulinović: Državnopravna historija Jugoslovenskih zemalja XIX. i XX. vijeka. Knj. 2, Jugoslavija 1918. – 1945 (Srbija – Crna gora – Makedonija). Zagreb 1954, str. 262.

posledično razkosana na dva dela – na mariborsko in ljubljansko oblast, s čimer ji je bil ponovno onemogočen skupen ozemeljski razvoj.⁴⁹ Poudariti velja tudi dejstvo, da so bile vse oblasti opredeljene kot del enotnega jugoslovanskega državnega teritorija, podrejene eni skupni državni oblasti v Beogradu. Oblastni organi so bili zgolj tehnični izvrševalci nalog osrednjih državnih organov.⁵⁰ Centralistično bit režima je leta 1927 nato nekoliko omilila vzpostavitev oblastne samouprave v Sloveniji, saj je prišlo do volitev oblastnih skupščin obeh slovenskih oblasti, ki sta nato opravljali funkcijo lokalnih parlamentov.⁵¹

Narodna skupščina Kraljevine SHS je delovala v turbulentnih razmerah, volitve so se vrstile z bliskoviti hitrostjo (poleg leta 1920 so bile še v letih 1923, 1925 in 1927), še hitreje so se menjavale vlade. V desetih letih obstoja Kraljevine SHS jih je bilo kar 25, kar pomeni, da sta se povprečno izmenjali dve vladi in pol v enem letu. V tako nemirnem notranjepolitičnem ozračju, ki so ga prevevala žgoča nacionalna nasprotja, se je januarja 1929 kralj Aleksander Karađorđević odločil za ostro in radikalno potezo. Neučinkovitost parlamentarne demokracije v Kraljevini SHS in ostra polarizacija strank na dva bloka sta ga utrdila v misli, da je najboljša rešitev tako zanj kot za državo uvedba osebne kraljeve diktature. Šestega januarja 1929 je tako suspendiral vidovdansko ustavo, parlament in vse politične stranke. Narodna skupščina Kraljevine SHS je umrla že mesec prej. Na zadnji seji se je sestala 28. novembra, nato pa ni bila več sklicana.⁵² Enako kot beograjska skupščina so ugasnile tudi oblastne skupščine s svojimi oblastnimi odbori. Po 6. januarju niso smele imeti »prav nobenih sestankov« več.⁵³ Nastopil je čas čiste diktature, v katerem je imel kralj absolutno oblast. Septembra 1931 je sicer postala prva Jugoslavija znova ustavna monarhija z Narodnim predstavništvom, toda bistvo režima se s tem ni spremenilo. Država je skozi vso prvo polovico tridesetih let ostajala trdno v primežu monarha Aleksandra, do demokratično-ideoloških premikov pa ni prišlo niti kasneje, na predvečer druge svetovne vojne.⁵⁴

Kljub dejstvu, da je država septembra 1931 le navidezno zakorakala na novo pot in si pravzaprav zgolj nadela »pseudoparlamentarno« fasado, pa vendarle ni mogoče spregledati, da je bil tedaj znova vzpostavljen organ, ki mu moremo reči parlament. Čeprav je bil v svoji

⁴⁹ Ljubljanska oblast je obsegala jugoslovanski del Kranjske, Jezersko in sodne okraje Laško, Brežice in Sevnica, mariborska oblast pa preostalo jugoslovansko Štajersko ter prevaljski okraj, Prekmurje in Medžimurje. – Jurij Perovšek: Jugoslavija – pričakovanja in realnost. V: Slovenija 1848 – 1998. Iskanje lastne poti. Maribor 1998, str. 242.

⁵⁰ O unitarističnem značaju vidovdanske ustave gl. podrobneje Jurij Perovšek: Unitaristični in centralistični značaj Vidovdanske ustave. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 1993, št. 1-2, str. 17-26.

⁵¹ Gl. Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem.

⁵² Jure Gašparič: SLS pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929 – 1935. Ljubljana 2007 (dalje Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo), str. 52.

⁵³ Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem, str. 299.

⁵⁴ Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 61.

avtonomiji omejen, čeprav je bila njegova temeljna pravica – pravica sprejemati proračun – okrnjena in čeprav so bili poslanci izvoljeni na podlagi vprašljivega volilnega zakona, ki je med drugim predpisoval javno glasovanje, je vseeno deloval kot zakonodajno predstavniško telo. Novoustanovljeno Narodno predstavništvo je sicer bilo po novi ustavi dvodomno, sestavljala sta ga Narodna skupščina in Senat. Medtem ko je bila skupščina v celoti voljeno telo, je bil Senat tako voljen kot imenovan. Del senatorjev je namreč bil izvoljen, enako število, kot je bilo izvoljenih senatorjev, pa je lahko imenoval kralj.⁵⁵

Obe državi, rajnka Avstrija in prva Jugoslavija, sta vsem pomanjkljivostim navkljub za slovenske politične skupine vseskozi predstavljali najprimernejše okrilje političnega in nacionalnega življenja Slovencev. Če je bila slovenska politika pred letom 1918 do konca zvesta stari Avstriji, je bila kasneje prvi jugoslovanski državi. Resnih političnih kalkulacij, ki bi presegle njen okvir, skorajda ni bilo. Tudi zato so slovenski poslanci ves čas tvorno sodelovali v vseh njunih parlamentih, v državi verjeli, vanju vlagali energijo.⁵⁶

* * *

Že za časa druge svetovne vojne je nato začela nastajati povsem nova politična ureditev, ki je temeljila na sistemu ljudske oblasti. Slovenija je skozi proces dobila status federalne enote (ene od jugoslovanskih republik) z lastno ustavo in državnostjo. Izgradnja novega sistema pod taktirko komunistov je tedaj potekala postopoma, sporazumno z zavezniki, a obenem odločno in korenito. Medtem ko je na eni strani nastajala nova oblast, je na drugi še naprej obstajala nekdanja kraljeva vlada v londonskem eksilu. Obe strani sta zato zlasti pod pritiskom Britancev sedli za pogajalsko mizo in dosegli kompromis: Na eni strani oblikovanje skupne vlade odporiškega gibanja in vlade v eksilu – nekakšne prehodne vlade, ki v evropskem merilu ni bila nobena posebnost –, na drugi strani pa »obnovo« večstrankarske demokracije.⁵⁷ Ob tem velja dodati, da bi »obnova« večstrankarstva v Jugoslaviji v skladu z oktroirano ustavo kralja Aleksandra iz leta 1931 in spremljajočo volilno zakonodajo pomenila uvedbo javnih volitev, na katerih bi lahko kandidirale le vsedrjavne liste brez »plemenskega« (nacionalnega), verskega ali regionalnega obeležja. Pomenila bi torej uvedbo večstrankarske demokracije, ki bi bila že s formalistične plati sporna. Nobena od tradicionalnih predvojnih strank se ne bi mogla niti obnoviti, kaj šele potegovati za javni glas

⁵⁵ Ob tem velja poudariti, da so bili poslanci izvoljeni na podlagi splošne, enake in neposredne volilne pravice, senatsko volilno pravico pa so imeli le narodni poslanci, banski svetniki in župani. – Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 118-119, 239.

⁵⁶ Gl. Jure Gašparič: The country at a standstill. Yugoslavia and Slovene politics in the 1930s. V: Nationalities Papers, 2011, No. 2, str. 223-236.

⁵⁷ Podrobneje v: Jerca Vodušek Starič: Prevzem oblasti. Ljubljana 1992 (dalje Vodušek Starič, Prevzem oblasti), str. 106-107, 130-145.

volivca.⁵⁸ Po vojni nato dejansko ni prišlo do čiste obnove predvojnega večstrankarstva, ampak zgolj do delne, ki pa je bila demokratično-ideološko po formalni plati celo tehtnejša. Volitve so namreč bile tajne, manjše stranke dovoljene, v začetku je celo bil dopuščen medijski pluralizem, saj je predvojni srbski politik Milan Grol uspel izdati nekaj številčk svojega časopisa *Demokratija*.⁵⁹ V vseh drugih segmentih in pogojih razvoja političnega življenja pa je v precejšnji meri šlo za repliko tridesetih let.

V državi, kjer večstrankarstvo ni bilo zaželeno, je bila oblikovana vsedržavna koalicijsko urejena organizacija, imenovana Ljudska fronta, v katero je bilo vključenih tudi sedem predvojnih meščanskih strank in kjer je prvo violino igrala partija.⁶⁰ T. i. izvenfrontovsko opozicijo so onemogočali (komunisti so imeli nadzor tako nad represivnim aparatom in Ozno kot nad mediji) in naposled ni nastopila na volitvah. Za glasove volivcev se je potegovala le ena lista, ki bi lahko v vsakem primeru računala na zmago.⁶¹ Kot je poročala ameriška ambasada v Jugoslaviji jeseni leta 1945 v Washington, se je država spreminjala v totalitarno policijsko tvorbo, kjer ni svobode govora in tiska, »da pa kljub temu prave opozicije in nasprotovanj obstoječemu stanju skorajda ni.«⁶²

Medtem ko je v nekaterih delih Jugoslavije, zlasti v Srbiji, vsem težavam navkljub zaznati opozicijsko dejavnost, je bil položaj v Sloveniji povsem drugačen. Ljudskofrontno idejo in politično obliko so na Slovenskem komunisti udejanjili že v začetku vojne v Jugoslaviji leta 1941, ko so ustanovili Osvobodilno fronto, prvega marca 1943 pa so jo s t. i. Dolomitsko izjavo dokončno utrdili. Neposredno po vojni se je OF na kongresu proglasila za »edinega političnega predstavnika za vso Slovenijo.«⁶³ Dejanska moč OF, ki je prvenstveno izhajala iz upora proti okupatorju in zmage v narodno-osvobodilni vojni, tudi ni bila vprašljiva. Politična podoba Slovenije po letu 1945 je postajala vse bolj monolitna. Vzroki za skorajda popolno odsotnost opozicije pa niso temeljili izključno v delovanju komunistov,

⁵⁸ Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo, str. 116-124.

⁵⁹ Aleš Gabrič: Opozicija v Sloveniji po letu 1945. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2005, št. 2 (dalje Gabrič, Opozicija po 1945), str. 104; Vodušek Starič, Prevzem oblasti, str. 166-167, 331-337.

⁶⁰ »Ljudskofrontni« pristop se v vsej srednji in jugovzhodni Evropi v temeljnih črtah ni razlikoval. Podobno platformo so oblikovali denimo tudi na Češkoslovaškem, kjer je imela meščanska politika na čelu z Benešem dosti močnejšo izhodiščno pozicijo kot v Jugoslaviji. T. i. »Vladni program iz Košic«, ki je pomenil prvi korak k »ljudski demokraciji«, so tedaj zgolj različno dojemali. Nekateri so v njem videli maksimalni reformni paket, nekateri pa le začetek korenite preosnove. – Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera, Miroslav Tejchman: Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989. Praha 2000, str. 126.

⁶¹ Vodušek Starič, Prevzem oblasti, str. 343-369.

⁶² Gabrič, Opozicija po 1945, str. 102.

⁶³ Božo Repe: Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma. Ljubljana 2003 str. 25.

temveč tudi v ravnanju predvojnih strank. Njihova medvojna drža in kolaboracionistična dediščina sta jih odrinila na rob političnega prostora.⁶⁴

* * *

Po drugi svetovni vojni tako ne moremo več govoriti o klasičnem parlamentarizmu, saj je kljub obstoju skupščine in volitvam ves čas obstajala le ena politična stranka. Stranka pa je v vsakem parlamentarnem sistemu seveda »correlativum«, poleg ene mora obstajati vsaj še ena; stranka brez nasprotne je »logičen nonsens«.⁶⁵ Poleg enostrankarstva je bila ključna značilnost povojnega sistema še konstantno oddaljevanje od principov funkcioniranja klasičnega parlamentarnega sistema in postopno uvajanje specifičnega korporativističnega sistema, kar se je kazalo tudi v podobi vsakokratnih skupščin.

Ustavodajna skupščina je bila sestavljena iz dveh domov, zvezne skupščine, ki je bila izvoljena na podlagi vsedrjavne splošne in enake pravice, in skupščine narodov, v kateri je imela vsaka republika 25 predstavnikov. Na republiških ravneh so obstajale enodomne skupščine ljudskih republik.⁶⁶ Po ustavni reformi leta 1953 je bila nato skupščina narodov priključena zvezni skupščini, namesto nje pa je bil oblikovan nov dom, imenovan svet proizvajalcev. Vanj so na posreden način volili zaposleni po posameznih gospodarskih panogah, kar je bil prvi korak v smeri korporativizma. Z novo ustavo leta 1963 je sledila nadaljnja sistemska nadgradnja. Zvezna skupščina, kasneje preimenovana v Skupščino SFRJ, se je razširila na pet zborov: zvezni zbor (z vključenim zborom narodov), gospodarski zbor, prosvetno-kulturni zbor, socialno-zdravstveni zbor in organizacijsko-politični zbor. V republikah je bil uveden enak sistem, s tem da je namesto zveznega zbora obstajal republiški zbor.⁶⁷ S še zadnjo temeljito ustavno reformo leta 1974 (in še prej z ustavnimi amandmaji v letih 1968-1971) je bil nato dosežen vrhunec »jugoslovanskega eksperimenta«. Uveden je bil delegatski sistem, nepregleden in neživljenjski posreden koncept totalnega samoupravljanja. Skupščina SFRJ je postala znova dvodomna, sestavljena iz dveh enakopravnih domov: zveznega zbora in zbora republik in pokrajin, kamor je delegate delegiralo šest republiških skupščin in dve avtonomni pokrajini. Republiške skupščine, torej tudi slovenska, so postale tridomne, sestavljene iz zbora združenega dela, zbora občin in družbenopolitičnega zbora.⁶⁸

⁶⁴ Janko Pleterski: O soslednosti novejšje zgodovine Slovencev. Nekaj pripomb ob in k posvetu »Slovenci in leto 1941«. V: Prispevki za novejšjo zgodovino, 2003, št. 1, str. 109.

⁶⁵ To ne nazadnje izhaja že iz imena stranka (ena stran) oz. tujke partija, party, Partei iz lat. pars – del. – Ogris, Politične stranke, str. 39.

⁶⁶ Slovenska novejšja zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848 – 1992. Ljubljana 2005 (dalje Slovenska novejšja zgodovina), str. 854-860; 867-868.

⁶⁷ Prav tam, str. 950-952; 998-999.

⁶⁸ Prav tam, str. 1052-1054; 1094-1101; Božo Repe: Pravne in politične podlage, okoliščine in pomen prvih demokratičnih volitev. V: Razvoj slovenskega parlamentarizma. Kolokvij ob 10. obletnici parlamentarizma v

Skupščinskemu enostrankarskemu sistemu navkljub pa moremo tudi v povojnem obdobju v delovanju skupščin zaslediti več elementov klasičnega parlamentarizma, ki pa so zgolj fragmentarni in zlasti značilni za obdobje t. i. partijskega liberalizma v šestdesetih letih. Že leta 1966 je predsednik izvršnega sveta (vlade) Janko Smole na glasovanje o konkretnem predlogu vezal vprašanje zaupnice vlade, kar je bilo za skupščinski sistem (za razliko od parlamentarnega) povsem neobičajno, klasična vloga poslanca pa je prišla nato posebej do izraza nekaj let pozneje. Najprej leta 1969, ko je »neznani parlamentarec« trmasto glasoval po svoji vesti, še bolj pa leta 1971, ko je izbruhnila prava politična afera, znana kot »akcija 25 poslancev«. Tedaj je skupina poslancev predlagala svojega kandidata za člana predsedstva SFRJ, s čimer je »dregnila v najbolj občutljivo točko oblastnega monopola – kadrovske politiko«. ⁶⁹

* * *

Druga jugoslovanska država se je podobno kot njena monarhična predhodnica soočala s konstantnimi notranjimi krizami, ki so dosegle svoj vrh konec osemdesetih let. V vsej krizni večplastnosti, tako gospodarski kot družbeni in politični, so se sicer oblikovale številne politične rešitve, a so te bile zelo različne in izrazito povezane s posameznimi republiški elitami, kar je ob federativni strukturi države vodilo do hudih medsebojnih zaostritev. Kot najmočnejša in tudi najbolj agresivna se je izoblikovala elita okoli Slobodana Miloševića (sprva predsednika CK Zveze komunistov Srbije, nato predsednika predsedstva Socialistične republike Srbije), ki se je skupaj s svojimi zavezniki (črnogorskim, kosovskim in vojvodinskim vodstvom) zavzemala za večja pooblastila centralnih federalnih oblasti, torej redukcijo federalizma in klasični socialistični sistem, kot ga je Jugoslavija imela pred ustavnimi reformami v letih 1971 – 1974. Na drugi strani se je oblikovala ohlapna povezava Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Makedonije, ki jih je družil predvsem strah pred centralistično in nacionalistično ofenzivo Miloševićevega kroga. Znotraj tega kroga je najbolj jasna stališča zastopalo vodstvo Zveze komunistov Slovenije; ta so bila usmerjena zlasti v demokratizacijo družbe, v dopuščanje oblikovanja nekomunističnih političnih skupin, v večjo vlogo republik in v tržno gospodarstvo. ⁷⁰

Že tako rahel federativni sistem se je vse bolj rahljal, politični nadzor v posameznih republikah je popuščal. Zahteve po pluralizmu in sistemskih spremembah, ki so postajale vse

Sloveniji. Zbornik referatov, koreferatov in razprav. Ljubljana 2000 (dalje Repe, Pravne in politične podlage), str. 41-62.

⁶⁹ Prav tam, str. 50-52; Ciril Ribičič: Siva tipka 074. Ljubljana 1995 (dalje Ribičič, Siva tipka 074), str. 17-24.

⁷⁰ Božo Repe: Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije. Ljubljana 2002, str. 63-73, 232-235.

bolj odločne, tudi delegatske slovenske skupščine niso zaobšle. Ta je tako v svojem zadnjem mandatnem obdobju 1986-1990 postala eden ključnih dejavnikov mirnega in evolutivnega prehoda v večstrankarski parlamentarni sistem in neodvisnost. Septembra 1989 je s številnimi ustavnimi amandmaji k slovenski ustavi najprej zagotovila ustrezno podlago za postopno osamosvojitvev in večstrankarstvo, nato pa sprejela tudi ustrezno volilno zakonodajo in razpisala prve povojne demokratične volitve.⁷¹

Na aprilskih volitvah leta 1990 so se za glasove volivcev poleg nekaterih nekdanjih družbeno-političnih organizacij, preoblikovanih v stranke, potegovale tudi nove stranke, združene v koalicijo Demos. Te so skupno tudi prejele večino glasov in oblikovale vlado pod predsedstvom Lojzeta Peterleta. Politično življenje se je vse bolj odvijalo v duhu večstrankarskega parlamentarizma, četudi je v sistemskem smislu še zmerom obstajala »zgolj« tridomna delegatska skupščina. Novoizvoljeni poslanci (uradno še vedno delegati) so se sicer vneto, a velikokrat nespretno prilagajali svoji novi funkciji. V tedanji skupščini so se tako zlasti v začetku vrstili številni proceduralni zapleti, polno je bilo nerodnosti in nebogljenosti, toda skupščina se je temu navkljub uveljavila kot klasični predstavniški organ z eno osrednjih političnih vlog v pripravah na osamosvojitvev.⁷² 25. junija je nato tudi sprejela tri ključne osamosvojitvene dokumente, na podlagi katerih je Slovenija postala samostojna in neodvisna država. Pol leta kasneje je sprejela še novo ustavo, ki je uveljavila klasični parlamentarni sistem z novim predstavniškim in zakonodajnim organom, imenovanim Državni zbor. Le malo kasneje je Demos razpadel, klasična strankarska nasprotja so izbruhnili na plan in posledično je padla tudi Peterletova vlada. Novo vlado, ki se je nato obdržala do prvih državnozborskih volitev, je aprila 1992 sestavil Janez Drnovšek.⁷³

Zamišljena ustavna vloga Državnega zbora, njegov položaj in njegova izvolitev

Z osamosvojitvijo Republike Slovenije v letu 1991 in prehodom v novi politični sistem se je na novo oblikoval tudi parlament kot osrednji vsedržavni zakonodajni in predstavniški organ. V skladu s konceptom sodobne parlamentarne demokracije mu je

⁷¹ Miran Potrč: Za prvo demokratično izvoljeno Skupščino Republike Slovenije je dala zakonsko podlago zakonodaja, sprejeta 27. 12. 1989 v Skupščini Socialistične Republike Slovenije. V: Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010. Ljubljana 2010 (dalje Prihodnost parlamentarne demokracije), str. 26-32.

⁷² Blaž Babič: Vzpostavitev parlamentarizma v polnem pomenu besede: »Parlamentarna demokracija vrača udarec«. V: Prihodnost parlamentarne demokracije (dalje Babič, Vzpostavitev parlamentarizma), str. 48-58; Stefano Lusa: Razkroj oblasti. Slovenski komunisti in demokratizacija države. Ljubljana 2012, str. 225-227, 230-232.

⁷³ Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 236-251.

ustavodajalec v letih 1990 in 1991 namenil močno vlogo s številnimi pristojnostmi v političnem in družbenem življenju države. Poleg klasične predstavniške in zakonodajne funkcije (sprejema ustavo, zakone, proračun, resolucije in nacionalne programe, ratificira mednarodne pogodbe, razpisuje referendum, odloča o razglasitvi vojnega in izrednega stanja...) ima slovenski parlament še nadzorno funkcijo (odreja parlamentarno preiskavo, odloča o zaupnici vladi, postavlja poslanska vprašanja, odloča o t. i. impeachmentu predsednika republike, premierja in ministrov) ter voli, imenuje in razrešuje (lastno vodstvo, vlado, sodnike, ombudsmana, guvernerja Banke Slovenije, člane Računskega sodišča ...).⁷⁴

Veliko nesoglasij o potrebi po uveljavitvi parlamentarne demokracije v času ustavnih razprav ni bilo. Krepka večina ljudi je menila, da se naj Slovenija razvija po vzoru zahodnoevropskih držav, da stopnja demokracije navkljub demokratično izvoljeni delegatski skupščini še ne dosega zahodnih standardov, da je potreben večstrankarski sistem⁷⁵ in da (zato?) država in državljani preprosto potrebujejo parlament.⁷⁶ O tem, da se naj zamišljeni parlament tudi imenuje parlament, so se prav tako še nekako strinjali, četudi jih precej ni imelo oblikovanega mnenja, precej jih je ravno tako zagovarjalo ime skupščina (le šibki manjšini je bil všečen izraz državni zbor). Kar zadeva konkretno podobo parlamenta, pa mnenja niso bila več enoznačna; glede števila domov oz. zborov so bili ljudje najbolj vsaksebi oz. celo brez mnenja,⁷⁷ to se jim očitno ni zdelo pomembno.

Na tej podlagi bi vsekakor mogli izpeljati sklep o relativno visoki ravni politične kulture in visokem zaupanju v parlamentarno demokracijo na Slovenskem v začetku nove ere slovenskega parlamentarizma ... če ne bi bila stališča ljudi hkrati prežeta z nezaupanjem in včasih celo (zavedno?) protislovna. Ljudje so tako po eni strani zagovarjali parlament kot institucijo, po drugi pa menili, kako politiki ne vidijo radi, da se ljudje vmešavajo v njihove zadeve, da so navadni ljudje odrinjeni od oblasti, saj se politiki za njihovo mnenje brigajo le v

⁷⁴ Državni zbor 1992 – 2007. Ljubljana 2007 (dalje DZ 1992 – 2007), str 13-14.

⁷⁵ Slovensko javno mnenje 1991/2. Slovenska družba na prehodu v demokracijo in mednarodna raziskava o vernosti in cerkvi [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1991. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 1999 (dalje Slovensko javno mnenje 1991/2). Dostopno na: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm912.xml>, pridobljeno 14. 5. 2012.

⁷⁶ Slovensko javno mnenje SJM 1991/1. Demokratizacija v Vzhodnoevropskih državah [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1991. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000 (dalje Slovensko javno mnenje 1991/1). Dostopno na: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm911.xml>, pridobljeno 14. 5 2012.

⁷⁷ Slovensko javno mnenje 1990/2. Stališča Slovencev ob novi ustavi [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1990. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000 (dalje Slovensko javno mnenje 1990/2). Dostopno na: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjmust90.xml>, pridobljeno 14. 5. 2012.

primeru, kadar pride do težav⁷⁸ in da lahko (posledično?) močno državno vodstvo dosti bolj koristi državi kot vse diskusije v parlamentu.⁷⁹ Poslancem a priori niso zaupali,⁸⁰ menili so celo, da naj sodnike raje imenuje sodni svet uglednih pravnikov, kakor parlament.⁸¹

Velika pričakovanja so se takrat mešala z dediščino starega sistema ... In v takem (sicer nedvomno prešernem) ozračju, ko se je podiralo staro in gradilo novo in boljše, je kardeljansko zasnovana delegatska skupščina treh zborov, ki se je kljub očitnemu sistemskemu prelomu s socialistično »nadstavbo« spopadala s številnimi krči v porajanju novega parlamentarnega življenja,⁸² na novo določala in osmišljala položaj bodočega parlamenta.

Med ustavodajnim postopkom, ki je tekel od poletja 1990 do konca leta 1991, tudi v skupščini ni bilo velikih dilem glede temeljnih vprašanj parlamentarne demokracije in njene uveljavitve. O tem, da bo v državi opravljal zakonodajno funkcijo parlament s širokimi pristojnostmi, ki ga bodo volili vsi državljani z volilno pravico na štiri leta, je vladala visoka enotnost, o številnih ne zgolj navideznih »detajlih« pa več ne. Usklajevalne razprave na komisiji so bile dolge, utrujajoče, včasih je celo kdo opazil v zraku »neko nezainteresiranost« in naveličanost. Sicer so potekale na zavidljivi političnokulturni ravni, a vendarle kazale na številna konceptualna nasprotja. Predsednik skupščine France Bučar je na eni od sej tako dejal, kako si je zmotno predstavljal, da bodo »ti sestanki ... bolj revialnega značaja«.⁸³

Mnenja članov skupščinske ustavne komisije so se razhajala že pri prvem členu »državnozborskega« poglavja ustave, ki je urejalo njegovo sestavo in volitve. Po eni varianti bi imeli le en dom, kjer bi del poslancev volili na »teritorialni osnovi«, po drugi varianti pa dvodomni sistem, pri čemer pa zgornji dom ne bi bil povsem enakopraven. Zamišljen je bil kot zbor regij, kamor bi poslance volile regionalne skupščine. Funkcijo predsednika dvodomne »skupščine« bi v vsakem primeru opravljala ena oseba – predsednik spodnjega doma oz. državnega zbora. Od odločitve za eno ali drugo varianto je bilo odvisno tudi število

⁷⁸ Slovensko javno mnenje 1991/2.

⁷⁹ Slovensko javno mnenje 1992/3. Procesi demokratizacije [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], november 1992. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000. Dostopno na: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm923.xml>, pridobljeno 14. 5. 2012.

⁸⁰ Slovensko javno mnenje 1991/2.

⁸¹ Slovensko javno mnenje 1990/2.

⁸² Babič, Vzpostavitev parlamentarizma, str. 54-56.

⁸³ Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990 – 1991), zv. 3. Ljubljana 2001 (dalje Nastajanje slovenske ustave), str. 821.

poslancev, ki bi po prvotnih predlogih znašalo bodisi 130 v enodomnem sistemu bodisi 120 ali 160 v dvodomnem.⁸⁴

V razpravi so se še kresala stališča o samem imenu »parlament« oz. »skupščina«, pri čemer so nekateri pojmovali parlament kot domač izraz,⁸⁵ skupščino pa zmotno imeli za tujko, ker da namiguje na »skupljanje«⁸⁶ poslancev.⁸⁷ Posebno pozornost so namenili tudi načinu glasovanja in naravi vzdržanih glasov, kjer so se odločili, da bo državni zbor odločal z »večino opredeljenih glasov«, da bodo torej šteli le glasovi za in proti. Nasprotniki take rešitve so trdili, kako bo potemtakem možno, da bo lahko zakon sprejet z desetimi glasovi proti petim,⁸⁸ a je temu navkljub prevladal argument, da so vzdržani pač prepustili odločitev drugim, saj se niso opredelili ne za ne proti.⁸⁹

Do jeseni 1991 so se mnenja zlagoma poenotila, doseženo je bilo politično soglasje. Ustava je bila naposled sprejeta 23. decembra 1991, tik pred obletnico plebiscita in šele tedaj, ko je delegatom »začela v grlo teči voda«.⁹⁰ Določila je, da dobi država t. i. nepopolni dvodomni sistem z Državnim svetom kot »nepopolnim« drugim domom⁹¹ in Državnim zborom kot prvim domom. Tako je obveljala različica, do katere so bili nekateri strokovnjaki, ki so sodelovali pri delu komisije, »skeptični«. Državni svet je namreč bil zamišljen kot »zastopstvo nosilcev socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov«, čigar pristojnosti je eden od razpravljalcev na ustavni komisiji takoj označil za »Blažev žegen«. Glede na pristojnosti ima Državni svet v odnosu do Državnega zbora nedvomno podrejen položaj, v njem pa prevladujejo predstavniki lokalnih interesov. Po svoji strukturi je nekakšen relikv dveh nekdanjih zborov republiške skupščine - zbora združenega dela in zbora občin.⁹²

⁸⁴ Prav tam, str. 798-836.

⁸⁵ Koren izraza parlament temelji v francoski besedi *parler* (govoriti) oz. latinskem samostalniku *parliamentum*. Prvi naj bi ga uporabil Matthew Paris of St. Albans leta 1239, ko je omenjal snidenje velikega sveta prelatov in plemstva. Beseda se je kasneje uveljavila kot splošna oznaka za skupino ljudi, ki se je sešla zato, da bi diskutirala, od časov Edvarda I. naprej pa se uporablja za imenovanje političnega gremija – parlamenta. – Das Österreichische Parlament. Parlamentarismus/Gebäude/Geschichte. Wien 2006, str. 8.

⁸⁶ Beseda skupščina s slovanskim korenem *skup* je vključena že v Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, kjer jo avtor prevaja kot *die Versammlung, die Körperschaft, die Corporation*. Besedo parlament Pleteršnik po drugi strani opiše s sopomenko državni zbor in prevede v *das Parlament*.

⁸⁷ Nastajanje slovenske ustave, str. 807-808, 835-836.

⁸⁸ Po trditvah nekdanjega poslanca (in kasneje ustavnega sodnika) Cirila Ribičiča je bilo leta 1994 najmanjše število glasov, s katerimi je bila sprejeta odločitev državnega zbora, le 16 (proti je tedaj, 19. 7. 1994, glasovalo 9 poslancev). – Ribičič, Siva tipka 074, str. 57.

⁸⁹ Nastajanje slovenske ustave, str. 853-872.

⁹⁰ Najbolj sporni člen ustave v zadnji fazi njenega sprejemanja je sicer bil 55. člen, ki je dajal pravico do splava. – Slovenski almanah '93. Ljubljana 1992, str. 8.

⁹¹ Gl. Ivan Kristan: Dvodomnost slovenskega parlamenta. V: Prihodnost parlamentarne demokracije, str. 98-103; Blaž Kavčič: Vloga Državnega sveta v slovenskem parlamentarnem sistemu. V: Prav tam, str. 59-68.

⁹² Prim. Franc Grad: Položaj parlamenta v političnem in pravnem sistemu Republike Slovenije. V: Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2002. Ljubljana 2002 (dalje Grad, Položaj parlamenta v političnem in pravnem sistemu RS), str. 129.

Po ustavi ima le Državni zbor značaj splošnega predstavniškega telesa, je torej predstavnik vseh državljanov in izraža ustavno načelo suverenosti ljudstva.⁹³ V pričujočem besedilu tudi zato uporabljam zanj oznako parlament, s čimer pa nikakor ne namigujem na nepotrebnost ali nepomembnost Državnega sveta v slovenskem političnem sistemu v duhu aktualnih političnih razprav.

Eden od piscev besedila ustave, ustavni pravnik Franc Grad, je deset let po njenem sprejetju poudaril, kako bi bilo »pretirano trditi, da sedanja ustavna ureditev pomeni popolno prekinitev s prejšnjo socialistično ustavo. Že dejstvo, da se je ustava sprejemala po ustavnorevizijskih postopkih, določenih v prejšnji ustavi, kaže na neko kontinuiteto, mogoče pa jo je najti še v mnogih konkretnih ustavnih določbah na različnih mestih v ustavi. Marsikaj v prejšnji ustavi je že bilo sodobno urejeno, pa ni moglo priti do pravega izraza zaradi siceršnje ustavne naravnosti, očiščeno ideoloških prvin pa je bilo uporabno tudi za novo ustavo.«⁹⁴ Ugotovitev nedvomno dopolnjuje tezo o specifičnem evolutivno-reformističnem začetku slovenske tranzicije in ji hkrati tudi pritrjuje.

* * *

Ustava je določila, da Državni zbor šteje 90 poslancev, ki se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem, vanj pa se vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti. Volitve so vsaka štiri leta (razen v posebnih primerih), volilni sistem pa po ustavi ureja zakon, ki ga sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev.⁹⁵

Konkretnega načina delitve mandatov delegati torej niso zapisali v ustavo, ampak so ga naslednje leto določili v ustavnem zakonu. Razprava o volilnem sistemu je bila podobno kot nekoč v stari Avstriji deležna posebne pozornosti. Političnim akterjem je bilo jasno, da gre za izjemno pomembno vprašanje, ki utegne vplivati na nadaljnjo politično strukturo slovenskega prostora. Glede načelne usmeritve v bodisi večinski bodisi proporcionalni sistem je bilo že kmalu doseženo soglasje, saj se je večina strank opredelila za proporcionalno rešitev, a so nekateri zagovarjali uvedbo večinskih korektivov. Poleg tega so želeli tudi, da bi sistem zagotavljal čim boljšo povezanost »volivcev s poslanci« in povrh še politično stabilnost. Velike in žlahtne želje, ki pa so bile v praksi izredno težko v celoti uresničljive. Nekatere so ne nazadnje bile diametralno nasprotne.⁹⁶

⁹³ Prav tam, str. 127-128.

⁹⁴ Prav tam, str. 125.

⁹⁵ Ustava Republike Slovenije, § 80 in 81.

⁹⁶ Grad, Položaj parlamenta v političnem in pravnem sistemu RS, str. 132-134.

Stranke so dosegle zahtevni dogovor šele septembra 1991, le malo pred volitvami. Uveden je bil proporcionalni sistem, s tem da se je po volilnih okrajih glasovalo o posameznih kandidatih. Volitve so tako bile vsaj v minimalni meri personalizirane. Volilni prag za vstop v parlament je bil dinamičen, znašal je tri mandate (od 88 ob predpostavki, da bi bila država ena volilna enota in bi se mandati delili po d'Hondtovem količniku). Na ta način so potekale tudi druge državnozborske volitve leta 1996, nato pa je prišlo do spremembe. Po dolgoletnih medstrankarskih in javnih razpravah o (ne)primernosti obstoječega sistema, ostrih političnih bojih in referendumskem odločanju volivcev o najprimernejšem volilnem sistemu je dvotretjinska večina poslancev 25. julija 2000 v obliki ustavnega zakona sprejela spremembo ustave. K § 80 so dopisali peti odstavek, v katerem je določeno, da se poslanci (še naprej) volijo po načelu sorazmernega predstavništva (torej proporcionalno), a poslej ob statičnem štiriodstotnem volilnem pragu, pri čemer pa imajo volivci »odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom«. ⁹⁷ Na izvedbeni ravni so odločitev najprej uredili provizorično, leta 2006 pa so novelirali sistemski Zakon o volitvah v Državni zbor.

Konkretna delitev mandatov se je tako do leta 2000 kot potlej opravila na dveh ravneh, in sicer najprej v volilni enoti, nato pa na ravni cele države. Volilnih enot je osem, v vsaki pa se voli 11 poslancev; skupaj 88. Vsaka enota je še razdeljena na 11 volilnih okrajev. Volivec je glasoval in glasuje tako, da v svoji enoti obkroži ime kandidata, s čimer da hkrati tudi glas kandidatu listi. Mandati se nato najprej razdelijo v okviru posamezne volilne enote. Do leta 2000 se je za to delitev uporabljal Harejev količnik, ⁹⁸ nato pa Droopov. ⁹⁹ Novi način zagotavlja, da se v volilnih enotah razdeli večje število mandatov (količnik je seveda manjši). Preostali mandati se razdelijo na državni ravni po d'Hondtovem količniku. ¹⁰⁰ Leta 1992 in 1996 so tako razdelili ostanke glasov, dobljene po deljenju s Harejevo formulo, odtlej pa Državna volilna komisija z d'Hondtovo metodo razdeli vse glasove, a jih posamezni listi pripiše le toliko, kolikor znaša razlika med tako dobljenim številom in že razdeljenimi mandati po volilnih enotah. Ob tem se seveda pojavi vprašanje, komu konkretno dodeliti tako dobljene mandate, kateremu kandidatu. Do leta 2000 so obstajale (tudi) t. i. nacionalne liste (vrstni red, ki ga je določila stranka), ki so omogočale, da je bil kandidat izvoljen, četudi ni

⁹⁷ Prav tam, str. 135.

⁹⁸ Harejev količnik dobimo z deljenjem vseh glasov v volilni enoti s številom mandatov, ki jih je treba razdeliti (torej XYZ glasov : 11 mandatov). Volilna komisija nato število glasov liste deli s količnikom in dobi število mandatov, ki gredo posamezni listi.

⁹⁹ Droopov količnik dobimo z deljenjem vseh glasov v volilni enoti s številom mandatov, ki jih je treba razdeliti, povišanim za 1 (torej XYZ glasov : 12 mandatov).

¹⁰⁰ D'Hondtov količnik dobimo tako, da število glasov list po vrsti delimo z naravnimi števili od ena naprej. Dobljene količnike z vseh list potem razvrstimo po vrsti od največjega do najmanjšega in jim od prvega proti zadnjemu pripisujemo poslanske sedeže, dokler slednji pač niso bila zapolnjeni.

žel velike podpore med volivci. Z novim sistemom so bile nacionalne liste ukinjene, poudarjena je bila personalizacija, tako da dobijo mandat tisti kandidati, ki prejmejo največ glasov znotraj svojega volilnega okraja. V praksi to pomeni, da je lahko v posameznem volilnem okraju izvoljenih več kandidatov (ko denimo le dva »pobereta« večino glasov), v posameznem pa nobeden. Poleg tega je lahko v volilnem okraju izvoljen kandidat, ki je prejel manj glasov kot drugi kandidat, če je prejel višji odstotek kot ostali kandidati z njegove liste.¹⁰¹

Obstoječi volilni sistem je nedvomno kompromis proporcionalnega sistema z elementi večinskega, ki pa se večini volivcev zdi zapleten in nejasen. Po predčasnih volitvah leta 2011 se je tako marsikdo spraševal, kako je lahko posamezen okraj ostal brez poslanca in kako je mogoče, da je na poslanski stolček sedel kandidat, ki je prejel manj glasov kot drugi kandidat v volilnem okraju. V obkrožanju konkretnih imen kandidatov ljudje prejkoslej »čutijo« elemente večinskega sistema, četudi izidi volitev in poudarjena vloga strankarskih liderjev napeljujejo k sklepu, da se hkrati zavedajo njegove proporcionalnosti.

Pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti posebej volijo še po enega »svojega« poslanca v Državni zbor (devetinosemdesetega in devetdesetega), s tem da hkrati glasujejo tudi v redni volilni enoti. Na ta način imajo dvojni glas, kar sicer odstopa od načela enakosti volilnega glasu, a taka ureditev ni bila prepoznana kot ustavno sporna, saj zagotavlja politično participacijo dveh majhnih skupnosti.¹⁰² Pripadniki manjšin oddajo »manjšinski« glas v posebni volilni enoti, mandat pa je nato razdeljen s sistemom preferenčnega glasovanja Borda.¹⁰³

¹⁰¹ Alenka Krašovec: Volilne študije. Ljubljana 2007, str. 155-169; Splošno o volilnih sistemih Franc Grad: Volitve in volilni sistem. Ljubljana 2004.

¹⁰² Opazovalna misija OVSE je v svojem poročilu s predčasnih volitev leta 2011 vendarle zapisala priporočilo, naj »državni organi preučijo možnost analize dvojne volilne pravice« in skušajo ugotoviti, če bi morda bilo mogoče zagotoviti ustrezno zastopanost obeh narodnih skupnosti tudi s pomočjo »alternativnih sredstev«. – OVSE / Urad za demokratične institucije in človekove pravice: Republika Slovenija. Predčasne volitve v Državni zbor 4. decembra 2011. Končno poročilo misije OVSE/ODIHR za ocenjevanje volitev, Varšava, 7. februarja 2012 (dalje Končno poročilo misije OVSE/ODIHR za ocenjevanje volitev), str. 4-7.

¹⁰³ Volilci kandidate razvrstijo po vrstnem redu, ki se nato točkuje. Prvovrščeni dobi toliko točk, kolikor je kandidatov, drugi točko manj, tretji dve manj ... Izvoljen je tisti, ki osvoji najvišji seštevek točk.

ŠEST MANDATNIH OBDOBIJ DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE

Prvo mandatno obdobje – v znamenju tranzicije

23. decembra 1992 ob 10. uri in 10 minut je v veliki dvorani na Šubičevi ulici v Ljubljani najstarejši član tedanjega državnega Predsedstva Ciril Zlobec začel prvo sejo prvega mandata Državnega zbora Republike Slovenije. Po kratkem nagovoru je na podlagi »seniorske zakonitosti« predlagal, da vodenje seje prevzame najstarejši poslanec – France Bučar. Izkušeni »senior«, predsednik skupščine, ki je prav tedaj zaključevala svoj mandat, je začel rutinirano peljati prvo konstitutivno sejo. Treba je bilo izvoliti mandatno-imunitetno komisijo, potrditi poslanske mandate, sprejeti začasni poslovnik, izvoliti Komisijo za volitve, imenovanja in administrativne zadeve, izvoliti vodstvo državnega zbora, imenovati sekretarja, izvoliti komisijo za poslovnik in – vsled sočasnosti prvih volitev v samostojni Sloveniji – izvesti prisego novoizvoljenega Predsednika republike. V vsakem primeru precej gost dnevni red, ki pa so ga poslanci kljub nekaterim zapletom uspeli v glavnem izčrpati. Ob tem so najbrž izčrpali tudi sebe, saj se je 1. seja zaključila naslednji dan ob 3. uri in 8 minut. Prvi predsednik parlamenta je postal poslanec najmočnejše stranke LDS Herman Rigelnik, podpredsednika sprva le dva, član SKD Miroslav Mozetič in prenovitelj Lev Kreft.¹⁰⁴ Tretji podpredsednik, Vladimir Topler, je bil izvoljen šele tri mesece kasneje, 23. marca 1993. Konstitutivna seja je tako navkljub nekaterim krčem dajala vtis, da bodo novopečeni poslanci zmožni dosegati dogovore in vršiti trudapolno zakonodajno delo, ki je bilo pred njimi.

Parlament je konec leta 1992 lahko začel s štiriletnim delom, ki se je naposled izteklo v 40 rednih in 53 izrednih sej, na katerih so poslanci skupno sprejeli kar 1493 aktov.¹⁰⁵ Zgolj v ilustracijo: statistično so poslanci sprejeli 15 aktov na eni seji in 30 aktov v enem mesecu. Številka niti ni presenetljiva, saj je potrebno upoštevati, da je moral prvi državni zbor začeti z naglim nadomeščanjem nekdanje zvezne zakonodaje SFRJ, ki je še zmerom bila v veljavi. S tako obsežnim parlamentarnim opusom se je dotlej lahko ponašala le prejšnja skupščina, izvoljena na aprilskih volitvah leta 1990, ki je sokreirala razpadanje jugoslovanske države in sprejemala množico osamosvojitvenih aktov. Obseg sprejetih aktov prejšnjih skupščin je bil razumljivo manjši.

¹⁰⁴ Dokumentacijsko-knjižnični oddelek Državnega zbora RS (dalje DKO DZ RS), Dobesedni zapis 1. seje I. mandata Državnega zbora (dalje DZ) z dne 23. in 24. 12. 1992. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁰⁵ Poročilo za obdobje 23. 12. '92 do 16. 10. '96. Ljubljana 1996 (dalje Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96), str. 54.

TABELA: Skupno število sprejetih skupščinskih / parlamentarnih aktov v letih 1986 –1996¹⁰⁶

Leto	1986	1987	1988	1989	1990/I	1990/II	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Število sprejetih aktov	133	127	148	169	95	353	330	219	403	460	320	310

Impresivna številčna statistika pa vendarle ne pove zelo veliko o delu parlamenta, četudi govori več, kot se zdi. Ko postanejo »objektivna« števila »subjekt« zgodovinarjevega dela, pomagajo razumeti in zlasti odpirajo mnoga vprašanja. Kako je bilo mogoče sploh koncentrirano sedeti na toliko sejah, pa še na delovnih telesih, kako je bilo mogoče sprejeti takšen monumentalni zakonodajni opus. Je bila vsebina razprav plehka in le formalistična, so bili zakoni nedodelani... ali pa je bilo to v urejenem parlamentu, ki je kljub svoji mladosti morebiti deloval kot formalno in neformalno notranje dobro organizirano telo, vendarle mogoče.

Pred vpogledom v različne segmente parlamentarnega dela in njega značilnosti bo zato veljalo najprej prikazati parlamentarne »dramatis personae« in politične ter družbene probleme, s katerimi so se soočali.

* * *

Na prvih volitvah v Državni zbor 6. decembra 1992, ki so potekale na podlagi še sveže ustave in še bolj sveže volilne zakonodaje, se je pomerila široka paleta političnih strank in kandidatov. Z lastnimi kandidatnimi listami je nastopilo 25 strank, na desetih listah pa so kandidirali nestranski posamezniki. Za 90 državnozbornih sedežev se je tako potegovalo kar 1505 kandidatov.¹⁰⁷ V nepregledni množici političnih programov in predvolilnih obljub se je volivec le stežka znašel. In v čem so se pravzaprav Demokrati – Demokratska stranka - DS, DEMOS - Krambergerjeva združena lista, Deželna stranka Slovenije, Gibanje za občo demokracijo - GOD, IDZ – Istrski demokratski zbor, Lista Krščanskih socialistov, Delavske stranke Naprej in Svobodne stranke, Liberalna stranka – LS, Liberalno demokratska stranka – LDS, Liberalno demokratska stranka Slovenije – LDSS, Narodni demokrati in Slovenska gospodarska stranka, Republikanska zveza Slovenije RZS, Slovenska ljudska stranka – SLS, Slovenska nacionalna stranka – SNS, Slovenski krščanski demokrati – SKD, Slovensko ekološko gibanje – SEG, Socialdemokratska stranka Slovenije – SDSS, Socialistična stranka Slovenije – SSS, Slovenska obrtno podjetniška stranka – Stranka centra – SOPS, Stranka neodvisnih – SN, Štajerska demokratska krščanska stranka – ŠDKS, Združena lista – Delavska stranka Slovenije, Demokratska stranka upokojencev Slovenije, Socialdemokratska

¹⁰⁶ Podatki so v: Prav tam.

¹⁰⁷ Slovenski almanah '94. Ljubljana 1993 (dalje Slovenski almanah '94), str. 9.

unija Slovenije, SDP – Socialdemokratska prenova Slovenije, Združenje »Svoboda, mir in ekološki razvoj« Slovenije – Združenje »Smer« Slovenije, Zeleni Slovenije – Zeleni, Zeleno gibanje – ZG in Zveza za Primorsko – ZZP med seboj razlikovali?¹⁰⁸ Komentator Dela je hudomušno in precej točno ugotavljal, da za takšno število strank nekako ni pravega razloga, saj so programi med seboj nerazpoznavni, »večinoma gre za subtilne razlike v detajlih in poudarkih.«¹⁰⁹ Vzrok za to moremo na eni strani iskati v političnem pragmatizmu; v tem, da je večina strank nagovarjala prav vse volivce, na drugi pa predvsem v tem, da je tedaj bila strankarska demokracija še zelo mlada, politični prostor, v katerem se stranke še niso jasno programsko profilirale, pa zato nejasen.

Toda velika programska sorodnost večine strank nikakor ni pomenila, da so si te bile tudi zares sorodne in da so imele velik vzajemen koalicijski potencial. Prav nasprotno. Številne med njimi so si bile daleč narazen, pri čemer so jih delila zlasti temeljna idejno-politična razhajanja.

Na volitvah je vsaka stranka nastopila s svojo volilno taktiko, v kateri ni manjkalo nizkih udarcev in ostrih bojov.¹¹⁰ Kampanji lahko pripišemo številne tranzicijske značilnosti. Bila je nekaj novega, razgibala ni le političnega življenja, marveč tudi širšo družbo, pritegnila številne državljane in postregla s številnimi pikrimi zgodbami, ob katerih so se novinarji s prebivalstvom vred z užitkom naslajali.¹¹¹ Posebej so se tedaj, kakor vselej kasneje, eksponirali vodje strank, za katere pa je eden od njih – Janez Drnovšek – upravičeno ugotavljal: »Nasploh smo od tega, kar počnejo zahodni voditelji pred volitvami ali na njih, še zelo daleč.«¹¹²

Velika zmagovalka prvih državnozborskih volitev je bila LDS, stranka aktualnega predsednika vlade Drnovška, ki je osvojila 23 % glasov. S svojimi slogani »Slovenija. Zgodba o uspehu« in »Ne levo, ne desno. Na boljše«, ki so bili prvič predstavljeni na t. i. jumbo plakatih, je poudarjala optimistično zazrtost v prihodnost, kot garancijo volivcem pa izpostavljala svojega priljubljenega in uspešnega premierja Drnovška. Poleg LDS je uspelo prestopiti tedaj skromen parlamentarni prag treh osvojenih mandatov še sedmim strankam. Prvi zasledovalci, krščanski demokrati Lojzeta Peterleta, so zaostali za več kot 8 odstotnih

¹⁰⁸ Delo, 28. 11. 1992, Sobotna priloga (dalje SP), Programi, ki naj prepričajo volivce. Stranke se predstavljajo.

¹⁰⁹ Marko Pečauer: Prodajalna z veliko izbiro. V: Prav tam.

¹¹⁰ Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 251-252.

¹¹¹ Gl. npr. Boris Jež: Podobe iz predvolilnega časa. V: Delo, 28. 11. 1992, SP.

¹¹² Mija Repovž: Optimizem ni šala. Pogovor z dr. Janezom Drnovškom. V: Delo, 28. 11. 1992, SP (dalje Repovž, Optimizem ni šala).

točk, Združena lista pa le malo manj. Drugo in tretje uvrščeni stranki¹¹³ sta si bili idejno najbolj oddaljeni, saj je prva posebej imela novo družbeno vlogo vere in Cerkve, okostje druge pa je bila nekdanja Zveza komunistov. Prva je šla po poti klasične konservativne stranke, druga pa po poti sodobne socialdemokracije. Po mnenju analitikov je bila največje presenečenje prvih volitev četrtouvrščena Slovenska nacionalna stranka Zmaga Jelinčiča, ki je prejela več kot 10 % glasov. S populističnim geslom »Naredimo to deželo spet slovensko« je zavračala »balkanizacijo« in se zavzemala za neenakopravno obravnavo »bivših južnjakov«. Njeni nastopi in govorica so bili šovinistični, a očitno državljanom ljubi. Slovenska ljudska stranka Marjana Podobnika, ki se je razglašala za dediča historične predvojne SLS Antona Korošca, je osvojila nekaj manj kot 10 % glasov. Idejno je bila blizu SKD, programsko je poudarjala zlasti »človeka« in »kmeta«. Zeleni Dušana Pluta s klasičnim »trajnostnim« programom so prejeli solidnih 3,7 % glasov, le malo manj od Demokratske stranke Igorja Bavčarja, ene od intelektualnih jeder nekdanjega Demosa. Zgolj 5 % je bil zanje poraz. Še manj, pičlih 3,3 % glasov, je prejela SDSS prvega demosovca Jožeta Pučnika, ki je komaj prestopila parlamentarni prag.¹¹⁴

Z delitvijo mandatov je LDS tako dobila 22 poslanskih sedežev, SKD 15, Združena lista 14, SNS 12, SLS 10, Demokrati 6, Zeleni 5 in SDSS 4. Preostala dva poslanska sedeža sta po ustavi pripadla predstavnikoma madžarske in italijanske narodnostne manjšine. Na prvih volitvah sta mandata dobila Marija Pozsonec in Roberto Battelli.¹¹⁵

* * *

Predsednik republike Milan Kučan je za mandatarja za sestavo vlade predlagal relativnega zmagovalca volitev Janeza Drnovška, ki se je znašel pred resno preizkušnjo. Državni zbor je bil precej fragmentiran, vanj se je uvrstilo osem strank, pri čemer je prva zasledovalka za LDS daleč zaostajala. Kakršnokoli stabilno večino v parlamentu bi tako lahko zagotavljala le raznorodna koalicija. Drnovšek se je sestavljanja večine lotil z zavidljivo spretnostjo in izostrenim občutkom za »strankarsko diplomacijo«.¹¹⁶ Zdi se, da se je zavedal, kako pomembna je v parlamentarni demokraciji potrpežljivost in kakšna je vloga kategorije časa. Parlamentarna demokracija je ureditev, kjer je za doseganje političnih ciljev potrebnega veliko časa in veliko kompromisov. Naglica je zmerom povzročala zastoje in blokade.

¹¹³ Združena lista takrat še ni bila stranka, ampak skupna lista več strank, ki so se v eno stranko združile pol leta kasneje, 29. 5. 1993, ko je nastala Združena lista socialnih demokratov. Njen predsednik je postal Janez Kocijančič.

¹¹⁴ Delo, 28. 11. 1992, SP, Programi, ki naj prepričajo volivce. Stranke se predstavljajo; Uradni rezultati volitev '92. Dostopno na: <http://www.dvk.gov.si/volitve/dz1992/92urvs.htm>, pridobljeno 19. 6. 2012.

¹¹⁵ Slovenski almanah '94, str. 9.

¹¹⁶ Vinko Vasle: Krščanski demokrati načelno za navezo z Združeno listo. V: Delo, 13. 1. 1993.

Drnovškova pogajalska spretnost, ki jo zrcali tudi ena od njegovih izjav »Slab politik je, ki ob vsaki priložnosti pove vse, kar ve«,¹¹⁷ je naposled botrovala »malemu političnemu čudežu« – nastanku velike koalicije med LDS, krščanskimi demokrati in Združeno listo, kateri se je pridružila še SDSS. Strank pri tem ni združeval enoten koalicijski dogovor, marveč separaten pogodbi, ki jih je mandatar posebej sklenil s krščanskimi demokrati in SDSS ter z Združeno listo.¹¹⁸ Koalicija je tako imela skupaj solidno parlamentarno večino 55 glasov.

Kandidat za predsednika vlade je v svojem prvem nastopu pred parlamentom – pred premierskim glasovanjem – nanizal številne misli, ki so nakazovale prihodnji razvoj relacij parlament – vlada oz. parlamentarna večina – opozicija:

»Od zadnjih volitev smo pričakovali predvsem možnost za vzpostavitev takšne notranje politične stabilnosti, ki bi lahko zagotavljala uspešnost pri spopadanju s številnimi notranjimi in zunanjimi gospodarskimi in političnimi izzivi. Verjetno je vsakomur jasno, da v takšnih mednarodnih razmerah vsaka večja notranja politična kriza in negotovost močno zmanjšata možnosti Slovenije, da se izvleče iz propada. Seveda, želje po stabilnosti Vlade in stabilni politični situaciji nihče dobronameran ne more razumeti kot želje vračanja k nekdanjemu političnemu enoumju. Parlamentarni sistem z vsem političnim pluralizmom in zaščito individualnih človekovih pravic je za Slovence pridobitev, od katere ne bomo več odstopili. Politična stabilnost pomeni vlado, ki ima v parlamentu zadostno podporo, da lahko izpelje nujne naloge. Pri tem bo ves čas pod kritičnim očesom in pritiskom opozicije. Morebitno neuspešnost pa bodo volivci znali kaznovati. Realno in smiselno pa je od političnih strank, od parlamenta pričakovati, da vsaj nekoliko presežejo svoje zamere, nasprotja in omogočijo oblikovanje takšne Vlade, ki bo lahko delovala /.../ Izid volitev je prinesel takšno razporeditev strankarske moči, da je zelo zapleteno sestaviti dovolj homogeno in zanesljivo vladno povezavo. Voljo volivcev je še nekoliko izmaličil ne dovolj preverjen in premišljen volilni zakon, kar je stanje še bolj otežilo. Vendar kljub temu obstajajo možnosti za vzpostavitev dovolj trdne Vlade in te možnosti bom poskušal v najkrajšem možnem času uresničiti.«

Kot »možni predsednik nove Vlade« je Drnovšek v svojem govoru podal tudi programske smernice, ki bi jim naj sledila bodoča koalicija v parlamentu. V ospredju bi naj bila prizadevanja za trdno gospodarstvo in stabilen denar, za »izenačevanje pravil igre v našem ekonomskem in pravnem sistemu z evropskimi pravili«, pospešeno odpiranje novih trgov in s tem novih delovnih mest in seveda privatizacija gospodarstva »z ustreznimi

¹¹⁷ Repovž, Optimizem ni šala.

¹¹⁸ Vinko Vasle: Dr. Janez Drnovšek sestavil novo vlado. Igralci in statisti. V: Delo, 21. 1. 1993.

socialnimi mehanizmi v prehodnem obdobju«. »Poseben poudarek« je namenil utrjevanju pravne države in zaščiti individualnih človekovih pravic. Poslanci so ga nato v glavnem spraševali o odnosu do gospodarstva, javnega dolga in »divje privatizacije«, s čimer so nakazovali osrednje teme prvega mandatnega obdobja.¹¹⁹

* * *

Ko so bila razmerja koalicija – opozicija vzpostavljena, se je parlament lotil svoje obsežne agende. Vanjo je v prvi vrsti sodila nujna zakonodajna dejavnost, saj je moral na eni strani nadomestiti nekdanjo zvezno zakonodajo, na drugi pa sprejeti temeljne akte številnih državnih podsistemov – od šolstva, sodstva, davčnega sistema, lastninskega preoblikovanja in izgradnje novega gospodarskega sistema, do nacionalne varnosti, političnih strank in korupcije.¹²⁰ V skladu z ambicioznim načrtom je parlament zavzeto delal; poslanci so o gradivu po večini razpravljali stvarno in s potrebno politično strastjo. Debata je sicer včasih prerasla področje, ki naj bi ga posamezen predpis urejal, a je ostajala znotraj konteksta problematike. Tako je denimo razprava o dopolnitvah zakona o lastninskem preoblikovanju odpirala široka vprašanja bodočega gospodarskega in družbenega razvoja.¹²¹

Številne poglobljene razprave so nekateri poslanci oplemenitili z govori, ki so pomembno nadgrajevali tehnicistično seciranje aktov in vnašali v parlament eksistencialno-duhovna vprašanja. Uveljavljeni pisatelj Tone Partljič je v proračunski razpravi jeseni 1993 najprej humorno pristavil: »O kulturi sem hotel govoriti, pa izgleda, da nocoj ne bo več časa, in sem vam pravzaprav hvaležen za ta del. Včasih vseeno grem v gledališče, edino gospo Omanovo sem enkrat tam srečal, pa sem se z njo hvalil. Drugače se mi zdi kar precejšen rezultat, vidim dosti poslancev ne pride do Opere, do Operne kleti pa pridejo, če je to prva postaja, bo že dobro.« Iz šaljivega uvoda je naslednji dan resno in z zaskrbljenostjo, a brez patetike, razvil naslednje besede:

»V memorandumu črno na belem v prvem stavku o kulturi piše, da kulturna politika, citiram: "...temelji na dejstvu, da kulturne in umetniške dejavnosti celovito zaokrožajo ustvarjalnost in identiteto slovenske države in njenih prebivalcev." Vprašal sem se, kakšne umetniške dejavnosti za Boga, celovito zaokrožajo identiteto države. Pomeni, da tu neka identiteta je, samo, da še ni čisto zaokrožena, zato bi bila potrebna malo kultura. Tudi država, kot da samo za to ni celovito zaokrožena. Kultura in umetnost, dragi moji ministri, ničesar ne zaokroža, je

¹¹⁹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 2. seje I. mandata DZ z dne 12. 1. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>. Drnovšek se je s strankami pogajal do zadnjega hipa, zato ob glasovanju za predsednika vlade še ni imel zagotovljenih vseh koalicijskih glasov. Zanj je tedaj glasovalo 48 poslancev.

¹²⁰ Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96, str. 2-3. Za seznam sprejetih zakonov gl. str. 4-14.

¹²¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 8. seje I. mandata DZ z dne 18. 5. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

ali je ni. Nek narod je kulturni ali pa ni kulturni. Nekoč ni bilo ne slovenske države in ne vojske, še uradnega slovenskega jezika ne, pa smo imeli Trubarja, Linhart, Prešerna, pa smo imeli pesem od Lepe Vide in "Mal' čez izaro, mal' čez gmajnico". Kakšnega hudiča je ta ljudska ustvarjalnost celovito zaokrožala, mi povejte. Ni imela kaj, bila je sama po sebi. Prešernova Zdravljica je po mnenju memoranduma celovito zaokrožala Avstrijo, Avstro-ogrsko, Kraljevino Jugoslavijo, italijansko in nemško okupacijo, Titovo Jugoslavijo in zdaj jo res pojemo na proslavah, da zaokrožuje našo velepomembnost in naše delovanje za narodov blagor. Kultura ni, dragi moji, dodatek promociji Slovenije, ni narodna noša in tudi ni kruh in sol ob sprejemih. Kultura je ustvarjanje, in ustvarjanje je svoboda in pogoj. Rodiš se v kulturo ali v nekulturo. Tu se nič ne zaokrožuje.«¹²²

Delovna vnema parlamenta pa že v začetku ni sovpadala z njegovo javno podobo. Ljudje niso nikjer videli marljivih poslancev, ne nazadnje tudi zaradi razloga, ki ga je opazil podpredsednik zbora Lev Kreft med vodenjem seje: »Želim pa povedati dve ugotovitvi: prva, da smo večkrat med razpravo nesklepčni, kar ne bi smeli biti. In druga, da od dosedanjih 14 govorcev, ki so govorili v sklopu razprav poslank in poslancev, 7 od teh ni več v dvorani. Kaj pomeni prvo dejstvo po poslovniku, vemo; kaj drugo, pa naj si vsak razlaga sam. Prosim, da vodje poslanskih skupin in sekretarji zagotovijo sklepčnost v dvorani!«¹²³

Poleg zapuščanja dvorane med sejo pa k prijaznejši podobi zakonodajalcev in njihovi pričakovani »učinkovitosti« prav tako niso prispevali niti pogosti proceduralni zapleti. Ti so sicer običajno del parlamentarne procedure, zato ni njihov pojav v mladem državnem zboru nič nenavadnega. Toda javnost so prejkoslej dolgočasili, novinarji se v njihove detajle pogosto niso poglobljali, četudi so včasih zadevali jedro parlamentarne demokracije. Tako je poslance izjemno razhudil minister Davorin Kračun, ko je po zaključku proračunske razprave novembra 1993 prebral sklep vlade iz prejšnjega večera, po katerem naj bi eno tretjino sredstev, predvidenih za investicije v obrambo, vlada razporedila za prestrukturiranje podjetij, tehnološki razvoj ter ohranjanje delovnih mest. Na videz benignega sklepa, ki je sledil pripombam poslancev, slednji nikakor niso sprejeli. Nasprotno, med njimi je završalo. Kakor je poudaril Tone Peršak:

»Kot prvo, razprava o proračunskem memorandumu je končana. Zdaj je že v teku glasovanje in po našem mnenju ni mogoče več dodatnih predlogov dajati po tem, ko je razprava končana. In drugo, dodatni sklep k nekemu aktu ne more poseči v razmerja, določena s tem aktom, ne

¹²² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 13. seje I. mandata DZ z dne 9. 11. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹²³ Prav tam.

more spreminjati tistega, kar je z aktom določenega. Dodatni sklep lahko samo nekaj naloži, kako se bo nekaj, kar v aktu piše, izvedlo, v kakšnem roku, če ta rok ni naložen ali kaj podobnega, ne more pa, seveda večina lahko to izglasuje, ampak po našem mnenju je to proceduralno nesprejemljivo in tudi skregano z zakonitostjo. Hvala lepa.«

Še ostrejša sta bila Zmago Jelinčič in Peter Tancig. Prvi je dejal, da »gre tukaj za preferiranje Vlade napram parlamentu, kar je nesprejemljivo v katerikoli demokratični deželi na svetu«, drugi pa je Kračunove besede označil za »obveščanje parlamenta o rezultatih nočnih kupčij.« Poslanec vladne LDS Jožef Školč je nato skušal s pragmatičnim pogledom ministrove besede obraniti in poudaril, da takšna reakcija vlade izhaja iz stališč poslancev, zlasti opozicijskih, a ga je Igor Bavčar kategorično zavrnil: »Posebej nasprotujem razlagi, ki jo je podal gospod Školč, kajti povedal je naslednje: Ko gre za bistvena vsebinska vprašanja, so ta nad formalnimi. Formalne procedure so bistvo demokracije. Kdor danes govori, da je vsebina važnejša od demokratične forme, ta v bistvu pove samo to, da je bila legalna tudi 50-letna diktatura, ki je v imenu neke vsebine zatirala formalno demokracijo. (Aplavz.)«¹²⁴

Prav v času jedke proračunske razprave jeseni 1993 je mladi slovenski parlament obiskal češki predsednik Vaclav Havel, »državljan Havel«. Nekdanji disident, dramatik in briljantni politični esejist je v skladu s svojo politično mislijo o »antipolitični politiki«,¹²⁵ o filozofsko-humanističnem idejnem svetu politike, ki ga je marljivo in požrtvovalno razvijal vse življenje, v kratkem govoru nagovoril slovenske poslance. Tedaj je nadvse optimistično zrl v prihodnost, a se nato njegove želje niso povsem ustvarile, sam je bil večkrat nad razvojem razočaran – razvoj v tranzicijskih državah Srednje Evrope je bil bridek, drugačen od Havlovih predstav. Priljubljeni in – tudi v Sloveniji – upravičeno visoko cenjeni Havel je simboliziral romantično, »žametno« podobo tranzicije, ki pa je bila v svojem bistvu na Češkem in tudi v Sloveniji precej brutalna. Na političnem področju se je Havel bal predvsem partitokracije in pred njo svaril tudi slovenski parlament:

»Ena izmed stvari, ki nas prav gotovo povezuje, je tudi ta, da tako vi kot tudi mi gradimo parlamentarno demokracijo. Zdaj nastaja nov politični spekter, novi politični subjekti, ki iščejo svojo lastno identiteto in svoje mesto. Ti subjekti iščejo zdaj možnosti za sodelovanje tudi glede predstavniških poti. Mi torej zdaj, enostavno povedano, gradimo politični sistem. In ta nov sistem gradimo ob tem, da imajo parlamenti pred seboj to ne lahko nalogo preoblikovati ves pravni sistem skupaj z ekonomskim področjem.

¹²⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 13. seje I. mandata DZ z dne 9. 11. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹²⁵ Kopeček, *Historická paměť a liberální nacionalismus*.

Ta dramatična, zanimiva in vznurljiva situacija pa v sebi skriva vrsto nevarnosti, na katere bi morali biti posebej pozorni. Ena izmed takih nevarnosti je, po mojem mnenju ta, da se lahko zgodi, da bi stranke v našem prostoru imele predimenzirano vlogo. Zdi se, kot da bi država začela pripadati političnim strankam. Kot da ne bi bile stranke tiste, ki bi morale služiti državi, ampak naj bi bila država tista, ki naj bi služila strankam. Ta nevarnost je seveda povezana z volilnim sistemom. Menim, da je to ena izmed tistih nevarnosti pri nastajanju novih parlamentarnih demokracij, ki sem jih omenil. Jaz si srčno želim, da bi se tako vaš kot tudi naš parlament obvaroval vseh teh nevarnosti, ki na nas v tej težki fazi prežijo.«¹²⁶

* * *

Štiričlanska koalicija, ki je podpirala vlado, je bila sila raznorodna; pogledi posameznih strank so se pogosto precej razhajali. Težnja po minimalni zakonodajni učinkovitosti parlamenta je zato terjala naporna predhodna koalicijska usklajevanja. Ta so v glavnem potekala pod taktirko premierja Drnovška in šele nato je bil predlog konkretnega akta predložen parlamentu, kjer je nanj prežala čuječa opozicija. A ravno tako štiričlanska opozicija je bila podobno medsebojno različna kot koalicija. Demokrati, ki so sloveli kot ostra in argumentirana opozicija, so pri posameznih vprašanjih neredko podpirali vladajočo koalicijo.¹²⁷ Del njih se je naposled tudi združil z LDS,¹²⁸ s čimer so se strankarsko-politična razmerja precej izkristalizirala. Struktura političnega prostora je vse jasneje dobivala že prej zaznavno dvopolno obliko – bolj libertarno tranzicijsko »levico« in konservativnejšo tranzicijsko »desnico«. Medtem ko so jedro prve tvorile t. i. liberalne »stare strukture« iz časa pred demokratizacijo, so se druge zbirale okrog novonastalih političnih organizacij bolj konservativne usmeritve.

Zgodaj pomladi 1994 je postajalo politično vzdušje vse bolj naelektreno. Po pričevanju poslanca Iva Hvalice je »napetost rasla«, saj so postajala levo-desna razhajanja vse bolj odmevna. Osrednje figure spora so bile premier Drnovšek in predsednik Kučan na eni ter minister za obrambo iz vrst SDSS Janša na drugi strani, polja spopada pa obrambni proračun in Zakon o obrambi. Dogajanje je doseglo vrelišče 21. marca 1994, ko je varnostni organ Ministrstva za obrambo pri Depali vasi nasilno aretiral domnevnega vohuna, ki pa je bil tajni policijski sodelavec. Mediji so bliskovito reagirali, sodu je izbilo dno... afera Depala vas je postala osrednji politični dogodek, v parlamentu se je vsak pogovor, bodisi »na hodnikih ali v

¹²⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 13. seje I. mandata DZ z dne 9. 11. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹²⁷ Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 255-258.

¹²⁸ 12. 3. 1994 so se na blejskem kongresu Liberalna demokratska stranka, Demokratska stranka, Zeleni in socialisti združili v novo stranko Liberalna demokracija Slovenije – LDS. Njen prvi predsednik je postal dotedanji vodja Liberalno demokratske stranke in premier Janez Drnovšek.

restavraciji«, končal pri njej.¹²⁹ Četudi vse okoliščine dogodka sprva niso bile jasne in so jih prepredale vohunsko-politične spletkarske teorije, je premier pragmatično predlagal razrešitev ministra Janše. 28. marca ob petih popoldne je tako Herman Rigelnik sklical izredno sejo parlamenta, ki naj bi odločila o Drnovškovem predlogu.

Parlamentarna seja je vzbudila izjemno zanimanje javnosti, prenašala jo je televizija, pred državnozbornsko zgradbo pa je protestirala množica Janševih privržencev. Tista marčevska noč je vsled odmevnosti postala eno od javnomnenjskih zrcal prvega mandata.¹³⁰ V začetku je najprej šef vlade Drnovšek razložil svoj predlog. V umirjenem tonu je jasno poudaril, da po njegovem Janša ni neposredno odgovoren za dogodek, njegova je objektivna odgovornost za celoten obrambni resor, ki je očitno posegal v človekove pravice. »V demokratičnih ureditvah, ki jih pozna sodobna civilizacija, ne obstaja noben kontekst oziroma nikakršno ozadje, ki bi opravičevalo poseg v človekove pravice, še posebej ne s strani vojaških ustanov.« Opozoril je tudi na širši, politični kontekst zamenjave, o katerem se je ves čas vneto šušljalo, kako bi naj dejansko šlo v zadevi za »politično motivirano dejanje, da želim v imenu politične levice, ki jo simbolizira predsednik Kučan, obračunati s politično desnico, ki jo v zadnjem času simbolizira minister Janša. /.../ Po temeljitem razmisleku sem se odločil, da moram razmejiti simbolni pomen tega dejanja in njegove posledice za nadaljnji razvoj naše pravne države od tega, kaj to pomeni v trenutnem kontekstu razmerja političnih sil v Sloveniji. Velikokrat sem že povedal, da sem sedanjo, tako imenovano veliko vladno koalicijo koncipiral in predlagal z namenom, da vzpostavimo neko osnovno politično ravnotežje v Sloveniji. Da bi v tem, za Slovenijo tako pomembnem prehodnem obdobju, nekoliko zmanjšali politično polarizacijo in zagotovili vsaj minimalno sodelovanje tako desnih kot sredinskih in levih političnih sil pri premagovanju najtežjih gospodarskih in političnih vprašanj.«¹³¹

Razprava, ki je sledila, je bila precej drugačna od siceršnjih; bila je izjemno nabita s političnimi čustvi in daleč presejala zgolj obravnavo politične odgovornosti nekega ministra. Govorniki so omenjali vprašanja politične preteklosti, spletkarska ozadja, levo-desna politična razmerja in razmišljali o samem bistvu slovenske demokracije. Situacija je bila blizu vrelišča, v poslopju parlamenta so bili tudi pripadniki Specialne enote Policije.¹³² Le redki govorniki,

¹²⁹ Ivo Hvalica: Zadnja replika. Ljubljana 2002 (dalje Hvalica, Zadnja replika), str. 91-94.

¹³⁰ Gl. Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 260-264.

¹³¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 6. izredne seje I. mandata DZ z dne 28. 3. 1994. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹³² Po slikoviti interpretaciji Boža Repeta je dogajanje »na miniaturi slovenski ravni spominjalo na Rusijo avgusta 1991 ali na kakšno latinskoameriško državo.« – Božo Repe: Vloga slovenskega parlamenta v procesu izgradnje novega družbenega sistema. V: Prihodnost parlamentarne demokracije, str. 21.

kakor Miran Potrč, so skušali situacijo umirjati, v glavnem so vrenje še spodbujali. Poslanka Irena Oman je tako Drnovšku očitala, da želi zakriti »vse udbomafijske posle, vezi itd., ampak vsega tega, kar so povedali moji kolegi, ne bom ponavljala. /.../ Janez Janša je narodni junak in če tega ne verjamete, stopite pred parlament in pogledjte. Prepričana sem, da gospod Drnovšek narodni junak ni.«¹³³

Minister Janša je odgovarjal stvarno in argumentirano, a se vendarle ni izognil domnevnim širšim tranzicijskim konotacijam dogajanja. Po njegovem bo »minimalno ravnotežje v družbi, ki je v tranziciji, porušeno in da bo seveda vse tisto, kar se je do sedaj govorilo o mehkem prehodu, nekih dolgoročnih reformah in tako dalje, odpadlo kot neka zelo prozorna krinka.« Zaključil je preroško: »Spoštovane gospe in gospodje, je danes in bo jutri.«¹³⁴

Večina poslancev je ob glasovanju sledila premierju Drnovšku in Janšo razrešila. Zanj – koalicijskega ministra – je glasovala tudi opozicija. Za novega obrambnega ministra je parlament še na isti nočni seji, ki se je že prevesila v nov dan, malo pred drugo uro zjutraj izvolil Jelka Kacina.

* * *

Pregrevanje političnih razmer in vse bolj vidno rahljanje koalicijskih vezi je manj kot pol leta po razrešitvi ministra Janše zapletel tedaj popolnoma nepričakovan in še zmerom precej nepojasnen dogodek. Odločni predsednik parlamenta Herman Rigelnik je odstopil. Nekdanji gospodarstvenik, ki je parlament skušal voditi kot odgovoren menedžer (in zato žel spoštovanje tudi pri delu opozicije), je ob odstopu zgolj dejal, kako ni nikdar obljubil, da bo predsedoval ves mandat, poleg tega pa da je parlament ves prioritetni zakonodajni program skoraj v celoti izpolnil. Rigelnikov odhod v mladem parlamentu ni minil rutinsko, po besedah poslanca Hvalice je povzročil veliko nelagodja in napetosti. Začela se je »kuhinja« iskanja novega predsednika.¹³⁵ LDS je za kandidata predlagala svojega poslanca Jožefa Školča, kar je razvnelo tako koalicijsko SKD kot opozicijo. Prva je negodovala zaradi znotrajkoalicijskih razmerij, druga zaradi Školčeve pikrosti in posledične neprimernosti. Školč je bil naposled izvoljen na položaj drugega predsednika državnega zbora, a je njegova nova funkcija

¹³³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 6. izredne seje I. mandata DZ z dne 28. 3. 1994. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ Hvalica, Zadnja replika, str. 105-106.

botrovala odstopu šefa SKD s položaja zunanjega ministra. SKD je kljub temu ostala v krhki koaliciji, parlament je nadaljeval s širokopotezno zakonodajno aktivnostjo.¹³⁶

Poslanci, ki so dotlej zakonsko uredili celotno sodstvo in državno upravo in precej gospodarske problematike, so se sredi mandata intenzivno ukvarjali s področjem lokalne samouprave – z občutljivimi pogoji za ustanovitev občin. SKD se je pri tem pridružila opoziciji, ki ni želela pogojev za ustanovitev občin. Zagovarjali so tezo, da naj bodo oblikovane izključno po volji ljudi, četudi bodo majhne, gospodarsko šibke in nezmožne samostojnega življenja.¹³⁷ Levo – desna politična bipolarnost je postopoma postajala vse ostrejša in dosegla simbolični vrhunec maja 1995, ob proslavljanju 50. obletnice konca druge svetovne vojne. Idejno politična razhajanja s konca tridesetih let, ki so kulminirala za časa vojne, so razsekala politični prostor. Opozicijski SLS in SDSS ter vladna SKD se niso udeležile slavnostne akademije v Cankarjevem domu, izvzemši SLS jih ni bilo niti na slavnostni seji parlamenta. Parlamentarni pritisk je še dodatno dvigal predlog poslancev SNS Zmaga Jelinčiča in Polonce Dobrajc, po katerem bi uvedli začasni moratorij na vračanje gozdov Cerkvi.¹³⁸ Ideološke razlike so se ne nazadnje pokazale tudi pri sprejemanju svežnja šolske zakonodaje, s katerim je državni zbor posodobil ves osnovno- in srednješolski sistem. Sporen je sicer bil le en detajl – osnovnošolski zakon je predvideval uvedbo obveznega predmeta verstva in etika v zadnja razreda osnovne šole. ZLSD, demokrati, del LDS in SNS so mu ostro nasprotovali, zavoljo česar se je v začetku leta 1996 v parlamentu razvila živahna razprava z mestoma poglobljenimi filozofsko-ontološkimi argumenti. Večina poslancev se je ob koncu opredelila za kompromisni predlog – predmet je bil vpeljan kot neobvezen.¹³⁹

Ob temeljni zakonodajni aktivnosti je bil lajtmotiv prvega državnozborskega mandata gospodarska problematika skupaj z javnim dolgom, sanacijo bančnega sistema... Klasične tranzicijske težave, povezane s privatizacijo in prestrukturiranjem, je še dodatno obremenjevala s tem povezana vse nižja gospodarska rast in brezposelnost. Parlament se je težavam vseskozi vneto posvečal in živo razpravljal. Med drugim je z novelo ustavnega zakona leta 1994 ustanovil dve novi državni banki, Novo Ljubljansko banko in Novo Kreditno banko Maribor. Nanju je prenesel skoraj celotno bančno aktivnost in sredstva Ljubljanske banke in Kreditne banke Maribor, katerima so načrtno ostali le dolgovi.¹⁴⁰ Premišljen državno-bančni by pass maneuver, ki pa je prejkoslej ostajal v javnomnenjski senci

¹³⁶ Jana Taškar: Razburljivo leto v parlamentu. V: Slovenski almanah '95. Ljubljana 1994 (dalje Taškar, Razburljivo leto), str. 89.

¹³⁷ Prav tam, str. 90.

¹³⁸ Slovenski almanah '96. Ljubljana 1995 (dalje Slovenski almanah '96), str. 72-73.

¹³⁹ Prunk, Toplak, Hočevvar, Parlamentarna izkušnja, str. 279-280.

¹⁴⁰ Taškar, Razburljivo leto, str. 91.

enega od osrednjih torišč gospodarske situacije v državi – mariborskega gospodarstva z industrijskim gigantom TAM-om. O neperspektivnem podjetju se je pisalo in govorilo kot o »tempirani socialni bombi«, kar je bil za koalicijo brez SKD zadosten razlog za injiciranje velikih vsot davkoplačevalskega denarja vanj.¹⁴¹

Socialno-gospodarska problematika je naposled razdvojila tudi koalicijska partnerja LDS in ZLSD. Razrešitev »sanatorja TAM-a«, gospodarskega ministra Maksa Tajnikarja iz vrst ZLSD in zlasti sprememba pokojninske zakonodaje sta bili v začetku leta 1996 povod za izstop ZLSD iz vlade. Koalicija, ki sta jo potlej tvorili le še LDS in SKD s skupno 39 poslanci, je kljub razpetosti slednje med vlado in opozicijo vzdržala do konca prvega mandata.¹⁴²

* * *

Znotraj orisanega političnega konteksta se je parlament v prvem mandatu vneto loteval tudi izvajanja svoje nadzorne funkcije. Tako je ustanovil šest preiskovalnih komisij, razpravljal in odločal o obtožbi predsednika vlade in o sedmih interpelacijah o delu ministrov. Poslanci so poleg tega naslovili na vlado in njene člane skupno 1761 vprašanj in pobud, politično temperaturo pa so dvigovale tudi številne kadrovske zamenjave v vladi, o katerih je seveda odločal parlament.¹⁴³

Politična fragmentacija, značilna za leto 1992, ni bila ob koncu mandata nič manjša. Po eni strani je sicer prišlo do združevanja (nastala je Liberalna demokracija Slovenije), po drugi pa sta se v parlamentu oblikovali dve novi poslanski skupini – Slovenska nacionalna desnica (SND) in skupina samostojnih poslancev, dva poslanca pa sta opravljala funkcijo kot povsem samostojna¹⁴⁴ (v dunajskem državnem zboru za časa habsburške monarhije so samostojne poslance imenovali divjaki). Nekaj je bilo tudi prestopov poslancev iz ene v drugo poslansko skupino,¹⁴⁵ a ti tedaj še niso bili deležni občutnejšega odmeva v javnosti. Zapletov v parlamentu kljub njegovi zavidljivi učinkovitosti ni manjkalo, a – kakor je poudaril njegov drugi predsednik Jožef Školč ob koncu mandata – »veliko zapletov v prvem mandatu Državnega zbora, izvoljenega v skladu z določbami nove ustave Republike Slovenije, izhaja iz dejstva, da smo v času štiriletnega dela hkrati izgrajevali pravila in postopke in prakso demokratičnega odločanja«. ¹⁴⁶

¹⁴¹ Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 272-272, 274.

¹⁴² Prav tam.

¹⁴³ DZ 1992-2007.

¹⁴⁴ Prav tam.

¹⁴⁵ Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96.

¹⁴⁶ Prav tam, str. 1.

Drugo mandatno obdobje – šibkost velike koalicije

Formalni in simbolični začetek procesa oblikovanja drugega sklica državnega zbora je začel predsednik države Milan Kučan, ki je v skladu s svojimi ustavnimi pristojnostmi za 10. november 1996 razpisal druge državnozbornske volitve. Datum je za zgodovinarjevo oko nadvse zanimiv, saj zbuja spomin na politično vrenje v Kraljevini SHS. Prav na ta dan leta 1927, po zadnjih demokratičnih volitvah v državi, sta dva poprej ostra politična nasprotnika – Hrvat Stjepan Radić in prečanski Srb Svetozar Pribićević – sklenila trdno koalicijsko zvezo, imenovano Kmečko-demokratska koalicija. Četudi niso bile volitve leta 1996 s tem v nikakršni historični vzročno-posledični zvezi in so se tudi dogajale v povsem drugačnem kontekstu, pa datum vendarle poraja romantično sliko preseganja ostrih političnih delitev.

Predvolilno vzdušje v Sloveniji jeseni 1996 je namreč bilo prav tako, naelektreno in nazorsko razdeljeno. Demokratski poslanec Tone Peršak je ozračje sicer nekoliko pretirano, a vendar slikovito opisal: »Slovenija je dva meseca pred volitvami po zaslugi nekaterih politikov tako rekoč nabita s sovraštvom, s strahom pred prihodnostjo in s politikantstvom najslabše vrste ... Stranke se ubadajo skoraj samo še z medsebojnim obtoževanjem in s spotikanjem, torej z najslabšimi metodami boja za oblast.«¹⁴⁷ Kljub takemu izhodišču in navkljub dejstvu, da je bilo veliko volivcev neopredeljenih in razočaranih nad politiko, je bila kampanja precej blaga.¹⁴⁸ Prva vladna stranka, Drnovškova LDS, je volivce nagovarjala z optimistično in pozitivno kampanjo, utelešeno v sloganu »2000 Gremo!«. Njen pristop je bil razgiban, v ospredju je seveda bil premier, ob njem pa tudi njegov pes Artur, ki je celo nastopal v lastnem televizijskem spotu. Opozicijska SDS Janeza Janše se je – za opozicijsko stranko razumljivo – zatekla k negativnemu konceptu in poudarjala zaskrbljujoče plati prejšnjega mandata, brezposelnost, revščino, socialno problematiko ... in s svojim sloganom predlagala rešitev: »Čas je za spremembe«. Vladno-opozicijska ZLSD se je odločila za sproščen nastop in kot »edina rokenrol stranka« izdala CD partizanskih pesmi v rock izvedbi. Na glasbo je v kampanji stavila tudi SLS, saj je njen predsednik Marjan Podobnik sam prepeval »Jaz bi te polubu rad«. Sporočilo pesmi je bilo tudi sporočilo pozitivne kampanje s sloganom »Za Slovenijo z ljubeznijo«. SKD Lojzeta Peterleta je bila v najtežji situaciji, kot vladna stranka se je potegovala za volivce, nenaklonjene vladi. S precej robato kampanjo, kjer je bil ob Peterletu v ospredju slogan »Stojimo za svojimi besedami«, je skušala napade vlade

¹⁴⁷ Delo, 7. 9. 1996.

¹⁴⁸ Vladimir Vodušek: Zadnji teden ogorčen boj za neopredeljene volivce. V: Delo, 24. 10. 1996.

naprtiti stranki LDS, uspehe pa sebi.¹⁴⁹ Upošteva je rezultat se zdi, da pri tem ni bila uspešna, da so volivci kvečjemu razmišljali obratno. Uspehe vlade so pripisali LDS, neuspehe pa koalicijskim partnericam.

Na volilno nedeljo, ko so volivci izbirali med 17 listami (vsega skupaj je sicer nastopilo 23 strank, a so nekatere sklenile predvolilno koalicijo) in 1311 kandidati,¹⁵⁰ je namreč ponovno največ glasov prejela LDS. Volivci so ji namenili 27,01 %, kar se je prezrcalilo v 25 poslanskih mandatov. S precejšnjim zaostankom sta ji sledili SLS, ki je osvojila 19,38 % (19 mandatov) in SDS s 16,13 % (16 mandatov). SKD in ZLSD sta bili precej izenačeni; prva je prejela 9,62 % (10 mandatov), druga pa 9,03 % (9 mandatov). Poleg naštetih sta se v parlament prebili še DeSUS s 4,32 % (5 mandatov) in SNS s 3,22 % (4 mandati).¹⁵¹ Glede na prejšnje volitve leta 1992 je LDS še bolj utrdila svoj primat prve stranke, SKD in ZLSD sta del volivcev izgubili, SLS in zlasti SDS pa precej pridobili. SNS je komaj prestopila parlamentarni prag in zaostala za novinko – stranko DeSUS. Demokratov in Zelenih v Državnem zboru ni bilo več.

* * *

Sveže izvoljeni poslanci so se na prvi, konstitutivni seji Državnega zbora sešli 28. novembra 1996. Najstarejši poslanec Marijan Schiffrer je po ustaljeni praksi namenil uvodne besede sklicatelju seje, predsedniku Kučanu. Njegov nagovor, ki ga je kot prekaljeni politik večje sestavil trenutku primerno, je na prvi pogled klasičen »prestolni govor« šefa države ob konstituiranju parlamenta. Predsednik je omenjal žlahtne momente parlamentarne razprave in poudarjal mesto parlamenta v družbi. Toda hkrati je tudi dejal, kako so utemeljena pričakovanja, »da boste, spoštovane poslanke in spoštovani poslanci novega sklica Državnega zbora, med seboj in skupaj z državljani iskali rešitve, dogovore in soglasja za razcvet države za stabilno, varno in v svetu spoštovano Slovenijo. Utemeljena so pričakovanja, da bomo upravljalci države povezovali državljanke in državljane Slovenije v skupna prizadevanja za uspešno in pospešeno gospodarsko, politično, pravno in socialno preobrazbo, za zanesljivo prepoznavno in suvereno umestitev Slovenije v evropske in svetovne gospodarske, politične in varnostne obrambne povezave; da bomo v strpnem pogovoru ob medsebojnem spoštovanju s skupnim in dobrim delom in ob spoštovanju že doseženega zagotovili zanesljivo prihodnost slovenstva in slovenske države; da bomo spoštovali različnost in odpravljali pregrade nezaupanja, zavračanja in izključljivosti; da bomo preprečevali krivice ter nezakonita in

¹⁴⁹ Marko Milosavljevič: Bo Artur požrl spremembe?. V: Delo, 2. 11. 1996, SP.

¹⁵⁰ Blaž Zgaga: Povprečni kandidat je star pod 46 let in ima višjo šolo. V: Delo, 5. 11. 1996.

¹⁵¹ Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1996 – 2000. Ljubljana 2000 (dalje Poročilo o delu DZ 1996 – 2000), str. 15.

nepoštena ravnanja, da bomo varovali svojo kulturno in nacionalno identiteto, svojo zemljo, suverenost in življenjsko okolje, svojo kulturno in naravno dediščino, da namesto mostov v skupno dobro ljudi v tej državi med njimi ne bodo postavljeni zidovi.«¹⁵² Zlasti parafraza z mostovi in zidovi je bila svareče opozorilo v nadvse realni situaciji. Drugi sklic Državnega zbora se je namreč po izvolitvi znašel v šahovski pat poziciji. Stranke t. i. desnice so skupaj prejele 45 glasov, vse ostale z manjšinskima poslancema vred, ki sta podpirala Drnovška, pa ravno tako 45. Parlament, zrcalo družbe, se je znašel v zagati, razdeljen na pol ... Konstitutivna seja se je zavlekla, nasprotujoča si stališča so se kazala na vsakem parlamentarnem koraku.

Najprej se je zapletlo pri potrjevanju mandatov. Trije kandidati so se namreč pritožili in s tem pri delu poslancev zasejali klice dvoma. Ali vendarle podpreti vseh 90 mandatov? Razmišljanje »dvomljivcev«, ki ilustrira smisel potrjevanja poslanskih mandatov, je povedno predstavil Slavko Gaber: »Želel bi nas vse opozoriti na dejstvo, da se nahajamo v najbolj občutljivi fazi konstituiranja slovenskega parlamenta oziroma Državnega zbora. Gre za točko, v kateri se potrdi volja volivk in volivcev. To je tista točka, o kateri ne sme, ko bo opravljena, na njen ostati niti najmanjšega dvoma, najmanjšega suma, da posel ni bil opravljen korektno. /.../ Če bi kljub temu potrdili mandate tem poslankam in poslancem ta trenutek v tem Državnem zboru, bi prvič naredili slabo uslugo Državnemu zboru, ker bi padel sum na Državni zbor, da ne spoštuje volje volivk in volivcev in drugič, naredili bi izjemno slabo uslugo ljudem, ki bi jih na ta način potrdili v Državnem zboru. Za njih bi namreč v celotnem mandatu oziroma vseskozi dokler se to ne bi razčistilo lahko tekla beseda okrog po Sloveniji, da zasedajo mesto nekoga drugega, ki mu je mesto glede na glasove volivk in volivcev v tem Državnem zboru.«¹⁵³ Kljub pomislekom so bili naposled vendarle potrjeni vsi mandati. Naslednja težava je bila izvolitev predsednika, podpredsednika in članov Komisije za volitve, imenovanja in administrativne zadeve – komisije, ki bo predlagala vodstvo parlamenta. Konsenza tisti dan ni bilo pričakovati, zato so poslanci sejo prekinili in jo nadaljevali 2. 12. Pred njimi je bil podaljšan vikend posvetovanj, prepričevanj in usklajevanj. Rezultat? V ponedeljek, 2. 12. ob 10.00 uri, pat pozicija (še) ni bila presežena, KVIAZ-a niso oblikovali.

Situacija je precej razhudila poslanca Jožefa Školča, ki je ugotavljal, da »Državni zbor izgleda v tem trenutku razdeljen na – ne bom uporabljal teh najrazličnejših formul, ker se mi zdijo, ko govorimo o konstituiranju Državnega zbora, precej nerelevantne. Vsekakor imamo toliko in toliko poslanskih skupin, za katere menim, da so se dolžne dogovoriti za tiste

¹⁵² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje II. mandata DZ z dne 28. 11. 1996. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁵³ Prav tam.

osnovne stvari, da lahko začne Državni zbor delovati. /.../ Nenazadnje, pristanek na to, da se kandidira za volitve v Državni zbor, pomeni obljubo državljanom in državljanke, da se bodo o vseh stvareh dogovarjali. Če se nismo v stanju dogovoriti, kako se konstituira Državni zbor in improvizirati stvari na taki začetni točki, to pomeni, da nič od zapisanega za te ljudi ne bo veljalo v teh štirih letih.« Zelo »parlamentarna« Školčeva ugotovitev, ki pa ji je brž repliciral mojster državnozbornske replike Ivo Hvalica. Najprej se je celo opravičil, da prvi nastop v novem mandatu začena z repliko, nato pa Školča opozoril, da je volilni rezultat »neizpodbitno dejstvo«, iz katerega izhaja, da je »asociacija strank« t. i. desnice osvojila večino in da ji posledično gre tudi večina v KVIAZ-u. A pri tem razmišljanju je bilo problematično to, da »asociacija« kot blok še ni mogla nastopati, saj še ni bilo ne koalicije ne opozicije. Čez čas so poslanci vendarle dosegli dogovor, ki je upošteval sorazmerno zastopanost strank in ohranjal pat pozicijo tudi v KVIAZ-u. Vsaka stran je dobila 10 članov, predsednik pa je postal Igor Bavčar iz LDS.

Pot do volitev vodstva parlamenta je bila s tem odprta, a je še zmerom bila videti precej nemogoča. Razmerje 50 : 50 se je ohranjalo. Za predsednika so stranke desnice predlagale Janeza Podobnika, ki je na tajnih volitvah prejel – točno 45 glasov, točno polovico. Napetost v parlamentu in tudi v javnosti je vse bolj rasla, rešitve ni bilo na obzoru ... Nekateri, kot Miran Potrč, so pozivali k dogovarjanju, češ da je »eno formalna pravica, drugo pa politična modrost, in sicer politična modrost, ki terja v tem razmerju, kakršnega so določile volivke in volivci na volitvah, da so vse stranke pripravljene sesti skupaj in se med seboj poskušati, ali se bodo ali ne, je vprašanje, ampak poskušati dogovoriti.« Spet drugi, kot Ivo Hvalica, so bili ob takih besedah užaljeni in prizadeti in so zahtevali spremembe: »Govoriti o politični modrosti, to je smešno. Za vas je politična modrost eno, zame nekaj drugega. Vi imate en predznak, jaz imam drugega«, je bil jasen Hvalica in v nadaljevanju tudi obtožujoč: »Lepo vas prosim! Vi boste nam ponujali dogovarjanje? Vi, ki ste nas prisilili desetletja v tišino. Pustite nas, da sedaj spregovorimo in da poizkušamo tej državi dati eno drugo opcijo, ker si ta država to želi in jaz vam še enkrat povem, da razmerje ni 45 : 45, to ste vi ustvarili. Razmerje je 45 : 43 plus 2. Ne apriori, prosim, predstavnike narodnosti tlačiti v vaš lonec. Lepo vas prosim!«¹⁵⁴

Tisti čas je bil tako za parlament kot za javnost sila napet, vsak resen politični komentator in vsak kavarniški krožek je razglabljal, kdaj in kako bo »zid« padel. Na prvo razpoko ni bilo treba čakati dolgo ... Po »mnogih napornih trenutkih« v KVIAZ-u,

¹⁵⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje II. mandata DZ z dne 2. 12. 1996. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

»usklajevanju in proceduralnih zapletih« je vendarle prišlo do dogovora med poslanci. Po Bavčarjevih besedah je »prevladala modrost, spoznanje dejstva, da v tem državnem zboru obstaja nuja za dogovor, dogovor, ki ga seveda pričakujejo ljudje, slovenske državljanke in državljani, od predstavnikov ljudstva, izvoljenih na volitvah pred nekaj več kot tremi tedni.«¹⁵⁵ Komisija je za predsednika predlagala Janeza Podobnika, ki je na tajnem glasovanju prejel visokih 82 glasov. Za podpredsednike so bili izvoljeni poslanci Zoran Thaler, Borut Pahor in Helena Hren – Vencelj. Nadaljevanje je postajalo vse bolj predvidljivo ...

Takoj po izvolitvi je novi državnozborski predsednik v svojem nastopno-zahvalnem govoru poudaril, da lahko Državni zbor »pojmuje tudi kot prostor mostov, ki jih moramo poslanke in poslanci kot izvoljeni predstavniki državljanek in državljanov graditi v prostoru slovenske države. Kakorkoli že gledamo na politiko, prisposoba mostov je dobra. Morda je bilo nekoliko zajedljivosti v preteklih dneh ob tej besedi, toda mostovi so bistvo demokratičnega delovanja zrele politike.«¹⁵⁶ Vse bolj je kazalo, da med največjima strankama – LDS in SLS, potihoma poteka gradnja mostu, četudi trdnih zagotovil za tako tezo ni bilo. Kljub Podobnikovi izvolitvi je navzven še zmerom obstajala pat pozicija, parlament je bil razdeljen na pol. Poslanci se ne nazadnje niso mogli dogovoriti niti o sedežnem redu, ki ga je zato, po njihovem pooblastilu, določil generalni sekretar.¹⁵⁷ Kakšna bo koalicija, kakšna bo vlada, je ostajalo nejasno ... in sčasoma postajalo vse bolj presunljivo. Dogajanje je začelo spominjati na politični triler.

Od volitev sta minila že skoraj dva meseca in predsednik Kučan je v skladu s svojo podobo preudarnega in zaskrbljenega državnika imenoval kandidata za predsednika vlade. Odločil se je za liderja LDS Drnovška. V pat poziciji je veljalo poskusiti z relativnim zmagovalcem. V začetku januarja 1997 so se poslanci tako zbrali na 1. izredni seji, na »mandatarski« seji. Javnost se je spraševala, kaj se utegne zgoditi, lahko pričakujemo presenečenje ... Skoraj perfektno dramaturško zasnovano stopnjevanje zgodbe je tedaj doseglo enega svojih vrhov. Na samem začetku seje je predsednik Podobnik povsem rutinirano obvestil poslance, da bodo zaradi »tehničnih napak in prekoračitve pooblastil glede sedežnega reda« z delom pričeli kasneje. Nestrpno pričakovano sejo so prekinili, ker je nekdo sedel drugam? Nedolgo zatem se je razvedelo, da to drži, da je nekdo dejansko sedel drugam in da je drugam sedel nalašč, saj se je odločil, da bo izstopil iz svoje poslanske skupine. V

¹⁵⁵ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje II. mandata DZ z dne 3. 12. 1996. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁵⁶ Prav tam.

¹⁵⁷ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje II. mandata DZ z dne 8. 1. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

nadaljevanju se je Podobnik poslance obvestil, da je prejel pismo s kratko, a jedrnato vsebino:

»Sporočam Vam, da z današnjim dnem, 8. 1. 1997, izstopam iz poslanske skupine Slovenskih krščanskih demokratov.

S spoštovanjem!

Ciril Pucko.«

Prestop enega poslanca sicer še ni pomenil mostu, a brv je bila nedvomno položena, parlamentarna tehcnica se je prevesila na levo. Razprava o mandatarju, ki je sledila, je najbrž bila tudi zato bolj nabita s političnimi čustvi, težkimi besedami o demokraciji in inserti iz naj sodobnejše zgodovine. Drnovšku so poslanci z desnice očitali samodrštvo, samooklicano voditeljstvo in politično shizofrenijo. Franc Zagožen se je skliceval na misel Draga Jančarja. Brillantni pisatelj, ki je nastopal tudi kot kontroverzni politični esejist, je namreč zapisal, kako je treba tistemu, ki izjavlja, da je edini primeren za predsednika vlade, onemogočiti priti v bližino vladne palače.¹⁵⁸ Lojze Peterle je pronicljivo analiziral Drnovškov politični stil in njegov odnos do parlamenta: »Gospod kandidat je znan po tem, da ne reče: drži, bomo, dajmo, obljubim, ampak bom poskusil, si bom prizadeval, bom še pogledal, bom še proučil. Dobro je, da proučujemo, ampak ko se dogovorimo, dajmo izvajati. In če se dogovorjeno ne zgodi, potem pride do razlage: veste, Vlada je Vlada, parlament je pa parlament. V Vladi se razumemo, v parlamentu pa so, kakršni so. Zato iz tega pridemo do tega, čemur jaz rečem: teorija o dveh koalicijah, ena v Vladi, ena v parlamentu. Mi si ne želimo, da bi imeli še enkrat situacijo iz zadnje koalicije, ko je to res tako delovalo. V Vladi so bile številne zadeve sprejete, v parlamentu so padale, včasih ena za drugo, ne glede na to, da so bile v Vladi soglasno sprejete.«¹⁵⁹ Nekateri so mu očitali držo med osamosvojitvijo in se zapletli v verbalne spopade o zaslugarstvu in junaštvu. Poslanca Branka Tomažiča je tako zanimalo, kje je bil Drnovšek v času osamosvajanja, »ko so ga novinarji iskali in javno govorili, da ga ne morejo najti.« Nemudoma mu je repliciral poslanec Rudi Moge, ki ga je podučil, naj si le prebere Drnovškovo knjigo *Moja resnica* in ga zajedljivo vprašal, kje pa je bil on med osamosvojitvijo. Nadaljevanje kratke replične razprave se je precej oddaljilo od predmeta, a predstavlja plastično ilustracijo verbalnega spopada v parlamentu z nevsiljivo pomirjujočo vlogo predsedujočega:

¹⁵⁸ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje II. mandata DZ z dne 9. 1. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁵⁹ Prav tam.

»PRESEDNIK JANEZ PODOBNIK: Predlagam, da vendarle prekinemo z replikami in nadaljujemo z razpravo. Gospod Tomažič.

BRANKO TOMAŽIČ: Gospod Moge, tudi jaz ne vem, kje ste vi bili. O meni pa piše v knjigi, da sem prvi postavljaj blokado proti neprijateljskim tankom v Vrhpolju pri Vipavi. Če ne veste tega, preberite zgodovino.

PRESEDNIK JANEZ PODOBNIK: Gospod Moge ima repliko.

RUDOLF MOGE: Spoštovani kolega! Jaz za vas dobro vem. Ampak če ne veste vi, kje sem jaz bil, jaz sem bil pa za talca v Pekrah in sem dobil srebrni znak Pekre.

PRESEDNIK JANEZ PODOBNIK: Hvala. Čestitam obema. ...(Smeh in ploskanje.)...¹⁶⁰

Med bolj stvarnimi kritiki je bil poslanec Janez Janša, ki je Drnovšku očital njegovo pregovorno tehnicistično držo; občutek, da je človek le proračunska postavka. V programu je pogršel zlasti »Humanizem« in »Slovenijo«. Odgovoril mu je pisatelj Partljič. V svojem hudomušno-razumevajočem slogu je Janši celo pritrtil, češ da ima morda prav, »da manjka humanizem, da smo številke in dalje. Ampak sam sem bil socialistični učitelj in sem se norčeval v razredu, ko smo govorili o človeku z veliko začetnico ali pa socialističnem humanizmu. Najbolj me je strah, kadar politiki govorijo o človeku z veliko začetnico, s humanizmom in s takimi stvarmi.«¹⁶¹

Parlamentarna debata o Drnovšku, LDS-u in njih vladavini je dala veliko, opozorila na precej vprašanj in vidikov dojemanja, s čimer je izpolnila svoj namen. Izida glasovanja ni spremenila, a to tudi ni bil njen smisel. Drnovšek je dobil pričakovanih 46 glasov.¹⁶²

Predsednik vlade je bil izvoljen, toda vlade še ni imel. Sledil je drugi krog – potrjevanje liste ministrov. Mostu še ni bilo na obzorju, stala je le brv. Drnovšek je zato konec januarja parlamentu predlagal vlado minimalne večine, ki bi jo podpiralo 46 poslancev. In na istem kraju se je vnovič odvrtela sila podobna debata, kakor mesec preje, le da je prestopnik Ciril Pucko dobil v njej odmevno vlogo. Njegov nekdanji »šef« Miroslav Mozetič ga je celo pozval, da »v interesu Slovenije odloži svoj mandat in poslansko mesto vrne SKD«, saj da je podpora Drnovšku sicer »volilna prevara«, nič kaj dosti drugačna od Miloševićevih volilnih prevar v Srbiji. Še bolj oster in piker je bil Ivo Hvalica, ki je predlagani listi očital pomanjkanje legitimnosti in sklenil, da vlado »sestavlja ZSMS-jevski liberalizem in prebarvani komunizem, ki ima za pušeljc Jelinčičev proticerkveni nacionalizem. Vse skupaj pa veže en sam cement, to je puckizem.« Pri poslanskih kolegih je požel smeh, pri

¹⁶⁰ Prav tam.

¹⁶¹ Prav tam.

¹⁶² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje II. mandata DZ z dne 16. 1. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

predsedniku Podobniku pa opozorilo, naj ne žali poslancev. A Hvalica se ni dal. Pojasnil je, da uvaja »nov termin za izdajo in prevaro, recimo v arabščini imamo ta termin. Iskal sem ga v drugih jezikih, pa ga ni. Torej skupek teh dveh pojmov. To je moj doprinos k mogoče bodočemu slovarju slovenskega jezika.«¹⁶³ Še isti večer, 6. februarja 1997, so poslanci glasovali o Drnovškovem predlogu. Rezultat? 46. glas ni bilo od nikoder, izid je bil znova 45 : 45. Za hip se je zazdelo, da je parlament tri mesece od volitev tekkel v prazno.

Toda samo kronološko dejstvo ni ravno najbolj povedno, datumi sami zase le redko skrivajo sporočilo. V treh mesecih od volitev se je navkljub pat poziciji parlament konstituiral, celo z veliko večino izvolil predsednika, opravil dolge, mestoma pikre in oddaljene, a v svoji celovitosti problemske razprave in izvolil predsednika vlade. Državni zbor je opravljal svojo zamišljeno poslanstvo. Razumljivo je, da je to pač terjalo čas, česar se je sprva poslanec, nato pa premier Drnovšek nedvomno zavedal. Iskanje dogovora, »gradnja mostu« se je nadaljevala ... in manj kot mesec po porazu prve liste ministrov je Drnovšek parlamentu predložil drugo, precej drugačno; takšno, kakršna se je kazala po izvolitvi Janeza Podobnika – listo »velike koalicije« med LDS in SLS, kateri se je pridružil še DeSUS.

Pot h končnemu izhodu iz sicer povsem normalne zagate za obe največji stranki ni bila lahka, toda – kakor je poudaril Drnovšek ob predstavitvi svojega predloga: »Moja ocena je bila vedno in tudi sedaj, da razlike med Slovenci niso takšne, da razlike med strankami niso takšne, da bi jih lahko za vedno zavezali v dva bloka, ki si a priori med seboj nasprotujeta. Obstaja precej programskih sličnosti, precej sorodnih prizadevanj med različnimi strankami in da stranke lahko te svoje cilje, svoja prizadevanja tudi v interesu državljanov, ki jih zastopajo, uresničujejo na različne načine, v različnih povezavah, ne samo v eni povezavi, ki se bo konfrontirala z neko drugo povezavo. To je drugačen tip demokracije, parlamentarne demokracije.«¹⁶⁴

Premier se je torej zavzel za »drugačen tip parlamentarne demokracije«, drugačen v njenem tedaj aktualnem slovenskem pojmovanju, ki je bilo izrazito idejno razdeljeno. Zavzel se je za politiko preseganja uveljavljenih delitev. Na most, ki ga je z SLS uspel zgraditi, je bil lahko upravičeno ponosen, a s tem – s sklenitvijo koalicije – je bil storjen šele prvi korak. Pred koalicijo so bila štiri potencialna leta sodelovanja, štiri leta nenehnega vsakodnevnega mostograditeljstva. Vprašanje, ali bo partnerstvo različnih zdržalo, je že tedaj bilo povsem na mestu. Janez Janša ga je spretno formuliral v vseprisotno metaforo z mostovi: »Sicer pa, če

¹⁶³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 2. izredne seje II. mandata DZ z dne 6. 2. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁶⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 3. izredne seje II. mandata DZ z dne 27. 2. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

stvar poenostavimo, ali bi vi zaupali arhitektu, ki ukaže porušiti dva solidna mosta zato, da začne graditi novega in to na mestu, kjer je reka najširša. Zagotovo ne. Nihče razumen takšnega arhitekta ne bi zaposlil. Takega arhitekta bi bila vesela le gradbena mafija, ki bi na tak način prišla do posla.«¹⁶⁵

Za Drnovškovo listo je glasovalo 52 poslancev. Vlada je bila potrjena, parlament je prebrodil, številni poslanci bi najbrž rekli »premostil«, blokado, v kateri se je znašel po volitvah.¹⁶⁶ Dolgo ni ostalo pozabljeno, da je pat pozicijo pravzaprav presekala poslanec Pucko. Nekateri so mu pripisovali državotvorno držo, drugi so ga obrekovali z izdajalcem. Pucko je bil na naslednjih volitvah vnovič izvoljen v parlament, nato pa je izstopil iz politike.¹⁶⁷

* * *

Koalicija, ki se je po napornih mesecih končno oblikovala, je bila kljub majhnemu številu partneric sila raznorodna. Že takrat, ob njenem začetku, so komentatorji ugotavljali, da gre pri LDS in SLS za zvezo dveh idejno in socialno popolnoma različnih strank, ki bosta skupaj le stežka učinkovito vladali. Parlamentarna praksa drugega mandata je tej tezi v precejšnji meri pritrjevala. Razmere v Državnem zboru so bile velikokrat zmedene, zdelo se je, da je SLS bolj opozicijska kot koalicijska stranka. Povrh pa tudi opozicija ni usklajeno napadala in nadzirala vlade, saj je bila – ravno tako na idejni ravni – sama razdeljena. SDS in SKD sta bili bližje SLS, ZLSD pa Liberalni demokraciji. Razpad koalicije se je pogosto zdel neizbežen ...

Prvo odmevnejše znotrajkoalicijsko razhajanje je sledilo kmalu po izvolitvi vlade, junija 1997. Parlament je moral udejanjiti obljubo iz t. i. španskega kompromisa – zavezo vlade, ki jo dala v procesu pristopanja k EU in je predvidevala spremembo 68. člena ustave, po katerem tujci v Sloveniji niso mogli pridobiti lastninske pravice na nepremičninah. SLS, ki se je sama deklarirala za najvišjo branilko slovenskega »nacionalnega interesa«, na to ni bila pripravljena, oz. je v zameno za glasovanje zahtevala dodatne koalicijske koncesije. Največja

¹⁶⁵ Janša je v svojem govoru omenil tudi zanimiv detajl, ki je postal nadvse aktualen ob koncu mandata. Omenil je Andreja Bajuka, gospoda, ki je bil skupni kandidat desnice za finančnega ministra »in nič drugega«, a se je tedaj kljub temu še naprej »opletalo« z njegovim imenom. Na vse poslušalce je zato Janša naslovil prošnjo, naj tega več ne počnejo. – Prav tam.

¹⁶⁶ Ko so bila vzpostavljena opozicijsko-koalicijska razmerja, je parlament izvolil tudi nove podpredsednike; to so postali Andrej Gerenčer, Miroslav Luci in Eda Okretič Salmič. Pri tem je prišlo do zapleta, saj poslanka Hren – Vencljeva iz vrst opozicijske SKD ni želela odstopiti (mesto podpredsednika je pripadalo najmočnejši opozicijski stranki SDS), ampak jo je moral Državni zbor razrešiti. – DKO DZ RS, Dobesedni zapis 4. seje II. mandata DZ z dne 23. 4. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁶⁷ Mnogo let kasneje, januarja 2012, je še vedno stal za svojo odločitvijo, ki je pravzaprav omogočila oblikovanje zadnje zares široke vlade, presegajoče levo-desna razhajanja. – Samo Trtnik: Sintagma o novih ljudeh je bila zlorabljen. V: Večer, 19. 1. 2012.

vladna stranka z Drnovškom na čelu se je spet znašla v zagatni situaciji, morala bi pristati na sicer običajno politično trgovino. Cena bi bila visoka, a dobiček – nemoteno nadaljevanje pristopnega procesa – se je zdel nujen. Toda temu navkljub do dopolnjevanja koalicijske pogodbe ni prišlo. Pot do spremembe ustave, ki jo je ubrala LDS, je bila naposled drugačna in veliko širša ... pot je presegla koalicijsko sporazumevanje in postala predmet celotnega parlamenta.

Zaželeni cilj (EU) je namreč bil tedaj unisono sprejet pri skoraj vseh parlamentarnih strankah, članstvo Slovenije v bruseljski asociaciji ni bilo za nikogar vprašljivo, le pot in strategija sta burila kritične odzive. Drnovšek se je z LDS zato odločil za iskanje širšega konsenza, obrnil se je na opozicijo s ponudbo za sklenitev širokega sporazuma o zunanje-politični strategiji države. Učinek ni izostal, kritična opozicija je roko sprejela in parlament kot osrednje torišče političnih stališč je skoraj soglasno, v prav državotvorni maniri, spremenil ustavo. 85 poslancev je glasovalo za, le eden je bil proti.¹⁶⁸

Ostra dvopolnost parlamenta, ki je bila tisto poletje leta 1997 presežena, se je navkljub koaliciji med LDS in SLS ohranjala še naprej, vse do konca mandata. Najbolj izrazita je bila ob razpravah o idejnih vprašanjih. Ko je konec leta 1997 parlament razpravljalo o predlogu resolucije o protipravnem delovanju komunističnega totalitarnega režima, ki sta ga pripravila opozicijska poslanca Lojze Peterle in Janez Janša, je v razpravni dvorani mestoma vrelo, mestoma krohotalo ... v vsakem primeru je bila volivcem posredovana nepomirljiva podoba političnih akterjev. Sama resolucija je sicer izhajala iz obče sprejemljivih civilizacijskih načel, »da noben narod, nobena družba ali država ne more preživeti ali stabilno in zdravo živeti, če se odpove spoštovanju človekovega dostojanstva, temeljnim moralnim načelom, kulturno - civilizacijskim standardom demokratičnosti in pravnosti.« (Lojze Peterle), a bila po mnenju njenih nasprotnikov vsiljen revizionistični dokument. Ti so se utemeljeno spraševali, čemu debata o preteklosti, čemu ravno tedaj in čemu se naj sploh parlament o tem opredeljuje, predlagatelji pa so prav tako utemeljeno odgovarjali, da je razloge že leta 1994 zapisal pisatelj Drago Jančar: »Skratka, /.../ ko smo se spraševali, zakaj do te razprave ni prišlo že doslej, in ko smo si postavljali vprašanja v zvezi s preteklostjo, boljših odgovorov in bolj strnjenih odgovorov, kot jih bom zdaj navedel v citatu slovenskega pisatelja mednarodnega slovesa Draga Jančarja, nismo našli. V svojem eseju, ki je izšel septembra leta 1994 v Novi reviji, je zapisal naslednje: "Na ruševinah idej, ki so opustošile to stoletje, med očrnelimi tramovi pogorelih totalnih ideologij stojijo glasniki novega časa in vpijejo: Pozabimo na preteklost,

¹⁶⁸ Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 292-294.

ukvarjajmo se s prihodnostjo! Pri tem pa mislijo na svojo sedanost, ki jo naglo spravljajo v svoj funkcionalni, pragmatični in prihvatizacijski red. Čimprej proč z motečo preteklostjo, zdaj je nov čas. Tako govorijo oni, ki so se pripravljani novemu času odpreti s starimi idejami v glavi. In tem je treba reči, ni nov čas, to je isti človeški čas, ki ga živimo, odkar vemo za Homerja in Sveto pismo. Nobeno preseganje ideoloških debat, nobena sprava ne pomeni pravice ali celo zahteve do pozabe zločinov in terorja totalnih sistemov. Tu nobene intelektualne zvijače ne pomagajo. Še najmanj pa zavijanje z očmi, češ mislimo na prihodnost. Povej mi, kaj misliš o preteklosti, in povedal ti bom, kako gledaš na prihodnost in na sedanost." Tako Drago Jančar v eseju, ki je zelo aktualen ali danes še bolj aktualen kot leta 1994.« (Janez Janša).¹⁶⁹

Jančarjevi iztočnici navkljub je parlament v naslednjih dneh postregel s številnimi »intelektualnimi zvijačami« in povzročal »zavijanje z očmi«. Poslanci so denimo hiteli na izviren način dokazovati, da je na Slovenskem obstajal trdoživ in uvožen komunizem: »Slovenija torej ni bila satelit Sovjetske zveze, pa vendar ima Slovenija Dedka Mraza; iz Sibiriije je prišel, tega nismo dobili, vam zagotavljam, ne iz Italije, ne iz Avstrije, ne iz Madžarske in niti ne iz Hrvaške - iz Sibiriije! Sibirija je pa vendar bila v Sovjetski zvezi, razen če negirate to geografsko danost. Ampak po drugi strani je tu še nekaj zanimivega. Kateri komunizem je pa bil bolj trdoživ? Torej, mi smo bili v jugoslovanski federaciji, torej smo bili podvrženi srbskemu komunizmu; toda srbski komunizem je preživel ruskega, sedaj je vendar hujši, ta je bolj trd! Ta traja in ta bo še trajal. /.../ Torej kakšna razlika je vendar med srbskim in ruskim komunizmom, če že hočete trditi, da nismo bili v sovjetski sferi. Torej jaz trdim in bom sedaj poskušal na zelo preprostem primeru dokazati, da je bil srbski komunizem hujši in da je hujši od sovjetskega. /.../ Jaz nisem še slišal, da bi v Pragi plesali za časa sovjetskega imperija kazačok na cesti, med tem, ko se je v Ljubljani plesalo srbsko kolo. Gospod Potrč je plesal na neki ploščadi, obstaja fotografija, srbsko kolo, ne polko, srbsko kolo, to je nedvoumno, dokumenti obstajajo! Dnevnik ima eno rubriko Slika ne laže, naj bi tudi nekatere slike iz preteklega časa objavili in bi videli. Srbsko kolo! Kakšna polka!« (I. Hvalica). V svoje govore so vpletali takrat aktualne predsedniške volitve in niso skoparili z žalitvami, ostrimi napadi in še bolj bliskovitimi obrambami. Poslanec Jelinčič je tako pribil, da je bil eden od

¹⁶⁹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 16. izredne seje II. mandata DZ z dne 3. 12. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

predsedniških kandidatov »domobranski kandidat«, »ki ste ga privlekli iz ene ropotarnice zgodovine na pol mumificiranega.«¹⁷⁰

Razprava se je v nekaj dneh precej oddaljila od temeljnega vprašanja, javnost se je ob njej prejkoslej zabavala, četudi je (kljub zahtevi opozicije) ni mogla spremljati v živem televizijskem prenosu. Slovenska parlamentarna praksa je bila obogatena z novimi prvinami, ki sicer niso nič neobičajnega. Med bolj nenavadne proceduralne intermezze tistih dni pa je gotovo sodil »izločitveni zahtev« Iva Hvalice, ki ga navajam v celoti:

»IVO HVALICA: Hvala lepa. Gospod predsednik. Moj proceduralni predlog bo nenavaden, vendar bi rad razčistil eno zadevo. Prej bom pravzaprav postavil neko proceduralno vprašanje. Danes je Mag objavil fotografijo na straneh 40 in 41 – fotografijo slovenskih revolucionarjev in nekaterih generalov jugoslovanske armade. Tu na srčni strani portreta Josipa Broza štrli ena glava in bolj ko gledam, vidim to portret oziroma sliko gospoda Baškoviča. Sprašujem, če je to on. Ker če je to on, potem bi morali danes začeti, bi rekel, s tem, da bi se on izločil. Jaz sprašujem zgolj. Ampak, vsem kolegom, ki sem kazal, so mi rekli, to je gospod Baškovič. (Nemir v dvorani.) Torej, jaz sprašujem. Ne ne, to je zelo važno. Gospod predsednik, prosim, danes je že tretjič.

PREDSEDNIK JANEZ PODOBNIK: Kaj predlagate, gospod Hvalica?

IVO HVALICA: Da kaznujete gospoda Jakiča. (Nemir v dvorani.)

PREDSEDNIK JANEZ PODOBNIK: Kolegice in kolegi, predlagam, da mirno nadaljujemo z razpravo.

IVO HVALICA: Gospod predsednik, najprej, ali ste slišali kaj je rekel gospod Jakič? Nekaj je rekel zdaj.

PREDSEDNIK JANEZ PODOBNIK: Ne, nisem ga slišal.

IVO HVALICA: Je rekel, poln "kufer" vas imam in je dvignil roke. On naj demonstrira to primitivno liberalnost v nekem pubu ali ne vem kje, ne pa tu v državnem zboru. Torej, najprej prosim, da kaznujete gospoda Jakiča. Zdaj pa prosim in se opravičujem v naprej. Gospod Baškovič, če je to vaš dvojnik, potem se vnaprej opravičujem. Ampak, vsi kolegi so mi zatrjevali, da ste to vi. Ali vam lahko pokažem?

PREDSEDNIK JANEZ PODOBNIK: Gospod Hvalica.

MILAN BAŠKOVIČ: To je gospod Krivic Vladimir, pokojni sicer.

IVO HVALICA: Res? So vsi rekli, da ste vi.

¹⁷⁰ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 17. izredne seje II. mandata DZ z dne 5. 12. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

MILAN BAŠKOVIČ: Mogoče mi je malo podoben. ...(Smeh.)... To je dvajset let staro.

IVO HVALICA: Ne, sedemnajst, sedemnajst. (Vmes gospod Baškovič: Bi bil pa zelo počaščen, če bi bil...)

PREDSEDNIK JANEZ PODOBNIK: Kakšen proceduralni predlog imate?

IVO HVALICA: Izjavo, ki jo je dal gospod Baškovič, zdaj je ob tej priliki tu, bom drugič povedal. (Nemir v dvorani.)¹⁷¹

Tako resolucija kot predlog zakona o odpravi posledic komunističnega totalitarnega režima, ki je bil vložen skupaj z njo, nista bila sprejeta.¹⁷²

* * *

Majava koalicija med LDS in SLS je vsem svojim krizam navkljub (in teh, zlasti kadrovskih, ni manjkalo) zdržala vse do predvečera konca svojega mandata. Parlament je medtem vseskozi opravljal svoje vidno in nevidno poslanstvo, v okviru katerega je zmozel tudi velike reformne projekte. Tako je po številnih usklajevanjih konec leta 1999 sprejel celovito pokojninsko reformo. V vnovič precej ostri debati so nekateri poslanci preroško opozarjali na bodoče systemske probleme pokojninske blagajne. Toda le nedolgo po sprejemu velike reforme, na milenijsko pomlad leta 2000, ko je do volitev manjkalo zgolj dobrega pol leta, so se koalicijsko-opozicijska razmerja v parlamentu razletela v prafaktorje. Sorodni stranki SLS in SKD sta se po številnih napornih sestankovanjih z vzponi in padci takrat le uspeli dogovoriti o združitvi v eno stranko, ki ne bi bila del koalicije.¹⁷³ Padec »padajoče« vlade je bil pred vrati. Drnovšek ni čakal na razplet; partnerje je prehitel in sam predlagal zamenjavo ministrov SLS z novimi. Na glasovanje je vezal zaupnico, ki 8. aprila 2000 ni bila izglasovana. Parlament je stal na razpotju, ena smer so bile predčasne volitve, druga iskanje novega mandatarja za kratek čas. LDS in ZLSD sta se ogrevali za prvo alternativo, stranki desnice za drugo.

SLS + SKD, po združitvi največja parlamentarna stranka, je kmalu po Drnovškovem padcu predlagala kandidata za predsednika vlade. V javnosti je brž zaokrožilo ime pretežno neznanega bančnega strokovnjaka iz tujine Andreja Bajuka, tistega »gospoda«, ki je bil ob

¹⁷¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 18. izredne seje II. mandata DZ z dne 10. 12. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁷² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 19. izredne seje II. mandata DZ z dne 12. 12. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁷³ Programsko sorodni stranki sta se o združevanju začeli intenzivneje pogovarjati že januarja 1999. Usklajevalni proces je bil zapleten, poln brezštevilnih sestankov na različnih ravneh, ki jim je javnost še komaj sledila. Dinamika s pričakovanji vred je precej nihala, v nekaterih trenutkih se je zdelo, da je združevanje povsem obstalo. Do poenotenj pri ključnih točkah je nato prišlo februarja 2000 in 15. aprila je nato nastala nova stranka, ki je imela s skupno 28 poslanci relativno parlamentarno večino. Stranki so najprej naredi kratico SLS + SKD, nato pa se je preimenovala v zgolj SLS. Njen prvi predsednik je postal Franc Zagožen. – Mateja Babič: Leta približevanja. V: Slovenski almanah 2001. Ljubljana 2000, str. 45.

začetku drugega mandata kandidat za finančnega ministra, z njegovim imenom pa se je »opletalo« vsevprek. Bajuk je nastopal z ugledno in umirjeno držo, a podpore pri poslancih ni žel. Tako del javnosti kot nekateri poslanci so mu očitali predvsem nepoznavanje slovenskih razmer, saj je prihajal iz tujine. Zmago Jelinčič je dejal, da je njegov program sicer dober, »ampak, konec koncev, tudi pralni stroj Gorenje ima dober program, pa ga zato ne bom volil. Še enkrat pravim, prepričan sem, da imamo dovolj pametnih ljudi v Sloveniji, ki bi lahko prevzeli kandidaturo mandatarstva, in mislim, da bi marsikdo od teh kandidatov podporo v državnem zboru tudi dobil. Izbor tujca, ki bi vodil Slovenijo, medtem ko je vse življenje preživel zunaj, daleč stran, celo daleč stran od Evrope, mislim, da je neprimerno. /.../ Zato na koncu eno samo vprašanje gospodu kandidatu: ali je letos, 30. marca, oddal davčno napoved v Republiki Sloveniji? Hvala.«¹⁷⁴ Dve glasovanji zapored Bajuku nista zagotovili potrebnih 46 glasov, zato so bila pričakovanja predčasnih volitev vse bolj aktualna. Toda ob tretjem glasovanju, 3. maja 2000, se je krhko razmerje prevesilo na drugo stran. Andrej Bajuk je s 46. glasovi postal tretji predsednik (pete) slovenske vlade.

Tistega maja je glede na ustavni postopek imenovanja vlade Bajuk pravzaprav postal ministrski predsednik brez svojih ministrov, o vladi je moral šele odločiti državni zbor. Četudi se je zdelo, da ima Bajuk 46. glas (ne nazadnje ga je 3. maja dobil), je ob glasovanju o vladi ta nenadoma izginil in tako je vnovič prišlo do že večkrat videne situacije drugega sklica. 45 poslancev je podprlo Bajukov predlog ministrov, 45 jih je bilo proti.¹⁷⁵ Pat pozicija je bila spet obujena, zakulisne zgodbe, polne fantazij in političnih stereotipov, so spet zaokrožile. Kdo je bil 46. glas, ki je izginil, koliko je glas »stal« ... Toda razmere so se kmalu razčistile, parlament je namreč po glasovanju spremenil poslovnik in poprej tajno glasovanje o vladi je postalo javno. Na naslednjem glasovanju o vladi 7. junija so tako vsi pričakovali in naposled dočakali razkritje. Dve poslanki »levice« sta pojasnili, da bosta podprli Bajukovo vlado, ki je potem končno prejela potrebnih 46 glasov. Ena od poslank, Eda Okretič Salmič, je v obrazložitvi svojega glasu odstrla glasovalno zakulisje parlamenta in pojasnila, da se je v preteklih dneh stalno »ugotavljalo«, kako je glasovala, »čeprav so bile volitve tajne in ni nihče razen mene vedel, kako sem dejansko glasovala. Zaradi tega sem bila deležna mnogo prepričevanj, kako moram v bodoče glasovati, drznih napotkov, pa celo groženj, kaj se lahko zgodi, če bom drugače glasovala, kot želi posamezna politična opcija.« Takšno prakso je ostro zavrnila, saj je po njenem mnenju inštitut tajnega glasovanja »dejanje, pri katerem se poslanec

¹⁷⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 47. izredne seje II. mandata DZ z dne 3. 5. 1998. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁷⁵ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 49. izredne seje II. mandata DZ z dne 23. 5. 1998. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

sam odloči, kako bo glasoval, na osnovi svojega prepričanja, vesti in argumentov, ki so mi bili predstavljeni, nikakor pa ne na osnovi slepih ukazov in pritiskov strankarskih veljakov, ki jih vodi le gola sla po oblasti.«¹⁷⁶

* * *

Novi parlamentarni koaliciji ni bila usojena dolga življenjska doba, saj se je drugi mandat zaključeval prej kot v naslednjega pol leta. Poleg tega je sama že po dobrem mesecu zabredla v resno politično krizo. Partnerice so se razšle pri vprašanju, ki jih je poprej povezovalo – pri vprašanju spremembe volilnega sistema. Problematika predruženja takrat aktualnega in po mnenju mnogih nedomišljenega volilnega sistema sicer nikakor ni bila nova, s spreminjajočo dinamiko je trajala že štiri leta, vse od konca prvega mandata. SDS se je vseskozi zavzemala za uvedbo večinskega sistema, ki je konec leta 1996 tudi dobil največjo podporo na prvem postosamosvojitvenem referendumu. Ta sicer ni bila več kot 50 odstotna, zato je sprva obveljala odločitev volilne komisije o ničnosti referenduma. Toda SDS je tako odločitev spodbijala na ustavnem sodišču, ki je oktobra 1998 odločilo, da je na referendumu vendarle bil izglasovan predlog večinskega sistema. Državni zbor ga je zato moral bodisi uveljaviti bodisi s spremembo ustave ustavno-pravno ustrezno sprejeti drugačno določitev. Stranka Janeza Janše si je odtelej vneto prizadevala doseči večinski sistem; odločitev ustavnega sodišča je postala njen »osrednji politični instrument«.¹⁷⁷ Razprava o volilnem sistemu je postala prvovrstna politična tema, ki se je velikokrat pregrela. Stališča strank so se spreminjala, notranje struje so vlekli vsaka na svojo stran ... a potrebne ustavne večine, ki bi zadostila ustavi, ni mogel zbrati nihče. Parlament je o uvedbi večinskega sistema nazadnje odločal med glasovanjem o kandidatu za premierja Bajuku; tedaj že četrtič. Predlog so podprli le poslanci takrat nastajajoče desne koalicije.¹⁷⁸ Poti iz volilnega labirinta ni bilo na obzorju...

V taki situaciji je Bajukova vlada 13. julija 2000 sprejela sklep, da država nima veljavnega volilnega sistema. Ostro in jasno stališče, s katerim je pravzaprav tik pred volitvami nagovorila parlament, da naj ukrepa. Predsednik koalijske SLS + SKD Franc Zagožen s tako potezo ni soglašal in jo je to razumel kot pritisk. Ocenil je, da skuša SDS povzročiti ustavno krizo. Njegova stranka se je zato odločila napraviti konec že dolgo blokirani volilno-sistemski razpravi. Pridružila se je opozicijskim LDS, ZLSD in DeSUS in dosegla ustavno uveljavitev nekoliko spremenjenega proporcionalnega volilnega sistema. V vladi in stranki SDS je zavrelo, ravno tako tudi v SLS + SKD. Oba podpredsednika, premier

¹⁷⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 50. izredne seje II. mandata DZ z dne 7. 6. 1998. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁷⁷ Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 280-284, 289-290, 300-301.

¹⁷⁸ Prav tam, str. 303-304, 313.

Bajuk in zunanji minister Peterle, sta jo zapustila, a ostala na funkcijah v vladi. Skupaj sta takoj začela s postopkom ustanavljanja nove krščansko-demokratske stranke z imenom Nova Slovenija (NSi), ki je že nastopila na naslednjih volitvah. Od poletja naprej je tako bil položaj v koaliciji nejasen, vlada ni dajala videza usklajene ekipe. Toda kmalu so se začele parlamentarne počitnice, takoj po njih pa volilna kampanja ob novih, tretjih državnozborskih volitvah. Predsednik Kučan jih je razpisal za 15. oktober.¹⁷⁹

* * *

TABELA: Skupno število sprejetih parlamentarnih aktov v letih 1997 – 2000¹⁸⁰

Leto	1997	1998	1999	2000
Število sprejetih aktov	393	369	355	297

Visoka storilnost parlamenta ni bila le značilnost prvega, marveč tudi drugega sklica. Poslanci so letno sprejeli več kot 300 najrazličnejših parlamentarnih aktov, v štirih letih so se sestali na kar 76 sejah in obdelali skupno 1.376 točk dnevnega reda. Poleg tega so na vlado naslovili 1.586 vprašanj in pobud, obravnavali pet interpelacij, ustanovili pet preiskovalnih komisij in bili dejavni v mednarodnem okolju.¹⁸¹ Znova impresivna statistika, ki znova opozarja na pretekle (z)možnosti slovenskega parlamenta. Državnozborske dvorane niso bile le torišče političnih bojev in iskrivih debat na relaciji vladna koalicija - opozicija, ki so polnile stolpce dnevnega časopisja, v njih je – kot v prvem mandatu – še naprej tekel zakonodajni proces izgrajevanja države.

Tretje mandatno obdobje – v znamenju »levice«

V nedeljo, 15. oktobra 2000, so v državi potekale tretje državnozborske volitve. Vnovič se je odvila predvolilna kampanja, komentatorji in poslanci so vrednotili drugi mandat, zvrstili so se nastopi v glavnem znanih strank in obrazov ... slovenski parlamentarno-zgodovinski proces je zlagoma in evolutivno tekel naprej. Volitve, ki so potekale na prelomu desetletja, stoletja in tisočletja, same po sebi niso predstavljale nobenega velikega mejnika, toda simbolično so zaznamovale vstopanje v novo dobo. Prvo desetletje po padcu berlinskega zidu, ki ga britanski zgodovinar in »najboljši kronist 20. stoletja« Timothy Garton Ash imenuje Čas svobode, se je zaključevalo, pričenjalo se je novo »desetletje brez imena«;

¹⁷⁹ Slovenski almanah 2001. Ljubljana 2000 (dalje Slovenski almanah 2001), str. 55-56; Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 315-316.

¹⁸⁰ Podatki so v: Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 38.

¹⁸¹ Prav tam, str. 35, 38, 47, 50, 69, 73-76.

izmuzljiv čas nejasnega značaja.¹⁸² Leto prej je bila uvedena skupna evropska valuta, zveza NATO se je razširila s prvimi tremi vzhodnoevropskimi državami, kar je dajalo poseben poudarek združevalnim procesom. Naslednje leto, 5. oktobra 2000, le deset dni pred slovenskimi volitvami, so v Beogradu strmoglavili še zadnjega jugoslovanskega samodržca, srbskega vožda Slobodana Miloševića. Tamkajšnji parlament so zasedli demonstranti. Vse to je mogoče videti kot historično cezuro neke epohe. Slovenija je bila del teh globalnih tokov, v tretjem državnozbornem mandatu se je tudi sama priključila Evropski uniji in zvezi NATO, s čimer je bil v državi simbolično (morda iluzorno) zaključen proces tranzicije. Tretji mandat je bil vrhu vsega tudi zadnji mandat, ki ga je krojila velika Drnovškova LDS, najmočnejša stranka od leta 1992 naprej. Volilni rezultat 15. oktobra 2000 je bil prejkoslej njen labodji spev.

* * *

Večini strank, ki so tvorile nekajmesečno vladno koalicijo, se račun na volilno nedeljo ni izšel. SDS je osvojila 15,8 % glasov, kar ji je prineslo 14 sedežev. V primerjavi s prejšnjimi volitvami je dva izgubila, a to ni bil prav velik poraz v primerjavi z SLS + SKD. Zagožnova stranka je prejela le 9,53 % glasov ali 9 mandatov, 19 manj kot je štiri leta prej znašal skupen uspeh še ločenih SLS in SKD. Novoustanovljena Bajukova NSi je po drugi strani bila volilno presenečenje, saj je dosegla 8,76 % volilne podpore in zasedla 8 poslanskih mest. Programsko in personalno se je usmerjala v politični prostor stranke SLS + SKD in ji posledično tudi odtegnila glasove. Njen nedvomni uspeh pa vendarle relativizira dejstvo, da je seštevek prejetih glasov združene SLS + SKD in NSi znašal bistveno manj kot leta 1996 seštevek glasov SLS in SKD. Vse tri navedene stranke so tako skupaj osvojile le 31 sedežev.¹⁸³

Politični prostor si je tisto nedeljo v veliki meri podredila stranka dočerašnjega mandatarja Drnovška. LDS je prejela ogromnih 36,21 % glasov volivcev, kar ji je prineslo 34 sedežev v parlamentu. To je bila zares »pošastna zmaga«, kakor so svareče opozarjali politični komentatorji.¹⁸⁴ Poleg nje je triumfirala tudi ZLSD, ki je prejela precej več kot pred štirimi leti – 12,07 % glasov (11 mandatov). V parlament sta se prebili še SNS in DeSUS, vsaka s štirimi poslanci, ob njiju pa tudi Stranka mladih Slovenije (SMS), novoustanovljeno in nepričakovano volilno presenečenje, ravno tako s štirimi poslanci. Manjšinska poslanca sta znova postala Roberto Battelli in Maria Pozsonec.¹⁸⁵

* * *

¹⁸² Ash, *Jahrhundertwende*, str. 17-18.

¹⁸³ Slovenski almanah 2001, str. 125.

¹⁸⁴ Marko Pečauer: *Pošastna zmaga*. V: *Delo*, 17. 10. 2000.

¹⁸⁵ Slovenski almanah 2001, str. 125.

Poslanci tretjega sklica so se na konstitutivni seji zbrali 27. oktobra 2000. Sejo je po ustaljenem protokolu sprva vodil najstarejši poslanec Jožef Bernik, zbor je nagovoril predsednik države Milan Kučan. Njegove besede so zvenele preudarno in so opozarjale na prelomnost trenutka, na zaključevanje enega časa in začenjanje novega. Predsednik je ugotovil, da je država »po skoraj 9-ih letih samostojnega življenja stabilna in demokratična. Za to so veliko dobrega storili tudi poslanke in poslanci prejšnjih sklicev. Temelji države, položeni s plebiscitom za samostojno Slovenijo, so trdni, cilji in smer razvoja države so jasni in trajno zavezujejo vse rodove upravljavcev slovenske države.« Hkrati je dodal, kako je utemeljeno pričakovati, »da bo prav na vas, na poslance tega sklica, padla odgovornost, da odločite o umestitvi Slovenije v Evropsko unijo in s tem določite prihodnost Slovenije in slovenstva.«¹⁸⁶

Na isti seji, a slaba dva tedna pozneje, so poslanci izvolili novo vodstvo. Četudi prihodnja koalicija še ni bila znana, presenečenj ni bilo. Potencialni »naravni zaveznici« LDS in ZLSD sta brez drugih koalicijskih partnerjev ne nazadnje obvladovali polovico parlamenta. Predsednik parlamenta je postal Borut Pahor, predsednik ZLSD. Prejel je 63 glasov poslancev. Ravno tako nepolemično kot Pahorja so poslanci nato izvolil tudi vse podpredsednike parlamenta; funkcijo se prevzeli Miha Brejc, Anton Delak in Irma Pavlinič Krebs.¹⁸⁷

Kakor je bilo v navadi, je državnozborski predsednik takoj po izvolitvi nagovoril poslance, se jim zahvalil za podporo in hkrati opozoril na pomemben detajl, o katerem se tedaj ni veliko razpravljalo; na »pomen politične kulture«. Pojem se je vse bolj uveljavljal v političnem jeziku, zato se zdi važno, kako ga je razumel predsednik Državnega zbora: »Tukaj smo bili izvoljeni od ljudi na različnih strankarskih listah poslanke in poslanci, ki imamo o mnogih stvareh različna stališča. Ta se bodo seveda kresala v zelo zahtevnih parlamentarnih diskusijah. Prav je, da se te razlike pokažejo. Naša skupna dolžnost in odgovornost do države pa je, da poskušamo vsaj pri najpomembnejših strateških odločitvah države po svojih najboljših močeh omogočati tudi nacionalno soglasje. Naš interes je, da delamo za skupno dobro. Od tega vtisa, prepričanja pri ljudeh, od katerih smo bili izvoljeni, da delamo za skupno dobro, ne glede na razlike med nami, je odvisen v največji meri ugled tega visokega doma. Državni zbor se bo seveda ukvarjal predvsem in najbolj z zakonodajnim delom, toda, in to ni nepomembno, je bil in bo prostor najpomembnejših političnih debat v Sloveniji.«¹⁸⁸

¹⁸⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje III. mandata DZ z dne 27. 10. 2000. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁸⁷ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje III. mandata DZ z dne 10. 11. 2000. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁸⁸ Prav tam.

Pahor je torej v sintagmi »politična kultura« videl vrednostno kategorijo; morda vrednoto, ki je pomenila zahtevno politično delo za »skupno dobro, ne glede na razlike med nami«. Podobno kot on so jo razumeli (in jo še razumejo) tudi številni komentatorji.

Slab teden po konstituiranju se je Državni zbor že sestal na prvi izredni seji, ki je bila namenjena razpravi in glasovanju o kandidatu za predsednika vlade. Tedaj je v tej vlogi pred poslance že četrtič stopil Janez Drnovšek, »pošastni zmagovalec«. Večer pred sejo, 15. 11., je podpisal koalicijsko pogodbo štirih strank, Liberalne demokracije Slovenije, Združene liste socialnih demokratov, SLS+SKD Slovenske ljudske stranke in Demokratične stranke upokojencev Slovenije. Še prej pa je kot predsednik LDS podpisal še sporazum o sodelovanju s Stranko mladih Slovenije. Sporazum je določal okvire sodelovanja v Državnem zboru in ni bil sestavni del koalicijski pogodbe. SMS tako ni bila vladna stranka, a je vlado podpirala in z njo sodelovala v nekaterih programskih točkah.¹⁸⁹

Drnovšek se je v svojem predstavitvenem govoru, ki – kakor je sam poudaril – ni bil novum, ampak oris nadaljevanja začetega, ozrl tudi v najbližjo preteklost, v čas Bajukove vlade. Dejal je, da je do nje prišlo »po daljšem obdobju politične stabilnosti«.¹⁹⁰ Trditev se zdi nenavadna, četudi drži, da je bila Bajukova vlada zgolj »desna« in zato drugačna od predhodnic. Toda vprašanje je, če je zares prekinila obdobje politične stabilnosti. V klasičnih parlamentarnih demokracijah najrazličnejše koalicijsko-opozicijske transformacije vseh vrst nikakor ne pomenijo politične nestabilnosti; nasprotno, tvorijo samoumevni del političnega življenja, ki je tudi predviden v temeljnih dokumentih države in parlamenta. Drnovškovo pojmovanje politične stabilnosti je zato bilo precej rigorozno, najbrž bi bil bolj na mestu izraz »politična predvidljivost«.¹⁹¹

Glasovanje se je izteklo (skoraj) v skladu s pričakovanji in sklenjenimi političnimi dogovori. Drnovšek je prejel 61 glasov. Simptomatično za nadaljevanje mandata »pošastne zmage« pa je bilo tedaj dejstvo, da ni bilo razdeljenih vseh 90 glasovnic (ali zgolj kakšna manj), marveč le 67. Opozicijski SDS in NSi se mandatarske seje protestno sploh nista udeležili in s tem najavili svoje metode prihodnjega parlamentarnega boja med Davidom in Goljatom. Odločitev za t. i. »obstrukcijo« sta utemeljili s tem, da se parlamentarne stranke

¹⁸⁹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje III. mandata DZ z dne 16. 11. 2000. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

¹⁹⁰ Prav tam.

¹⁹¹ Po drugi strani pa je mogoče izjavo interpretirati tudi drugače, v smislu teze Petra Jambreka, da Milan Kučan in Janez Drnovšek hote ali nehote stabilizirata socialni sistem. – Jasna Krljič Vreg: Slovenija v letu 2001. TV SLO 1, 6. 6. 2011. Dostopno na: <http://tvslo.si/#ava2.107235430>, pridobljeno 5. 6. 2012.

niso uspele dogovoriti o vodenju državnozbornih delovnih teles, s čimer je bilo – po njuno – opoziciji onemogočeno opravljanje nadzorne funkcije.¹⁹²

* * *

Šibkost opozicije, katere jedro sta sestavljali prav SDS in NSi (opozicijskega statusa tudi sami nista povsem priznavali Jelinčičevi SNS in stranki SMS), je v precejšnji meri označila tretji mandat in oblike parlamentarnega dela. Koalicije se je sčasoma oprijel vzdevek »glasovalni valjar« in v takih razmerah je opozicija seveda morala biti ostra, v nasprotnem bi postala »le še del folklore«. Tako je denimo do dogovora o sestavi delovnih teles prišlo po tem, ko so poslanci opozicije odstopili z vodilnih državnozbornih funkcij.¹⁹³ Stalnica mandata je postala »obstrukcija«, ki jo je opozicija uprizorila že na prvi izredni seji, in ki je opozarjala na njeno nemoč. V celotnem mandatu je to metodo nestrinjanja izrabila kar 111 krat, največkrat ob najbolj odmevnih družbenih temah.¹⁹⁴

Med najbolj razvpite parlamentarne razprave tretjega mandata, ki se je končala z »obstrukcijo«, je sodila tista ob prvi obravnavi na videz tehnicističnega pravno-medicinskega akta – predloga zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih umetne oploditve z biomedicinsko pomočjo, hitri postopek.¹⁹⁵ Zakon je predlagala LDS in ga podkrepila s številnimi argumenti; da naj področje zdravljenja neplodnosti ne bi bilo v celoti zadovoljivo urejeno; da se je družba spopadala s povečano neplodnostjo, ki je bila posledica modernega načina življenja, in da bi zato lahko »umetno oploditev označili kot prepotrebno civilizacijsko pridobitev«. Do tod je bil predlog z argumentacijo vred še splošno sprejemljiv, nadaljevanje pa je razburkalo ne le parlament, pač pa tudi precej konservativno prebivalstvo. Predlagatelji so namreč »v izjemnih primerih« priznavali »pravico do oplojevanja z biomedicinsko pomočjo tudi ženski, ki ima normalne reprodukcijske sposobnosti in lahko zanosi in rodi zdravega otroka po naravni poti, ne glede na to, ali je poročena, ali živi v zunajzakonski skupnosti, ali pa živi sama.« Ta rešitev je še v dnevih pred razpravo sprožala številne žaljive odzive v javnosti, zato je predstavnica predlagateljev Cveta Zalokar Oražem prosila poslanske kolege in kolegice, »da se v razpravi izognemo kakršnimkoli stigmatizacijam teh ljudi in tudi ostremu političnemu dialogu. Namen predlagateljev nikakor ni pretirana politizacija tega vprašanja, ali delitev zagovornikov oziroma nasprotnikov tega zakona na mračne, in na drugi strani, na napredne politične sile.

¹⁹² Prav tam; Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 322.

¹⁹³ Prav tam, str. 323-326.

¹⁹⁴ Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000 – 2004. Ljubljana 2004 (dalje Poročilo o delu DZ 2000 – 2004), str. 28.

¹⁹⁵ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 5. seje III. mandata DZ z dne 18. 4. 2001. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

Pač pa je naš izključni namen olajšati stisko prizadetih.«¹⁹⁶ Njena prošnja je bila uslišana le delno; opozicijski poslanci se niso mogli upreti najrazličnejšim primerjavam, ki so jim med razpravo rojile po glavi.

Prvi je nastopil France Cukjati. Vprašljivost predloga je videl v štirih točkah: »Prvič omogoča umetno oplojevanje tudi tam, kjer ni potrebno, samski plodni ženski. Drugič, da omogoča implantacijo, vnos, posvojitve tujih zarodkov v maternico. Tretjič, da otrokove pravice podreja pravicam, to je željam samske ženske oziroma moškega. In četrtič, predlog ne upošteva stališč medicinske in pravne stroke.« Svoje misli je nato razvil v ilustracijo, ki je še nekaj časa žela najrazličnejši, zlasti negativni javni odmev. Tako je dejal: »Kakor bi bilo smešno, če bi invalidske vozičke dodeljevali zdravim ljudem, tako bi bilo nerazumljivo, če bi medicina umetno oplojevala zdrave plodne ženske. Opravičilo, da imajo nekatere samske ženske travme iz mladosti, nima teže. Če ima samska plodna ženska, ki si želi otroka, tako hud psihični odpor do moških, da je naraven potek oploditve neizvedljiv, potem taka pacientka potrebuje najprej psihiatrično ali psihoterapevtsko pomoč.«¹⁹⁷ Podobne napotke je zdravim ženskam, ki bi se odločile za umetno oploditev, dal tudi Pavel Rupar: »Če si dve lezbijki želita oploditev in imeti otroka, recimo, da to akceptiram zelo pogojno. Kaj pa če si ga želita dva homoseksualca? Recimo, da pride v bolnico moški, ki je, ki bo trdil absolutno, trdil da je ženska. Prosim lepo, kako ga boste oplodili, a ima tak moški pravico do otroka ali ne, če trdi, da ima vse materinske nagibe, oprostite, to jaz vas sprašujem, jaz vem, da mora imeti maternico. Jaz vem, torej je tak moški predvsem potreben drugega zdravljenja. In ženske, ki si želijo tudi, tudi, in je seveda absolutno nemogoče, ali pa imate morda tako liberalen pristop, da boste znali oploditi tudi kakšnega .../nerazumljivo./ ...«¹⁹⁸

Po razpravi je celotna opozicija, ob SDS in NSi tudi SNS in SMS, poleg nje pa tudi koalicijska SLS + SKS, napovedala »obstrukcijo«. Zakon je bil temu navkljub s potrebno večino sprejet, a mu ni bila usojena dolga življenjska doba. Opozicijski poslanci so vložili zahtevo za razpis naknadnega zakonodajnega referendumu, ki je postajal vse močnejše opozicijsko orodje. Na referendumu, kjer se je močno angažirala tudi Cerkev, so volivci ob nizki udeležbi zakon prepričljivo zavrnili.¹⁹⁹

Véliká tema tretjega mandata, ki je postajala vse bolj vseprisotna, je bila debata o t. i. »nacionalnem interesu« v gospodarstvu. Porajala je množico vprašanj: Kaj sploh pomeni nacionalni interes? Predvideva krilatica večinsko domače lastništvo kapitala? Kaj je domače,

¹⁹⁶ Prav tam.

¹⁹⁷ Prav tam.

¹⁹⁸ Prav tam.

¹⁹⁹ Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 328.

kaj tuje? Kaj storiti z državnima bankama, kaj s paradnimi konji gospodarstva?²⁰⁰ Kaj naj sploh stori država, zlasti ob vseh gospodarskih aferah? Veliko vprašanj in dilem, še več hude krvi ... Ko je v javnost prišla vest, da si je menedžment v Elanu razdelil za več kot milijardo tolarjev nagrad, je poslanec Pukšič v parlamentu vzrožil, da je to »samo pri nas možno, v totalnem cirkusu, v totalnem kaosu, kjer se krade, tak da ... huje ko pes gre, pa to ni res.«²⁰¹ Ob tej problematiki se je na novembrski seji parlamenta leta 2001 razvila iskriča in konceptualno močna razprava med prvim možem vlade in prvim možem opozicije. Janez Janša je v ta namen smotrno izkoristil institut poslanskega vprašanja predsedniku vlade. Janšo je v prvi vrsti zanimala vladna strategija privatizacije bank; Drnovška je tudi konkretno vprašal, če se mu zdi »dobro«, da večinski lastniki Banke Koper postanejo italijanske banke in večinski lastniki Nove Kreditne banke Maribor avstrijske banke?²⁰²

Premier je odgovarjal mirno kot zmeraj, argumentirano in precej splošno. Poudaril je, kako še ni sprejeta nobena odločitev in da je o natančni usodi bank še prezgodaj govoriti. Ob tem je nazorno ilustriral vso kompleksnost fraze »nacionalni interes« in načelno stališče vlade: »Tisto, proti čemur smo večkrat nastopali, tudi v javnosti, pa je bila zgolj ideja ali percepcija, da bi naša podjetja, naši menedžerji iz gospodarskih, industrijskih, trgovskih podjetij privatizirali tudi banko. To bi bil najslabši način privatizacije bančništva po naši oceni. Zato, ker so to podjetja, ki so praviloma komitentni banke. V prejšnjem sistemu smo imeli tovrstno prepletanje funkcij, po eni strani kreditojemalcev bank, po drugi strani upravljavca bank kot lastnika bank s strani takšnih podjetij. /.../ Iz tega je pravzaprav tudi vidno, da bi tudi prodaja, recimo, Ljubljanske banke slovenskim podjetnikom ali slovenskim lastnikom nikakor ne pomenila dolgoročno slovenskega lastništva, ker lahko ti že jutri, ko dobijo boljšo ponudbo od tujih partnerjev, svoj delež prodajo naprej, in na to država seveda nima potem nobenega vpliva več.« V nadaljevanju je še spretno okrcal prvaka opozicije. V odgovoru na vprašanje, če je dobro, da je bila zasebna koprška banka prodana italijanskemu kapitalu, je omenil, da je bila prodaja pač legitimna pravica lastnikov in da naj zato opozicija ne pričakuje od vlade, »da intervenira tako, kot bi intervenirala morda v kakšnem drugem sistemu.«²⁰³

* * *

²⁰⁰ Jože Možina: Slovenija v letu 2002. TV SLO, 6. 6. 2011. Dostopno na: <http://tvslo.si/#ava2.107239011>, pridobljeno 5. 6. 2012.

²⁰¹ Prav tam.

²⁰² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 10. seje III. mandata DZ z dne 20. 11. 2001. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²⁰³ Prav tam.

Na polovici tretjega mandata je prišlo do pričakovane spremembe na čelu vlade. Parlamentarna koalicija je ostala nespremenjena, zamenjal se je le premier. Janez Drnovšek se je po desetih letih vodenja vlade odločil, da se bo potegoval za mesto predsednika republike. Prvega decembra 2002 so mu volivci dodelili petletni mandat šefa države. Njegov naslednik je bil tedaj že znan; šlo je za finančnega ministra Antona Ropa. Po besedah opozicijskega poslanca Jožefa Jerovška je Rop »že nekaj časa kotiral kot dejansko kronski princ. Jaz sem gospoda Ropa že dve leti od bolezni gospoda Drnovška v prijateljskem pogovoru malo za hec imenoval prestolonaslednik.« Postopek njegovega imenovanja (in posledično postopek imenovanja »njegove« vlade), je bil enak rednim povolilnim mandatarskim scenarijem. Parlament se je zato 11. decembra 2002 sestal na izredni seji, kjer je razpravljal in odločal o novem predsedniku vlade.²⁰⁴

Opozicija je bila v svojih nastopih izjemno kritična; napadala je tako kandidata kot stranko LDS. Za Ropa so njeni poslanci trdili, da predstavlja »najbolj pristno sliko politike Liberalne demokracije Slovenije, brez retuširanja in zameglitve preteklih desetih let.« (Andrej Bajuk) in da pravzaprav sploh ni ključno vprašanje, »kdo iz LDS-a bo mandatar, ampak je naše ključno vprašanje, vprašanje vse Slovenije, kdaj bomo zamenjali oblast LDS.« (Lojze Peterle). Vsej ostrini navkljub pa presenečenj ob glasovanju ni bilo, koalicija je bila še zmerom trdna. Rop je prejel 63 glasov poslank in poslancev.²⁰⁵ Dober teden kasneje je bila izvoljena tudi njegova vlada.²⁰⁶

Vzdušje v parlamentu je bilo v drugi polovici mandata vse bolj naelektreno, opozicijsko – koalicijska trenja, zlasti nasprotja na osi SDS²⁰⁷ in NSi proti LDS, so bila vse pogostejša. Opozicijski stranki sta bili mnenja, da ne odločata o ničemer, se čutili odrinjeni in preslišani ... Posledično sta zahtevali neposredni prenos državnozbornih sej in zagrozili, da bosta do uresničitve zahteve v delu parlamenta sodelovali le »selektivno«.²⁰⁸ Poudarjali sta »monopol oblasti« stranke LDS, a se tudi sami zapletali v ideje o lastnem ekskluzivizmu. Generalni sekretar LDS Gregor Golobič je tako na televizijskem soočenju opazno zmedel opozicijske politike Janeza Janšo, Barbaro Brezigar in Vaska Simonitija, ko jih je vprašal, če bi sprejeli vabilo LDS v vlado. Janša se je sprva oddaljeval od vprašanja in ponavljal »A ste pozabili volivce?« (nato je spretno odvrnil, da ne želi biti v poziciji, kot je danes SLS),

²⁰⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 24. izredne seje III. mandata DZ z dne 11. 12. 2002. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²⁰⁵ Prav tam.

²⁰⁶ Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 344-345.

²⁰⁷ Socialdemokratska stranka (SDS) se je jeseni 2003 preimenovala v Slovensko demokratsko stranko (kratica je ostala ista – SDS).

²⁰⁸ Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 346-350.

Brezigarjeva se je le naivno smehljala, Simoniti pa je zaprepadeno dejal »čakte, no«. ²⁰⁹ Razhajanja so se stopnjevala, ena redkih točk, ki je povezovala skoraj vse poslance, je bilo stališče do vstopa v EU in NATO. Državni zbor je zato brez težav sprejemal potrebno uskladitveno zakonodajo in februarja 2003 tudi spremenil ustavo. Poslanci so z njim omogočili prenos dela suverenosti na drugi subjekt. ²¹⁰

Parlamentarne debate so velikokrat bile izjemno ostre, polne cinizma in tudi vroče krvi. Tema, kjer so se poslanci spopadli na vso moč in bili neprizanesljivi z žaljivkami, je tedaj postalo vprašanje t. i. izbrisanih; problematika, ki je še naslednja leta dvigovala temperaturo ne le v parlamentu, marveč tudi v širši javnosti. Izbrisani so postala prvovrstna politična vest, njihova zgodba pa je v svojem bistvu kazala mračno plat slovenske tranzicije. Izbrisani so bili namreč ljudje, ki jih je slovenska država po osamosvojitvi preprosto izbrisala iz registra prebivalstva, s čimer jim je odvzela vse ustavne pravice. V zanj značilnem pretiravanju je izbris opisal ombudsman Matjaž Hanžek, ki ga je primerjal z nacističnimi težnjami po izbrisu Židov. ²¹¹ Težke besede, vprašljiva primerjava ... a nepopustljivi Hanžek je s tem pokazal težo problema; opozoril je na sistematično teptanje temeljnih človekovih pravic. Izbris velja interpretirati v kontekstu časa, znotraj evforičnega postosamosvojitvenega vzdušja, ko se je država izgrajevala. Okoliščine sicer ne opravičujejo kršenja človekovih pravic, ponujajo pa možnost njegove širše interpretacije, zlasti političnih stališč, ki so se vnela desetletje pozneje.

Izbrisani so postali parlamentarna tema po aprilu 2003, ko je Ustavno sodišče odločilo, da jim mora vlada urediti status. Ta je zato v Državni zbor poslala predlog ustreznega zakona. ²¹² In v parlamentu se je razbesnel vihar ... Opozicijo je zlasti razburilo dejstvo, da bi lahko izbrisani zahtevali denarne odškodnine, ki bi utegnile segati v vrtoglave višine. Poleg tega so predlagateljem očitali »poskus razstavitve temeljnih vrednot naše državnosti, na katerih stoji naša država, in s tem tudi države same« (Majda Zupan) in relativizirali (celo cinično smešili) argumente zagovornikov človekovih pravic. Poslanec Janša je bil »strašno ganjen nad zavzemanjem za človekove pravice, še posebej, ko gre za politični interes«, in je »težko skrival solze«. Po njihovem mnenju je bila večina izbrisanih nasprotnikov nastajajoče

²⁰⁹ Metka Lajnšček: Slovenija v letu 2003. TV SLO 1, 8. 6. 2011 (dalje Lajnšček, Slovenija v letu 2003). Dostopno na: <http://tvslo.si/#ava2.107443781>, pridobljeno 5. 6. 2012.

²¹⁰ Po ustavnem zakonu so morali prenos dela suverenosti potrditi volilci na referendumu, ki je bil 23. marca 2003. Velika večina jih je podprla vstop v EU (89,64 %), do NATA so bili nekoliko bolj zadržani (66,08 %). – Prunk, Toplak, Hočevar, Parlamentarna izkušnja, str. 348-349.

²¹¹ Lajnšček, Slovenija v letu 2003.

²¹² Predloga zakona o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, ki so imeli na dan 23. 12. 1990 in 25. 2. 1992 v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče.

slovenske države in bi zato naj bili v prihodnje gotovi volivci svojih »ideoloških zaveznikov« iz vrst koalicije (Janez Janša). Zagovorniki zakona so opozicijske kritike enačili z demagogijo in tezo o potencialnih volivcih kot teniško žogico vračali nazaj. Poslanec Roman Jakič je denimo Janšo vprašal, če ni potemtako Demos želel z izbrisom vplivati na volitve leta 1992.²¹³

V dvorani je bilo tistega dne nemirno, ko je ura odbila enajst zvečer, je podpredsednica parlamenta Irma Pavlinič Krebs po večkratnem pozivanju k umiritvi ugotavljala, kako »rahlo neprišteveni, mislim, da postajamo vsi«. Večina poslancev je predlog naposled sprejela in zakon je lahko nadaljeval pot skozi parlamentarno proceduro.²¹⁴ Toda opozicija se s tem ni sprijaznila in je zahtevala razpis referendumu. Politična saga se je nadaljevala in stopnjevala in ne nazadnje res postala sredstvo za zbiranje (ali nižanje) političnih točk.²¹⁵ Do konca tretjega in nato četrtega mandata in nato še petega mandata ni dočkala epiloga. Notranji minister Rado Bohinc je začel vmes izdajati izbrisanim t. i. dopolnilne odločbe o ureditvi statusa, zavoľjo česar je proti njemu opozicija sprožila interpelacijo. Ta sicer ni uspela, a jo je podprla SLS²¹⁶ in bila zato aprila 2004 izključena iz koalicije. Slednja je temu navkljub še zmerom štela 49 glasov.²¹⁷

* * *

V zadnjih mesecih tretjega mandata se parlamentarna razhajanja niso zmanjšala, nasprotno, zaradi bližajočih volitev so ostajala vsaj tako ostra kot prej. Junija 2004 so politično temperaturo že predčasno dvignile volitve v Evropski parlament, kamor so slovenski volivci prvič volili svoje poslance. Na sedem bruseljsko-strassbourških stolčkov so izvolili tudi štiri državnozborske poslance, ki jim je zato predčasno prenehal mandat. Po mnenju komentatorjev je postal »tragični junak« tistih volitev predsednik parlamenta Borut Pahor, ki je bil kljub zadnjemu mest na proporcionalni listi izvoljen na podlagi preferenčnega glasu. Državni zbor je bil ob predsednika, ravno tako pa tudi ob podpredsednika, saj je evropski poslanec postal še Miha Brejc. Zanj (in še za nekatere druge evropske poslance) se je v javnosti uveljavilo prepričanje, da so bili v Bruselj poslani po principu »zlate brce«,²¹⁸ oz. na

²¹³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 30. seje III. mandata DZ z dne 27. 10. 2003. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²¹⁴ Prav tam.

²¹⁵ Parlament je o problematiki med drugim razpravljal tudi tik pred koncem mandata, 1. 9. 2004, ko je bila na dnevnem redu zahteva opozicije za razpis referendumu o t. i. sistemskem zakonu, ki ureja status izbrisanih. Koalicija je razpisu referendumu nasprotovala, opozicija pa je tako stališče pojmovala kot »ustavni udar«. Njeni poslanci so zato napovedali »obstrukcijo« – ob glasovanju so zapustili razpravno dvorano. – DKO DZ RS, Dobesedni zapis 50. izredne seje III. mandata DZ z dne 1. 9. 2004. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²¹⁶ Stranka SLS + SKD se je pomladi 2002 preimenovala v zgolj SLS.

²¹⁷ Prunk, Toplak, Hočevvar, Parlamentarna izkušnja, str. 357-362, 369.

²¹⁸ Nataša Rijavec Bartha: Slovenija v letu 2004. TV SLO 1, 8. 6. 2011 (dalje Rijavec Bartha, Slovenija v letu 2004). Dostopno na: <http://tvslo.si/#ava2.107445953>, 5. 6. 2012.

podlagi starega rimskega političnega rekla *promoveatur ut amoveatur*. Državni zbor si je tako moral v svojem finalu izbrati novo vodstvo. Novi predsednik je brez težav postal Pahorjev strankarski kolega Feri Horvat, pri volitvah podpredsednika iz vrst opozicije pa se je zapletlo. Slednja je namreč kot Brejčevega naslednika predlagala Dimitrija Rupla, dočerašnjega koalicijskega zunanjega ministra, dolgoletnega člana LDS, ki se je tik pred koncem mandata s stranko razšel, se vrnil na poslansko mesto v parlament in se zblížal z najmočnejšo opozicijsko stranko SDS. V Ruplu so koalicijske stranke posledično videle preračunljivega konvertita in osebo, ki ni primerna za tako visoko funkcijo. Po besedah poslanca Partljiča bi se koalicijskim poslancem »še krave smejale«, če bi namenili Ruplu svoj glas.²¹⁹ Predlog opozicije, ki je nedvomno imela poslovniško pravico do enega podpredsednika, naposled ni bil sprejet. Rupel je prejel 42 glasov (le štiri premalo).²²⁰

V že povsem predvolilnem ozračju, ki pa je bilo hkrati nekoliko počitniško obarvano, se je parlament 31. avgusta 2004 sestal še na zadnji odmevnejši seji tretje legislature. Poleg problematike izbrisanih so poslanci obravnavali interpelacijo o delu celotne vlade, ki jo je pripravila opozicija. Razprava je bili tisti dan živa, bila je vsebinska, a tudi polna političnih teorij, volilnih scenarijev in zmerljivk med poslanci opozicije in koalicije. Volilni finale se je nezadržno bližal ... Vodja opozicije Janez Janša je trdil, kako je interpelacija ob koncu mandata povsem na mestu, saj je interpelacija vendar »instrument nadzora parlamenta nad vlado, ki v parlamentarni demokraciji potrjuje odgovornost vlade izvoljenim predstavnikom ljudstva in volivcem na sploh.« Z njo zgolj zahtevajo od vlade, »da ob koncu mandata položi račune, in to v državnem zboru, katerega ustavna funkcija je nadzor nad delom vlade.« Toda predstavniki vlade in poslanci koalicije mu niso verjeli. Predlagateljem interpelacije so očitali, da »sploh niso mislili resno, ko so jo napisali in ko jo zagovarjajo. Ta razprava me vse bolj spominja na slab predvolilni shod, s katerim ste nas pripeljali v situacijo, da se dogaja v prostorih državnega zbora,« je ostro pribil Feri Horvat. Po njegovem je interpelacija služila le »volilni kampanji, čim bolj poceni volilni kampanji, TV in medijskemu soočanju v prostorih državnega zbora, kar nič ne stane, seveda prostor in čas v medijih je treba strankam plačevati.« Poslanci so se medsebojno obkladali z očitki na račun pristočasnih aktivnosti, civilno-družbenih funkcij in namišljene politične preteklosti. Sporno je postalo, da je Tone Anderlič predsednik »Avto-moto zveze«, da igra Janša golf na Mauriciusu, da je Peterle predsednik Čebelarske zveze Slovenije ... Andrej Bajuk je podpredsednici parlamenta Irmu Pavlinič Krebs celo zabrusil, da je »gospa tovarišica«, kar pa je gospa stoična in politično

²¹⁹ Prunk, Toplak, Hočevnar, *Parlamentarna izkušnja Slovencev*, str. 367.

²²⁰ DKO DZ RS, *Dobesedni zapis 38. seje III. mandata DZ z dne 12. 7. 2004*. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

vešče prenesla. Bajuku je odvrnila, kako »tovarišica pomeni, da štejete, da sem vaša prijateljica in zaveznica, hvala lepa za kompliment.«²²¹ Razprava je tistega dne med volivci prejkoslej ustvarila vtis, da v parlamentu ni veliko prijateljev in zaveznikov, marveč le ostri politični nasprotniki, z diametralno nasprotnimi stališči o preteklosti in prihodnosti države.

* * *

Javnomnenjsko sliko o parlamentu kot o neučinkoviti instituciji, kjer se v prazno vrtijo neskončno dolge in dolgočasne razprave, le občasno pa se v njem zanimivo zaiskri, tudi v tretjem mandatu »popači« državnoborska statistika. Delavnost in učinkovitost parlamenta, ki je prav v tem mandatu zaključeval z zakonodajnim delom pristopnega procesa v EU, je ostajala na visoki ravni. Skupno število sprejetih aktov je bilo sicer nižje kot v prejšnjem mandatu, a je bila njihova struktura drugačna. V tretjem mandatu je bilo sprejetih več zakonov, zlasti t. i. »EU zakoni«.²²²

TABELA: Skupno število sprejetih parlamentarnih aktov v letih 2001 – 2004²²³

Leto	2001 (in konec leta 2000)	2002	2003	2004
Število sprejetih aktov	343	282	233	297

Po mnenju obeh predsednikov parlamenta, Pahorja in Horvata, je tako bilo opravljeno »veliko delo po obsegu in pomembno delo po vsebini.«²²⁴ Poleg implementacije evropskega pravnega reda je Državni zbor ne nazadnje tudi spremenil ustavo in se tudi sam organizacijsko prilagodil; med drugim je ustanovil Odbor za zadeve EU. Ob tem so poslanci, kakor vselej, opravljali svojo nadzorno funkcijo; ustanovili so dve preiskovalni komisiji in obravnavali štiri interpelacije.²²⁵ V primerjavi s prejšnjim mandatom, ko je bilo ustanovljenih pet preiskovalnih komisij, je njihovo število znatno upadlo. Sklepati moremo, da je v tedanjih opozicijsko-koalicijskih razmerjih preiskava izgubila visoko mesto med metodami parlamentarnega boja in so se poslanci raje odločali za uporabo drugih »orodij«. Mednje sta v tretjem mandatu gotovo sodila institut poslanskih vprašanj in pobud – število slednjih je bistveno zraslo, na skupno 2340 – in že omenjena novost slovenske parlamentarne prakse, t. i. obstrukcija. Kot obstrukcijo so poslanci razumeli »skrajno sredstvo nasprotovanja sprejetju odločitev« in jo izvajali tako, da so zapustili sejo.²²⁶

²²¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 50. izredne seje III. mandata Državnega zbora z dne 31. 8. 2004. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²²² Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 3-4, 29-31.

²²³ Podatki so v: Prav tam, str. 29-31.

²²⁴ Prav tam, str. 3.

²²⁵ Prav tam, str. 3-4, 42-43, 67-69.

²²⁶ Prav tam, str. 28-29, 41-42.

Četrto mandatno obdobje – v znamenju »desnice«

Četrte državnozborske volitve, ki jih je predsednik republike razpisal za 3. oktober 2004, so po eni strani dajale vtis povsem vsakdanje demokratične rutine, s standardno volilno kampanjo (edina novost kampanj je bilo obiskovanje in nagovarjanje volivcev s strankarskimi avtobusi, ki so krožili po državi),²²⁷ po drugi pa so še naprej ostajale zamejene v uveljavljene idejno-politične vzorce. »Kulturni boj« med »levico« in »desnico« se je nadaljeval, četudi se je njegova intenziteta zmanjšala v korist vse popularnejšega zaklinjanja na »sredinskost« in spravo oz. spravljivost.²²⁸ Volilni izidi niso bili povsem nepričakovani, a so pomenili velik idejni preobrat. Velika LDS je namreč prvič po letu 1992 utrpela poraz. Zmagovalka volitev tisto nedeljo je bila SDS (prejela je 29,08 % glasov in zasedla 29 poslanskih mest) s svojim liderjem Janšo, ki je po letu 1996 postopoma postajal zastavonoša opozicije. V tretjem mandatu je nasploh bila SDS tista stranka, ki je diktirala opozicijski tempo in odločno posegala v politično debato. S svojim sloganom »Slovenija na novi poti« je volivcem sporočala, da država potrebuje »osvežitev«.

Nova Slovenija, kjer se je poleg predsednika Bajuka eksponiral Lojze Peterle, je s tradicionalističnim programom zasedla del prostora SLS in nekoliko izboljšala svoj izid izpred štirih let. Prejela je 9,09 % glasov, torej 9 mandatov. ZLSD je – kakor vse stranke – postavila v ospredje svojega predsednika Pahorja in nastopila s prepoznavnim socialdemokratskim sloganom »Prihodnost za vse«. Njena podpora je rahlo upadla, z 10,17 % je prejela 10 sedežev. SLS je nastopila s konservativnim sloganom »Ohranimo Slovenijo«, za njeno medijsko atraktivnost pa je naključno poskrbel še incident, ko je na mejnem prehodu Sečovlje predsednik stranke Janez Podobnik ob shodu v podporo obmejnemu prebivalcu Jošku Jorasu med konfliktom s hrvaškimi policisti zgrmel v strugo Dragonje. Podpora ji je sicer še najprej padala, prejela je 6,82 % glasov in zasedla 7 mandatov. DeSUS je nastopil z večgeneracijskim (a neizvirnim) sloganom »Na modrih in mladih svet stoji. Za Desus vsi« in s 4,04 % glasov (in štirimi poslanskimi sedeži) za las prestopil parlamentarni prag, Jelinčičeva SNS pa je v sebi lastnem slogu sporočala, da so njeni kandidati »Brez dlake na jeziku«. Podpora ji je zrasla, s 6,27 % glasov je prejela 6 mandatov. Poraženka LDS je volivce nagovarjala s povezovalnim sloganom, ki je na lovorikah preteklih uspehov Drnovškovih vlad napovedoval prihodnje izzive: »Skupaj spreminjamo Slovenijo«. Četudi relativne večine

²²⁷ Rijavec Bartha, Slovenija v letu 2004.

²²⁸ Gl. Mladina 2004, št. 29.

volivcev ni prepričala, je prejela še zmerom visokih 22,8 % glasov, torej 23 mandatov. Stranka mladih Slovenije se tako kot številne druge stranke in liste ni prebila v parlament. Poslanca manjšin sta že četrtič zapored postala Maria Pozsonec in Roberto Battelli.²²⁹

Na obzorju se je tedaj začela prikazovati nova koalicija, ki bi bila (izvzemši kratkotrajno obdobje Bajukove vlade) drugačna od prejšnjih. V njej predvsem ne bi bilo več LDS. Mediji se ob tem niso toliko ukvarjali z vprašanjem, zakaj je SDS zmagala – to se je zdelo naravno, saj je igrala prvo opozicijsko violino –, bolj so razglabljali o vzrokih poraza velike Drnovškove LDS. Med najpogosteje navedenimi razlogi je bilo prav Drnovškovo slovo z vrha stranke, poleg tega pa seveda dejstvo, da je bila LDS prva vladna stranka dolgih 12 let, da naposled ni več premogla samokritike in je postopoma trgala vezi z različnimi deli svoje tradicionalne volilne baze, zabredla v klientelizem, samopaštvo in postala prepoznana kot odgovorni krivec za vse nerodnosti in težave v državi.²³⁰

* * *

Po nekaj manj kot treh tednih od volitev, 22. oktobra 2004, se je devetdeseterica izvoljenih sešla na prvi državnozborni seji. Konstitutivna seja četrtega sklica se je začela po ustaljenem parlamentarnem protokolu, pod predsedovanjem starostnega predsednika Vasje Klavore in z nagovorom predsednika države Janeza Drnovška. Njegove uvodne besede so v glavnem izzvenele v skladu z že uveljavljenim političnim standardom »prestolnega govora«. Predsednik je parlamentu zaželel veliko uspeha, pozitivne energije ... na kratko povzel dotedanjo parlamentarno zgodovino in se ozrl v prihodnost. Drnovšek je nedvomno govoril kot predsednik države, toda v njegovih besedah je hkrati najti odtenke, ki pričajo, da je takrat govoril tudi nekdanji dolgoletni premier in vodja največje vladne stranke; politik, ki je moral nekoč »biti dnevni boj« s parlamentom. Skoraj samokritično in hkrati samoopravičujoče je priznal, kako se je včasih zdelo, »/.../ kot da je državni zbor, pa tudi vlada od osamosvojitve naprej delal ves čas pod nekakšnim pritiskom, časovnim pritiskom, vedno je bilo potrebno sprejeti zakone čim prej. Zato je včasih ostajal tudi občutek, da morda nekaterih rešitev nismo uspeli najbolje premisliti, domisliti in dodelati. V tej veliki količini zakonodajnega dela je bilo to tudi normalno.« Po Drnovškovo so torej bili prvi trije sklici izjemni in delovno naporni, čemur moremo pritrditi. Država se je ne nazadnje oblikovala in vključevala v evro-atlantske integracije. To je posledično bilo »normalno«. Četrty sklic, ki se je začel, pa bi vsled

²²⁹ Državna volilna komisija. Poročilo o izidu rednih volitev poslancev v Državni zbor z dne 13. 10. 2004. Dostopno na: <http://www.dvk.gov.si>, pridobljeno 20. 12 2011. Za predstavitev kampanje gl. npr.: Miha Štamcar: Oglasni pristopi. V: Mladina 2004, št. 40.

²³⁰ Nabor možnih vzrokov (tudi nekoliko šaljivih) za poraz LDS gl. Ali H. Žerdin: Petdeset razlogov za padec LDS. V: Mladina 2004, št. 41.

povedanega moral biti še »bolj normalen«, saj so strateški cilji bili doseženi. Predsednik je zato postregel z oceno, da bo Državni zbor v »/.../ nadaljevanju lahko deloval podobno kot delujejo parlamenti v uveljavljenih državah, evropskih državah z daljšo tradicijo /.../«. ²³¹

»Podobno kot parlamenti z daljšo tradicijo« ... kaj konkretno je predsednik imel v mislih, ostaja zavito v tančico skrivnosti političnega govora, lahko pa domnevamo, da je v širšem smislu videl slovenski parlament ne zgolj kot potrjevalca zakonov in podpornika vlade, marveč kot (so)kreatorja politik. V »normalnih« časih bi torej mogli pričakovati »normalno« vlogo parlamenta kot centra političnega življenja. Smela Drnovškova napoved, ki pa (zavestno?) ni upoštevala spremenjenih koalicijsko – opozicijskih razmerij. Vloge v parlamentu so se prvič občutneje in za daljše obdobje obrnile, nastala je nova situacija. Ta sicer ni bila primerljiva s prvo porodno fazo sodobnega povojnega slovenskega parlamentarizma po aprilu 1990, ko se je opozicija, nevešča tehnike oblasti, znašla v skupščini in na oblasti, a je bila vendarle – vsaj v začetku – zaznamovana s podobno spremembo.

Novo dojemanje vlog v parlamentu se je pokazalo že v nadaljevanju prve seje. Po gladki potrditvi mandatov se je vnela ostra razprava o bodočem predsedniku Državnega zbora. Za to funkcijo je skupina poslancev predlagala Franceta Cukjatija iz vrst SDS, izkušenega parlamentarca, ki je bil po mnenju Janeza Janše »humanist po prepričanju in tudi humanist po poklicni izbiri.« Bil bi naj »navajen« prizadevati si za skupno dobro »in to z argumenti in s povezovalnim delom.« ²³² Hkrati je prihajal iz največje stranke, za katero so vsi pričakovali, da bo tvorila jedro prihodnje koalicije. Njegova izvolitev tako načeloma ni bila vprašljiva. Toda poslanci, ki so sestavljali dovčerajšnjo koalicijo, njegove kandidature niso sprejeli. Pri tem se jim ni zdela sporna stranka, iz katere je prihajal, ampak sama oseba kandidata. Pri njem so pogrešali ravno »povezovalnost«, ki jo je Janša izpostavil v svoji obrazložitvi. Poslanec Pavel Gantar je tako dejal, da so »/.../ pričakovali bolj integrativno in povezovalno osebnost; takšnih izkušenj s kandidatom v preteklem mandatnem obdobju nismo imeli. Od predsednika državnega zbora pričakujemo smisel za dialog, za upoštevanje argumentov ter spoštovanje napisanih in nenapisanih pravil igre. Takšni so bili predsedniki državnega zbora v preteklih mandatih. Prijetno bomo presenečeni, če bo kandidat spremenil svoje ravnanje, če bo postal predsednik državnega zbora, vendar v to, iskreno rečeno, ne verjamemo preveč.« ²³³

²³¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje IV. mandata DZ z dne 22. 10. 2004. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²³² Prav tam.

²³³ Prav tam.

Ostrejša in konkretnjša je bila poslanka Majda Širca, ki je poudarila, da je bil Cukjati med podpisniki predloga »nekaterih referendumov, ki so pomenili nekakšen dvom v človekove pravice.« Ob tem je opozorila na problematiko izbrisanih in na zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo, »/.../ kjer je bil dr. Cukjati tudi podpisnik in kjer so padale tudi besede, če jih navajam, "o psihično motenih ženskah, ki naj bi jih bilo potrebno izobčiti iz družbe". Šlo je za izjave, ki so ljudem omejevale svobodo.« Po njenem mnenju je torej »/.../ dr. Cukjati zagovarjal in tudi predlagal stališča pa tudi pobude, ki so slovenski prostor razdvajale, vnašale so določena razlikovanja, mogoče celo diskreditacije na osnovi spola in tako naprej. Skratka, posegale so v človekove pravice in v človekovo integriteto.«²³⁴

Toda pričakovana prihodnja koalicija je ostala neomajna in izražala svojemu kandidatu podporo. Janez Janša je kritike zavrnil z besedami, kako ni pričakoval »da bo že na konstitutivni seji parlamenta prišlo do nadaljevanja nekih razprav, ko se človekove pravice zavijajo v ideologijo.« Zlasti pomenljiva je bila ob tem njegova ugotovitev, da »očitno rezultat zadnjih volitev še ni segel dovolj globoko; ampak ne bi zdaj o tem.«²³⁵ Tako prva seja kot nadaljnje delo parlamenta sta mu pritrtili, rezultat volitev nekaj časa ni segel dovolj globoko, ne pri poslancih opozicije ne koalicije.

Cukjati je bil nato še istega dne z 58 glasovi izvoljen za predsednika Državnega zbora, podpredsednika pa sta postala Vasja Klavora in Sašo Peče. Tretjega podpredsednika so poslanci izvolili slab mesec kasneje, 17. novembra 2004; to je postal Marko Pavliha.²³⁶

* * *

Devetega novembra, le malo po konstituiranju, so se poslanci zbrali na prvi izredni seji, tradicionalno namenjeni razpravi in odločanju o kandidatu za predsednika vlade. Kandidat ni bil presenetljiv, predsednik Drnovšek je predlagal Janeza Janšo, politika z dolgim stažem in veliko izkušnjo. Prvo ministrsko funkcijo je Janša ne nazadnje prevzel maja 1990 v Demosovi vladi, ko je postal tedaj še »sekretar« za ljudsko obrambo. Kandidat je pred poslance stopil s preišljenim govorom, v katerem so se prepletale zgodovinske in aktualne teme. Njegove besede so bile izbrane, ton za prekaljenega opozicijskega politika nadvse spravlјiv. Tako se je že v začetku spomnil vseh dotedanјih predsednikov vlad in jim izrekel veliko priznanje, se v nadaljevanju ozrl na ravno aktualno obletnico (natanko petnajst let prej, 9. novembra 1989 zvečer, je berlinski partijski funkcionar Günter Schabowski zmedeno

²³⁴ Prav tam.

²³⁵ Prav tam.

²³⁶ Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2004 – 2008. Ljubljana 2008 (dalje Poročilo o delu DZ 2004 – 2008), str. 20.

izjavil znamenite besede »ist das sofort, unverzüglich«, s katerimi je »podrl« berlinski zid) in prehojeno pot ter realistično pretresel vsa programska polja prihodnje vlade. V zaključku se je optimistično zazrl v prihodnost: »Slovenija je s članstvom v Evropski uniji in Natu ter z notranjimi spremembami dobila priložnost, da krene po novi poti, priložnost, kakršne doslej še nikoli nismo imeli; po poti, na kateri bomo lahko strpno zdravili delitve iz preteklosti, sooblikovali družbo blaginje, družbo pravičnega ravnovesja med tržno in socialno državo, družbo, v kateri bomo v dilemi ob izbiri med delom in kapitalom lahko izbrali človeka – človeka, svobodnega in odgovornega posameznika, ki je v ospredju naših naporov za skupno dobro.«²³⁷

Razprava o kandidatu je bila precej umirjena, nanj so pričakovano letele kritike iz vrst LDS in ZLSD. Poslanci nastajajoče koalicije so jim – povsem razumljivo – ugovarjali, a včasih v nespretni opozicijski maniri. Pavle Rupar je tako dejal: »Spoštovani predsednik, obljubljam ti vso podporo tudi svojih kolegic in kolegov, pa četudi bo potrebno za to delati dan in noč, dneve in dneve samo zato, da bomo pokazali, da so kritike že prvi dan, prvo uro uperjene zoper tebe in zoper vlado, ki je še pravzaprav ni, neupravičene.«²³⁸ Za Janšo je glasovalo 57 poslancev in je posledično postal peti slovenski premier.

Tretjega decembra je bila izvoljena še njegova vlada. Kakor zmeraj je bila koalicijska, sestavljale so jo stranke SDS, NSi, SLS in DeSUS. Skupaj je koalicija premogla solidno parlamentarno večino, saj je združevala 49 poslancev.²³⁹ Razprava o vladi se je odvrtela podobno kot mesec prej razprava o njenem predsedniku, koalicijski in opozicijski poslanci so se v veliki meri privajali na nove vloge. V tem kontekstu je pomenljiv nastop koalicijskega poslanca Franca Kanglerja, ki je večino svojega govora posvetil bojda neprimernemu odnosu prejšnjih vlad do Maribora in sploh vse severovzhodne Slovenije. Z »grenkim občutkom« je svojo trditev ponazarjal na številnih konkretnih primerih iz preteklosti. Besede, deloma izrečene v »štajerskem žargonu«, so sicer zvene le iskreno in zaskrbljeno, toda pravzaprav niso zadevale točke dnevnega reda – razprave o delu prihodnje vlade. Podpredsednik parlamenta Marko Pavliha je prihodnje razpravljalce zato prosil, naj govorijo o listi kandidatov za nove ministre in ne o delu stare vlade.²⁴⁰

Koalicija četrte legislature, oblikovana v zadnjih dneh leta 2004, je bila številčno močna, njena politična in programska (ne)homogenost pa sta v začetku sprožali vprašanja.

²³⁷ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje IV. mandata DZ z dne 9. 11. 2004. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²³⁸ Prav tam.

²³⁹ Za vlado je sicer glasovalo 51 poslancev, proti pa 37.

²⁴⁰ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 4. izredne seje IV. mandata DZ z dne 3. 12. 2004. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

Komentatorji so zlasti razglabljali o stranki SLS, ki je slovela kot nezanesljiv partner, in o stranki Desus. Ta se je koaliciji priključila le stežka, po tesni odločitvi.²⁴¹

* * *

Če sta bili izrazita premoč koalicije in šibkost opozicije značilnosti tretjega mandata, bi mogli sklepati, da bo četrti v tem pogledu popolnoma drugačen. Koalicija je bila manj številna, bolj raznorodna, v opoziciji pa sta nanjo prežali dve prekaljeni stranki, ki vladi nista pustili niti tradicionalnih 100 dni miru. Pričakovati bi bilo drugačne razmere in prakse v parlamentu, ne nazadnje bi se naj po Drnovšku začejalo obdobje »normalnosti«. Toda do bistvenih sprememb ni prišlo, začetna (nerealna) pričakovanja so se razblinila. Trdnost in podpora koalicije in vlade (tudi javnomnenjska) sta namreč v začetku bili visoki, opozicija pa je po drugi strani podlegla notranjemu iskanju in razkrajanju. Zlasti LDS je zašla v očitno krizo.²⁴² Četrti mandat je tako bil precej podoben tretjemu, le – kakor sem že poudaril – nekatere vloge so se zamenjale. Evropske teme so bile nesporni združevalni element poslanske zbornice,²⁴³ številne druge so razdvajale po ustaljeni levo – desni osi. Hkrati tudi najrazličnejših turbulentnih dogodkov, ki so v podobi t. i. afer za časa prvih dveh mandatov razvnemali javnost, ni bilo toliko. Zdi se, da se je čas parlamentarne »normalnosti« začel že v tretjem mandatu.

Ena od izstopajočih drugačnosti četrtega mandat pa je bilo dejstvo, da je Janševa vlada dejansko vladala in je posledično po dvanajstih letih prevlade LDS začela izvajati številne kadrovske zamenjave, popularno imenovane »kadrovski tsunami«. Problematika menjav je odmevala v javnosti in v državnozborskih hodnikih. Naposled jo je spretno izkoristila opozicija. Opozicijski poslanec Matej Lahovnik je julija 2005 o tej problematiki zastavil predsedniku vlade poslansko vprašanje. Lahovnika je zlasti zanimalo kako bodo osebe, »/.../ ki jih imenujete v nadzorne svete po izrazito strankarskem ključu in imajo vprašljive kompetence, zastopale javni interes pri prodaji državnega premoženja. Ali ne bo prihajalo do zasebnih klientelističnih interesov? Kakšen bo nadzor, kakšen bo morebitni pregon nad nepravilnostmi, še posebej glede na to, da ste tudi na čelo policije in tožilstva imenovali politično kompatibilne ljudi, komisijo za preprečevanje korupcije pa očitno vaša vlada postopoma ukinja?« Premier je odgovarjal konkretno in argumentirano, navajal je vrsto primerov, kjer so bili kadrovske postopki izpeljani povsem transparentno, a ob tem v slogu dolgoletnega opozicijskega politika pristavil, kako je v vseh primerih pravzaprav šlo za

²⁴¹ Rijavec Bartha, Slovenija v letu 2004.

²⁴² Tanja Gobec: Slovenija v letu 2005. TV SLO 1, 8. 6. 2011. Dostopno na: <http://tvslo.si/#ava2.107448188>, pridobljeno 5. 6. 2012.

²⁴³ Državni zbor je tako brez težav med prvimi parlamenti ratificiral Evropsko ustavno pogodbo.

»odpravljanja posledic političnega kadrovanja v preteklosti«. Poslanec z odgovorom ni bil zadovoljen (kar je bila sicer obča praksa) in je v skladu s poslovnikom zahteval dopolnitev odgovora. Med njim in premierjem se je tako še enkrat vnela razprava o metodah in tehnikah prejšnje in aktualne vlade, lajtmotiv celotnega mandata.²⁴⁴

Ravno poslanska vprašanja so bila – podobno kot v prejšnjem mandatu – eno osrednjih sredstev parlamentarnega boja opozicije. Skozi ta institut so njeni poslanci opozarjali in iskali odgovore na vse tedaj aktualne »afere«, prej številčnejše preiskovalne komisije so bile – spet podobno kot v prejšnjem mandatu – potisnjene v ozadje.²⁴⁵ Poslanska vprašanja, četudi so morala biti jasna in prej pisno napovedana, so zato bila ostra, očitajoča, velikokrat zelo obsežna in nedoločena ter navadno usmerjena v vladno Ahilovo peto. Tako je junija 2007 poslanec Milan M. Cvikel v poslanskem vprašanju premierju nanizal najrazličnejše sporne poteze vlade: »Podobna zgodba, nekje 200 milijonov zmanjka iz nekih ruskih poslov. Mogoče zato niste odšli na obisk nekaj dni nazaj. Pediatrična klinika, četrta milijona evrov je vaš gospod Zavrl skupaj z gospodom Strahom odnesel iz Pediatrične klinike. In ko na to opozori davčni inšpektor, ga dvakrat odpustite. In gospod Bajuk, očitno tudi vi ga še vedno branite. In še vaš Andrej s Štajerske tako se je predstavil za Radio Slovenija je kot predsednik Nadzornega sveta Holdinga slovenskih elektrarn minister Vizjak gospodu Zagožnu dovolil, da je drago, nepotrebno odkupil za nekaj deset milijonov evrov delnic Dravskih elektrarn od enega od udeležencev pogovora na temo Mercator, ki ste ga vodili vi. /.../ Če o vsem tem ne morete govoriti, pa spregovorite vsaj o tem: Kaj pravi Evropska komisija, zakaj Slovenije ni med tistimi desetimi evropskimi državami, ki bi uspele dobre čase izkoristiti za dobro vseh, ne pa, da se okorišča zgolj zelo .../Opozorilni znak za konec razprave./... ozka z vami povezana skupina ljudi? Torej, zakaj ne ukrepate in ali prevzimate objektivno odgovornost?«²⁴⁶

Predsednik vlade je bil nato v odgovoru precej stvarjen, a je začel karajoče in zasmehljivo: »Gospod poslanec se je sicer presedel, je pa še vedno isti šaljivec, kot je bil včasih, tako da nas vedno spravi v dobro voljo. Tukaj so pomešane stvari, ki jih je sprejela

²⁴⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 8. seje IV. mandata DZ z dne 11. 7. 2005. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²⁴⁵ Opozicija je sicer zahtevala ustanovitev dveh preiskovalnih komisij. Prva se je ukvarjala z nakupom pehotnih bojnih oklepnikov Patria, druga pa bi naj preiskovala ozadje sporne prodaje trgovskega sistema Mercator. Toda do tega zaradi pravno-političnega zapleta ni prišlo. Zahtevo po ustanovitvi preiskovalne komisije, ki bi vključevala preiskavo posla z Mercatorjem, je namreč dala tudi koalicija, le da je njena zahteva vključevala še številne druge sporne posle iz časa tranzicije. (Poročilo o delu DZ 2004 – 2008, str. 64-67). In ker je lahko eno zadevo preiskovala le ena komisija, opozicija »svoje« komisije ni dobila, marveč je politično odgovornost nato preiskovala skozi komisijo, ki jo je zahtevala in vodila koalicija. Predsednika parlamenta je opozicija zato tožila na Upravnem sodišču, a je to predmet zavrlo.

²⁴⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 29. seje IV. mandata DZ z dne 18. 6. 2007. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

Evropska komisija z zadevami, ki so se mu sanjale in stvarmi, ki jih je prebral v kakšnem časopisu in to pri različnih stvareh, v različnih kombinacijah. Tako, da je na to zelo težko odgovarjati.« Toda poslanec mu ni ostal dolžan; predlagal je, »/.../ da opravimo razpravo o tem šaljivem nastopu in šaljivem odgovoru. Zanimivo je, da seveda nekako v svojem – bom rekel kar opozicijskem – slogu "natresate" floskule zavajanja.«²⁴⁷ Vladno – opozicijski »šaljivi« duel potrjuje, da so poslanska vprašanja nedvomno bila specifičen instrument rednega političnega boja.

Parlamentarna praksa oz. parlamentarna kultura med leti 2004 in 2008 sicer ni bila bistveno drugačna kot v prejšnjem mandatu. Bolj odmevne teme državnozbornskega dela so bile tiste, kjer so se najbolj lomila politična kopja, po možnosti na idejno-politični ravni. In med take je gotovo sodil predlog zakona o istospolnih partnerskih skupnostih; predlog, ki je spet vzbudil vulgarno govorico in prikazal ostrino deklariranih liberalcev na eni in deklariranih konservativcev na drugi strani. Tudi osebnih žaljivk ni manjkalo ... Sejo je tistega dne, v petek, 17. junija 2005, vodil podpredsednik zbora Sašo Peče.

Po predstavitvi pričakovanih stališč poslanskih skupin ni trajalo dolgo do vročega spopada. Prvotna vljudna pojasnjevanja o naravi homoseksualnosti je zasenčil poslanec Pavel Rupar, ki je dejal: »Ampak v tem državnem zboru, v proceduri sprejemanja oziroma odločitev, v delovnem telesu enakih možnosti toliko nestrpnosti zato, ker smo nekateri razmišljali drugače, da bi – oprostite, gospa Širca in gospa Majda Potrata –, toliko da bi jih od moških ne pričakoval. Sploh ne znam dati oceno spola! Jaz bi vam odredil obvezno zakonski pregled mednožja za to, da bi ugotovil, katerega spola sploh ste, da lahko izjavljate take grdobije, kot ste jih na račun tistih, ki smo drugače mislili. .../Glas iz ozadja./... Ni gospa. To ni sovražni govori, to so dejstva, ki so tukaj bila v tem parlamentu izpostavljena.« Opozicijski poslanci so bili zaprepadeni, podpredsednik parlamenta pa ni reagiral. Po njegovem bi morali poslanci »sami paziti« na svoje besede. Namesto njega je s proceduralnim predlogom vskočil poslanec Pavel Gantar: »Gospod podpredsednik, ali sem jaz slišal iste besede kot vi? Ali smo mi slišali, ali sem jaz slišal iste besede kot vsi vi tukaj notri, da je en naš kolega poslanec predlagal pregled mednožja – ali sem slišal to besedo – dveh ali ne vem kolikih poslank? /.../ Če se takoj gospod Rupar ne opraviči za besede, če vi ne zahtevate od njega opravičila, zahtevam takoj odmor ali pa napovedujem takojšnjo obstrukcijo.« Toda Peče od svojega videnja ni odstopil, nasprotno, poslancu je zabrusil, da ga »/.../ zahtevki po opravičilu v tem državnem zboru za vsako ceno počasi začenjajo

²⁴⁷ Prav tam.

dolgočasiti. Vi ste bili opozorjeni, da je potrebno paziti na vsebino, in si pripisite vsebino oziroma posledice sami sebi. In zato ne bom od gospoda Pavleta Ruparja zahteval nobenega opravičila, vi lahko izkoristite poslovniško možnost, obstruirate sejo, zapustite sejo, ampak po moji oceni je najbolj smiselno, da v tem trenutku nadaljujemo z razpravo na podlagi prijavljenih poslancev, kot ste se prijavljali. Zato bom to tudi storil.« Seja je tako tekla naprej, kot razpravljavec je bil kmalu na vrsti Miran Potrč. V njemu lastnem umirjenem in preudarnem slogu je dejal, kako je v dvorani ostal ».../ kljub skrajnemu zgražanju, gospod Rupar, nad nesramnostjo, ki ste si jo dovolili do dveh kolegic poslank, ne glede na to, da drugače mislita, da bi povedal nekaj svojih mnenj ob predlogu amandmaja in ob zakonu.« Po njegovem je razprava tistega dne kazala »stanje duha v tem državnem zboru, na žalost pa najbrž tudi, ker smo predstavniki ljudstva, stanje duha o tem vprašanju v naši državi.« Bilo je jasno, da opozicija dogajanja, izjav poslanca in nespretnega vodenja seje ne bo mogla povsem benigno zaobiti. Njeni poslanci so se naposled odločili za obstrukcijo in zapustili dvorano.²⁴⁸

Vodenje seje, kakor ga je zastavil Peče, je odprlo brezno bojazni, ki so jih njegovi nasprotniki videli ob njegovi izvolitvi na funkcijo. Pečetu je opozicija tedaj očitala nestrpnost in zato ni glasovala zanj. »Upravičeno«, so po tisti petkovi seji razmišljali med opozicijo. Vodja največje poslanske skupine Anton Rop je predsedniku Državnega zbora predlagal, naj Peče več ne vodi sej. Toda Cukjati, ki mu je opozicija že tako očitala premajhno povezovalnost, se s predlogom ni strinjal, saj ni po njegovem Peče nikogar užalil.²⁴⁹ Poslanec SNS je ostal na mestu podpredsednika, četudi sta on in njegova stranka tudi sicer sprožala kontroverzna dejanja in dajala vprašljive izjave.²⁵⁰

* * *

V drugi polovici mandata je postajala koalicija vse ostrejša tarča kritik, s katerimi nista skoparili ne opozicija ne mediji. 39 poslancev je v začetku leta 2007 zahtevalo izredno sejo parlamenta o spornem nakupu finskih oklepnikov Patria za Slovensko vojsko,²⁵¹ novinarji so sprožili pravo »peticijsko gibanje« proti domnevni koalicijski cenzuri medijev ... položaj vladnih strank je postajal vse manj prijeten. Povrhu vsega so bile jeseni 2007 še predsedniške volitve, na katerih je zmagal kandidat opozicije Danilo Türk. V njegovem najmočnejšem

²⁴⁸ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 7. seje IV. mandata DZ z dne 17. 6. 2005. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²⁴⁹ Sebastijan Ozmec: Bo Peče odšel?. V: Mladina 2005, št. 14.

²⁵⁰ Tako se je v začetku leta 2005 na vratih poslanske skupine SNS v prostorih Državnega zbora pojavil napis »Vsi izbrisani vabljeni na ples, igral vam bo Jelinčič na puško mitraljez !!!!!«. Javnost je tedaj ostro reagirala, odzval se je tudi ombudsman Matjaž Hanžek, Cukjati pa je le benevolentno dejal, kako »vsekakor ne gre za neko strahotno zadevo, da bi morali sedaj raziskovati, kdo je to nalepil.« – Siniša Gačič: Izbrisane pred puškomitraljez!. V: Mladina 2005, št. 9.

²⁵¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 26. izredne seje IV. mandata DZ z dne 15. 2. 2007. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

protikandidatu Lojzetu Peterletu so volivci prepoznali »vladnega« politika. Hkrati z izvolitvijo opozicijskega kandidata so volivci na referendumu tudi zavrnil predlog vladnega zakona o lastninjenju zavarovalnice Triglav, kar je bil dodaten opozorilni signal koaliciji, da izgublja podporo. Do volitev je bilo sicer še leto, bolj zaskrbljujoče je bilo tedaj dejstvo, da je v prvi polovici leta 2008 Slovenijo čakal izjemno zahteven in pomemben projekt – predsedovanje Evropski uniji. Vlada je tako morala nekaj storiti in premier je odšel v parlament ...

Janez Janša je v zanj nezavidljivi situaciji 19. novembra 2007 stopil pred poslance z na videz najbolj smiselnim predlogom v parlamentarni demokraciji. Potem ko je na glas razmišljal o možnosti odstopa, je predlagal glasovanje o zaupnici. V razraščajočem nezadovoljstvu z vlado, v razmerah, ki so dajale vtis, da se izgublja temeljno politično čustvo sodobne demokracije – zaupanje – je parlament (oz. znotraj njega zlasti koalicija) moral pokazati, da še podpira Janšev kabinet. Premier sicer ni vezal zaupnice na nobeno drugo odločitev parlamenta, kakor je bilo dotlej v navadi in kakor je navadno ravnal Drnovšek (nazadnje 7 let pred tem; zaupnice ni dobil, novi šef vlade je nato postal Bajuk). Sam je poudaril, da se »v zgodovini slovenske države« sploh »/.../ prvič dogaja, da je predsednik Vlade predlagal glasovanje o zaupnici na podlagi tistega člena ustave, ki mu omogoča, da to stori, ne da bi to vprašanje vezal na kakršnokoli konkretno odločitev.« Njegov korak je torej nedvomno bil novum, a – po njegovih besedah – podprt z dobrim razlogom: »Torej, spoštovani poslanke in poslanci, da bo stvar popolnoma jasna, zaupnico vežem na en sam razlog: na vprašanje enotnosti Slovenije pri vodenju EU. O tem boste odločali. Tisti, ki želite, da Vlada in Slovenija kot celota delo pri vodenju EU opravi dobro, Vlado podprite.«²⁵²

Predsednik vlade je opoziciji ponudil roko, državniško izpostavil interese države, toda politični vešči poslanci levice se na njegove besede niso ujeli. Nasprotno, videli so jih kot umetno politično vabo. Starosta socialdemokratskih poslancev Miran Potrč je premierju očital, da je sam sprožil vladno krizo: »Naj mi bo ob teh ravnanjih dovoljeno poudariti,« je dejal, »/.../ da je ob vaši grožnji z odstopom, po mojem vedenju, malokdo verjel, da iskreno ponujate odstop zato, ker zaradi kritike opozicije ne morete uspešno vladati. Kritična opozicija namreč ne more omajati uspešne vlade. Najbrž je še manj tistih, ki vam verjamejo, da iskreno opoziciji ponujate vladanje in predsedovanje Evropski uniji, ker ste prepričani, da je boljša od sedanje vlade. Razlogi za vašo grožnjo z odstopom so bili torej drugje: ugotovili ste, da vam je podpora volivk in volivcev tako padla, da vas lahko pred problemi na

²⁵² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 33. seje IV. mandata DZ z dne 19. 11. 2007. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

naslednjih volitvah reši le neka izjemna poteza, s katero bi povzročili krizo vladanja in posebej postavili pod vprašaj tudi predsedovanje Slovenije Evropski uniji, za vse to pa krivdo naprtili koaliciji /poslanec je najbrž mislil opoziciji/.²⁵³ Vlada je še isti večer glasovanje o zaupnici prestala, dobila je vse koalicijske glasove. »Šest ur smo govorili, da smo na koncu tam, kjer smo bili na začetku,«²⁵⁴ je – odhajajoč iz parlamenta – opolnoči resignirano ugotovil Miran Potrč. Tako je nato tudi ostalo do konca četrtega mandata.

Predsedovanje Evropski uniji v prvi polovici leta 2008 se je izteklo uspešno in bilo pospremljeno s pozitivnimi komentarji. Posebej delovno in naporno je bilo tudi za Državni zbor, ki je v tem času izvedel kar 20 najrazličnejših sestankov odborov nacionalnih parlamentov.²⁵⁵ Po mnenju predsednika parlamenta Franceta Cukjatića naj bi ravno predsedovanje vtisnilo »najpomembnejši pečat temu mandatu«.²⁵⁶

* * *

Kvantitativni podatki o delu Državnega zbora tudi v četrtem mandatu ostajajo visoki, po številu sprejetih aktov celo nekoliko višji kot prej. Precej je zraslo število poslanskih vprašanj in pobud, skupaj jih je bilo zastavljenih 3144.²⁵⁷ Očitno se je tega instrumenta obilno posluževala tudi opozicija v tistem mandatu. Število obstrukcij je ostalo na (dotlej visoki) ravni prejšnjega mandata – opozicija jih je napovedala 106 krat.²⁵⁸ Poslanci so poleg tega obravnavali tri interpelacije in ustanovili štiri preiskovalne komisije.²⁵⁹ Statistično je tako bila legislatura 2004 – 2008 precej podobna prejšnji.

TABELA: Skupno število sprejetih parlamentarnih aktov v letih 2005 – 2008²⁶⁰

Leto	2005 (in konec leta 2004)	2006	2007	2008
Število sprejetih aktov	368	430	439	210

Drugačna in precej višja kot v prejšnjem mandatu pa je bila fragmentacija poslanske zbornice. Če je v parlament leta 2004 vstopilo sedem strank in poslanskih skupin (in zraven še poslanska skupina obeh poslancev madžarske in italijanske narodne skupnosti), jih je konec periode dočakalo že devet, povrhu tega pa še dva nepovezana poslanca. Slednje je bilo predvsem posledica političnih preobratov in »konsolidacije« na politični levici. LDS je tonila

²⁵³ Prav tam.

²⁵⁴ Jure Trampuš: Veliko hrupa za nič. V: Mladina 2007, št. 47.

²⁵⁵ Poročilo o delu DZ 2004 – 2008, str. 47-49.

²⁵⁶ Prav tam, str. 4.

²⁵⁷ Prav tam, str. 33-34.

²⁵⁸ Prav tam, str. 25-26.

²⁵⁹ Prav tam, str. 37-38, 64-67.

²⁶⁰ Podatki so v: Prav tam, str. 27-28.

v vse globljo krizo, dokler ni vodenja prevzela politično nepopisana in javnosti predstavljena kot nedolžna, lepa in pametna Katarina Kresal. Pred tem so jo zapustili nekateri etablirani politiki, vključno z bivšim premierjem Ropom. Štirje so se priključili Socialnim demokratom (SD),²⁶¹ sedmerica poslancev LDS je ustanovila novo poslansko skupino Zares,²⁶² eden pa je nadaljeval delo kot nepovezan poslanec. Poslanska skupina SNS se je razpolovila, trije poslanci so ustanovili novo poslansko skupino Lipa, s težavami pa sta se soočali tudi koalicijski SLS in NSi. Na prvo so leteli hudi medijski napadi, a je dočkala konec mandata s številčno nespremenjeno poslansko skupino, iz druge pa je en poslanec izstopil in postal nepovezani. Politično tempo v volilnem letu sta v največji meri diktirali SD in SDS. SD je po izstopih iz LDS tudi postala najmočnejša opozicijska stranka.²⁶³

Peto mandatno obdobje – v znamenju »krize«

Na predvečer petih državnozborskih volitev septembra 2008 je bil slovenski politični prostor videti precej jasno in predvidljivo. V njem je dominirala prva vladna stranka, Janševa SDS, ob njenem boku in hkrati daleč za njo sta stali vse bolj neprepoznavni koalicijski partnerici SLS in NSi. DeSUS, četrta stranka vladne koalicije, je bila s svojo upokojsko bazo in lahnim distanciranjem od aktualne vlade solidno pozicionirana. Na opozicijski strani je vodilno vlogo prevzela SD, ki je skupaj s strankama Zares in LDS oblikovala zvezo, popularno imenovano »levosredinski trojček« ali »KGB« – po začetnicah imen strankarskih prvakov. Jelinčičeva SNS se je kljub odhodom njenih vidnih članov, ki so ustanovili stranko Lipa, ohranjala in s standardnimi populizmi učinkovito opozarjala nase. Zdelo se je, da bo SDS relativna zmagovalka, s tem da bo levosredinski trojček skupaj z DeSUS-om najbrž zbral večino glasov²⁶⁴ ... Vse je bilo videti predvidljivo in dolgočasno in takšna je bila, vsaj po mnenju medijskih strokovnjakov, tudi predvolilna kampanja.²⁶⁵ Lajtmotiv vseh strank je postala »blaginja«, programske poti do nje pa vse bolj nekonkretne, frazerske in zlasti vse bolj

²⁶¹ ZLSD se je na svojem 5. kongresu 2. aprila 2005 preimenovala v Socialne demokrate (SD).

²⁶² Stranka Zares – socialno liberalni je bila ustanovljena 6. 10. 2007. V kadrovskem in deloma programskem oziru (tega je sicer precej nadgradila) je bila ena od naslednic Drnovškove LDS.

²⁶³ Stranki SD je posledično tudi pripadalo podpredsedniško mesto parlamenta (namesto Marka Pavlihe, ki je bil izvoljen kot poslanec LDS). Za to funkcijo je predlagala več kandidatov, nazadnje svojega starosta Mirana Potrča, a prav nihče ni dobil zadostnega števila glasov. Po Potrčevem mnenju je bil vzrok temu koalicijsko »nerazumevanje parlamentarne demokracije« in strah pred vse močnejšo SD. – Peter Petrovčič: Neizvolitev Potrča ... V: Mladina 2007, št. 3.

²⁶⁴ Aljoša Selan: Volitve 2008. Kratko politično poletje v Sloveniji. V: Delo, 21. 8. 2008; Total tedna, 19. 9. 2008, Intervju: dr. Dejan Verčič (dalje Intervju: dr. Dejan Verčič).

²⁶⁵ Medijski strokovnjak dr. Dejan Verčič je dejal, da je bila prepričljivost kampanje »katastrofalno nizka« in ob tem opozoril, da je SDS nedomiselno prevzela kampanjo hrvaške HDZ. Njen slogan Nadaljujemo skupaj je bil prevod Sanaderjevega Idemo dalje, barve in tip fotografije ravno tako. – Intervju: dr. Dejan Verčič.

medsebojno podobne.²⁶⁶ Volivec se je tako le stežka odločal na podlagi programov, svoj glas je moral zaupati na podlagi drugih faktorjev – prepričljivosti kampanjske forme, karizme, spremljajočih afer, svojega ukoreninjenega političnega prepričanja, bolj ali manj iracionalnega razmisleka ... kakor vselej na podlagi nepredvidljivih elementov ...

Volilni izid je v analitskem okviru predvidljivega in nepredvidljivega tisto septembrsko nedeljo naposled obtežil nepredvidljivo. Pričakovanjem navkljub je relativno zmago slavila Pahorjeva SD, ki je prejela 30,45 % glasov in s tem 29 poslanskih mandatov. Dotlej prva stranka SDS ji je sledila z le mandatom manj (29,26 % glasov). Na visoko tretje mesto se je uvrstila novinka Zares; prejela je 9,37 % glasov (9 mandatov). DeSUS-u je s 7,45 % glasov pripadlo sedem poslanskih sedežev, SNS-u pa s 5,40 % glasov pet sedežev. Enako število mandatov – pet – sta osvojili tudi SLS (v predvolilni koaliciji s SMS; prejela je 5,21 % glasov) in LDS (5,21 % glasov). Poslanec italijanske narodnosti je znova postal Roberto Battelli, na stolček poslanca madžarske narodnosti je namesto dolgoletne poslanske Pozsonceve sedel László Göncz.²⁶⁷ Ob zmagi SD je bilo ogrodje prihodnje koalicije znano (stranke KGB), relativna neznanca je bil zgolj četrti (oz. tudi peti) koalicijski partner, ki bi omogočal zadosti številčno koalicijo. Razočaranemu premierju Janši takoj po volitvah, ko so bili znani le rezultati vzporednih volitev, ni preostalo drugega kot reči, da velja zmagovalcem njegova (takrat sicer še pogojna) čestitka.²⁶⁸

Volilni izidi so torej bili za marsikoga presenetljivi, čisto racionalnih razlogov, ki so volivce odvrnili od dotlej vladajoče koalicije, ni bilo najti v (pre)velikem številu. Prve povolilne analize so zato ugotavljale, da so volitve prevesili sredinski volivci, nezadovoljni z načinom vladanja.²⁶⁹ Prevzetna širokopoteznost koalicije, ki se je denimo kazala v ambicioznem projektu plačne reforme za vse javne uslužbenke, je v kombinaciji z brezkompromisno in ostro retoriko njenih poslank in poslancev v parlamentu okrnila njeno verodostojnost.²⁷⁰ Poleg tega seveda nikomur ni ušlo, da sta SLS in NSi dosegli precej slabši rezultat, kot pred štirimi leti. NSi je celo izpadla iz parlamenta, njen predsednik Bajuk pa nemudoma odstopil. Kot poraženec se je po volilni nedelji povsem umaknil iz političnega življenja, s čimer je v slovensko politično kulturo vnesel nov vzorec obnašanja. Neuspeh obeh

²⁶⁶ Simona Kustec Lipicer, Samo Kropivnik, Tomaž Deželan, Alem Maksuti: Volilni programi in stališča. Ljubljana 2011.

²⁶⁷ Državna volilna komisija: Poročilo o izidu rednih volitev poslancev v Državni zbor z dne 3. 10. 2008. Dostopno na: http://www.dvk.gov.si/DZ2008/dokumenti/porocilo_o_izidu_dz.pdf, pridobljeno 6. 6. 2012.

²⁶⁸ Tanja Gobec: Slovenija v letu 2008. TV SLO 1, 1. 1. 2009 (dalje Gobec, Slovenija v letu 2008). Dostopno na: <http://tvslo.si/#ava2.25591093>, pridobljeno 5. 6. 2012.

²⁶⁹ Prav tam.

²⁷⁰ Gl.: Miha Kovač: Volitve 2008. Tudi sloni letijo, mar ne?. V: Delo, 23. 9. 2008 (dalje Kovač, Volitve 2008); Aljoša Selan: Nauki parlamentarnih volitev 2008 v Sloveniji. V: Delo, 7. 10. 2008.

strank so analitiki v veliki meri pripisali uspehu stranke SDS, saj ta ni poslabšala svojega volilnega izida izpred štirih let. Sredinske volivce naj bi sicer izgubila, a je zato »izsesala« koalijski partnerici in s tem ostala osamljena. Na drugi strani je ob boku SD stal močnejši partner Zares, ki je s predsednikom Gregorjem Golobičem najbolj prepričljivo problematiziral ravnanje koalicije in tako predstavljal alternativo umirjenemu Borutu Pahorju. Zares je zajel tudi del standardnega volilnega telesa LDS (ravno tako kot SD), vsled česar je bil izkupiček glasov stranke Katarine Kresal bolj pičel.²⁷¹ Ob vsem pa seveda ne gre spregledati tudi učinka afere Patria,²⁷² ki se je najbolj razplamtela pred volitvami in je gotovo omajala zaupanje v največjo vladno stranko in njenega predsednika.

* * *

Potem ko je bilo izvoljenih vseh devetdeset poslank in poslancev, so se ti – kakor vselej dotlej – zbrali na konstitutivni seji in začeli peti mandat Državnega zbora Republike Slovenije. V veliki dvorani na Šubičevi je 15. oktobra 2008 znova zadonela Zdravljica, na mesto predsedujočega je znova sedel najstarejši poslanec; to je bil Vasja Klavora. Predsedujoči je najprej dal besedo Francetu Cukjatiju, ki se je poslavljajal z visoke funkcije. »Panta rhei«, je dejal Cukjati in ugotovil, da imamo nov Državni zbor, z novim entuziazmom in novo voljo, a kakor vselej enak izziv: »/.../ da bomo znali spoštovati vse, ne glede na to, kakšni nazorski opciji pripadajo; spoštovali njihove želje, njihove sanje, želje po humani, pravični, dobri srečni družbi. Ta naša želja oziroma ta naša naloga spoštovati vse ljudi se bo najprej pokazala v spoštovanju do nas samih, do kolegic in kolegov znotraj te dvorane; v spoštovanju do vseh, ne glede na to, kateri stranki pripadajo.«²⁷³ V prvih štirih mandatih ni bilo vedno tako in razprava v parlamentu je pokazala, da tudi v petem ni bilo nič drugače. Kolegi so Cukjatijev apel preslišali ...

Po potrditvi mandatov so poslanci takoj prešli k volitvam svojega vodstva. Pričakovana prihodnja koalicija je za predsednika predlagala Pavla Gantarja, uveljavljenega in uglednega politika. Zanj je Gregor Golobič dejal, da ga odlikujejo »/.../ svobodomiselnost, iskrenost in posebna svetovnonazorska odprtost. Je liberalec z vestjo. Kot tudi odločen in jasnih političnih načel je vselej pripravljen preizpraševati lastna politična stališča in poglede, dovzeten za dialog, naklonjen iskanju stičnih točk, ne pa poudarjanju razlik, s tistimi, ki ne

²⁷¹ Kovač, Volitve 2008; Intervju: dr. Dejan Verčič.

²⁷² Pri aferi Patria je šlo (in še gre) za 278 milijonov evrov vreden posel nakupa 135 finskih oklepnikov 8x8 Patria za potrebe Slovenske vojske, pri katerem naj bi prišlo do podkupovanja. Zadevo so podrobneje preiskovali (sprva) finski kriminalisti (kasneje tudi slovenski in avstrijski), medijsko odmevnost pa je požela po objavi dokumentarca finske nacionalne televizije Resnica o Patrii (to je bilo tri tedne pred volitvami). V njem je avtor za korupcijo obtožil tudi predsednika vlade Janeza Janšo.

²⁷³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje V. mandata DZ z dne 15. 10. 2008. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

izhajajo iz istega svetovnonazorskega obzorja. Njegova dolgoletna politična biografija je bogata, vedno navdahnjena tudi z aktivizmom in prežeta s posebno pozornostjo do vrenja in dogodkov v civilni oziroma javni sferi. Zgodovina slovenskega boja za demokracijo, za spoštovanje človekovih pravic in državljskih svoboščin ne more mimo njegove vloge.«²⁷⁴

Kandidatove vrline je videla tudi potencialna opozicija, saj mu je nekaj njenih poslancev izreklo javno podporo. Po mnenju Mira Petka mu je bilo funkcijo predsednika »absolutno« zaupati, Jožef Jerovšek pa je poudaril, kako je bil Gantar eden tistih poslancev, »/.../ ki je spoštoval polemiko, replike in medklice v Državnem zboru. V tem se je pomembno razlikoval od večine dosedanje opozicije, ki je takšno ravnanje, ki je imanentno za parlamente, opredeljevala kot nekaj nezaslišanega, ker je pač izhajala iz preteklih časov, ko so bile vse odločitve dogovorjene nekje drugje in so bile takratne skupščine samo mesto dviganja rok - brez polemik, brez tega.«²⁷⁵ Toda če je prihodnja opozicija po eni strani (vsaj v enem delu) Gantarju zaupala, je po drugi strani nadvse kritično ocenjevala iskanje primerne kandidata znotraj pričakovane koalicije. Ta je v javnost dejansko pošiljala nerodna sporočila, ki so dajala vtis, da največji stranki trojčka ne želita prevzeti vodenja parlamenta. SD je funkcijo ponujala prvaku Zaresa, ta je dejal, kako vidi v poslancu Potrču »naravnega kandidata«. Poslanec Jože Tanko je zaplet pokomentiral nadvse ostro: »Z izmikanjem in nezainteresiranostjo za funkcijo predsednika Državnega zbora ste pokazali, da imate ponižujoč odnos do hrama demokracije, in s tem ste tudi nakazali, kakšna bosta vloga in odnos do Državnega zbora v tem mandatu.« Iz tega je nato izpeljal naslednji sklep: »Eni se odrekajo funkciji predsednika Državnega zbora, čeprav imajo strokovno morda ustrezne kandidate, drugi se izmikajo, ker želijo več besede pri konkretnem upravljanju z denarjem, torej dajejo več poudarka izvršnim funkcijam. Tudi ravnovesja med zakonodajno, izvršno in drugimi oblastmi ne bo več, saj bo nova koalicija, vsaj tako kaže, težišče izrazito pomaknila na izvršno oblast in bo Državni zbor najbrž le postal poslušno orodje drugih vej ali centrov, ki bodo tu v Državnem zboru le iskali pokritje za svoje odločitve.«²⁷⁶ Njegova teza se zdi smiselna, a je bila tedaj že dolgo veljavna. Center politične moči je vsekakor vlada, tudi v drugih primerljivih parlamentarnih demokracijah, ne le v Sloveniji.

Obljubljena podpora Gantarju na tajnem glasovanju ni izostala, prejel je 69 glasov poslank in poslancev. V postizvolitvenem nagovoru je podal svoje videnje parlamenta, ki je bilo prav tako, kakršnega so mu pripisovali kolegi v razpravi o njegovi kandidaturi. Po

²⁷⁴ Prav tam.

²⁷⁵ Prav tam.

²⁷⁶ Prav tam.

njegovem mnenju demokracija in opozicija v parlamentu ni samo »za okras«. »Niti ne more biti samo vzvod demokratične legitimizacije vladajoče večine. Je mnogo več. Je dokaz, stalni dokaz, da pri vseh političnih odločitvah obstaja tudi alternativa. Obstaja drugačna možnost, drugačna in druga pot. Da tisto, kar je sprejeto, ni edino možno, ampak je lahko tudi drugače.«²⁷⁷

Podobno visoko podporo kot Gantar so še isti dan prejeli tudi vsi kandidati za podpredsedniška mesta – France Cukjati, Vasja Klavora in Miran Potrč, ob čigar kandidaturo se je sicer pikro obregnil Miro Petek. Dejal je, da ga podpira, četudi ga je prvič videl na televiziji pred 40 leti. »Takrat smo v Črni dobili prvo črno-belo televizijo in smo se vsi zbrali za tem televizorjem. Danes živimo v digitalni dobi, živimo v globalni, internetni televiziji in mislim, da je dobro, da bomo videli gospoda Potrča na tem mestu tudi v tej podobi.«²⁷⁸

Pred glasovanjem o podpredsednikih, a hkrati šele po izvolitvi predsednika parlamenta, je zbor nagovoril tudi predsednik republike Danilo Türk. V tej vlogi je pred poslance stopil prvič, a je svoj govor tako po formi kot po tezah približal obema predhodnikoma, Kučanu in Drnovšku. Poudaril je pomembnost Državnega zbora, v katerem je videl »tribuna razprave«, »tržnico« in »idejni prostor usklajevanja« v slovenski demokraciji. Ta je bila po njegovem mnenju »v dobri formi«. »Morebiti ji manjka kakšen element zrelosti, ki ga prinaša daljše zgodovinsko obdobje. Morebiti so nekatere naše politične delitve preveč ideološke in preveč povezane z značilno slovensko trmo. Navzlic temu pa smo v svoji zgodovini, zlasti v zadnjih dveh desetletjih, v Sloveniji dokazali, da se znamo odgovorno in resno odločati, tako kadar gre za velike zgodovinske odločitve, kakršna je bila osamosvojitve in vzpostavitve suverene države Slovenije, kot tudi, ko gre za bolj praktične in bolj vsakdanje odločitve.«²⁷⁹

* * *

Tri tedne po konstituiranju, 7. novembra 2008, so se poslanci sestali na prvi izredni seji, katere osrednja in prva točka je po običaju bila obravnava predloga predsednika republike za izvolitev kandidata za predsednika vlade. Predsednik Türk je v skladu s pričakovanji predlagal prvaka SD Boruta Pahorja, ki je pred poslance stopil z daljšim programskim govorom. Njegov nastop je bil prepričljiv, njegove besede pa v vsej svoji podrobnosti splošne, a povezovalne hkrati: »Kot sem dejal pri predsedniku države, povem tudi pri vas – čeprav utegnem biti kasneje deležen določenih očitkov, da temu ni tako – ampak

²⁷⁷ Prav tam.

²⁷⁸ Prav tam.

²⁷⁹ Prav tam.

veljam za politika konsenza. In kot sem rekel predsedniku države, me mine potrpljenje sem in tja samo takrat, ko kdorkoli znova in znova govori o naših in vaših. Zlasti v časih, ki nas čakajo, si po moje te pogubne delitve ne moremo privoščiti. Jaz mislim, da potrebujemo eden drugega. In na koncu, spoštovani gospod predsednik, visoki dom, vsak od nas kot posameznik zlasti v razmerah, ki nas čakajo, ne zmore skoraj nič, mi vsi skupaj pa zmoremo skoraj vse!²⁸⁰

Bodoča opozicija, ki je postajala vse bolj očitna, je njegov nastop seveda pospremila s kritiko, ki pa ni bila toliko usmerjena v samega kandidata, kolikor v njegove strankarske in koalicijske tovariše (in tudi predsednika republike). Poslanec Tanko iz vrst SDS je njihova ravnanja, »izključevanja« in »zavlačevanja« primerjal z »odgovornimi« ravnanji Janševe vlade ter sklenil, da njegova poslanska skupina kandidata ne bo podprla. »To pa ne pomeni, da ne bomo podprli ustreznih ukrepov najverjetnejše vladne ekipe, ki bo predlagala kot izhod iz oteženih razmer, na primer razvojnih spodbud, davčnih olajšav, dohodninskih olajšav in drugih ukrepov, ki jih bodo zahtevale zapletene razmere.«²⁸¹

Ob koncu razprave je Pahorja podprlo 59 poslank in poslancev. Zahvalil se jim je za zaupanje in dejal, da ga ne vidi kot »bianco menico, ampak kot velik kredit, ki sem ga dolžan poravnati s svojim vestnim delom.«²⁸² 21. novembra je bila nato izvoljena še njegova vlada, po pričakovanju koalicijska, sestavljena iz t. i. levosredinskega trojčka in stranke DeSUS. Skupaj je premogla solidnih 50 glasov, na glasovanju pa je dobila tudi tradicionalno podporo obeh poslancev narodnosti in še stranke SNS (56 glasov). Pahor je ob predstavitvi svoje ministrske ekipe znova po nogometno pozval, kako »potrebujemo drug drugega – zato, ker mora slovenska politika v celoti, ne zgolj vlada, v času, ki je pred nami, odigrati vlogo reprezentance.«²⁸³

* * *

Novi vladi je prvak opozicije Janša obljubil »klasičnih sto dni miru, ko SDS ne bo vlagala interpelacij ali posegala po drugih poslovnih, ustavnih ali zakonskih ukrepih, ki jih ima za neposreden nadzor nad delom vlade,« tudi zato – kakor je poudaril –, ker bodo številni ministri »potrebovali kar nekaj časa, da se seznanijo z razmerami. Še posebno tisti, ki prvič stopajo na odgovorne funkcije v izvršilni oblasti. V tem primeru kar takoj v vrh.«²⁸⁴ Nedvomno gentlemanska gesta opozicije, a se ji je premier Pahor odrekel. Ne nazadnje in

²⁸⁰ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje V. mandata DZ z dne 7. 11. 2008. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²⁸¹ Prav tam.

²⁸² Prav tam.

²⁸³ Marko Jakopec: Poslanci državnega zbora izvolili nove ministre. V: Delo, 22. 11. 2008.

²⁸⁴ Peter Jančič: Prvih sto dni vladanja Boruta Pahorja med vojno in mirom. V: Delo, 26. 11. 2008.

predvsem zato, ker časa za »seznanjanje« ni bilo na voljo. Že na predvečer volitev je namreč bilo jasno, da se po svetu vse bolj širi dolžniško-finančna kriza, ki utegne prerasti v širšo gospodarsko krizo in zajeti tudi Slovenijo. Pahorjeva ekipa je dajala vtis, da se zaveda situacije, sam premier je na zaskrbljujoče napovedi opozoril tudi ob svoji premierski predstavitvi in celo napovedal težko prihodnost, toda v naslednjih mesecih je nato vsled svojega konsenzualnega pristopa ukrepal počasi in omahljivo. Morda tudi zaradi prvih komentarjev opozicije, ki so vladi očitali preveliko črnogledost, s čimer bi naj ta vnaprej opravičevala svoja dejanja.²⁸⁵ Prvi sveženj protikriznih ukrepov je prišel v parlament ob koncu leta.²⁸⁶ Poslanci so ga sprejeli na zadnji seji leta 2008 in tako skoraj simbolično napovedali osrednje težišče petega mandata – premagovanje krize, ki je naposled iz gospodarske prerasla v politično.

Razmere so se zaostriale takoj naslednje leto. »Nič ni šlo tako, kot bi moralo.« Kriza je postala tudi slovensko dejstvo. Zvrstile so se stavke, razraščalo je nezadovoljstvo, pravega odziva vladne koalicije pa ni bilo čutiti ... nasprotno, vse bolj in bolj se je utrjevalo prepričanje o tem, da so politiki s političnimi institucijami vred sami sebi namen. Neizogibni koalicijsko – opozicijski spori so preraščali v odkrite konflikte, povrhu vsega pa je še sama koalicija dajala vtis razglašene orkestra.²⁸⁷ To se je kazalo tudi v javnomnenjskih anketah ocene dela vlade in parlamenta, ki so mesec za mesecem padale ...²⁸⁸

Konfliktna politična klima se je v parlamentu prvič razgalila že v začetku leta 2009 ob precej benignem glasovanju, kjer nihče ni pričakoval zapletov. Šlo je za ratifikacijo sporazuma o vstopu Albanije in Hrvaške v zvezo Nato. Koalicija je z ratifikacijo soglašala, največja opozicijska stranka SDS pa je napovedala obstrukcijo. Na prvi pogled nič nenavadnega. Brez glasov SDS ratifikacija ni bila mogoča, zato se je lahko zdelo, da je poslanska skupina z uporabo konkretnega parlamentarnega orodja obstrukcije učinkovito onemogočila sprejetje nečesa, čemur nasprotuje. Toda bistvo in vsa nenavadnost je bila tedaj v tem, da SDS pravzaprav pridružitvi obeh držav k Natu ni nasprotovala. Le čemu je torej ravnala tako? Pravi vzrok njenega ravnanja je ležal v dejstvu, da je koalicija zavrnila zaključni račun – proračuna za leto 2007, ki je bilo tisto proračunsko leto, na katerega je bila prejšnja koalicija nadvse ponosna. Svojo podporo ratifikaciji je SDS zato »vezala« na sprejetje zaključnega računa. Koalicija je bila stisnjena v kot. Če je želela iz zagate, je morala taktirko

²⁸⁵ Marko Pečauer: Slovenska politika v letu 2008. V: Delo, 27. 12. 2008, SP.

²⁸⁶ Mojca Prelesnik: Državni zbor v prvem letu petega mandata. V: Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008 – 2012. Prvo leto mandata oktober 2008 – december 2009. Ljubljana 2010, str. 86-87.

²⁸⁷ Marko Pečauer: Slovenija v letu 2009. V: Delo, 31. 12. 2009, SP.

²⁸⁸ Marko Pečauer: Anketa Dela – letni pregled. V: Delo, 4. 1. 2010.

vsaj za trenutek prepustiti opoziciji. Glasovanje o zaključnem računu so ponovili in okoli 20 poslancev koalicije, v glavnem iz vrst SD, je nato dokument vendarle podprlo.²⁸⁹

Če resumiram: najprej je ena poslanska skupina napovedala obstrukcijo pri točki, kateri ni nasprotovala, nato pa je del poslancev druge poslanske skupine na ponovnem glasovanju o isti stvari glasoval drugače, četudi se z drugačno opredelitvijo ni strinjal. Javnost je bila zmedena, koalicija osupla. Predsednik Zares-a Golobič je ostro obsodil zlasti ravnanje SDS-a in v njem videl »simbolični požig parlamentarizma«, predsednik parlamenta Gantar pa je skušal pragmatično opravičiti izid ponovnega glasovanja. Po njegovem mnenju je pač bilo treba izbirati med dvema zloma in se odločiti za manjšega. Premislek dela poslancev naj tako ne bi bil sporen. »Veliko bolj moralno sporno je povezovanje zaključnega računa z ratifikacijo mednarodnega sporazuma. /.../ Na tej točki smo imeli opravka z 'butnskalarsko' samovšečnostjo. V politiki tudi ni vse dovoljeno: eno je spreminjati stališča, ko izbiraš med dvema slabima možnostma, drugo je politika iracionalne presoje, ki ne odstopa od svoje pozicije, četudi pogori hiša in ona sama v njej. Najboljši opis za ravnanje prvaka SDS je efekt škorpijona in žabe. Pripravljen je bil uničiti tudi svoje lastno delo, da bi dokazal, da ima prav v popolnoma nepomembnem primeru.« Nato je še ostro dodal: »Sedaj nam je jasno, da SDS nima nobenih mej, zato bomo morali vedno ravnati, kot da se lahko zgodijo najhujši scenariji. V vseh občutljivih zgodbah bomo morali imeti pred očmi, da je najslabši scenarij najverjetnejši. Načelno sodelovanje in partnerstvo je očitno le komunikacijska strategija opozicijske stranke. V SDS se bodo morali zelo potruditi, da si bodo povrnili zaupanje koalicije. Vemo tudi, da bodo orodja poslovnika, ki jih ta omogoča opoziciji, uporabljali do konca.«²⁹⁰

Ravnanje poslanske skupine SDS je skušal pojasniti njen poslanec in nekdanji predsednik parlamenta Cukjati: »Očitno je, da koalicija ni pričakovala naše reakcije. V minulem mandatu je bilo tudi veliko obstrukcij, a zaradi tega sodelovanje pri razvojnih programih ni trpelo. Zaradi obstrukcij se mostovi takrat niso rušili. Ocene o koncu parlamentarizma so zelo pretirane, kar priča o tem, da imamo različna mnenja o demokraciji in parlamentarizmu. Vladna koalicija še ne razume, da bo morala v nekaterih stvareh prisluhniti opoziciji, če bo hotela speljati velike projekte. Kdor bo načrtoval takšne projekte, bo moral delovati taktno, kot smo mi to počeli v minulem mandatu. Gospodje se bodo morali naučiti, kako v državnem zboru peljati resno politiko.« Gantar mu ni ostal dolžan: »V parlamentu imamo opraviti z dvema političnima kulturama. Kulturo političnega brutalizma, ki

²⁸⁹ Zoran Potič, Marko Pečauer: Po izsiljenem ponovljenem glasovanju. V: Delo, 14. 2. 2009, SP.

²⁹⁰ Prav tam.

striktno zasleduje lastne interese, ki ukrepa brez pomisleka o posledicah in nastavi nož na vrat, če le utegne. Na drugi strani je normalna demokratična politična kultura, ki sprejema logiko pozicije in opozicije, a hkrati tudi ve, da ne sme do konca poraziti nasprotnika.«²⁹¹ Iz orisane retorike parlamentarnih frontmanov moremo razbrati jasno sporočilo: politični spopad bo neizpros.

* * *

Ob vseh pomembnih temah (ali vsaj tistih, ki so bile izpostavljene kot pomembne) so se skozi ves mandat duhovi ločevali. Ko se je vlada s sosednjo Hrvaško uspela končno dogovoriti o rešitvi mejnega vprašanja, kar moremo nedvomno šteti za enega njenih večjih uspehov, je takoj naletela na odločno nasprotovanje opozicije in tudi dela vidnejših intelektualcev (a po drugi strani je precejšen del javno izpostavljenih intelektualcev sporazum podpiral). Parlament je z glasovi koalicije nato t. i. arbitražni sporazum podprl, a močno vsejani dvomi so ostali.²⁹²

Izrazitega nasprotovanja je bila deležna tudi reforma pokojninskega sistema. O tem, da je slednja potrebna in pomembna, so se sicer strinjale vse parlamentarne stranke, o izbranem načinu pa ne več. Koalicijski predlog, ki je med drugim predvideval višanje upokojitvene starosti za tri leta, so najbolj odkrito zavračali v SDS in SNS, pomisleke pa so imeli tudi v DeSUS-u. Za reformo njegovi poslanci nato niso glasovali, a je preostanku koalicije priskočila na pomoč SLS, tako da je novi Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju konec leta 2010 le bil sprejet.²⁹³ V okviru reformiranja trga dela je koalicija sprejela še zakon o malem delu, ki je drzno spreminjal sistem študentskega dela in načenjaj finančne »imperije« študentskih organizacij in servisov. Temu so ti seveda hudo nasprotovali in maja 2010 organizirali študentske demonstracije pred poslopjem Državnega zbora.²⁹⁴ Toda legitimno izražanje nestrinjanja z zakonom se je tedaj sprevrglo v neartikulirano blatenje in celo nasilje. Naokrog so letele granitne kocke, izbruhnili so manjši plameni, poslopje parlamenta (zlasti vhodni portal) je bilo opazno poškodovano. Sprejete odločitve parlamenta nikakor niso bile »sprejete« ...

Že tako razburkane parlamentarne vode je novembra 2009 še razpihala odločitev predsednika republike Danila Türka o podelitvi najvišjega državnega odlikovanja nekdanjemu republiškem sekretarju za notranje zadeve iz osemdesetih let Tomažu Ertlu. Opozicija se je

²⁹¹ Prav tam.

²⁹² Peter Jančič: Predsednik državnega zbora o letu 2010. V: Delo, 29. 12. 2010.

²⁹³ Drago Zajc: Nekateri primeri konfliktov v Državnem zboru. V: Razreševanje konfliktov v Državnem zboru Republike Slovenije – raziskava FDV. Ljubljana 2011 (dalje Zajc, Nekateri primeri konfliktov v DZ), str. 8-11.

²⁹⁴ Prav tam, str. 12-13.

ob tem hudo razvnela, saj je pod Ertlovo pristojnost sodila tudi zloglasna Služba države varnosti, popularno (po srbski kratici) imenovana Udba. Po njenem mnenju je predsednik z odlikovanjem Ertla kršil ustavo (in to kar 34 krat) in je zato parlamentu predlagala, naj predsednika obtoži pred ustavnim sodiščem. Türk je očitke zavrnil, a opozicija je ostala neizprosna. V dejanju predsednika republike je videla nevarno simbolno dejanje, ki je mejilo na »absurd«. Ob glasovanju je nato ostala osamljena, saj večina poslancev predloga ni podprla.²⁹⁵

Državni zbor je postajal polje trajnejših konfliktov, kar se je odrazilo tudi v parlamentarni razpravi. Med posebej nepomirljivo in izključujočo, ki je hkrati opozarjala na globoka idejna, konceptualna in celo kulturno-antropološka razhajanja, lahko nedvomno uvrstimo debato o predlogu novega družinskega zakonika, ki se je s prvim branjem začela marca 2010, nato pa skorajda prerasla v nerazumljiv »neverending story«. Koalicijo so pri predlogu vodile iskrene želje, saj je ne nazadnje posodabljala več kot 30 let staro družinsko zakonodajo. Po besedah resornega ministra Ivana Svetlika so jo hoteli urediti »v skladu z zahtevami časa in prostora.« Zakonik je deloval sodobno in celovito, hkrati pa ni delal »razlik na osnovi rase, spola, družbenega položaja ali verskega prepričanja in tudi ne na osnovi spolne usmeritve. Opozorila in odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije na tem področju so bila jasna in nedvoumna, zato smo jih v celoti upoštevali.« Ministrovo pojasnilo se zdi v 21. stoletju skorajda nepotrebno, saj je ne nazadnje bil namen novega zakonika »zaščititi interese in koristi vseh otrok, ne glede na to, v kakšnem tipu družinske skupnosti živijo. Pri tem ne moremo in ne bomo delali nikakršnih razlik. Vsi morajo uživati polnopravno državljanstvo.«²⁹⁶ Toda temu ni bilo tako, tradicionalistični stereotipi, velikokrat zaviti v enostranske interpretacije dvomljivih raziskav, so očitno bili bolj aktualni, kot je predvidevala koalicija.

O predlogu zakonika je prvi spregovoril poslanec Cukjati, ki je uvodoma sicer priznal, da predlog vsebuje »vrsto dobrih rešitev«, a je vendarle nesprejemljiv, »ker bistveno spreminja razumevanje slovenske družine oziroma zakonske zveze. Prvič v zgodovini jo usodno razvrednoti, ker popolnoma ignorira njeno naravno, biološko usmerjenost v novo življenje, tisto usmerjenost, s katero vsak, predvsem demografsko ogrožen slovenski narod, stoji in pada.« Nasprotnike je očitno zmotila predvsem izenačitev istospolnih in raznospolnih skupnosti, zavoljo česar si je Cukjati v nadaljevanju privoščil »izlet v svet homoseksualnosti«.

²⁹⁵ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 14. seje V. mandata DZ z dne 2. 3. 2010. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

²⁹⁶ Prav tam.

Dejal je, kako so 70 let »/.../ terapeuti in psihiatri učili, da je homoseksualnost čustvena motnja, ki je posledica podzavestnih nerazrešenih konfliktov glede spola in osebnosti. Leta 1973 pa je pod pritiskom maloštevilnih a zelo agresivnih homoseksualnih skupin Ameriško združenje psihiatrov homoseksualnost nepričakovano brisalo s seznama psihiatričnih diagnoz, čeprav za to ni bilo nobenih strokovni razlogov. Evropski učbeniki psihiatrije iz 80-ih let so homoseksualnost še vedno obravnavali kot najpogostejšo obliko seksualne perverzности.« Po njegovem je torej bil cilj predlaganega zakonika zgolj v »degradaciji klasične družine«. Iz tega je naposled izpeljal precej nenavaden in do istospolnih parov celo žaljiv sklep: »Če pa klasični zakonski zvezi nič več ne priznamo njene naravne in za narod pomembne usmerjenosti v spočetje, rojstvo in vzgojo otroka, ter jo izenačimo s homoseksualno zvezo, potem ni nobenih ovir več, da bi otroka lahko posvojil tudi homoseksualni par, pa tudi pedofili in zoofili, saj gre tudi pri njih le za neke vrste spolno usmerjenost, na podlagi katere ni dovoljena diskriminacija.«²⁹⁷

V nadaljevanju se je razprava vse bolj razvnela, padale so vse težje besede, predsedujoči je imel vse več dela, ko je moral posredovati in kolegom segati v besedo. Med najbolj neposrednimi govorniki »brez dlake na jeziku« je gotovo bil Zmago Jelinčič, čigar »dialog« s predsednikom Gantarjem sledi v daljšem pasusu:

»ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: Lep dober dan vsem skupaj! Danes imamo pred sabo zakon, ki bi bil lahko zelo dober, pa vendar ima eno veliko napako – zlorabo teh pozitivnih rešitev za to, da bi se v ta zakon vsilile posvojitve otrok istospolnim partnerjem. Jaz ne bom govoril o teh zadevah, ki so dobre rešitve. Te dobro rešitve so dobre same po sebi. Govoril bom o zlorabi, o ogabni zlorabi koalicijskih strank, ki poskušajo svoje izvitoperjene spolne zadeve vtakniti v ta zakon...

PREDSEDNIK DR. PAVEL GANTAR: Želim vas vnaprej opozoriti, da umirite svoje besede, da ne žalite kolegov poslank in poslancev in da se pravzaprav dostojno obnašate v Državnem zboru! Prosim, vračam vam besedo.

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: Gospod predsednik, nikogar ne žalim, govorim resnico!! /.../ Verjetno veste, da Evropska konvencija o posvojitvah otrok ne dovoljuje posvojitve istospolnim partnerjem! Res je, da Republika Slovenija te konvencije ni podpisala, navkljub temu da je to Evropska konvencija. Vi preferirate svoje želje tudi nad Evropo, kadar vam to "paše". Pripravljeni ste enostavno zatajiti pravice otrok in dovoliti nekaterim izbrancem, da si bodo dovoljevali, kar si lahko dovoljujejo. Pa naj povem en primer. Pogledjte,

²⁹⁷ Prav tam.

recimo, pride Janezek domov in reče: "Mamica daj, lepo te prosim, daj mi eno novo majčko, sem si jo umazal."

Pa reče mamica: "Pa jaz nisem tvoja mamica."

Pa reče Janezek čez nekaj časa: "Pa mamica, daj mi nekaj za jesti, ker sem tako lačen."

Pa reče mamica: "Veš, jaz nisem tvoja mamica."

Pa reče Janezek: "Mamica, tako mi je hudo, daj se malo stisni k meni."

Pa reče mamica: "Ja, jaz nisem tvoja mamica."

Pa reče Janezek: "Ja, kako naj pa ti potem rečem?"

Pa reče mamica: "Reči mi tako kot vsi drugi, stric Tone."

Ali bi to radi?! Ali je to tisto, k čemur težite?! Predstavljajte si ob teh posvojitvah dva stara homoseksualca, ki si nabavita enega majhnega fantka in se potem skupaj kopajo v banji. Krasno!! Krasno!! .../Izklop mikrofona./...

PREDSEDNIK DR. PAVEL GANTAR: Gospod Jelinčič...

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: .../Mikrofon ni vključen./... Ali vas ni sram gospod predsednik...

PREDSEDNIK DR. PAVEL GANTAR: Odvzel sem vam besedo in vas ponovno opozarjam, da ostanete v mejah dostojnosti. Nasprotovanje zakoniku, posameznim določbam, se da izreči na dosti bolj kultiviran način. Prosim, da se ravnate po tradiciji v tem parlamentu in da se držite nekih minimalnih etičnih standardov govorjene besede. Vračam vam besedo in izrekam prvi opomin.

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: Ja, kar opominjate me, saj opominjali boste še marsikoga. Samo na koncu, upam, da boste na volitvah dobili svojo porcijo. Jaz imam dve majhni punčki in vem, kaj govorim. Vem, kaj govorim. Ne, gospod Rožle, ne gospod Rožle, jaz nisem istospolni.../izklop mikrofona./...

PREDSEDNIK DR. PAVEL GANTAR: Gospod Jelinčič, gospoda Rožeja ste imenovali Rožle. To je skrajno nedostojno in omalovažujoče, poniževalno, torej naslavljanje vašega kolega in mojega kolega poslanca gospoda Rožeja. Pričakujem, da boste vzdržali nek normalni etični standard ravnanja in odnosov do svojih kolegov in kolegic, četudi se ne strinjate z njimi. Dajem vam drugi opomin.

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: Gospod predsednik, če bi poznali slovensko literaturo bi vedeli, da je Rožle v Kekcu zelo pozitivna oseba. Bi bilo lepo, če si preberete to zgodbo Vandota, bi bilo zelo zanimivo. Ali smem nadaljevati?

PREDSEDNIK DR. PAVEL GANTAR: Prosim, gospod Jelinčič.

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: Hvala lepa. Veste, gospod predsednik, bi bilo lepo, če bi opozorili tudi vaše kolege, tiste, ki se tako zavzemajo za istospolne partnerje, da bi bili malo tiho v Državnem zboru. Jaz bom apeliral tukaj na stranko, v kateri sodim, da je še nekaj zdravega duha, to so Socialni demokrati, ki mislim, da navkljub vsemu razmišljajo drugače, da so pripravljeni varovati otroke pred zlorabami, kajti jaz sem prepričan, da je namen teh posvojitvev otrok s strani istospolnih partnerjev seksualna zloraba. Danes imamo v Sloveniji hude probleme s spolnimi sprevrženostmi v zvezi z bulmastifi. Ali naj pričakujemo, da bo naslednjič ista koalicija predlagala, da se uzakoni pedofilija? Ali lahko pričakujemo, da bo koalicija.../izklop mikrofona./...

PREDSEDNIK DR. PAVEL GANTAR: Gospod Jelinčič, vzel sem vam besedo. Gospod Jelinčič, prosim vas, da ostane v mejah dostojnosti in v mejah členov in razprave o členih, ki ga določa Predlog družinskega zakonika. Prosim vas, da ne greste iz teh okvirjev, da držite debato, ki je bila vse do vašega nastopa dosti kultivirana, prepričljiva in je omogočila tako poslankam in poslancem kot drugim, da se o teh stvareh opredeljujejo in izrekajo. Prosim, da ne greste proti tej opredelitvi v Državnem zboru.«²⁹⁸

Razumevanje sodobne družine enih in drugih je očitno bilo diametralno nasprotno. Po enem letu so predlagatelji in nasprotniki zakonika le sklenili delni kompromis, ki je omogočal njegovo sprejetje, a ni zadovoljeval vseh ...²⁹⁹

* * *

Zaupanje v vlado in parlament je v tretjem letu mandata še naprej padalo, nezadovoljstvo se je razraščalo, gospodarska kriza je že nekaj časa bila občuteno dejstvo. Politični prostor je ostajal nepomirljiv, koalicija pa je vse bolj dajala vtis, da je navzven in navznoter blokirana in brez pravih »izhodnih« idej. Pot v politično krizo je tako bila načrtovana. Koalicijo je maja prvi zapustil DeSUS, ki je že tako veljal za njen najšibkejši člen. V njej bi se naj počutil »neenakopravno«, saj v času gospodarske krize ni mogel uveljavitev svojih predlogov. Z izstopom DeSUS-a je koalicija izgubila parlamentarno večino, a je vztrajala do naslednjega meseca, ko je iz nje izstopil še Zares. V maloštevilni koaliciji sta tako ostali le še SD in LDS.³⁰⁰

Pomemben katalizator politične krize in razpadanja koalicije so vse od poletja 2010 bili tudi številni referendumski, na katerih so volivci odločali o skoraj vseh večjih koalicijskih

²⁹⁸ Prav tam.

²⁹⁹ Zajc, Nekateri primeri konfliktov v DZ, str. 7-8. O zakonu so naposled odločali volilci na referendumu 25. 3. 2012. Ob 30 % udeležbi jih je 55 % glasovalo proti njegovi uveljavitvi.

³⁰⁰ Gorazd Utenkar: Gospodarski krizi se je v tretjem letu pridružila še vladna. V: Nedelo, 25. 11. 2011 (dalje Utenkar, Gospodarski krizi se je v tretjem letu pridružila še vladna).

projektih. Pri tem so pritrdili le enemu – arbitražnemu sporazumu s Hrvaško, ki ga je junija 2010 predlagala sama koalicija. Že decembra so nato zavrnilo novi zakon o Radioteleviziji Slovenija (referendum sta predlagali opozicijski SDS in SNS), aprila 2010 pa zakon o malem delu (tega so predlagale študentske organizacije in sindikati). Gotovo najbolj poguben pa je bil t. i. superreferendumski 5. junij 2011, ko so volivci odločali o kar treh zakonih – arhivskem, zakonu o preprečevanju dela na črno in o najpomembnejšem – pokojninskem. Vse po vrsti so zavrnilo in tako vladi izrekli svojevrstno nezaupnico.³⁰¹

Dvočlanska koalicija je nato vztrajala naprej, a ji ni bila usojena dolga življenjska doba. Najprej je morala poskrbeti za novega predsednika parlamenta, saj je po odhodu Zaresa dotedanji predsednik Pavle Gantar odstopil. Večja koalicijska stranka je mesto ponudila manjši – LDS-u, ki je na visoko funkcijo kandidiral svojega manj prepoznavnega, a mirnega in uglednega poslanca z daljšim stažem Ljuba Germiča. Večini poslancev, ki se je ne nazadnje tudi zavedala, da parlament kljub politični krizi potrebuje predsednika, se je zdel sprejemljiv. Zanj je glasovalo 57 poslancev in Germič je tako postal osmi predsednik Državnega zbora.³⁰²

Gladka izvolitev novega predsednika parlamenta pa nikakor ni pomenila, da bo ostanek koalicije tako zlahka popolnil še preostale izpraznjene funkcije. Po slovesu Zaresa in nato še odstopu notranje ministrice Kresalove je bilo praznih kar pet ministrskih mest. Če je premier želel še nekaj časa vladati naprej, je potreboval nova imena. Septembra je tako parlamentu predlagal listo petih novih ministrov in na njihovo imenovanje vezal svojo zaupnico. Večine ni imel, zato je izid glasovanja presenetil le maloštevilne. Poslanci so njegov predlog zavrnilo (prejel je 36 glasov) in s tem avtomatsko strmoglavili celo vlado.³⁰³ To se v Državnem zboru sicer ni zgodilo prvič, nadaljnji postopki so ustavno predvideni, potrebno bi bilo začeti z iskanjem novega mandatarja. Toda tisto jesen je očitno pri večini poslancev prevladalo prepričanje, da taka pot ne bi bila smiselna. Novega mandatarja ni predlagal nihče in predsednik republike je 21. oktobra 2011 razpustil Državni zbor. Prvič v (skoraj) dvajsetletni zgodovini slovenskega parlamenta so sledile predčasne volitve, napovedane za 4. december. Zaupanje v precejšen del parlamentarnih strank je bilo omajano, pričakovati je bilo temeljitejše prestrukturiranje političnega prostora.

* * *

³⁰¹ Prav tam.

³⁰² Tina Kristan: Mož, ki trikrat premisli, preden reče. V: Delo, 5. 9. 2011.

³⁰³ Utenkar, Gospodarski krizi se je v tretjem letu pridružila še vladna.

Peto državnozbornsko mandatno obdobje je bilo prvič krajše, a statistično ravno tako plodno. Parlament je skupaj sprejel 941 aktov.³⁰⁴ Število zastavljenih poslanskih vprašanj in podanih pobud je bilo celo enako prejšnjemu mandatu (3148). Obstrukcij je bilo manj, le 20, število vloženih interpelacij skoraj enako (štiri), število preiskovalnih komisij pa je skokovito poraslo. Ustanovljenih je bilo kar sedem.³⁰⁵

Struktura poslanske zbornice je glede na število in moč poslanskih skupin bila precej statična. Leta 2008 je bilo ustanovljenih osem poslanskih skupin, konec mandata pa je delovala ena več – skupina nepovezanih poslancev, ki je štela pet članov. Poleg tega je ena poslanka zadnje mesece mandata delovala kot nepovezana. Najmočnejša koalicijska in najmočnejša opozicijska stranka sta bili po številu poslancev novembra 2011 izenačeni. Prvič v zgodovini Državnega zbora se je zgodilo, da je enemu poslancu prenehal mandat, ker je bil pravnomočno obsojen na nepogojno zaporno kazen, daljšo od šestih mesecev.³⁰⁶ Ob koncu mandata sta oba predsednika parlamenta – Gantar in Germič – poudarila, da je Državni zbor tudi v petem sklicu opravil pomembno delo, o načinu njegovega dela in razprave pa zapisala, da pač »dobro predstavlja politično in duhovno podobo sodobne slovenske družbe.«³⁰⁷

TABELA: Skupno število sprejetih parlamentarnih aktov v letih 2008 – 2011³⁰⁸

Leto	2009 (in konec leta 2008)	2010	2011
Število sprejetih aktov	347	297	297

Šesto mandatno obdobje – čas novih strank?

Od napovedi predsednika republike, da bo razpustil Državni zbor, do volitev ni bilo veliko časa, poleg tega so bile blagajne političnih strank prazne. V takih razmerah tako niti ni bilo presenetljivo, da v kampanji ni bilo zaslediti zares inovativnih pristopov, prepričljivih in prodornih rešitev ter razkošnega nagovarjanja volivcev. Volilni boj je potekal precej mirno (a ne brez afer), pri čemer so bile prvič v dvajsetih letih razdvajajoče ideološke teme opazneje odrinjene v ozadje. To sicer nikakor ne pomeni, da jih ni bilo in da niso vplivale na odločitve

³⁰⁴ Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2008 – 2011. Ljubljana 2012 (dalje Poročilo o delu DZ 2008 – 2011), str. 32-33.

³⁰⁵ Prav tam, str. 29-32, 38-39, 42, 63-66.

³⁰⁶ Prav tam, str. 16-20.

³⁰⁷ Prav tam, str. 6.

³⁰⁸ Podatki so v: Prav tam, str. 32-33.

volivcev, a večina politične razprave se je vendarle vrtela okrog premagovanja gospodarske krize in iskanja »izhodnih« strategij.³⁰⁹

V ospredju so najprej, še pred razpustitvijo parlamenta, znova bili zlasti voditelji strank, v glavnem uveljavljena politična imena, ki so jim volivci lahko sledili vsaj od časov osamosvojitve, če ne že od prej. Politično ozračje je tako bilo še v začetku oktobra predvidljivo. Toda le malo kasneje se je politični prostor pričel naglo spreminjati, v politično areno so začeli drug za drugim vstopati novi politični obrazi, nove stranke, nove grupacije. Naveličanost dela volivcev nad uveljavljeno ponudbo je dosegla prelomno točko. Manj kot dva meseca pred volitvami sta se pojavili dve novi stranki z izjemno visokima rejtingoma, saj sta se povzpeli na vrhove predvolilnih anket. Prvo je ustanovil kontroverzni in karizmatični ljubljanski župan in nekdanji predsednik uprave trgovskega podjetja Mercator Zoran Janković (Pozitivna Slovenija - PS), drugo pa nekdanji minister Janševe vlade Gregor Virant (Državljanska lista Gregorja Viranta - DLGV). Poleg teh sta se pojavili vsaj še dve stranki, ki sta čisto spočetka obetali prestopiti parlamentarni prag, Stranka za trajnostni razvoj Slovenije (TRS) pod okriljem nekdanjega ombudsmana Matjaža Hanžka in stranka neodvisnih županov majhnih občin Gibanje za Slovenijo.³¹⁰ Predvsem PS in DLGV sta uspeli zasenčiti dotlej največji stranki SD in SDS, volivce pa prebuditi »iz otopelosti«.³¹¹ Pri tem se je na idejno-politični ravni PS zajedala v prostor levice, DLGV pa pozicionirala sredinsko (idejno je bila liberalna, njen gospodarski program pa je vseboval tiste elemente, ki so bili jeseni 2011 v Sloveniji prepoznani kot »neoliberalni«).³¹² Volivce je še najbolj begalo, če je DLGV res drugačna stranka od SDS in ne zgolj »trojanski konj«, če ne gre le za spreten politični maneuver Janeza Janše.

Predvolilna soočenja so tako v glavnem krojili premier Pahor, »vodja« opozicije Janša, Virant in Janković. Tik pred volitvami sta se kot najverjetnejša kandidata za vodenje vlade uveljavila Janša in Janković, dve močni politični osebnosti, nad katerima pa je ležala senca dvoma. Janša je že bil v kazenskem postopku, nad Jankovićem pa je viselo več sumov kaznivih dejanj.³¹³ Toda volivcev to očitno ni motilo, v kriznih razmerah so dajali prednost učinkovitosti pred neoporečnostjo.

³⁰⁹ Končno poročilo misije OVSE/ODIHR za ocenjevanje volitev, str. 11-13, 17-18; Marko Pečauer, Tanja Starič, Zoran Potič: Volilna napoved Dela: močna zmaga Janševe SDS. V: Delo, 2. 12. 2011.

³¹⁰ Luka Jakše: Novinci v napadu. V: Delo, 24. 10. 2011.

³¹¹ Janez Markeš: Začetek volilne kampanje. V: Delo, 5. 11. 2011, SP.

³¹² Volilna kampanja s predstavitev strank je temeljito predstavljena v prilogi dnevnika Večer Volitve 2011 z dne 25. 11. 2011.

³¹³ Marko Pečauer: Kdor koli že bo premier. V: Delo, 30. 11. 2011.

Če je kampanja opozorila na večje politične premike v slovenskem prostoru, so jih volilni izidi v nedeljo, 4. decembra 2011, le še potrdili. Zmagovalka volitev je bila Jankovičeva PS, ki je osvojila 28,51 % glasov in 28 mandatov. Nekoliko presenetljivo se je na drugem mestu znašla favoritinja volitev SDS, ki je prejela 26,19 % glasov in 26 mandatov. Visoko tretje mesto je zasedla Pahorjeva SD (10,52 % glasov in 10 poslanskih sedežev), kar so politični analitiki skoraj unisono razglasili za uspeh. Četrta je bila DLGV z 8,37 % glasov in osmimi mandati, peti je bil nepogrešljivi DeSUS s 6,97 % glasov in šestimi poslanskimi sedeži, šesta pa SLS, ki je prejela 6,83 % glasov in šest mandatov. Poleg omenjenih se je v parlament vnovič uvrstila NSi. To ji je sicer uspelo za las (4,88 % glasov in štirje mandati), a je s tem vendarle dokazala, da je mogoče preživeti mandat tudi izven parlamenta. Manjšinska poslanca se nista zamenjala, mandata sta ostala Robertu Battelliju in Lászlu Gönczu.³¹⁴

Parlamentarne vrste so bile temeljito prečiščene, čas bo pokazal, če tudi cankarjansko pomlajene. Poslanske klopi so zasedli zvečine novi politični obrazi,³¹⁵ med njimi je bilo tudi največ žensk doslej. Izmed tiste stare garde, ki se je leta 1990 prvič prebila v tedanjo skupščino, so ostali le še štirje (Janša, Pahor, Battelli in Jakič).³¹⁶ Vsaj v personalnem smislu se je tranzicija resnično zaključevala ... Velik simbolni in v manjši meri praktično-politični pomen velja tudi pripisati dejstvu, da je iz parlamenta izpadla LDS, stranka, ki je do leta 2004 obvladovala večino političnega prostora.³¹⁷ Dolgoletni generalni sekretar Drnovškove LDS Gregor Golobič je pronicljivo pojasnil, kam se je razblinila politična energija stranke: Njena državno-korporativistična misel k PS, klasično liberalna k DLGV, tisto libertarno, ki je bilo na koncu zajeto v stranki Zares, pa je izgubljeno.³¹⁸

* * *

Konstitutivna seja Državnega zbora šestega sklica se je začela 21. decembra 2011, vodil jo je najstarejši poslanec Srečko Meh. Po pozdravnem nagovoru Ljuba Germiča, ki je poslancem in poslankam zaželel »veliko strpnosti, modrosti in srečno«, je po ustaljenem protokolu spregovoril predsednik republike. Njegove besede so zvenele državotvorno, bile so polne upanja in zaupanja, a hkrati svareče. Predsednik je v dejstvu, da državni zbor preteklega

³¹⁴ Predčasne volitve v državni zbor, 4. 12. 2011. Dostopno na: <http://volitve.gov.si/dz2011/>, pridobljeno 11. 6. 2012.

³¹⁵ Med »novimi obrazi« je bilo tudi nekaj starih poslancev in poslank, ki so prestopili v vrste novih strank, največ v PS. Njihovo početje je duhovito komentiral poslanec Franco Juri, saj je dejal, da si pušča brado in bo tako postal novi obraz. Po njegovem mnenju imajo vsi »domnevno novi obrazi že dolgo brado«. – Zoran Potič, Anže Božič: Bogata sezona poslanskih izstopov in prestopov. V: Delo, 25. 10. 2011.

³¹⁶ Ali Žerdin: Sprememba političnega prostora. V: Delo, 10. 12. 2011, SP.

³¹⁷ Poleg nje sta izpadli tudi Zares in SNS, pri čemer je prva bila delni idejni dedič Drnovškovega LDS-a, druga pa vseskozi manjši politični igralec.

³¹⁸ Samo Trtnik: (Ne)enotni liberalizem v Sloveniji. V: Večer, 17. 12. 2011.

sklica ni dokončal svojega mandata, videl »opozorilo, da je treba v prihodnje delati drugače in bolje.« »Potrebujemo spremembe in prelom z našimi slabimi praksami.«³¹⁹ Tako je najbrž tudi bilo sporočilo volivcev.

Seja se je nato v svoji konstitutivno-slavnostni dolgočasnosti nadaljevala. Javnost vsaj v začetku ni pričakovala nikakršnih težav. Poslanci so sprejeli dnevni red, prešli k prvi točki in pred mikrofonom je najprej stopil Jože Tanko. Bil je kratek, a zelo poveden. Dejal je, kako »/.../ zaradi spopada za prestiž na levisi relativni zmagovalec Lista Zorana Jankovića – Pozitivna Slovenija že dvajset dni ni pripravila ničesar. Ni koalicije za konstitutivno sejo, uradno se ne ve niti tega, kdo je največja opozicijska stranka, da bi predlagala vsaj podpredsednika. /.../ Eni želijo v koalicijo, pa jih nočejo, drugi se branijo, pa jih na vsak način hočejo.«³²⁰ Stvari so nenadoma začele dobivati drugo dimenzijo ... Poslanec druge največje stranke je opozoril, da utegne biti nadaljevanje nepredvidljivo, saj političnih zavezništov še ni bilo sklenjenih.

Prvi zaplet je sledil že čez dve uri. Za predsednika Državnega zbora sta kandidirala Borut Pahor iz SD in Maša Kociper iz PS. Potencialni koalicijski partnerici sta torej ponudili vsaka svojega kandidata oz. kandidatko in posledično ni bil izvoljen nihče. Pahor je prejel 31 glasov, Kociprova 28. Precej poslank in poslancev je izražalo začudenje, Gregor Virant celo »ogorčenje nad kaosom«. Kandidacijski postopek so še isto popoldne ponovili in Borut Pahor je odstopil od kandidature. Kandidatka je tako ostala Kociprova, a se ji je popolnoma nepričakovano pridružil še Gregor Virant. Kociprova je v drugo prejela 38 glasov (PS + SD), Virant pa prav vse ostale (52 glasov) in postal novi predsednik Državnega zbora. Najbolj presenetljivo je bilo dejstvo, da ga ni, kakor vselej dotlej, podprla največja parlamentarna stranka, marveč nepričakovana ad hoc koalicija. Virant je po izvolitvi dejal, da prevzema funkcijo le začasno, saj da je treba njegovo kandidaturo razumeti »kot gesto za deblokado Državnega zbora, za konstituiranje Državnega zbora, ki je nujno potrebno, kajti čaka nas veliko dela. /.../ Posebej poudarjam, da je ta moja odločitev za kandidaturo in tudi nastop tega položaja vezano na delo, ki je potrebno do oblikovanja koalicije. Z dnem, ko bo sklenjena koalicijska pogodba, sem pripravljen odstopiti kot predsednik Državnega zbora in prepustiti mesto tistemu, ki mu bo koalicijska pogodba to namenila.«³²¹ Treba je bilo torej počakati na koalicijo ...

³¹⁹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje VI. mandata DZ z dne 21. 12. 2011. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³²⁰ Prav tam.

³²¹ Prav tam.

Mandat za sestavo vlade je predsednik po običaju podelil relativnemu zmagovalcu volitev Zoranu Jankoviću, ki se je intenzivno pogajal s strankami SD, DeSUS in DLGV. S prvima je uspel skleniti trden dogovor, koalicijsko pogodbo pa je parafiral tudi z Virantovo stranko. Novo presenečenje je sledilo, ko DLGV pogodbe ni sprejela, saj je poleg vsebine tehtala tudi »potek pogajanj« in pri PS pogrešala »pravi koncept«. ³²² Glede na argumente se je javnost seveda začela spraševati, če so se sploh pogajali v dobri veri. Janković tako ni imel vnaprej zagotovljene podpore, a se je kot kandidat za predsednika vlade kljub temu podal v parlament po glasove. Parlamentarno dogajanje je postajalo bolj in bolj burno, pričakovano so se sprožila ugibanja in špekulacije o tem, da Janković gotovo ima zagotovljene glasove, da se je uspel dogovoriti s poslanci drugih strank, saj so volitve ne nazadnje tajne. ³²³ 11. januarja popoldne so se meglene teorije končno razkadile. Predsednik Državnega zbora je dejal: »Razdeljenih je bilo 54 glasovnic, oddanih je bilo 47 glasovnic. Neveljavne so bile 4 glasovnice, veljavnih je bilo 43 glasovnic. Za je glasovalo 42 poslancev, proti je glasoval 1 poslanec. (Za je glasovalo 42.) (Proti 1.) Kandidat Zoran Janković ni prejel večine glasov vseh poslancev, zato ni bil izvoljen za predsednika Vlade Republike Slovenije.« ³²⁴

Prvič se je zgodilo, da ni bil izvoljen relativni zmagovalec volitev (in hkrati tisti, ki ga je predlagal predsednik republike), a bolj kot to proučevalca parlamentarne kulture vznemirja dejstvo, da je bilo razdeljenih le 54 glasovnic. Kar 36 poslank in poslancev ni prevzelo lističa. Le čemu? Preprosto zavoljo tega, da ne bi slučajno kdo oddal glasu za kandidata. Vodstva strank so tako zagotovila strankarsko disciplino in nadzor nad »svojimi« parlamentarci. ³²⁵ Ko so jih novinarji še isti večer v stavbi parlamenta spraševali o primernosti takega ravnanja, so

³²² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 2. izredne seje VI. mandata DZ z dne 11. 1. 2012. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³²³ Zoran Potič: Volitve ne štejejo veliko. V: Delo, 12. 1. 2012.

³²⁴ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 2. izredne seje VI. mandata DZ z dne 11. 1. 2012. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³²⁵ Zagotavljanje strankarske discipline na tajnem glasovanju v parlamentu sicer ni novum šestega mandata. Stranke so svoje poslance nadzorovale tudi prej, najbolj očitno v začetku drugega mandata, ko je bilo razmerje sil po volitvah 45 : 45. Tedaj je t. i. desni pol (morda tudi pod vtisom izstopa poslanca Pucka iz poslanske skupine SKD) ubiral najrazličnejše poti nadzora »svojih« poslancev. Najprej so slednji tajne glasovnice podpisovali, na naslednjem glasovanju so h glasovalnim kabinam pristopali v parih ali trojkah in tako neopazno drug drugega kontrolirali, nato pa so se odpravili izpolniti glasovalni listič kar v prostore poslanske skupine. Zaradi tega je poslanec ZLSD Ciril Ribičič protestiral pri predsedniku parlamenta Janezu Podobniku in bil pobudnik drugačne organizacije tajnega glasovanja. Odtlej so glasovalne kabine ob predsedniškem pultu, kar deloma onemogoča vzajemno poslansko nadzorovanje. Strankarsko discipliniranje ob tajnem glasovanju se je nato vnovič pojavilo ob koncu mandata, a so se takrat vloge zamenjale. Pri glasovanju o kandidatu za predsednika vlade Andreju Bajuku se je za nadzor odločila LDS in uveljavila novo »rešitev«, kakršna se je ponovila leta 2012. Njeno bistvo je seveda v tem, da posamezna poslanska skupina preprosto ne dvigne glasovnic oz. jih ne odda. Po mnenju nekdanjega poslanca Ribičiča taka odločitev poslanske skupine onemogoča »svobodno odločanje« poslancev. – Gl. Ciril Ribičič: Tajnost glasovanja v Državnem zboru. Kdo in kako lahko nadzira poslance. V: Razvoj slovenskega parlamentarizma. Kolokvij ob 10. obletnici parlamentarizma v Sloveniji. Zbornik referatov, koreferatov in razprav. Ljubljana 2000, str. 115-126.

se z nasmeški muzali in pojasnjevali, da so volitve tako potekale transparentno. Že mogoče, a s tem so nedvomno zaobšli v ustavi predvideno tajnost glasovanja, ki ima svoj smisel – zagotavlja takšen položaj poslanca, za kakršnega so si prizadevali že v kromeriškem parlamentu; svoboden položaj poslanca, ki ni vezan na nobena navodila in ki ni od nikogar voden.

Kandidacijski postopek je bil znova odprt, s tem da je v drugo poleg predsednika države lahko kandidata predlagala tudi poslanska skupina ali vsaj 10 poslancev. Položaj je bil še nekaj časa nejasen, a je zlagoma postajalo vse bolj očitno, da bo koalicijo uspelo oblikovati prvaku drugouvrščene SDS. Janez Janša se je pričakovano uspel dogovoriti s strankama SLS in NSi, podporo pa sta mu zagotovili še DeSUS in DLGV. Predsednik republike ga zaradi svojih zadržkov sicer ni predlagal, a je to storila skupina 50 poslancev potencialne koalicije. 28. januarja 2012 je prejel 51 glasov, proti jih je glasovalo 39.³²⁶ Tako je znova postal premier, 10. februarja 2012 pa je bila izvoljena še njegova vlada.³²⁷ Naposled se je oblikovala heterogena in številčna koalicija, ki združuje kar pet od sedmih parlamentarnih strank.

* * *

DLGV je (p)ostala koalicijska stranka, znotraj katere je mesto predsednika parlamenta pripadlo prav njej. Gregor Virant je tako ostal na visoki funkciji, imena podpredsednikov pa so se nekoliko spremenila. Najprej, na konstitutivni seji, sta bila za podpredsednico in podpredsednika izvoljena Ljudmila Novak in Jakob Presečnik (kandidatka za tretjo podpredsednico Majda Potrata ni bila izvoljena),³²⁸ po odhodu Novakove v vlado in formiranju koalicije pa sta prazni podpredsedniški mesti zasedli Renata Brunskole iz največje opozicijske stranke PS in Romana Tomc iz SDS.

Parlament je zagnano začel z delom in se najprej seveda lotil spopadanja s krizo in fiskalne konsolidacije države. »Novi obrazi« so tako hitro občutili vse razsežnosti poslanskega dela. V prvi polovici leta 2012 so zaradi obče situacije v državi bili celo bolj javno izpostavljeni kot njihovi kolegi iz prejšnjih mandatov. V času »zategovanja pasu« in krčenja proračunskih sredstev na vseh področjih to tudi ni presenetljivo. Na koncu je seveda parlament tisti, ki sprejme neprijetne vladne ukrepe; zanje dajo svoj glas po mnenju javnosti privilegirani in preplačani poslanci.

³²⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 5. izredne seje VI. mandata DZ z dne 28. 1. 2012. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³²⁷ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 7. izredne seje VI. mandata DZ z dne 10. 2. 2012. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³²⁸ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. seje VI. mandata DZ z dne 21. 12. 2011. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

Zdi se razumljivo, da si v takih razmerah ljudje želijo krepostnih in skromnih članov parlamenta, takih, ki bodo »čutili« z njimi, s šibkimi in poštenimi državljani. Morebitnih odklonov od ideala poslanca že v preteklosti niso najbolje tolerirali, v letu 2012 pa so nanje še posebej občutljivi. Že v prvih mesecih šestega mandata so tako odmevali primeri kar štirih poslancev, ki so zaradi preteklih ravnanj krnili ugled parlamenta. Eden ni mogel dokazati, da je končal ustrezno srednjo šolo, drugi se je že prej znašel v postopku zaradi goljufanja na izpitu, tretji je bil spoznan kot bivši sodelavec Službe državne varnosti, podjetje četrtega pa je zabredlo v težave in številnim ljudem dolgovalo denar oz. storitev. Predsednik Državnega zbora Gregor Virant je v vseh primerih, četudi je en poslanec prihajal iz njegove stranke, reagiral enako – načelno in neizprosno. Ravnanja je obsodil, sicer v glavnem retorično, a večjih kompetenc, ki bi omogočale ostrejša sankcije, predsednik tudi nima (in jih v slovenskem parlamentarnem sistemu niti ne more imeti). Kot prvi poslanec lahko le bolj očitno skrbi za ugled parlamenta, krepi zaupanje v poklic poslanca in poudarja resnost in zahtevnost njegovega dela. Toda to je ravno tako naloga vseh devetinosemdesetih ostalih ...

ZNAČILNOSTI PARLAMENTARNEGA DELA IN SLOVENSKA PARLAMENTARNA KULTURA

Poslovník

Ko so se po ponovni vzpostavitvi ustavnosti v stari Avstriji novi poslanci maja 1861 sešli na svoji prvi seji, jih je na njihovih klopeh čakalo presenečenje – državnozborski poslovnik, ki ga je že vnaprej pripravila vlada. Vsebinsko se je zgledoval po poslovníku, sprejetem decembra 1848 v kromeriškem parlamentu in je torej tudi simbolično nakazoval pot nazaj v nasilno končan parlamentarizem. Toda poslanci ga temu navkljub niso sprejeli za svojega, določili so mu status začasnega dokumenta. Zmotilo jih je zlasti dejstvo, da jim je vlada želela poslovnik oktroirati in tako že v začetku krepko poseči v avtonomijo parlamenta. V naslednjih mesecih so nato svoj poslovnik izdelali in sprejeli sami.³²⁹

Ravnanje dunajskih poslancev leta 1861 je bilo povsem v duhu tedaj aktualne ideje konstitucionalizma in predstav o položaju in vlogi parlamenta; predstav, ki so še zmerom aktualne. Parlament kot predstavniško telo je namreč bil (in je) zamišljen kot samostojna in od drugih državnih organov kar najbolj neodvisna institucija. Skozi parlamentarno zgodovino se je problem (ne)odvisnosti v politični praksi največkrat izražal ravno v odnosu do vlade. Četudi je bila formalno parlamentu enakopravna, je navadno bila politično močnejša. Parlament je zato nujno potreboval (in potrebuje) avtonomni položaj, da je lahko vršil (in vrši) svoje funkcije.³³⁰ Kako se bo pri tem organiziral, kako posloval, po kakšni poti sprejemal predpise ... je skozi zgodovino vse bolj postajala izključno njegova lastna stvar, področje izrazite parlamentarne avtonomije.

Potreba po pravilih, ki bi jim naj sledil parlament ob svojem delu, je sicer stara toliko kot prve ideje o prvih protoparlamentih. Množica ljudi, ki se je sestala, razpravljala in odločala, je seveda morala osmisliti določene norme, sicer bi se smisel parlamenta izgubil v kakofoniji zvokov gorečih parlamentarcev. Srednjeveški angleški parlament je zato sprva sledil pravilom sodnega procesa, iz katerega so se postopoma razvile specifične prakse dela in organizacije parlamenta. Pri tem so bila v ospredju prizadevanja po varovanju svobode govora, avtonomije poslancev in parlamenta ter seveda zagotavljanje razumne, enakopravne

³²⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 215.

³³⁰ Prim.: Grad, Položaj parlamenta v političnem in pravnem sistemu RS.

in vodene razprave. Ta bi naj končno transparentno in vsestransko peljala k sprejetju določene odločitve.³³¹

* * *

Pravila o poslovnem redu parlamenta, ki jih je v obliki poslovnika sprejel dunajski državni zbor, so od prvih idej ne le časovno, ampak tudi funkcionalistično in razvojno precej odstopala, a so vendarle sledila temeljnim smislom parlamentarnega poslovnika. Delovanje parlamenta so tedaj urejali trije poslovniki, poleg skupnega državnozbornskega poslovnika še poslovnik poslanske in gosposke zbornice. Skupni poslovnik je bil kratek in je urejal le vprašanje konstituiranja in splošen potek sej obeh zbornic. Po njegovi različici iz leta 1873 (po uvedbi direktnih državnozbornskih volitev) so se morali vsi poslanci na dan in ob uri, ki jo je določil cesar, zbrati na prvem zasedanju, priseči »zvestobo in poslušnost« cesarju in se obvezati, da bodo spoštovali ustavo in druge zakone. Šele nato je sledila otvoritev s prestolnim govorom bodisi cesarja bodisi njegovega pooblaščenca. Po opravljeni ceremoniji so lahko poslanci pristopili k verifikaciji mandatov.³³²

Poslovnik poslanske zbornice iz leta 1875 je bil obsežnejši in veliko podrobnejši kot skupni, katerega je uvodoma povzegal. Natančno je opredeljeval zakonodajno proceduro (veljal je sistem treh branj zakonskega osnutka z možnostjo skrajšanega postopka), predpisoval pravila razprave, potreben kvorum (prisotnih je moralo biti vsaj 100 poslancev) ... vse do načina vodenja sej. To nalogo so poslanci zaupali voljenemu predsedniku in podpredsednikoma, ki so delo opravljali le za časa posameznega zasedanja in ne vso periodo. Njihova izvolitev je bila odtlej in vse do danes odvisna od dogovora in razmerja moči med strankami. Ob tem velja poudariti, da je pravico voliti lastno vodstvo parlament pridobil leta 1868 (prvi izvoljeni predsednik je bil štajerski poslanec Moritz von Kaiserfeld), v začetku je skladno s februarско ustavo predsednike imenoval cesar. Dunajski poslovnik se je nato skozi čas precej spreminjal in zadnjo spremembo doživel ob poslednjih vzdihljajih habsburške monarhije, junija 1917. V želji, da bi parlament čim bolj učinkovito iskal rešitve potaplajoče se barke, so čas razprave omejili na največ deset minut.³³³

Po oblikovanju prve jugoslovanske države in njenega prvega pravega (voljenega) parlamenta – ustavodajne skupščine – so se beograjski poslanci kot deja vu srečali s podobno poslovniško situacijo kot njihovi dunajski kolegi pred več kot pol stoletja. Po predlogu ministra za konstituantno Lazarja Markovića naj bi namreč začasni poslovnik za ustavodajno

³³¹ Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 24-26.

³³² Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 215-217.

³³³ Prav tam, str. 217-223.

skupščino predpisala kar vlada. Ministrovo pojasnilo je bilo praktično; taka ureditev je smiselna za to, da bi skupščina lahko čim preje začela z delom. Kljub številnim ugovorom je bil vladni predlog na koncu le delno spremenjen.³³⁴ Po sprejeti dikciji se ministrski svet »pooblašča, da sporazumno z odborom za volilni zakon po kraljevi uredbi predpiše začasen poslovnik za ustavotvorno skupščino, ki bo veljal, dokler ga ustavotvorna skupščina sama ne izpremeni ali ne sklene drugega.«³³⁵ Toda naposled tudi tako sprejeta procedura ni bila spoštovana. Vlada je poslovnik sprejela brez soglasja odbora za volilni zakon – torej na nezakonit način – zgolj štiri dni pred prvim zasedanjem novoizvoljene ustavodajne skupščine.

Zaradi načina sprejetja poslovnika, še bolj pa zaradi njegove vsebina in dejstva, da je vlada s predpisovanjem poslovnega reda skupščini okrnila njeno suverenost, se je ta tema znašla v središču uvodnih parlamentarnih debat in je nato še nekaj časa zaposlovala poslance.³³⁶ Opozicija je v prvi vrsti poudarjala, da nezakonito vsiljeni poslovnik onemogoča resno skupščinsko delo in nadzor nad vlado, omejuje svobodo razprave in vnaprej predvideva monarhično državno obliko. Anton Korošec, prvi slovenski politik in načelnik SLS, pa je v imenu Jugoslovanskega kluba še zahteval, da bi v poslovnik uvrstili člen, ki bi za izglasovanje ustave predpisal dvotretjinsko večino poslancev. Toda zahteve opozicije niso bile uveljavljene. V novem poslovniku, ki ga je skupščina potem sicer sama sprejela januarja 1921, so bile le malenkostne spremembe.³³⁷ Tudi beograjski poslovnik je bil spremenjen, najbolj korenito v tridesetih letih, po razglasitvi t. i. oktroirane ustave, a je strukturno v temelju vseboval večino standardnih poslovnških poglavij in rešitev.

* * *

Podobno kot poslovnik »klasičnih parlamentov« konec 19. in v začetku 20. stoletja so se razvijali tudi poslovnik povojnih slovenskih (in jugoslovanskih) ljudskih oz. socialističnih skupščin; od prvotnega precej restriktivnega dokumenta ustavodajne skupščine iz leta 1946³³⁸ do precej liberalnega delegatskega poslovnika, veljavnega v osemdesetih letih, pred razpadom države. Vse poslovnike so sprejemale same skupščine, ki so bile po ustavi najvišji organi oblasti, tako da je vsaj formalno bila parlamentarna avtonomija zajamčena tudi v povojnem

³³⁴ Neda Engelsfeld: Poslovnik ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1921. godine. V: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu = Recueil des travaux de la Faculte de droit de l'Universite de Zagreb = Collected papers of the University of Zagreb Law School, 1994, št. 4 (dalje Engelsfeld, Poslovnik Ustavotvorne skupštine), str. 391-393.

³³⁵ Uradni list deželne vlade za Slovenijo, 106/1920, Zakon o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

³³⁶ Josip Hohnjec: O ustavi naše države. V: Slovenci v desetletju 1918-1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana 1928, str. 308.

³³⁷ Več o poslovnški debati Engelsfeld, Poslovnik Ustavotvorne skupštine, str. 394-406.

³³⁸ Prunk, Toplak, Hočevnar, Parlamentarna izkušnja, str. 157-159.

obdobju. A zares le formalno, politična praksa je tedaj seveda bila drugačna, politična moč je bila skoncentrirana drugje – v partiji oz. kasneje Zvezi komunistov.

Formalni položaj skupščine (tudi v poslovniškem smislu) je konec osemdesetih, po reformnem prehodu v večstrankarstvo, postajal vse bolj stvaren in vse bolj oprijemljiv. Slovenska trodomna skupščina, utemeljena v ustavi iz leta 1974, je ne nazadnje izglasovala tudi osamosvojitvene dokumente in delovala vse do leta 1992. Pri tem je seveda sledila svojemu poslovniku in zato ni nenavadno, da sta se tako ustavni položaj novega Državnega zbora kot njegov prvi poslovnik v precejšnji meri navezovala na tradicijo republiške skupščine.³³⁹

Državni zbor je na svoji prvi seji konec leta 1992 uporabljal kratek začasni poslovnik,³⁴⁰ ki je urejal zlasti vprašanja konstituiranja in najbolj elementarna vprašanja njegovega dela, poleg tega pa smiselno tudi poslovnik prejšnje skupščine. Novi celoviti poslovnik je po ustavi morala izglasovati zahtevna dvotretjinska večina, iz česar moremo sklepati, da je ustavodajalec prepoznal veliko politično težo dokumenta in njegov pomen za kvaliteten razvoj parlamentarne demokracije, hkrati pa je poslance soočil z zahtevno nalogo.

Poslanci prvega državnozbornega mandata so se priprave svojega poslovnika lotili z veliko vnemo kmalu po konstituiranju. Ustanovili so posebno Komisijo za poslovnik pod predsedovanjem nekdanjega predsednika republiške skupščine Mirana Potrča in k sodelovanju pritegnili domače in tuje strokovnjake, lastne strokovne službe, kakor tudi vse poslanske skupine in poslance.³⁴¹ »Zagnanost« članov komisije, kakor se je izrazil Potrč, je zelo kmalu obrodila sad. Osnutek poslovnika je bil namreč pripravljen že v začetku marca 1993,³⁴² 13. aprila pa je z njegovo obravnavo začel poslanski plenum. Predlog osnutka poslovnika je na seji predstavil Miran Potrč. V daljšem govoru je najprej poudaril sam pomen poslovnika za delo parlamenta, ki ni »zgolj interni organizacijski akt.« Po njegovih besedah je vsebina poslovnika »izjemnega pomena za demokratičnost, učinkovitost in kvaliteto sprejemanja odločitev; za urejanje odnosov med posameznimi vejami oblasti, predvsem med zakonodajno in izvršno oblastjo; za način strokovnega in javnega preverjanja predlaganih rešitev; za vlogo položaj in odgovornost poslancev, delovnih teles državnega zbora in njegovega predsednika.« Razprava o poslovniku zato nikakor ni le razprava o organizaciji dela parlamenta, marveč tudi razprava o »političnih vidikih uresničevanja parlamentarne

³³⁹ Grad, Položaj parlamenta v političnem in pravnem sistemu RS.

³⁴⁰ Uradni list Republike Slovenije (dalje UL RS), 62/1992, Začasni poslovnik Državnega zbora.

³⁴¹ DKO DZ RS, Govor predsednika komisije za poslovnik Mirana Potrča, ki ga je podal na seji državnega zbora 13. 4. 1993.

³⁴² DKO DZ RS, Predlog za izdajo poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije z osnutkom poslovnika, ki ga je poslovniška komisija določila na seji 11. 3. 1993.

demokracije.« Potrč je nato v nadaljevanju priznal, da se komisija pri pripravi poslovnika ni mogla opreti na »bogate lastne izkušnje«, izvzemši skupščinsko obdobje med leti 1990 in 1992, ki pa ni dalo le »pozitivnih« rešitev. Pri svojem delu je zato sledila tudi poslovníkom »primerljivih parlamentarnih sistemov«. ³⁴³

Po Potrčevi vsebinski predstavitvi osnutka poslovnika se je »zagnanost« poslovniške komisije razširila na ves parlament (pravzaprav se je sporadično že prej). Poslanci in poslanske skupine, delovna telesa, generalni sekretar zbora in sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve so podali vrsto pripomb, dopolnil, popravkov, ki so skupno obsegali 16 strani. ³⁴⁴ Sklepamo lahko, da so v poslovníku dejansko videli tehten dokument, ne zgolj interni organizacijski akt. Sledila so naporna usklajevanja, ki jih je ne nazadnje zahtevala predvidena dvotretjinska večina za njegov sprejem. Predlog poslovnika je nato na poslanske klopi znova prišel konec junija 1993.

Poslanska stališča o široki paleti poslovniških amandmajev, ki jih je v tistih dneh bilo slišati v sejni dvorani, odstirajo številne (tudi zelo različne) poglede na položaj in vlogo poslanca ter delo parlamenta. V ilustracijo si velja prebrati debato o zanimivem amandmaju k 42. členu, ki se je glasil: »za upravičeno odsotnost se šteje tudi pisno ali ustno na seji obrazložena protestna zapustitev seje, kadar poslanec meni, da mu je predsedujoči seje, ali Državni zbor z večinsko odločitvijo posegel v pravice, ki mu jih daje ustava, zakon, ali poslovník.« ³⁴⁵

Prvi je o njem spregovoril poslanec Žarko Pregelj, kateremu se je zdel amandma nujno potreben, »če želimo zaščititi integriteto poslanca kot samostojne in odgovorne osebe. V kolikor ne, se bodo lahko reakcije, popolnoma upravičene in človeške reakcije poslancev v zboru obravnavale kot kršitev delne discipline pod istim naslovom, kot so tisti, ki res jo kršijo. V končni instanci ostane zgolj še določilo, ki ga bo verjetno večina prej ali slej lahko kje našla, da lahko takega poslanca izključi. /.../ Zato predlagam, da imate razumevanje za moj amandma, ker sem trenutno res na strani tiste manjšine, ki večkrat mora tako reagirati, toda ne pozabite, da ste nekateri bili v podobni situaciji, ki ste takrat podobno reagirali in da boste lahko še v tem mandatu tudi v taki situaciji.« Z njim je soglašal Dimitrij Rupel, ker da »poslanci vendarle niso delavci v tovarni, ampak s tem ko zapustijo sejo, tudi hočejo nekaj povedati,« ravno tako tudi Janez Podobnik. Za trojico zagovornikov je nato dobil besedo Jaša Zlobec in vzdušje v parlamentu se je brž razvnelo:

³⁴³ DKO DZ RS, Govor predsednika komisije za poslovník Mirana Potrča, ki ga je podal na seji državnega zbora 13. 4. 1993.

³⁴⁴ DKO DZ RS, Pregled poglobitnih pripomb na osnutek poslovnika Državnega zbora z dne 14. 4. 1993.

³⁴⁵ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 10. seje I. mandata DZ z dne 24. 6. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

»JAŠA L. ZLOBEC: Glasoval bom proti temu amandmaju, ker mislim, da je škandalozen, enako kot so škandalozne obrazložitve tistih, ki so rekli, da bodo zanj glasovali. Namreč, tukaj piše, če nekdo meni, da so bile njegove pravice kršene, ustavne ali kakorkoli, potem lahko mirno gre. Kaj to pomeni? To pomeni, da je očitno poslanec edini človek v tej družbi, ki nima nikakršnih odgovornosti in si sankcionira to, da nima nikakršnih odgovornosti. Menim, da me je dr. Lev Kreft grdo pogledal in mi s tem kršil ustavno pravico, da smo vsi enaki in ogorčeno odidem. Pa rečem, saj piše v tem členu. Ne bodite smešni. Vsak v tej družbi, v vsaki družbi nosi svoje odgovornosti. Poslanec ima večjo odgovornost, kot jih ima velikanska večina drugih prebivalcev v tej deželi in jih mora imeti in prav je tako. Z enim takim stavkom pa se poslanec vnaprej odveže vsake odgovornosti.

PODPREDSIEDNIK DR. LEV KREFT: Gospod Žaro Pregelj ima proceduralno vprašanje.

ŽARKO PREGELJ: Predsedujoči, sprašujem oziroma mnenja sem, da je bila obrazložitev glasu gospoda Zlobca žaljiva do tistih, ki smo predhodno obrazlagali glas. Ker niso možne replike, prosim, če na to gospoda Zlobca opozorite.

PODPREDSIEDNIK DR. LEV KREFT: Hvala lepa. Gospod Žaro Pregelj, imate popolnoma prav. Gospod Jaša Zlobec ni obrazložil svoj glas, ampak je polemiziral z obrazložitvami glasov drugih. Zato ga prosim, ne bi ga želel grdo pogledati, da ne bo zapustil dvorane, da tega v bodoče ne počne. Želi še kdo obrazložiti svoj glas? Izvolite, za gospodom Poljšakom pa še gospod Zagožen.

MARIJAN POLJŠAK: Jaz bom glasoval drugače kot gospod Zlobec, ker jaz nisem tak, ker če bi šel ven in zakričal nekemu fašisti, in šel ven, bi to dovolil tudi drugemu. Hvala. (Smeh.)«³⁴⁶

Kljub prodornim in povedno izraženim argumentom zagovornikov amandma ni bil sprejet. Poslanci so se tako počasi a vztrajno prebijali od člana do člana in 5. julija 1993 naposled prišli do konca. Predlog poslovnika so sprejeli. Poslanec Izidor Rejc je tistega dne tik pred glasovanjem dejal, da se bo parlament s tem uspešno izvil »iz objema starega skupščinskega sistema. Vem, da ni vse v redu, vendar mislim, da pa tudi to ni cement.«³⁴⁷

Prvi državnozborni poslovnik je obsegal 338 členov. Po splošnih določbah je najprej urejal vprašanja konstituiranja. Prvo sejo novoizvoljenega Državnega zbora tako skliče predsednik republike najkasneje 20 dni po njegovi izvolitvi, vodenje seje pa do izvolitve predsednika prevzame najstarejši poslanec. Nato pristopijo poslanci k potrditvi mandatov in volitvam lastnega vodstva. V naslednjih poglavjih je nato podrobno razdelal pravice in

³⁴⁶ Prav tam.

³⁴⁷ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 10. seje I. mandata DZ z dne 5. 7. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

dolžnosti poslancev, naštel vsa delovna področja parlamenta, predpisal vodenje in potek seje ter podal načela programiranja parlamentarnega dela. Posebna poglavja poslovnika so bila posvečena vodstvu Državnega zbora in njegovim pristojnostim in problematiki delovnih teles ter poslanskih skupin. Poslovnik je poleg tega seveda tudi podrobno razčlenil zakonodajni postopek, razpis referendumov, način volitev in imenovanj ter razdelal razmerja Državnega zbora do drugih organov oblasti. V zaključku je še v posebnih poglavjih opredelil javnost svojega dela, svoje mednarodno sodelovanje (in sodelovanje z manjšinami) ter predvidel delo v vojnem in izrednem stanju.³⁴⁸

Zakonodajni postopek je po poslovniku predvideval sistem treh branj.³⁴⁹ V prvem branju (v splošni razpravi) se je opravila predstavitev predloga zakona, razpravljalo se je o razlogih zanj in njegovih temeljnih načelih. V drugem branju je državni zbor razpravljal in odločal o vsakem členu predloga zakona, v tretjem pa o predlogu kot celoti.³⁵⁰ Poslovnik je poleg tega razčlenjeval tudi poseben hitri postopek, ki naj bi bil namenjen zlasti sprejemanju zakonov takrat, ko to zahtevajo izredne potrebe države, naravne nesreče ali obrambni interesi. Po hitrem postopku je državni zbor vsa tri branja združil in opravil na isti seji.³⁵¹

Prvi poslovnik je nedvomno deloval moderno in bil videti primerljivo s poslovniki razvitih demokracij, a zdi se, da vendarle ni povsem ustrezal delu slovenskega parlamenta in njegovi parlamentarni kulturi ter obči politični praksi. Upošteva specifične tranzicijske strankarsko-politične okoliščine in pomanjkanje konkretnih izkušenj to niti ni presenetljivo. Do njegovega temeljitega predrugačenja v letu 2002 je namreč bil spremenjen kar sedemkrat. Prvo spremembo so poslanci izglasovali že naslednje leto po sprejemu, decembra 1994. Dopolnila in črtanja so bila tedaj obsežna, a v glavnem niso temeljito spreminjala poslovniških smernic, marveč le precizirala. Med drugim je bil uveden tudi t. i. skrajšani postopek sprejemanja zakonov,³⁵² ki je bil enak dotlej znanemu hitremu postopku, a so bili

³⁴⁸ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora.

³⁴⁹ Sistem treh branj je v uporabi skoraj v vsej Evropi. Postopoma se je izoblikoval v Angliji; o njem je že leta 1576 pisal Thomas Smith v delu *Angli de re publica Anglorum*: »All bills be thrice, in three divers days, read and disputed upon, before they come to the question«. – Cit. po: Wintr, *Česká parlamentní kultura*, str. 137.

³⁵⁰ Po podobnem postopku je zakone sprejemal tudi dunajski državni zbor v času habsburške monarhije. Poslanci so najprej opravili prvo branje, kjer so razpravljali o splošnih usmeritvah zakona. Če je bil predlog sprejet, so nadaljevali z drugim branjem, sestavljenim iz dveh razprav. Najprej so opravili t. i. generalno razpravo, nato še t. i. specialno, ko so razpravljali o posameznih delih zakona. V tretjem branju razprava ni bila več predvidena (oz. le v kolikor je razpravljalec opozarjal na neskladja v zakonu in tiskovne napake), ampak se je le glasovalo o zakonu kot celoti. – Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma*, str. 220-221.

³⁵¹ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora.

³⁵² Obravnavo po skrajšanem postopku je dopuščal tudi poslovnik dunajskega državnega zbora, a sta morali zanj glasovati vsaj dve tretjini poslancev. Možnost za izglasovanje skrajšanja je tako bila majhna, toda poslanci so vendarle velikokrat stavili tovrstne predloge. Razlog je bil v tem, da so morali vsak predlog za skrajšanje nemudoma obravnavati, kar je omogočalo izvajanje tehnične obstrukcije. Poslanci so tako ovirali delo parlamenta. – Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma*, str. 221.

razlogi zanj drugačni.³⁵³ Praksa je pokazala, da so poslanci izjemno pogosto sprejemali zakone po hitrem oz. skrajšanem postopku, četudi niso bili zmerom podani zadosti utemeljeni razlogi zanj. Posledica je bila »stihijska« obravnava zadev, ki je vodila v »manj kvalitetne rešitve«.³⁵⁴

Naslednja sprememba poslovnika v letu 1996 je bila krajša, njen cilj je bil zlasti izboljšati prisotnost poslancev na sejah oz. poenostaviti sistem opravičevanj.³⁵⁵ Tudi to spremembo lahko uvrstimo med tranzicijske zanimivosti, še bolj samo razpravo, ki se je ob tem vnela v parlamentu. Ozadje predlaganih sprememb je najbolj nazorno in prostodušno opisal eden od pobudnikov novih rešitev, član KVIAZ-a Rudi Moge: »Poslanci so do sedaj ravnali, recimo tako, da so poslali nekoga na sejo komisije, torej on je bil tam namesto njega in s tem je mislil, da ima potem opravičeno. Ampak poslovnik je v tem primeru tako kompliciran, da če še nimaš drugih dovoljenj, pa opravičil, je imel potem neopravičeno, čeprav je bil namesto njega nekdo drug tam. Zaradi tega bi vas lepo prosil, da bi te spremembe tega pravilnika podprli, ker bi potem vi in mi na KVIAZ-u imeli neprimerno lažje delo pri opravičevanju.« V nadaljevanju je nato opozoril na zanimiv detajl s parlamentarnih sej: »In smo potem naredili analizo za eno zasedanje Državnega zbora, kolikokrat so se poslanci prijavili h kvorumu. Moram reči, da je pa bila porazdelitev čisto zvončasta, to se pravi, da normalna binovska porazdelitev nas poslancev je bila: na eni strani so bili tisti, ki so se do 1000 kvorumov udeležili, recimo 980 kvorumov, na drugi strani so bili pa tisti poslanci, ki so se od 1000 kvorumov udeležili samo 40-krat. Torej samo 40-krat so se tukaj prijavili. In to smo upoštevali samo takrat, kadar je bil poslanec tukaj prijavljen in smo vse ostale iz izračuna kvorumov zbrisali takrat, kadar se je opravičil, da ni bil na seji. Naša slika je torej nekje porazdeljena tako, da nekje, torej več kot 50% poslancev je v redu, deluje tukaj, tako kot mora. Je pa en zvonček, torej en krak te porazdelitve takšen, da ne vem, kaj ti ljudje zares počno nasproti svojim volivcem in drugim. Ne bi bil rad bolj papeški od papeža. Ampak ta reč se je pokazala in s temi rečmi imamo tukaj opravka. Ta komisija je pa potem predlagala tudi Komisiji za poslovnik, da bi bilo, ne ali si se opravičil ali ne, ampak da bi moral imeti od kvorumov v določenem dnevu določeno število kvorumov tukaj prijavljenih. To se pravi, če smo recimo na dan stokrat glasovali, da bi bil vsaj 30-krat tukaj prisoten, da bi se ti takrat to avtomatsko štelo kot opravičeno. Če se je pa kdo samo od 100-ih, recimo 2-krat ali 3-krat prijavil za kvorum, se mu bo pač štelo, da tukaj gor ni bil.« Poslanec Moge je torej jasno

³⁵³ UL RS, 80/1994, Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora.

³⁵⁴ Jožica Velišček: Dejstva in okoliščine, ki so oziroma vplivajo na učinkovitost dela Državnega zbora. V: Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2002. Ljubljana 2002 (dalje Velišček, Dejstva in okoliščine), str. 157.

³⁵⁵ UL RS, 28/1996, Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora.

pokazal, da nekaterih poslancev sploh ni v parlament, zanje pa delajo drugi. Če bi bila sprememba poslovnika sprejeta, »bi potem tukaj nekateri, vsaj ti, ki smo tukaj, izgleda, da smo nekateri stalno, bi neprimerno manj trpeli, nekateri, ki so pa na top lestvicah popularnosti kot največji in najboljši politiki, se pa tukaj ne prikazujejo. Tako, da so tudi ljudje, ki glasujejo za njih...(Aplavz.)... človek bi rekel, nekoliko slepi. Delajo pač to, kar je v javnosti, nastopajo z dvema ali tremi floskulama, ampak tega trdega, garaškega dela tukaj v Državnem zboru pa ne opravljajo.«³⁵⁶

Nadaljnje spremembe in dopolnitve poslovnika v letih 1997, 2000, 2001 so bile majhne, nekatere so zadevale le en člen, zgolj tretja sprememba leta 2001 je bila nekoliko obsežnejša. Urejala je vprašanja sprejemanja proračuna in nekatere pravice parlamentarne manjšine.³⁵⁷

Številne spremembe poslovnika in prav tako množične razlage njegove vsebine so skupaj z dotedanjo (skoraj desetletno) parlamentarno izkušnjo³⁵⁸ leta 2001 naposled pripravile poslance k razpravi o celoviti reformi poslovnika. Sprejeli so ga naslednje leto, aprila 2002. Novi poslovnik je uvajal precej sprememb, med najpomembnejše so sodili obča racionalizacija zakonodajnega postopka³⁵⁹ in hkratno večanje vloge in konkretne moči delovnim telesom, vodjem poslanskih skupin in kolegiju predsednika Državnega zbora (organu, ki ga sestavljajo vodje poslanskih skupin).³⁶⁰ Delo parlamenta bi naj posledično bilo bolj predvidljivo in tekoče, moč vsakokratne koalicije pa večja. Če so se v času poslovniške razprave s prvim (racionalizacijo) strinjale skoraj vse tedanje poslanske skupine, se z drugo posledico poslovniških sprememb (krepitvijo koalicije) opozicija nikakor ni mogla. Prve

³⁵⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 39. seje I. mandata DZ z dne 15. 5. 1996. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>. Poslanec Hvalica je izračunal, da je bilo v času omenjene razprave v sejni dvorani parlamenta 39 poslancev.

³⁵⁷ UL RS, 26/1997, Dopolnitev Poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije; UL RS, 46/2000, Spremembi Poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije; UL RS, 3/2001 Sprememba Poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije; UL RS, 9/2001 Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije; UL RS, 13/2001 Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora Republike Slovenije; UL RS, 60/2002, Spremembe Poslovnika Državnega zbora.

³⁵⁸ Generalna sekretarka Državnega zbora Jožica Velišček je med drugim ugotavljala, kako je »v zadnjem času« prvo branje izgubilo pomen, saj je bilo opravljeno le formalno, v drugem branju pa so poslanci zasuli predlog s številnimi amandmaji (teh je bilo včasih več kot členov zakona) in ga skoraj popolnoma predrugčili. »Krivde« za tako situacijo pa ni videla le na strani parlamenta, ampak predvsem na strani vlade, ki predlaga največ zakonov. – Velišček, Dejstva in okoliščine, str. 154-157.

³⁵⁹ Redni zakonodajni postopek je še zmerom obsegal tri branja, s tem, da se prvo branje opravi že s posredovanjem predloga zakona poslancem. V praksi se tako dejansko opravita le dve obravnavi, prva pa zgolj, če to posebej zahteva vsaj 10 poslancev. Poslovnik je ravno tako še naprej predvideval uporabo skrajšanega postopka in nujnega postopka (v prejšnjem poslovniku hitri postopek).

³⁶⁰ Danica Fink Hafner, Alenka Krašovec: Modernizacija Državnega zbora Republike Slovenije in razvoj poslovnika. V: Prihodnost parlamentarne demokracije (dalje Fink Hafner, Krašovec, Modernizacija DZ RS), str. 200. Podrobneje gl. Marjetka Rangus: Vpliv poslovnika na razreševanje konfliktov v Državnem zboru. V: Prav tam, str. 205-220.

poslovniške predloge so zato imenovali »natikanje nagobčnika«. ³⁶¹ Upošteva dejstvo, da je do razprave o novem poslovniku prišlo v času velike prevlade Liberalne demokracije, to nikakor ni presenetljivo. Pot do sprejetja novega poslovnika je zaradi zahtevane dvotretjinske večine zato nujno vodila skozi dogovarjanje in pogajanje. LDS je bila pri tem pripravljena popuščati, ne nazadnje zaradi zavedanja, da bo nekega dne morda tudi sama v opozicijski vlogi. ³⁶² Po letu 2002 je bilo sprememb poslovnika precej manj, ³⁶³ največja je zadevala »evropsko« uskladitev z Lizbonsko pogodbo leta 2010. ³⁶⁴ Poslovník je torej vsaj načeloma poslancem ustrezal, gotovo tistim koalicijskim, hkrati pa najbrž tudi opozicijskim, ki so si prizadevali (in si prizadevajo), da bi nekoč postali koalicijski. ³⁶⁵ Ves praktični smisel političnega strankarstva je vendar težnja po posesti oblasti.

Razprava

Osrednja lastnost in razpoznavni znak slehernega parlamenta je (ob glasovanju) razprava; čas, ko se poslanci zberejo v velikih dvorinah in spregovorijo o posamezni zadevi. Tedaj se zvrstijo medsebojni besedni spopadi, nizajo argumenti, navajajo primeri ... Suhi predlog zakona ali drugega akta, prej očiščen vsega odvečnega, postane naenkrat predmet obsežnih obrazložitvev in vsestranskih analiz. Ravno zato je razprava velikokrat zrcalo parlamenta in sploh tista točka, skozi katero je moč sklepati o zaznavi problemov v državi in siceršnjih demokratičnih standardih. Zdi se, da je njen izplen velik in bogat, četudi je pogosto vnaprej znan in predvidljiv. Kakor se naj bi izrazil že britanski politik 19. stoletja Richard Cobden: »V tej zbornici sem slišal že veliko besed, zaradi katerih bi ljudje potočili solzo – nikdar pa nisem slišal besede, ki bi spremenila izid glasovanja.« ³⁶⁶ Parlamentarna razprava je tako že v 19. stoletju bila dobrodošla in zanimiva, a v glavnem ni vplivala na odločanje poslancev. Kakšen je torej (bil) njen smisel?

Prav takšen kot danes – razprava služi v prvi vrsti predstavitvi argumentov za in proti sprejetju neke politične odločitve. V sodobnih parlamentih je imela (in ima) redko »kreacijsko« funkcijo, redko dejansko pripelje do odločitve, njen temeljni namen je »legitimacijski«. V demokratični družbi mora namreč biti vsaka odločitev (zlasti vsak zakon) ustrezno obrazložena in s tem legitimirana, pri čemer pa ni nepomembno, kako se sam

³⁶¹ Prunk, Toplak, Hočevár, Parlamentarna izkušnja, str. 327, 337.

³⁶² Fink Hafner, Krašovec, Modernizacija DZ RS, str. 201-202.

³⁶³ UL RS, 92/2007, Poslovník Državnega zbora – uradno prečiščeno besedilo.

³⁶⁴ UL RS, 105/2010, Spremembe in dopolnitve Poslovníka Državnega zbora.

³⁶⁵ Prim.: Fink Hafner, Krašovec, Modernizacija DZ RS, str. 203.

³⁶⁶ Cit. po: Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 18.

legitimacijski proces odvije. Ta mora steči v svobodnem okolju, javno, z in pred predstavniki ljudstva; odviti se mora po jasnih pravilih, ki omogočajo učinkovito konfrontacijo argumentov in celovit pogled v razsežnosti neke odločitve. Retorične sposobnosti govornikov, besedni in poslovniški triki ter iskrivost nastopov so pri tem vsekakor pomembni, vendar nikakor ne odločilni. Razprava je v prvi vrsti simbolični in stvarni prikaz in dokaz procesa, ki je stekel do sprejetja neke politične odločitve.³⁶⁷

* * *

Državnozborske razprave so večinoma bile stvarne, pripravljene govorniki so razprostirali številne argumente, besedni spopadi so odpirali nove interpretativne možnosti potencialne odločitve. Toda v politično pregetih trenutkih so izbruhnile strasti, prav tako so se poudarki in vsebina govorov tedaj precej oddaljili od točke dnevnega reda. Razprava tako ni več legitimirala neke odločitve, ampak zgolj kazala na načelna politična nesoglasja. Način in tehnika razprave sta se sicer od mandata do mandata postopoma razvijala in spreminjala v smer, ki se je poslancem sprva zdela »višja«. Ob začetku drugega mandata, med razpravo o kandidatu za predsednika vlade, je poslanec Tone Partljič ugotavljal, kako njegovi kolegi citirajo Hrabala in Jančarja in da so zato »malo višje zastavili nivo, kot smo ga imeli v prejšnjem mandatu in bi samo pozival k temu, da na nek način to ohranimo.«³⁶⁸ A bolj svetovljanska razprava takrat ni pomenila bolj stvarne in ciljane razprave. Na isti seji je poslanec Lešnik razočarano spraševal, »ali smo pri prvi točki dnevnega reda, ko govorimo o mandatarju, ali imamo uro ekonomije, ali imamo uro statistike, ali imamo uro zgodovine, kajti sedaj smo že prišli v Čile, v Južno Ameriko pa ne vem kam. To je zame zgodovina.« Smisel razprave se mu je zato zdel vse bolj vprašljiv: »Poglejte, sedaj se pa ukvarjamo s takimi stvarmi, sprašujemo, na koncu koncev kandidata za mandatarja in mu postavljamo vprašanje, ker ne ve za eno lokalno cesto, ker ne ve za avtobusno postajališče. Ker je on kriv, ker slovenska krava daje samo 3.500 litrov ali 3.900 litrov, menda po zadnji statistki, mleka. Na koncu koncev je on kriv, ker je tam nekje samo toliko otrok.«³⁶⁹ Izkušenejši kolega Franc Zagožen mu je brž odgovoril, da debata vsekakor ima smisel: »Spoštovani gospod Lešnik! Parlament je za to, da se v njem govori, da se soočijo argumenti in na podlagi teh se potem odloča. Torej ne vem, kako ste si predstavljali, kako boste v parlamentu delali, če bomo molčali.«³⁷⁰

³⁶⁷ Gl.: Prav tam, str. 18-23.

³⁶⁸ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje II. mandata DZ z dne 9. 1. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³⁶⁹ Prav tam.

³⁷⁰ Prav tam.

Zagožnov odgovor je zelo pomenljiv. Formuliran je kratko in tehtno, v njem je odločno poudarjeno, kako se v parlamentu vendar morajo soočiti argumenti. Toda Zagožen je hkrati tudi pristavil, da naj bi bilo prav to podlaga za odločanje. V svojem odgovoru je torej videl zlasti kreacijsko funkcijo razprave, ne legitimacijske, četudi je v tistem trenutku bilo razmerje političnih blokov v parlamentu 45 : 45 in so vse poslanske skupine še trdno vztrajale na svojem stališču. V razpravi so se zgolj počasi a vztrajno prebijali znanim ugotovitvam nasproti. Nadaljnje dogajanje je pokazalo, da se spremembe niso zgodile kot neposredna posledica parlamentarne razprave, ampak so bile rezultat učinkovitih in tihih zakulisnih pogajanj.

V napetih situacijah so bili med razpravo pogosti tudi medklici, kakor nekoč v dunajskem parlamentu, umanjalo pa ni niti žvižganje. Ko je februarja 1997 po dolgotrajnem in napornem oblikovanju koalicije predsedujoči dal besedo Cirilu Pucku, poslancu, ki je prelomil pat pozicijo, ga je del kolegov pospremil z žvižgi.³⁷¹ Govorniki so bili nemalokrat tudi osebno žaljivi. Poslanec Jelinčič se je celo postavljajl z geslom, da je brez dlake na jeziku in v takem, zanj značilnem slogu je tudi nastopal v parlamentu. Poslancu Hvalici je v začetku drugega mandata očital opitost, četudi ga je predsednik prej opomnil:

»ZMAGO JELINČIČ: /.../ gospod Hvalica, občutek imam, da se vam danes dozdeva, da zemlja ne da je kocka, ampak da je...

PREDSIEDNIK JANEZ PODOBNIK: Prosim, gospod Jelinčič!

ZMAGO JELINČIČ: ...da je tristrana piramida, vendar to pride od prevelike količine popitega alkohola...

PREDSIEDNIK JANEZ PODOBNIK: Prosim, gospod Jelinčič!«³⁷²

Jelinčič je isto leto premierju Drnovšku zastavil vprašanje o problematiki najemnikov denacionaliziranih stanovanj in njihov položaj primerjal z nacističnim izganjanjem Židov: »V Slovenijo se vračajo kvizlingi in okupatorjevi pomagači, vrača se jim premoženje, le-ti pa se znašajo nad najemniki, kot da so ti in samo ti edini predstavniki bivšega komunističnega režima. Verjamem, da problema ogroženih družin ne razumete, saj ste svoje stanovanjsko vprašanje ugodno rešili z odkupom protokolarne kadrovske vile v Murglah po Jazbinškovem zakonu. Kako pa bodo državljani gledali na to, da vzporedno s tem, ko pripravljate zakon, s katerim boste še dodatnih 4.000 družin naredili za brezdomce, na drugi strani zase spreminjate zakon o Triglavskem narodnem parku, da si boste postavili še novo vilo ob Bohinjskem

³⁷¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 3. izredne seje II. mandata DZ z dne 27. 2. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³⁷² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 2. seje II. mandata DZ z dne 19. 2. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

jezeru?»³⁷³ Drnovšek je na osebni napad dostojanstveno in korektno odgovoril, a je Jelinčič ob spremljavi svojega kolega Pečeta razpravljaj še naprej in še bolj odločno. V problematiko denacionalizirancev sta vpletla tudi v javnosti ogorčeno sprejet nakup novega vladnega letala Falcon. Predsednik vlade, zmerom umirjen in takten, je naposled »ocenil« tudi njiju: »No, gospod Jelinčič, gospod Peče, mislim, da sta vajini razpravi pač eden izmed spodnjih viškov, če bi temu rekel, ali spodnjih točk, ki jih je dosegel ta parlament v zadnjem desetletju. Žal mi je, da je nakup državnega letala, ne vladnega, ne mojega, pač državnega letala dal toliko prostora za toliko primitivnih insinuacij, demagogij in za takšno nižanje splošne razprave v tej državi in za takšno nižanje tudi nekega kulturnega, političnega dialoga.«³⁷⁴ 'Zadnjo besedo' je nato imel Peče: »Gospod Drnovšek, kako si vi dovolite, da meni in mojemu poslanskemu kolegu očitata primitivizem. Mogoče kdo v tej državi, med njimi tudi vi, naš način komunikacije označuje za primitiven. Mi pa označujemo vaša dejanja za primitivna.«³⁷⁵

Kljub mestoma ostremu in žaljivemu ozračju pa resnih incidentov, ki bi vključevali v tujini videno fizično nasilje, v dvajsetih letih delovanja Državnega zbora skorajda ni bilo. Primer, ko se je poslanec z roko lotil poslanca, je en sam. Zgodil se je v petek, 16. oktobra 1998, žrtev je bil Ivo Hvalica. Dobesedni zapis tistega dela seje seveda precej borno priča o dogodku: »PRESEDNIK JANEZ PODOBNIK: Prosim, da ugotovimo navzočnost v dvorani! Ugotavljamo prisotnost! (47 prisotnih.) Prekinjam sejo! Prekinjam sejo! Prosim varnostnike, da pridete in da umirite gospoda Kacina. Prekinjam sejo! Kolegice in kolegi! Prekinjam sejo in tudi danes ne bomo nadaljevali s sprejemom dnevnega reda izredne seje, ker je gospod Kacin fizično napadel enega od poslancev.«³⁷⁶

Veliko bolj povedna sta kratek televizijski posnetek in pričevanje Iva Hvalice. Napadeni poslanec je v svojih spominih zapisal, kako so se pred začetkom seje poslanci kot zmerom počasi zbirali v dvorani in komentirali dogodke. Ena od aktualnih tem je bila lepa litoželezna ograja, ki je nekoč obdajala vojašnico Ljuba Šercerja, nato pa naj bi jo Jelko Kacin kot obrambni minister zelo ugodno kupil. Hvalica ga je zato imenoval »ograjevarstvenik«, še prej pa je zaradi Kacinovih spornih poti v Črno Goro zanj skoval tudi vzdevek »montenegroturist«. Ti dve besedi je Hvalica med poslanskim zbiranjem v dvorani večkrat izrekel na glas, nato se je končno začela seja. Hvalica podrobno poroča: »Že po kašnih petih minutah se je Kacin nenadoma znašel na moji desni, v prehodu med dvema vrstama klopi, in s

³⁷³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 15. seje III. mandata DZ z dne 16. 4. 2002. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³⁷⁴ Prav tam.

³⁷⁵ Prav tam.

³⁷⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 26. izredne seje II. mandata DZ z dne 16. 10. 1998. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

časopisom, ki ga je zvitega držal v desni roki, začel mahati po meni oziroma po moji glavi, dokler je nisem zavaroval z rokami. Med udrihanjem me je zadel tudi z dlanjo in me oplazil po levi strani obraza. V trenutku sem sklenil, da ne smem reagirati, in še danes sem vesel, da sem se tako odločil. Predsednik parlamenta Janez Podobnik se je sicer nekoliko panično, vendar pravilno odzval in prekinil sejo.«³⁷⁷ Hvalica ni utrpel poškodb, s stališča dojetanja parlamentarne kulture pa se zdi zanimivo, da tudi parlament kot institucija ni bil deležen »hujših poškodb«, ki bi se odrazile v padcu sicer nizke stopnje zaupanja vanj.

Ivo Hvalica v nadaljevanju mandata Kacinu ni prizanašal. Še v njegovem izteku, ob glasovanju o vladi Andreja Bajuka, je tako ocenil Kacinov nastop na hearingih ministrskih kandidatov: »Potem je bil tu moj prijatelj in znan pretepač, poslanec Jelko Kacin - ja, mislim, s tem se je proslavil - ki se je šel celo takšno igrico, da se je ja usedel poleg kandidata - in to ne nasproti - tako da mu je gledal celo v zapiske; to je bilo v primeru gospe Barbare Brezigar, to je bilo v primeru gospoda dr. Toneta Jerovška in mislim, da je bilo to še v enem primeru, kjer sem bil zraven - in tam dobesedno, skoraj bi rekel - mogoče celo, da je, saj veste, ko človek govori, mu lahko tudi kakšna kapljica pade iz ust - torej, dobesedno je napadal z neko fizično agresijo te kandidate. Ne vem, zakaj. Zakaj? Jaz, ki me imate za agresivnega poslanca in tako dalje, nisem nikdar tega počel, nikdar se nisem usedel ob vašem kandidatu, ampak sem bil vedno nasproti, spraševal sem lahko marsikaj, ampak tudi tu sprašujem marsikaj, gospoda žlahtna.«³⁷⁸

* * *

V dunajskem parlamentu v času habsburške monarhije so poslanci zmerom morali govoriti na pamet (kakor kasneje tudi v jugoslovanski skupščini), pri čemer so si za govornico sledili v zaporedju govornik za predlog – govornik proti predlogu – govornik za – govornik proti - ... Tudi znani nekajurni filibustrski govori so bili govorjeni na pamet, poslanec si je lahko pomagal le z opomnikom, kamor si je zapisal kakšno številko ali detajl. Smisel govorjenja na pamet je po eni strani temeljil v prepričanju, da le živa beseda v ustnem postopku izmenjave mnenj lahko pripelje do odločitve (kar ustreza kreacijski funkciji razprave), po drugi strani pa so osmišljevalci habsburškega parlamentarizma v tem videli garancijo za poslansko svobodo in avtonomijo. Kajti poslanec, ki govori in utemeljuje neko

³⁷⁷ Hvalica, Zadnja replika, str. 225.

³⁷⁸ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 48. izredne seje II. mandata DZ z dne 23. 5. 2000. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

zadevo nekaj časa na izust, tako tudi misli, če bi govor prebral, pa bi lahko menil drugače. Nekdo bi mu ga lahko napisal in ga »vodil« skozi parlamentarno proceduro.³⁷⁹

V slovenskem Državnem zboru filibustrskih nastopov doslej skorajda ni bilo in jih po novem poslovniku tudi ne more biti, edini odmevnejši primer dolgega poslanskega govora je bil plod retoričnih vrlin poslanca, ki je zaznamoval prva dva mandata – Iva Hvalice. Januarja 1995 je o igralništvu, temi, o kateri je nedvomno veliko vedel, na pamet govoril več kot štiri ure. S tem je poskrbel za javno prepoznavnost problematike, kar si je zadal za enega od ciljev svojega nastopa.³⁸⁰ Hvaličevi govori na izust sicer niso bili obče pravilo, saj je doslej precej poslancev svoje vnaprej pripravljene govore bralo.³⁸¹

Državnozborski poslanci si v razpravi tudi ne sledijo v zaporedju za – proti, morebitna tovrstna konfrontacija je bila zgolj naključna. A iz tega bi bilo zmotno sklepati, da žar debate po zaporedju več istomišljenikov za govornico izzveni. Besedni dvoboji s predhodnim govornikom so se kljub poslovniški ureditvi uveljavili tudi v Državnem zboru. Poslanci v ta namen izkoriščajo institut replike. Ta je sploh tista značilnost, ki je posebej zaznamovala državnozborsko razpravo.

Replika je star poslovniški institut, vsebovan že v poslovnikih avstrijske poslanske zbornice in je v svojem bistvu ostal nespremenjen tudi v poslovnikih Državnega zbora. Po prvem poslovniku iz leta 1993 je moral predsedujoči poslancu, ki je zahteval besedo, »da bi opozoril na napako ali popravil navedbo, ki po njegovem mnenju ni točna in je povzročila nesporazum ali potrebo po osebem pojasnilu,«³⁸² dati besedo takoj. Tako je lahko poslanec s sklicevanjem na nesporazum hipoma vskočil v razpravo. Le dvig roke in beseda replika sta zadostovala. Uporaba je zlasti v prvih mandatih bila izjemno pogosta in je jemala veliko časa, njena interpretacija pa je bila med poslanci in tudi pri vodstvu parlamenta izjemno široka. Obstajale so celo replike na repliko, ki so povsem zasenčile siceršnjo razpravo. Poslanec Partljič je že leta 1993 ugotavljal, »/.../ da se bomo morali šele zmeniti, kaj na Slovenskem pomeni replika. V privatnem življenju vemo, kaj je replika - da nekemu rečem nekaj nazaj in je s tem končano; v parlamentu pa kaže, da je replika odgovor in potem dolgo utemeljevanje. Zato mislim, da bi pravzaprav morali prenehati z nadaljnimi replikami in se odločiti /.../.«³⁸³

³⁷⁹ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma.

³⁸⁰ Hvalica, Zadnja replika, str. 113-115.

³⁸¹ Temu navkljub je ob razpravi o novi vladi leta 2000 poslanec Kacin Andreju Bajuku, ki ni bil najbolj večšč slovenščine, očital, da ne govori na izust: »Bi me pa seveda veselilo, gospod Bajuk, če bi o teh pomislekih odgovorili tukaj v živo in da odgovora ne bi prebrali. Verjamem, da to za vas ni zadrega. Če boste imeli kaj težav s slovnico, bomo tudi to preživeli, ampak mislim, da bi bilo treba nastopiti v živo.« – DKO DZ RS, Dobesedni zapis 48. izredne seje II. mandata DZ z dne 23. 5. 2000. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³⁸² UL RS, 40/1993, Poslovník Državnega zbora, §70.

³⁸³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 7. seje I. mandata DZ z dne 13. 4. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

Ko se je leta 2002 Komisija za poslovnik ukvarjala z ureditvijo replike,³⁸⁴ je generalna sekretarka Državnega zbora Jožica Velišček članom komisije jasno in odločno zatrnila, da je bilo po njenem mnenju dotlej le 10 % vseh replik »zares replik«. »Šolski primer« replike je nato ilustrirala s primerom: »Recimo, da razpravlja poslanec Vučko in govori o 25. členu zakona o tujcih. Opravi svojo razpravo. Za njim je v razpravi gospod Vizjak, se naveže na gospoda Vučka in govori tako, kot ga je razumel, da je gospod Vučko govoril o 35. členu, ne o 25., ampak o 35. členu. Tukaj je na mestu replika, takoj, gospoda Vučka in reče: »Oprostite, gospod kolega! Jaz sem govoril o 25. členu, ne o 35.« To je napačna navedba, napačno razumljene, nekih dejstev, nekih faktov. Ne pa, da bi rekel: »Jaz se ne strinjam z vašo razlago 25. člena, ali z vašim razumevanjem 25. člena.« To je drugačno razumevanje, drugačno mnenje in drugačno stališče posamezne poslanske skupine, posameznega poslanca.«³⁸⁵ Kajti replika seveda ni namenjena pojasnjevanju drugačnega razumevanja materije – to sodi v razpravo –, marveč napačnega razumevanja; pomote. Prepogosta uporaba replike je tako bila tudi posledica preširokega tolmačenja replike predsednikov in podpredsednikov Državnega zbora. Številni so bili primeri, ko posamezen poslanec sploh še ni govoril v razpravi, a je že repliciral. Nekdo ga je torej napačno razumel, četudi še ni nastopil... Član komisije Tone Anderlič je za tretji mandat celo trdil, da je »90% ali pa 99% razprav oziroma replik, do sedaj v teh dveh letih, bilo s strani poslancev, ki sploh niso še razpravljali, pa so replicirali.«³⁸⁶ Večina članov komisije, tako koalicijskih in opozicijskih, je tedaj ugotavljala, da je bil institut replike »zlorabljen«.

Novi poslovnik iz leta 2002 je repliko opredeljeval natančneje; določal je, da ima vsak razpravljalec »/.../ pravico do odgovora na razpravo drugega razpravljalca (replika), kolikor se ta razprava nanaša na njegovo razpravo, če meni, da je bila njegova razprava napačno razumljena ali napačno interpretirana. Predsedujoči mu da besedo takoj, ko jo zahteva. Replika se mora omejiti samo na potrebno pojasnilo in ne sme trajati več kot tri minute.« Replike na repliko niso bilo več dovoljene, »/.../ razen če predsedujoči oceni, da so bile navedbe v repliki netočne.«³⁸⁷ Razumevanje replike, značilno za prvo državnozbornsko dekada, se je nato počasi začelo spreminjati. Toda sam institut je (vsaj sprva) poslancem še zmerom ostajal mamljiv. Ne nazadnje je omogočal besedni dvoboj, zaporedno konfrontacijo

³⁸⁴ Komisija za poslovnik, ki je pristojna za njegovo tolmačenje, je takrat razpravljala o razlagi replike zaradi zaprosila predsednika parlamenta Boruta Pahorja. Temeljni problem je bil, ali se čas replike šteje v čas razprave posamezne poslanske skupine ali ne (po novem poslovniku).

³⁸⁵ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 6. nujne seja Komisije DZ za poslovnik, 20. 9. 2002. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

³⁸⁶ Prav tam.

³⁸⁷ UL RS, 35/2002, Poslovnik Državnega zbora, §70.

mnenj. Morda bi ga poslanci uporabljali redkeje, če bi si med razpravo sledili v zaporedju za – proti – za – proti.

Obstrukcija

V dunajskem parlamentu se je kmalu po obnovi ustavnega življenja v šestdesetih letih 19. stoletja federalistična opozicija odločila za specifičen način boja zoper centralistično vlado. Zlasti češki poslanci, ki so jim za krajše obdobje sledili tudi slovenski, poljski in tirolski, so preprosto nehali prihajati na Dunaj. Tedaj so to poimenovali politika abstinence. Čez čas so abstinerajoči poslanci uvideli, da s tako metodo parlamentarnega boja ni mogoče ničesar spremeniti in da je včasih celo kontraproduktivna, saj omogoča vladnim strankam absolutno oblastniško svobodo. V prihodnje so zato raje posegli po t. i. tehnični obstrukciji, kasneje pa tudi po divji. Obstrukcija je po letu 1897 sploh postala tista beseda, ki je velikokrat najbolje opisala parlamentarni vsakdanjik.³⁸⁸

Poslanci, ki so izvajali obstrukcijo, so izkoriščali vse poslovniške možnosti (t. i. tehnična obstrukcija) in naposled celo nasilje (divja obstrukcija) za to, da bi zadržali ali onemogočili delo parlamenta. Do začetka devetdesetih let 19. stoletja – do padca parlamentarnega »železnega obroča« ministrskega predsednika grofa Eduarda Taaffeja, v katerega so bili vključeni tudi slovenski člani poslanske zbornice – so poslanci še bolj poredko posegali po njej, kasneje pa je povsem ohromila delo parlamenta. Tehnično obstrukcijo so izvajali tako, da so ob začetku vsake seje v proceduro vlagali najrazličnejše nujne predloge, peticije, interpelacije in ministrske obtožbe. Vsak nujni predlog je parlament obravnaval prednostno, in sicer tako, da so ga predlagatelji najprej prebrali in razložili, nato je sledilo poimensko (!) glasovanje. To je seveda zahtevalo čas in pomikalo obravnavo dnevnega reda v nedoločljivo prihodnost. Če je vladni večini vendarle uspelo vzdržati pritisk nujnih predlogov in je poslanska zbornica začela z obravnavo točk dnevnega reda, so obstrukcionisti posegli po novem orožju – po t. i. filibustrih, neskončno dolgih govorih.³⁸⁹

Velika obstrukcijska vnema je sčasoma parlamentarno ozračje razvnela do te mere, da so v poslanski zbornici izbruhnili izgredi, razplamtel se je trušč, tudi udarcev, nožev in krvi ni manjkalo. Tehnična obstrukcija je takrat prerasla v divjo. Pravi »vihar v parlamentu« se je razbesnel jeseni 1897, za časa vlade »poljskega Mikada« Kazimirja Badenija. Nemške stranke so z obstrukcijo želele preprečiti sprejetje t. i. nagodbenega provizorija (podaljšanja

³⁸⁸ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 224-236.

³⁸⁹ Prav tam, str. 224-225; Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 208.

predpisov, ki so urejali avstrijsko-ogrske odnose) in s tem strmoglaviti Badenijev kabinet. Vlada se jim je upirala na najrazličnejše načine, podpredsednik poslanske zbornice in kasnejši prvi češkoslovaški premier Karel Kramář jih je med drugim skušal fizično utruditi in je sklical nočno sejo, ki je trajala do naslednjega dne zvečer.³⁹⁰ Toda obstrukcionisti niso popustili. V svoji neomajni zagnanosti so vztrajali naprej. 28. oktobra 1897 petnajst pred deveto zvečer – ko je parlament zasedal že deset ur – je za govornico pristopil nemški poslanec Otto Lecher iz moravskega Brna. Sedemintridesetletni poznavalec problematike Ausgleicha je v prečudoviti atmosferi dunajskega parlamenta, ki je dajal videz opere, poskrbel za teatralično noč; briljantno opisano v delu Marka Twaina *Stirring times in Austria*.³⁹¹ Dr. Lecher je tedaj postavil absolutni parlamentarni rekord, saj je nepretrgoma govoril dvanajst ur, do naslednjega jutra in to v vrvežu, kakršnega »ni bilo slišati na tem planetu vse od časov, ko so Komanči nazadnje opolnoči presenetili belo naselbino«. Med govorom ni smel niti za trenutek sestiti, saj bi takoj izgubil besedo (kot gornik je najbrž imel zadosti močne noge), hkrati pa je moral ves čas govoriti o zahtevnem predmetu razprave. Njegov nastop je bil miren, govoril je na pamet, ob njem pa je besnel orkan vpitja, nesramnosti, čisto neparlamentarnih izrazov in žaljivk.

V naslednjih dneh je obstrukcija postala še bolj silovita in dosegla že povsem »iracionalne razsežnosti«. V vsesplošnem trušču, začinjenem z najsočnejšimi psovki, se je celo vnel pravi pretep. »Poslanci so se tolkli s pestmi, ruvali si lase ter se metali ob tla.« Univerzitetni profesor poslanec Pfersche je potegnil nož, poslanec Wolf je grozil, da bo prihodnjič prinesel revolver. Javnost na galeriji se je zgražala,³⁹² še bolj naslednje dni v časopisju: »Moj Bog, zdi se nam, da vidimo v duhu pred seboj Gorjance, ki si s tem načinom vedre svoje od žganja pijane glave. In vendar, ti gnusni razsajači in pretepači, ti junaki z nožem v pesteh niso pijani kmetje, ta prostor ni gorjanska smrdljiva beznica /.../ ti pretepači so 'cvet naroda', zastopniki avstrijskih volivcev /.../.«³⁹³

Vladne stranke so skušale obstrukcionistom vrniti udarec s spremembo poslovnika. Na predlog grofa Juliusa Flakenhayna so sprejeli t. i. Lex Falkenhayn, po katerem je lahko predsednik zbornice »uporne poslance« izključil s treh sej. Pri tem mu je bila v pomoč policija, ki je tako posegla proti z imuniteto zaščitenim izvoljenim predstavnikom ljudstva.³⁹⁴ A ozračje v parlamentu se temu navkljub ni spremenilo. Obstrukcionisti so uspeli dobesedno

³⁹⁰ Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma*, str. 225-226.

³⁹¹ Twain, *Stirring times in Austria*, str. 296-336.

³⁹² Po drugi strani pa je bilo v naslednjih dneh zanimanje za neposredno spremljanje sej tolikšno, da so vstopnice za dostop na parlamentarno galerijo za visoko ceno prodajali na črnem trgu.

³⁹³ Cit. po: Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma*, str. 229.

³⁹⁴ Prav tam, str. 230-231.

razbiti poslansko zbornico in posledično prisilili Badenija k odstopu. V naelektreni atmosferi jo je sam Badeni še fizično skupil. Potem ko ga je v parlamentu vsenemški poslanec Karl Hermann Wolf hudo užalil, ga je skladno s tedanjim kodeksom časti pozval na dvoboj. Spretnejši Wolf ga je ranil s prvim strelom.

* * *

Obstrukcija v začetku 20. stoletja ni bila značilnost zgolj dunajskega državnega zbora, marveč številnih parlamentov. V britanski poslanski zbornici so dolge govore uprizarjali irski nacionalisti, v ameriškem Senatu so z obstrukcijo nastopili nasprotniki vstopa države v prvo svetovno vojno. V vzhodnih srednjeevropskih državah je po drugi svetovni vojni (hkrati s parlamentom) izginila iz uporabe in političnega jezika, a se je po reparlamentarizaciji prostora v devetdesetih letih 20. stoletja znova uveljavila. Na Češkem se poslanci zanjo bolj redko odločajo,³⁹⁵ v Sloveniji pa je po letu 2000 postala pogost pojav, a z drugačnim pomenom.

TABELA: Pregled števila obstrukcij v obdobju 1992 – 2012³⁹⁶

Mandat	1992 -1996	1996-2000	2000-2004	2004-2008	2008-2011	2011–
Število obstrukcij		6	111	106	15 – prvo leto 3 – drugo leto	

Ko so državnozborski poslanci maja 1996 sprejemali spremembe poslovnika, s katerimi so v glavnem želeli izboljšati prisotnost na sejah, so v člen, ki našteva primere »opravičene odsotnosti poslanca«, dodali sledečo alinejo: »odsotnost zaradi napovedane in obrazložene odsotnosti vseh članov poslanske skupine, katere član je poslanec, pri obravnavi posamezne točke dnevnega reda.«³⁹⁷ Tako odsotnost so v svojem parlamentarnem jeziku poimenovali obstrukcija.³⁹⁸ Obstruiranje v Državnem zboru torej ne pomeni oviranja dela parlamenta (razen v primeru, ko delna abstinenca pri točki dnevnega reda povzroči nesklepčnost zbora), ampak odločno in jasno obliko protesta, akt nasprotovanja. Klasične tehnične obstrukcije se poslanci ne lotevajo; zdi se, da je vlogo obstrukcije prevzel institut vlaganja referendumskih pobud. Ravno z zahtevami po razpisu referendum je opozicija doslej učinkovito ovirala zakonodajno dejavnost parlamenta.

³⁹⁵ Leta 1997 je del čeških poslancev s filibustrsko tehnično obstrukcijo želel onemogočiti sprejem češko-nemške deklaracije. – Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 210-211.

³⁹⁶ Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1992 – 1996. Ljubljana 1996; Poročilo o delu DZ 1996 – 2000; Poročilo o delu DZ 2000 – 2004; Poročilo o delu DZ 2004 – 2008; Poročilo o delu DZ 2008 – 2011 (dalje Poročila o delu DZ od I. do V. mandata).

³⁹⁷ UL RS, 28/1996, Spremembe in dopolnitve poslovnika Državnega zbora, § 44. Ureditev je ostala v veljavi vse odtlej, vsebuje jo tudi aktualni poslovnik v § 95 (Uradno prečiščeno besedilo poslovnika Državnega zbora).

³⁹⁸ Gl. slovar najpogostejših parlamentarnih izrazov, ki ga je pripravila Tina Bitenc Pengov. V: Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2002. Ljubljana 2002, str. 168-183.

Obstrukcija v slovenskem parlamentu ima tako nedvomno specifičen pomen, poleg tega je tudi poslovniško urejena (izvorna tehnična obstrukcija je največkrat pomenila zlorabo poslovnika!). Poslanci jo tako tudi razumejo in izvajajo. Eno prvih obstrukcij, ki jo je pomladi 1997 napovedala poslanska skupina SDSS, je (prav tako opozicijski) poslanec Ciril Ribičič problematiziral v poslovniškem smislu: »Tako imenovana obstrukcija, ki jo naš poslovnik resnično pozna, je izrecno omejena samo na posamezno točko dnevnega reda, in pravi tako, da je opravičena odsotnost zaradi napovedane in obrazložene odsotnosti vseh članov poslanske skupine, katere član je poslanec, ki pri obravnavi posamezne točke dnevnega reda. Mi smo soočeni z obstrukcijo poslanske skupine Socialdemokratske stranke v nasprotju z navedenimi ustavnimi določbami. Mislim, da nihče, kot piše naša ustava, tudi ne posamezna politična stranka, ne more siliti poslance, da delajo v nasprotju z ustavo in poslovnikom. In moj predlog je; seveda ta obstrukcija pa sega, kot veste sedaj, ne samo na neudeležbo na sejo Državnega zbora, ampak tudi na neudeležbo v delovnih telesih - danes v poslovniški komisiji, celo niso sodelovali pri lastnem predlogu, ki so ga vložili za spremembo poslovnika, celo odlagajo kot predsedniki delovnih teles neke seje z obrazložitvijo, da ne sodelujejo pri delu Državnega zbora. To je v nasprotju z ustavno in poslovniško ureditvijo in moj predlog, proceduralni, je naslednji. Predlagam, da Državni zbor pozove poslance Socialdemokratske stranke, da prekinejo z obstrukcijo, ki ni skladna z ustavno in poslovniško ureditvijo in prosim predsedujočega, če da lahko ta sklep na glasovanje.«³⁹⁹

Nekateri medijski zapisi so v zadnjih dvajsetih letih sicer opozarjali na domnevno neustreznost rabe termina obstrukcija,⁴⁰⁰ a izraz se je temu navkljub uveljavil – v jeziku in politični praksi. Nasprotovanje v obliki obstrukcije je zlasti zraslo po »pošastni zmagi« LDS leta 2000 in ostalo visoko tudi v naslednjem mandatu, ko sta se vlogi opozicije in koalicije zamenjali. Obstrukcija je bila (razumljivo) izključno orodje opozicije, ki jo je napovedovala zlasti zaradi postopkovnih nestrinjanj, zaradi določenih lastnih zahtev, zaradi nestrinjanja z vsebino ... Največkrat so poslanci obstruirali pri bolj odmevnih točkah dnevnega reda. V tretjem mandatu pri zakonu o umetni oploditvi, pri obravnavi vmesnega poročila preiskovalne komisije o napadu na novinarja Mira Petka, pri proračunskih vprašanjih, pri vprašanju izbrisanih ... v četrtem mandatu pa pri zakonu o RTV Slovenija, zakonu o registraciji istospolne skupnosti, pri zakonu o verski svobodi, proračunskih vprašanjih, kazenskem zakoniku ...⁴⁰¹

³⁹⁹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 5. seje II. mandata DZ z dne 27. 5. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁴⁰⁰ Denimo Matevž Krivic v svojih kolumnah v Mladini, kjer je opozoril na še nekaj »terminoloških čudaštev«.

⁴⁰¹ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004.

Obstrukcionisti (nekoč na Dunaju in danes v Ljubljani) pri svojem ravnanju zmerom zasledujejo lastne politične cilje (po njihovem mnenju najboljše za državo in državljane), s tem da so tisti dunajski v ta namen ovirali delo parlamenta, krnili njegovo elementarno poslanstvo,⁴⁰² ljubljanski pa so postopali v skladu s poslovnikom. »Ljubljanska obstrukcija« je tako nedvomno legitimnejša in bolj gentlemanska oblika protesta od klasične tehnične obstrukcije, a ravno tako predstavlja konfliktno obliko parlamentarnega dela.

Interpelacije in poslanska vprašanja

Februarja leta 1721 je v gornjem domu angleškega parlamenta poslanec konkretno povprašal premiera Earla of Sunderlanda, če je vlada aretirala neko osebo. Torej, poslanec je prvemu ministru zastavil jasno in javno vprašanje ter nanj pričakoval odgovor. Primer velja za prvi historični pojav t. i. interpelacije, četudi nastopa v precej preprosti, nejasni in postopkovno neizdelani obliki.⁴⁰³ V modernejši podobi se je interpelacija v Angliji uveljavila šele v 19. stoletju, leta 1833 kot pisna interpelacija in leta 1869 še v ustni obliki (question time).⁴⁰⁴ V habsburški monarhiji jo je vseboval že prvi poslovnik dunajskega parlamenta po začetku ustavne dobe leta 1861. Po § 12 so morali poslanci interpelacijo ministra ali predstojnika centralnih uradov predložiti pisno predsedniku zbornice, pri čemer jo je moralo podpreti bodisi 10 članov gosposke zbornice bodisi 15 članov poslanske zbornice. Vsako interpelacijo so prebrali na seji in jo vročili interpelirancu. Ta je moral nanjo odgovoriti takoj ali pa obljubiti, da bo to storil na eni prihodnjih sej. Odgovor je lahko tudi zavrnil, če je le navedel ustrezne razloge.⁴⁰⁵

Pravica do vlaganja interpelacij je šla tudi poslancem Narodne skupščine Kraljevine SHS, s tem da je vidovdanska ustava iz leta 1921 posebej razločevala interpelacije od poslanskih vprašanj. O slednjih se ni razpravljalo in glasovalo, bila so nekakšen dialog med poslancem in ministrom, katerih cilj naj bi bilo ministrovo pojasnilo določene zadeve. O interpelaciji pa se je po drugi strani tako razpravljalo kot glasovalo, saj je bila mišljena kot napad na ministra. Ob koncu razprave naj bi skupščina podala oceno ministrovih ravnanj. Naj bi podala ... a v jugoslovanski parlamentarni praksi jo je redko podala. Ministrova dolžnost

⁴⁰² Gl.: Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 222-223.

⁴⁰³ Siegbert Morscher: Die parlamentarische Interpellation. Berlin 1973 (dalje Morscher, Die parlamentarische Interpellation), str. 44-45.

⁴⁰⁴ Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 300.

⁴⁰⁵ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 217.

odgovora je namreč obstajala le »na papirju«, v stvarnosti so se odgovoru izogibali, zavlačevali in ga pogosto sploh niso podali.⁴⁰⁶

Kraljevi ministri za časa prve jugoslovanske države so tako nedvomno poteptali izjemno pomembno pravico parlamenta. Smisel interpelacije, smisel pravice do javnega zastavljanja vprašanj poslanca (poslancev) ministru, namreč ni v tem, da poslanec lahko nekaj vpraša, marveč da lahko na vprašanje oz. napad pričakuje javni (!) odgovor. Le tako lahko nadzira delo ministra (vlade), tehta politično odgovornost ministra in obenem (oz. bodisi) vpliva nanj.⁴⁰⁷ Predvsem javnost je tisti element, ki ga je v preteklosti izpostavljala uveljavljajoča se parlamentarna demokracija, in je ne nazadnje še danes tisti element, ki daje interpelaciji politično privlačnost. Na koncu je zmerom javnost tista, ki sodi delo parlamenta in poslancev.

* * *

Sodobni slovenski parlamentarni sistem prav tako pozna in ločuje interpelacijo in institut poslanskega vprašanja. Vloga poslanskega vprašanja je urejena podobno kot nekoč v prvi Jugoslaviji. Po poslovniku ga lahko zastavlja vsak poslanec bodisi vladi bodisi posameznemu ministru z njegovega področja.⁴⁰⁸ Pri postavljanju prvih treh vprašanj imajo prednost poslanci opozicije, kar ustreza vlogi poslanskega vprašanja kot sredstva za nadzor dela vlade.⁴⁰⁹ Vprašanje je lahko ustno ali pisno, v vsakem primeru pa mora biti »kratko in postavljeno tako, da je njegova vsebina jasno razvidna. V nasprotnem primeru predsedujoči državnega zbora poslanca na to opozori in ga pozove, da vprašanje ustrezno izpopolni.« Na ustno vprašanje mora vprašani odgovoriti na isti seji (če ne more, mora to pojasniti), na pisno pa najkasneje tri dni pred naslednjo sejo. O poslanskih vprašanjih se ne razpravlja, razen če to predlaga spraševalec (ali zahteva vsaj 10 poslancev oz. poslanska skupina). Čas, odmerjen obravnavi poslanskih vprašanj, kakor tudi čas, namenjen morebitni razpravi, je strogo omejen, kar preprečuje obstrukcijske zlorabe instituta.⁴¹⁰ Ne nazadnje je bilo v dunajskem državnem zboru za časa habsburške monarhije ravno postavljanje interpelacij eno od sredstev, s katerimi je bilo mogoče precej ovirati delo poslanske zbornice.

⁴⁰⁶ Slobodan Jovanović: Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Beograd 1924 (dalje Jovanović, Ustavno pravo Kraljevine SHS), str. 282-286.

⁴⁰⁷ Morscher, Die parlamentarische Interpellation, str. 29-30.

⁴⁰⁸ Poslanec ima poleg tega tudi pravico do podajanja pobud vladi oz. ministrom, kar pa ni značilno za klasične parlamentarne sisteme, ampak je relikv prejšnjega skupščinskega sistema. – Ivan Kristan, Ciril Ribičič, Franc Grad, Igor Kaučič: Državna ureditev Slovenije. Ljubljana 1994, str. 140.

⁴⁰⁹ Po spremembah poslovnika prva štiri vprašanja postavijo poslanci opozicije in poslanec vladajoče koalicije. – UL RS, 92/2007, Poslovnik Državnega zbora, § 244.

⁴¹⁰ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, §§ 23-32.

Interpelacija – drugo sredstvo nadzora vlade oz. ministra – je močnejši institut od poslanskega vprašanja,⁴¹¹ saj jo mora sprožiti najmanj 10 poslancev, o njej se razpravlja in na koncu navadno (a ne nujno) tudi glasuje o nezaupnici inerpelirancu. Interpelacijo se lahko vloži le pisno, »v njej mora biti jasno postavljeno in obrazloženo vprašanje, ki je njen predmet«. ⁴¹² Če je bilo nekoč v beograjski skupščini poslansko vprašanje dialog z ministrom in interpelacija napad nanj, je v slovenski parlamentarni praksi vprašanje zmes med dialogom in napadom (celo izraz podpore, v kolikor spretno sprašuje koalicijski poslanec), interpelacija pa nedvomno močan napad.

* * *

Poslanska vprašanja in pobude so bili vse od začetka prvega mandata pogosto uporabljeno sredstvo parlamentarnega nadzora vlade, velikokrat so bili zelo konkretno sredstvo opozicijskega »boja« z vlado. Že v prvem mandatu so jih poslanci postavili 1761, največ poslanci opozicije, a v začetku tudi koalicijski poslanci z njimi niso skoparili.⁴¹³ V naslednjem mandatu se je število nekoliko znižalo, na 1586; tedaj so jih že v krepki večini zastavljali oz. podajali poslanci opozicije. Ob tem velja poudariti, da jih je kar 354 ostalo neodgovorjenih, kar nedvomno poraja vprašanja in historične primerjave o odnosu vlade do parlamenta.⁴¹⁴ V tretjem mandatnem obdobju je število poslanskih vprašanj in pobud bistveno zraslo, na skupno 2340. Večino jih je znova podala opozicija, ki je glede na svojo številčno šibkost najbrž sodila, da je prav institut poslanskih vprašanj ena najustreznejših metod »boja« z vlado. Neodgovorjenih vprašanj je ostalo 157, tako v relativnem kot absolutnem prezezu precej manj kot prej, kar je pomenilo, da se je politična praksa vlade začela spreminjati.⁴¹⁵ V mandatu 2004 – 2008 se je število vprašanj in pobud znova povečalo, na kar 3144, pri čemer jih je po običaju krepko večino zastavila opozicija. Neodgovorjenih je ostalo še manj kot v prejšnji periodi, le 54.⁴¹⁶ Tudi v petem mandatu je opazna rast, saj je bilo kljub dejstvu, da je bil mandat krajši, zastavljenih kar 3148 vprašanj in pobud (znova največ opozicijskih). Neodgovorjenih je pri tem ostalo zgolj deset vprašanj.⁴¹⁷

* * *

V dvajsetletni zgodovini Državnega zbora je bilo vloženih 25 interpelacij, pri čemer je njihova gostota iz mandata v mandat nihala. Prvi, ki se je soočil z interpelacijo, je bil

⁴¹¹ Interpelacijo za razliko od poslanskih vprašanj ureja tudi ustava v § 118.

⁴¹² UL RS, 40/1993, Poslovnika Državnega zbora, §§ 284-289.

⁴¹³ Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96, str. 65-67.

⁴¹⁴ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 47-49.

⁴¹⁵ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 41-42.

⁴¹⁶ Poročilo o delu DZ 2004 – 2008, str. 33-34.

⁴¹⁷ Poročilo o delu DZ 2008 – 2011, str. 38.

pravosodni minister Miha Kozinc; razlog, ki je botroval prvi interpelaciji, pa je bil izrazito tranzicijski – to je bila ministrova preteklost. Osemnajst poslancev s prvopodpisanim Francem Zagožnom mu je junija 1993 očitalo, da naj bi bil sodelavec nekdanje zloglasne Službe državne varnosti oz. Udbe. Podpisniki so se pri tem sklicevali na poročanje časnika Delo in pribili, da bi Kozinčevo nadaljnje sodelovanje v vladi »lahko pripeljalo do izgube ugleda vlade v celoti« in povzročilo »pravo erozijo ugleda naše države v svetu«. ⁴¹⁸ Kasneje so interpelacijo še dodatno obrazložili in med očitke ministru pripisali tudi domnevno »omalovažujoč odnos do parlamenta«. Državni zbor je nato o zadevi razpravljal v vročih julijskih dneh leta 1993. Tedanji nastopi poslancev so skozi prizmo slovenske parlamentarne zgodovine nadvse povedni in ilustrativni, saj plastično prikazujejo dojemanje povsem novega instituta interpelacije.

Razprava, ki se je razvila, je bila zelo splošna, velikokrat pavšalna, dotikala se je mnogih tem in problemov, ki sploh niso sodili v pravosodni resor. Poslanci so se prvič poskusili v interpelaciji in jo interpretirali vsak po svoje. Vložniki precej drugače kot tisti, ki interpelacije niso podpirali. Vika Potočnik iz vrst vladajoče koalicije je ostro ocenjevala, da so vložniki interpelacije zgrešili, institut razvrednotili: »Ta dogodek jemljem kot izredno pomemben dogodek za ta parlament, kajti prvič preizkušamo institut tako imenovane interpelacije. Moramo osebno priznati in reči, da smo že na začetku ta institut krepko razvrednotili. Ne samo in zgolj zaradi dejstva, da sami podpisniki interpelacije malodane v minuti spreminjajo svoj namen in pomen te interpelacije in tako, da se človek preprosto ne znajde, koga želijo in kaj želijo sploh obravnavati, temveč tudi zaradi njene vsebine. Uvedba oziroma njihovi pojmi kot: "čuti se podcenjevanje do parlamenta s strani Kozinca", gre za vprašanje "domnevnih čudnih metod", da je vseh problemov malo da ne kriv gospod Kozinc, do tega, kakšne sklepe mi tu v Državnem zboru sprejemamo, se mi zdi, da je dobesedno šola ali pa gledališka predstava uvedbe udbovskih metod v tem Državnem zboru. In če že zaradi drugega ne, ne morem sprejeti nobenega očitka, ker prav ti dvomi, sumi in brez nekih dokazov pomeni, da bi parlament oziroma Državni zbor padel na svojo najnižjo točko, kar imam skupščinske oziroma parlamentarne prakse.« ⁴¹⁹

Odklonilno stališče je zavzel tudi Miran Potrč, ki je sumarno povzel smisel interpelacije, kakor ga je videla in razumela parlamentarna večina. Po njegovem mnenju naj bi zasledovala tri cilje: »Naj bi, če je korektna, s korektno vsebino in argumentacijo o delovanju nekega ministra pokazala, v čem so slabosti. Njena posledica bi lahko bila

⁴¹⁸ DKO DZ RS, Interpelacija o delu ministra za pravosodje Mihe Kozinca z dne 2. 6. 1993.

⁴¹⁹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 10. seje I. mandata DZ z dne 6. 7. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

opredelitev stališč, ki pomenijo zahtevo po drugačni politiki vlade na določenem področju, lahko je pa končni efekt tudi glasovanje o nezaupnici. Drugo, ima gotovo svoje politične cilje. Če imajo predlagatelji, ki vlagajo interpelacijo, potrebno večino, lahko na koncu ministra tudi zrušijo. Če ne, neodvisno od argumentov boljših ali slabših, pač tega rezultata ne morejo doseči. To govorim zelo direktno, to je realno stanje in če se toliko sklicujemo na parlamentarne demokracije, seveda to v vseh parlamentarnih demokracijah tudi velja. Na koncu se glasuje in za razrešitev je potrebna večina, pri nas absolutna večina poslancev, če je dosežena, je političen cilj dosežen. Če ni, ne. In tretje. Pri interpelaciji gre prav gotovo za nek širši politični cilj, za ustvarjanje določenih političnih razmer ali v parlamentu ali pa tudi širše v javnosti, da bi se upravičeno ali ne, kot nesprejemljivo pokazala neka politika, kot nesprejemljivi pokazali nekateri ljudje, kot neučinkovite pokazale institucije sistema, najbrž ne samo z željo konkretnih sprememb v vladni strukturi, ki so lahko vedno dobrodošle in zaželene, ampak ustvarjanje ozračja, ki je pravzaprav netenje, bi rekel, splošnega nemira.«⁴²⁰

Na razpravo poslancev Potočnikove in Potrča je brž reagiral (pravzaprav je formalno repliciral, a je v bistvu razpravljajal) eden od podpisnikov interpelacije Janez Podobnik in njuno dojetje instituta z enako ostrino zavrnil. Kot poslanec parlamentarne manjšine je razumljivo vzel v bran samo interpelacijo, potekajoče razprave pa ni problematiziral: »To je interpelacija, ki je ustavna kategorija in pravica - recimo temu - parlamentarne manjšine in po ustaljeni parlamentarni praksi se pač o tem glasuje. To ni nobena afer! Predvsem pa bi rad repliciral gospe Potočnikovi. Gospa Potočnik, bili ste žaljivi. Lepo vas prosim, povejte mi, v čem so tu udbovske metode? Rekli ste, da se je Državni zbor prevzel udbovskih metod. Lepo vas prosim, če to obrazložite! Predvsem pa moram še enkrat povedati, ker se stalno poudarja, da je namen podpisnikov interpelacije destabilizacija slovenske države oziroma vnašanja destruktivnih elementov v splošno razpoloženje, torej v slovensko javnost. Lepo vas prosim, ponovil bi misel, da je interpelacija pač osnovna metoda parlamentarne manjšine. Prepričan sem, da jo bo uporabljala zelo odgovorno. In ponovil bi misel, da ne gre za nabiranje političnih točk, ne gre za poskus destabilizacije političnega prostora, ampak gre za zelo jasen poskus, da se stvari pričnejo razčiščevati na nivoju, katerega se vsi izogibamo - to pa je v osnovi, izvorno moralno področje.«⁴²¹ Po opravljeni obsežni razpravi je Državni zbor odločal o razrešitvi ministra. Ob 81 navzočih poslancih jih je za glasovalo 34, proti pa 43. Prvi inerpeliranec je tako prestal preizkušnjo.⁴²²

⁴²⁰ Prav tam.

⁴²¹ Prav tam.

⁴²² Prav tam.

Naslednji minister, proti kateremu je bila sprožena interpelacija, je bil Mitja Gaspari, pristojen za finance. Šestnajst opozicijskih poslancev je nanj naslovilo kratko, a veliko bolj konkretno »vprašanje« kot v Kozinčevem primeru. Gaspariju so očitali domnevno sporno odobritev državne garancije zadolženemu podjetju Optimizem, kjer je Služba družbenega knjigovodstva ugotovila nepravilnosti.⁴²³ V razpravi, ki je sledila maja 1994, je minister očitke zavrnil in pri glasovanju požel široko podporo. Interpelacijo je podprlo le 14 poslancev, umanjala sta tudi dva podpisnika.⁴²⁴

Med politično najbolj odmevnimi interpelacijami prvega mandata pa je gotovo bila tista o delu in odgovornosti obrambnega ministra Jelka Kacina, moža, ki je po razvpiti aferi Depala vas na čelu ministrstva nasledil razrešenega Janeza Janša. Besedilo interpelacije precej odstopa od prvih dveh, saj je daljše, vsebuje širša pojasnila,⁴²⁵ a hkrati z njimi tudi – kakor je priznal prvopodpisani poslanec Ivo Hvalica – »polno nenavadnih formulacij« »z vsemi nesmisli vred«. Po besedah Hvalice naj bi sicer imeli podpisniki dovolj argumentov za pripravo kvalitetne interpelacije, a se jim je pri pisanju mudilo, saj se je želel Janša »na vsak način maščevati« Kacinu. Razprava je bila dolgotrajna in burna, v živo jo je prenašala nacionalna televizija. Za razrešitev ministra je na koncu glasovalo kar 40 poslancev,⁴²⁶ kar je bila – glede na koalicijsko-opozicijska razmerja – »moralna zmaga« opozicije.⁴²⁷

Po Kozincu se je z interpelacijo soočila tudi njegova naslednica Meta Zupančič. Očitki o njenem delu in njeni odgovornosti so sicer bili konkretnjši kot pri predhodniku, a usmerjeni v le eno javnosti nejasno zadevo – v spor z nesojenim mariborskim notarjem Sergijem Vladislavom Majhnom.⁴²⁸ Glasovanje o zaupnici je prestala.⁴²⁹

Ugotoviti moremo, da so opozicijski poslanci v prvem mandatu ambiciozno in velikopotezno izkoristili ponujeno sredstvo interpelacije. Do pomladi leta 1995 so jo sprožili že štirikrat. S predlogi o razrešitvi ministrov sicer niso uspeli, a jim to ni vzelo volje in poguma do nadaljnjega interpeliranja. Zdi se, da so sodili, kako že sama interpelacija – ne glede na izid glasovanja – doseže politični in nadzorni učinek. Po eni strani opozori vlado na domnevne spornosti, po drugi pa lahko tudi poškoduje njen politični ugled. V nadaljevanju mandata so »napadli« še tri ministre. O interpelaciji zdravstvenega ministra Božidarja Voljča,

⁴²³ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za finance Mitje Gasparija z dne 29. 3. 1994.

⁴²⁴ Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96, str. 73.

⁴²⁵ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za obrambo Jelka Kacina z dne 29. 11. 1994.

⁴²⁶ Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96, str. 73.

⁴²⁷ Hvalica, Zadnja replika, str. 112-113.

⁴²⁸ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministrice za pravosodje Mete Zupančič z dne 24. 3. 1995.

⁴²⁹ Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96, str. 73.

ki je bila vložena pomladi 1996,⁴³⁰ Državni zbor ni odločal, kakor tudi ne o interpelaciji gospodarskega ministra Tajnikarja.⁴³¹ Interpelacijo slednjega so poslanci sicer obravnavali, a je minister med tem sam odstopil. Minister Tajnikar je tako bil prvi minister, ki je vsled interpelacije »padel«, četudi ne na podlagi glasovanja o nezaupnici.⁴³² Slabe štiri mesece kasneje, maja 1996, pa je opozicija končno prejela še pravo »darilo« (tako je zapisal Ivo Hvalica), saj je dosegla prvo razrešitev ministra po izglasovani nezaupnici. 16. maja je večina poslancev (48)⁴³³ podprla interpelacijo o delu zunanjega ministra Zorana Thalerja.⁴³⁴

V drugem državnozbornem mandatu se število vložnih interpelacij ni zmanjšalo, ostalo je enako kot v prejšnji periodi. Del opozicije (SDS) je prvič »napadel« julija 1997, ko so njeni poslanci vložili interpelacijo o delu in odgovornosti celotne vlade. Tedaj je od oblikovanja ministrskega kabineta minilo manj kot pol leta in eden od podpisnikov interpelacije (Ivo Hvalica) je priznal, da so potezo potegnili »prezgodaj in premalo domišljeno«. Glasovanja o nezaupnici se je udeležilo le 66 poslancev, za jih je glasovalo 26.⁴³⁵

Politično pregreto vzdušje se je nato umirilo vse do naslednje jeseni, ko je sledila prava toča interpelacij. Opozicija jih je naslovila na tri člane vlade – ministra za šolstvo in šport Slavka Gabra,⁴³⁶ ministra za obrambo Alojza Krapeža⁴³⁷ in ministra za notranje zadeve Mirka Bandlja.⁴³⁸ V primerjavi s prejšnjim mandatom so bile interpelacije daljše, problemsko obsežnejše (izvzemši interpelacijo o delu Krapeža), vsebinsko podrobnejše, bolj razdelane in podkrepjene s prilogami. Posledično so bile javnosti videti bolj nejasne in politično manj zanimive. Minister Gaber je glasovanje o nezaupnici prestal, minister Krapež je zaradi očitkov sam odstopil, ministra Bandlja pa je parlament z 49 glasovi razrešil funkcije.⁴³⁹ Opozicijska SDS, ki je interpelacijo o Bandljevem delu sprožila (prvopodpisani je bil njen predsednik Janša), je upravičeno slavila politično zmago.

⁴³⁰ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za zdravstvo Božidarja Voljča z dne 28. 3. 1996.

⁴³¹ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za gospodarske dejavnosti Maksa Tajnikarja z dne 7. 11. 1995.

⁴³² Poročilo 23. 12. '92 do 16. 10. '96, str. 74.

⁴³³ Prav tam.

⁴³⁴ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za zunanje zadeve Zorana Thalerja z dne 1. 2. 1996.

⁴³⁵ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 50.

⁴³⁶ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za šolstvo in šport Slavka Gabra z dne 29. 9. 1998.

⁴³⁷ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za obrambo Alojza Krapeža z dne 2. 10. 1998.

⁴³⁸ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za notranje zadeve Mirka Bandlja z dne 2. 11. 1998.

⁴³⁹ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 50.

Do konca mandata je opozicija vložila še tri interpelacije, o delu kmetijskega ministra Cirila Smrkolja,⁴⁴⁰ finančnega ministra Mitje Gasparija⁴⁴¹ in zunanjega ministra Alojza Peterleta.⁴⁴² Tako prvega kot drugega je vladajoča koalicija gladko podprla, o interpelaciji Peterleta, ki je bila vložena septembra 2000, pa Državni zbor ni več odločal.⁴⁴³

Po interpelacijsko precej gostih prvih dveh mandatih je v nadaljnjih letih sledilo opazno znižanje števila »napadov« na vlado. Prvi se je z interpelacijo soočil minister za okolje in prostor Janez Kopač, kasneje pa še notranji minister Rado Bohinc⁴⁴⁴ in minister za zdravje Dušan Keber.⁴⁴⁵ Vsi trije so glasovanje o nezaupnici brez težav prestali.⁴⁴⁶ Malo pred koncem mandata je SDS vložila še zadnjo – četrto – interpelacijo četrtega mandata, ki je zadevala delo in odgovornost celotne vlade.⁴⁴⁷ Največja opozicijska stranka se je torej odločila za ponovitev pristopa z začetka drugega mandata. A če je leta 1997 njen poslanec Hvalica ugotavljal, da so se zanjo odločili prezgodaj, moremo trditi, da so jo leta 2004 tempirali v pravi čas, na konec mandata in jo politično spretno kapitalizirali. Po besedah Janeza Janše so želeli, da vlada »položi račune«, po mnenju vladajoče koalicije pa so sprožilci interpelacije institut izkoristili v predvolilne namene in organizirali »slab predvolilni shod«. O njej naposled tudi niso glasovali.⁴⁴⁸

V četrtem mandatu, ko se je med opozicijo prvič znašla vse bolj razrahljana LDS, je bila interpelacija še redkeje uporabljeno sredstvo nadzora in političnega boja. Nanjo so odgovarjali le trije ministri, najprej konec leta 2006 minister za kulturo Vasko Simoniti⁴⁴⁹ in minister za zdravje Andrej Bručan,⁴⁵⁰ nato še notranji minister Dragutin Matej.⁴⁵¹ Vse tri interpelacije so bile najobsežnejše dotlej (razen druge interpelacije o delu celotne vlade leta 2004), vsebinsko bogate in sistematično pripravljene. Neposredno merljivega političnega učinka sicer niso povzročile, saj ni bila nikomur izglasovana nezaupnica, med posredne

⁴⁴⁰ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Cirila Smrkolja z dne 28. 5. 1999.

⁴⁴¹ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za finance Mitje Gasparija z dne 14. 12. 1999.

⁴⁴² DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za zunanje zadeve Alojza Peterleta z dne 4. 9. 2000.

⁴⁴³ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 50.

⁴⁴⁴ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za notranje zadeve Rada Bohinca z dne 27. 2. 2004.

⁴⁴⁵ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za zdravje Dušana Kebr z dne 27. 2. 2004.

⁴⁴⁶ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 42-43.

⁴⁴⁷ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti Vlade Republike Slovenije z dne 30. 7. 2004.

⁴⁴⁸ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 43.

⁴⁴⁹ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za kulturo Vaska Simonitija z dne 25. 9. 2006.

⁴⁵⁰ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za zdravje Andreja Bručana z dne 11. 10. 2006.

⁴⁵¹ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za notranje zadeve Dragutina Mateja z dne 22. 11. 2007.

interpelacijske vplive pa lahko uvrstimo kasnejše Bručanovo slovo z Ministrstva za zdravje (avgusta 2007).⁴⁵²

V petem mandatu je število interpelacij ostajalo na ravni prejšnjih dveh period, opozicija jih je sprožila proti trem ministrom, kar dvakrat proti notranji ministrici Katarini Kresal, ki je tudi sicer postala priljubljena tarča najrazličnejših opozicijskih očitkov in kritik. Te so včasih povsem po ameriškem vzoru nadrobno secirale tudi njeno osebno življenje. Obe interpelaciji, ki sta si sledili z zamikom enega leta (prva je bila vložena 23. 2. 2009, druga 23. 2. 2010),⁴⁵³ je ministrica prestala, ob glasovanju o nezaupnici je prejela zadostno podporo. Poslansko odločanje je preстал tudi interpelirani minister za šolstvo in šport Igor Lukšič,⁴⁵⁴ kmetijski minister Milan Pogačnik⁴⁵⁵ pa je mesec po vložitvi interpelacije o njegovem delu, 12. 3. 2010, odstopil s funkcije.⁴⁵⁶

Interpelacije petega mandata so bile podobno kot tiste iz četrtega obsežne in podrobne, hkrati pa redke. Iz zgodovinske perspektive vseh dosedanjih državnozbornih mandatov moremo sklepati, da se je interpelacija kot sredstvo parlamentarnega boja in nadzora sčasoma razvila v posebno in ekskluzivistično politično »orožje«, čigar rabo opozicija preračunljivo tehta.

TABELA: Pregled vloženih interpelacij o delu in odgovornosti vlade in njenih ministrov (krepko so označeni ministri, ki jim je bila izglasovana nezaupnica, v ležečem tisku pa tisti, ki so pred odločanjem odstopili)

Interpelacija o delu in odgovornosti	Datum odločanja	Izid glasovanja
PRVO MANDATNO OBDOBJE		
Miha Kozinc, minister za pravosodje	6. 7. 1993	navzočih: 81 poslancev, za: 34, proti: 43
Mitja Gaspari, minister za finance	24. 5. 1994	navzočih: 69 poslancev, za: 14, proti: 50
Jelko Kacin, minister za obrambo	20. 1. 1995	za: 40, proti: 43
Meta Zupančič, ministrica za pravosodje	26. 5. 1995	za: 25, proti: 41
<i>Maks Tajnikar</i> , minister za gospodarske dejavnosti	Minister je odstopil	

⁴⁵² Poročilo o delu DZ 2004-2008, str. 38.

⁴⁵³ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministrice za notranje zadeve Katarine Kresal z dne 23. 2. 2009; prav tam, Interpelacija o delu in odgovornosti ministrice za notranje zadeve Katarine Kresal z dne 23. 2. 2010.

⁴⁵⁴ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za šolstvo in šport Igorja Lukšiča z dne 29. 7. 2010.

⁴⁵⁵ DKO DZ RS, Interpelacija o delu in odgovornosti ministra za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Milana Pogačnika z dne 12. 2. 2010.

⁴⁵⁶ Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008 – 2012. Prvo leto mandata oktober 2008 – december 2009. Ljubljana 2010 (dalje Poročilo o delu DZ 2008 – 2012, prvo leto mandata), str. 28; Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008 – 2012. Drugo leto mandata 2010. Ljubljana 2011 (dalje Poročilo o delu DZ 2008 – 2012, drugo leto mandata), str. 24.

Zoran Thaler, minister za zunanje zadeve	16. 5. 1996	navzočih: 76 poslancev, za: 48, proti: 26
Božidar Voljč, minister za zdravstvo	Državni zbor o interpelaciji ni odločal	
DRUGO MANDATNO OBDOBJE		
Vlada Republike Slovenije	27. 9. 1997	navzočih: 66 poslancev, za: 26, proti: 44
Slavko Gaber, minister za šolstvo in šport	11. 12. 1998	navzočih: 70 poslancev, za: 37, proti: 36
<i>Alojz Krpež</i> , minister za obrambo	Minister je odstopil	
Mirko Bandelj, minister za notranje zadeve	16. 2. 1999	navzočih: 74 poslancev, za: 49, proti: 26
Ciril Smrkolj, minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	28. 7. 1999	navzočih: 68 poslancev, za: 12, proti: 32
Mitja Gaspari, minister za finance	3. 3. 2000	navzočih: 68 poslancev, za: 27, proti: 27
Lojze Peterle, minister za zunanje zadeve	Državni zbor o interpelaciji ni odločal	
TRETJE MANDATNO OBDOBJE		
Janez Kopač, minister za okolje in prostor	29. 1. 2002	navzočih: 81 poslancev, za: 28, proti: 43
Rado Bohinc, minister za notranje zadeve	30. 3. 2004	navzočih: 79 poslancev, za: 30, proti: 46
Dušan Keber, minister za zdravje	30. 3. 2004	navzočih: 82 poslancev, za: 28, proti: 47
Vlada Republike Slovenije	Državni zbor o interpelaciji ni odločal, je pa razpravljal (31. 8. in 1. 9. 2004)	
ČETRTO MANDATNO OBDOBJE		
Vasko Simoniti, minister za kulturo	30. 11. 2006	navzočih: 78, za: 33, proti: 41
Andrej Bručan, minister za zdravje	13. 12. 2006	navzočih: 78, za: 35, proti: 43
Dragutin Mate, minister za notranje zadeve	5. 2. 2008	navzočih: 68, za: 26, proti: 42
PETO MANDATNO OBDOBJE		
Katarina Kresal, ministrica za notranje zadeve	1. 4. 2009	navzočih: 79, za: 31, proti: 48
Katarina Kresal, ministrica za notranje zadeve	21. 4. 2010	navzočih: 87, za: 38, proti: 40
<i>Milan Pogačnik</i> , minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Minister je odstopil	
Igor Lukšič, minister za šolstvo in šport	23. 9. 2010	navzočih: 70, za: 23, proti: 46

Preiskovalne komisije: najostrejši meč opozicije?

Sreda, 7. aprila 1993, je bila za poslanca Iva Hvalico nadvse naporna. Kakor številni drugi parlamentarci je bil tudi on (pre)obremenjen s članstvom v (pre)številnih delovnih telesih.⁴⁵⁷ Tisti dan je najprej hitel na odbor za mednarodne odnose, kjer je bilo govora o

⁴⁵⁷ Zajc, Nekateri primeri konfliktov v DZ.

občutljivem vprašanju meje v Piranskem zalivu, nato se je udeležil seje odbora za obrambo, kjer so člani skupaj z ministrom Janezom Janšo usklajevali proračun obrambnega resorja, in naposled prisopil še na t. i. Rejčevo komisijo; na Komisijo za spremljanje in nadzor lastninskega preoblikovanja družbene lastnine. Seje treh delovnih teles s tremi vsebinsko in problemsko zahtevnimi temami, ki so vsaka po svoje še dolgo potem zaznamovale delovanja Državnega zbora in države, so nedvomno pomenile specifično tranzicijsko zgostitev dogajanja. Toda medtem ko moremo za prvo in drugo sejo tiste aprilske srede ugotoviti, da sta bili (zgolj) še eno dejanje v nizu, lahko za tretjo trdimo, da je postala – na simbolni ravni – generator Zgodovine tranzicije. Na seji Rejčeve komisije je namreč poslanec Marjan Podobnik pokazal »zaupno informacijo SDK o lastninjenju in neplačevanju davkov v Hitu.«⁴⁵⁸

»Tako se je začela zgodba,«⁴⁵⁹ piše v svojih političnih memoarih poslanec Hvalica, ki je nato trajala več kot desetletje. Jedro »zgodbe« vključuje številne politične, gospodarske in obveščevalne pikantnosti o dogajanju v in okrog novogoriškega igralniškega podjetja Hit in predstavlja zares izviren slovenski tranzicijski triler. Osrednji akter in osumljenec v aferi je nato bil tudi eden redkih pravnomočno obsojenih tranzicijskih igralcev, a ga je kratek čas po začetku prestajanja kazni, v začetku leta 2006, tedanji predsednik republike Janez Drnovšek pomilostil.⁴⁶⁰

Začetek afere Hit tako predstavlja simbol stranpoti lastninjenja, po drugi strani pa hkrati tvori pomembno cezuro v zgodovini slovenskega parlamentarizma. Izbruh afere, ki je tako za gostilniškimi pulti kot na straneh najresnejših časnikov razvnela domišljijo in burila duhove, je manj kot teden kasneje vzpodbudil ustanovitev prve parlamentarne preiskovalne komisije. Dva in dvajsetega aprila 1993 je Državi zbor na zahtevo 36 poslancev v glavnem opozicijske SLS namreč odredil parlamentarno preiskavo o sumu zlorabe javnih pooblastil pri poslovanju podjetja Hit, ki je bila razširjena še na delovanje podjetja Elan, bank v sanacijskem postopku, Slovenskih železarn in na problematiko dodelitve koncesij za uvoz sladkorja (tudi za potrebe državnih rezerv). Enajstčlanska komisija pod predsedstvom poslanke SNS Polonce Dobrajc se je nato v glavnem ukvarjala z zadevo Hit.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Hvalica, Zadnja replika, str. 65.

⁴⁵⁹ Prav tam.

⁴⁶⁰ O aferi je bilo prelitega ogromno časnikarskega črnila v domala vseh slovenskih tiskanih medijih. Za »povzetek« afere gl. npr. Darka Zvonar Predan: Ko je bila hit afera Hit. V: Večer, 3. 2. 2006, str. 5.

⁴⁶¹ Poročilo Preiskovalne komisije Državnega zbora RS za parlamentarno preiskavo o sumu zlorabe javnih pooblastil v poslovanju podjetij Hit d. o. o. Nova Gorica, Elan, Slovenske železarne, banke, ki so v sanacijskem postopku, dodelitve koncesij za uvoz sladkorja tudi za potrebe državnih rezerv. – DKO DZ RS, Evidenca parlamentarnega akta (dalje EPA) 1599; Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije (dalje Poročevalec DZ RS), št. 38, 4. 10. 1996, str. 4.

Prva preiskovalna komisija je gotovo orala ledino na tem področju, hkrati pa so njene izkušnje, problemi, s katerimi se je soočala, in ne nazadnje učinek ter odmev, ki jih je žela, botrovali nadaljnjemu ustanavljanju komisij in njihovem delu. Člani komisije so svoje delo vzeli nadvse zavzeto in si na prvi seji zastavili široka in (medijsko) odmevna vprašanja. Tako jih je zanimalo, ali so bili v poslovanje podjetja in njegovo lastninsko preoblikovanje vpleteni nosilci javnih funkcij, ali je podjetje na volitvah leta 1992 financiralo volilne kampanje političnih strank, ali je pri poslovanju podjetja – zaradi zlorabe javnih funkcij – prišlo do odliva denarja v tujino in ali so državne institucije ob tem ukrepale pravočasno. Težka vprašanja, katerim seveda niso sledili lahkotni in enoznačni odgovori. Delo komisije je zato bilo dolgotrajno in ni potekalo zgolj premočrtno, kar je bila posledica narave same preiskave, raznoterih mnenj njenih članov in – ne nazadnje – dejstva, da je bila komisija prva. Temu navkljub (ali pa prav zato?) je komisija imela kar 60 sej, zaslišala izjemno število prič (od nekdanjega in aktualnega predsednika vlade, do ministrov, obveščevalcev, uradnikov in podjetnikov), pregledala obsežno dokumentacijo ...⁴⁶²

Po več kot treh letih je komisija zaključila delo in 10. septembra 1996 predložila Državnemu zboru poročilo.⁴⁶³ V njem je ugotovila, da je podjetje Hit financiralo politične stranke, čeprav to »formalnopravno ne more biti sporno«, da naj bi prišlo do nezakonitega odtekanja denarja v tujino, da državni organi pri tem niso ukrepali pravočasno in da so bili v celotno dogajanje okrog Hita vpleteni konkretno navedeni politični funkcionarji.⁴⁶⁴ Člani komisije so nato na tej podlagi parlamentu predlagali sprejem nekaterih sklepov; naj zadolži vlado, da bo pripravila predlog zakona o delovanju tajnih služb; naj spremeni zakon in poslovnik o parlamentarni preiskavi in naj spet zadolži vlado, da bo pripravila spremembe zakona o nezdružljivosti opravljanja javne funkcije s pridobitno dejavnostjo.⁴⁶⁵ Če potegnem črto, se je politično-obveščevalni zarotniški igralniški spektakel zlil v nekaj suhih parlamentarnih ugotovitev; nekaj ljudi je politično odgovornih, nekaj stvari pa je treba v sistemskem oziru spremeniti. Medijsko šibek izplen, a po drugi strani stvaren in »parlamentaren«. Prva komisija je opravila prvo delo, četudi parlament komisijskega poročila nato ni obravnaval in o njem ni sklepal.⁴⁶⁶

* * *

⁴⁶² Prav tam, str. 4-8.

⁴⁶³ Polonca Dobrajc, Tone Peršak, Jože Lenič in Marijan Poljšak so predložili ločena mnenja, ki pa v bistvu niso bila odklonilna, saj so dodatno pojasnjevala in interpretirala posamična vprašanja. – Prav tam, str. 13-23.

⁴⁶⁴ Slednji so se na ugotovitve komisije odzvali z ugovori, ki so priloženi poročilu. – Prav tam, str. 24-29.

⁴⁶⁵ Prav tam, str. 8-13.

⁴⁶⁶ Poslanec Ivo Hvalica, eden aktivnejših članov komisije, je ob tem zapisal, kako je poročilo postalo »ničvreden šop papirjev. Žalostno. Toda tudi to je parlamentarna demokracija.« – Hvalica, Zadnja replika, str. 158.

Suhi zaključki prve preiskovalne komisije napeljujejo k vprašanju, kakšen je sploh smoter ustanavljanja tovrstnih komisij, komu in zakaj (če sploh) koristijo, razen da razvnemajo javnost in jo utrjujejo v prepričanju, da je politika pač druga najstarejša obrt na svetu, ki je še kako podobna tisti najstarejši. Toda institut parlamentarne preiskave ni novum partitokracijskih demokracij, marveč staro orodje, utemeljeno v Montesquieu-ovi razsvetljenski delitvi oblasti na tri veje – na legislativno, izvršilno in sodno.

Že od Montesquieja naprej velja, da tovrstna delitev oblasti omogoča največjo stopnjo (medsebojnega) nadzora državne moči, pri čemer je v parlamentarnih demokracijah parlament tisti, ki nadzira delo vlade. Zavoljo tega so skozi zgodovinski razvoj parlamenti dobili več instrumentov nadzora in med njimi se je kot eden najširših uveljavila pravica parlamenta do ustanavljanja lastnih preiskovalnih komisij. Te so bile (in so) v teoriji razumljene kot »fact-finding«⁴⁶⁷ organi, ustanovljeni ad hoc, kadar se pojavi sum o ustreznosti dela vlade oz. njenih članov in je treba presojsati njihovo politično odgovornost. Ob tem je zlasti pomembno dejstvo, da parlamenti z uporabo instituta preiskave sami zbirajo gradiva in podatke o konkretnem vprašanju in niso odvisni zgolj od (včasih zavajajočih) informacij, ki jih posreduje vlada s svojimi službami. Namen in cilj preiskovalnih komisij sta tako jasna: na podlagi v preiskavi pridobljenih dejstev pojasniti okoliščine neke zadeve, spisati poročilo in ga predložiti parlamentarnemu plenumu.⁴⁶⁷

V ospredju zamišljenega smisla parlamentarne preiskave je torej stari teoretsko utemeljen antagonizem parlament vs. vlada, kjer vsak od obeh nastopa na svoji strani montesquiejevega trikotnika. Toda omenjena paradigma se je skozi zgodovino spreminjala in v modernih demokracijah skorajda ne moremo več govoriti o delitvi oblasti med parlament in vlado, temveč o »povezavi oblasti«⁴⁶⁸ Ob izjemni ekspanziji državne administracije in njenih nalog od druge polovice 19. stoletja naprej se je center politične moči vse bolj prenašal na vlado, ki je imela za seboj (bolj ali manj) trdno večino v parlamentu. V sodobnem času tako v političnem trikotniku ne nastopata več vlada in parlament, ampak vlada s svojo večino na eni in opozicija na drugi strani. Pri tem parlamentarna večina vlado zagovarja in podpira, le opozicija pa dejansko nadzira, saj želi njeno delo očrniti in sama prevzeti oblast. In v tem kontekstu delujejo tudi sodobne parlamentarne preiskovalne komisije.

⁴⁶⁷ Franz Fallend: Demokratische Kontrolle oder Inquisition? Eine empirische Analyse der parlamentarischen Untersuchungsausschüsse des Nationalrates nach 1945. V: Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 2000, Nu. 2 (dalje Fallend, Demokratische Kontrolle), str. 177. Dostopno na: <http://www.oezp.at/pdfs/2000-2-03.pdf>, pridobljeno 6. 6. 2012; Zsolt Szabó: Die Schranken des parlamentarischen Untersuchungsrechts. V: Glossa Iuridica – Idegen nyelvű szekció, 2009, str. 86, 88. Dostopno na: http://www.glossaiuridica.hu/gi0901/idg/gi0901_idg_szabo_zsolt.pdf, pridobljeno 5. 4. 2012.

⁴⁶⁸ Fallend, Demokratische Kontrolle, str. 178-179.

Parlamentarna preiskava je na tem prostoru sicer uveljavljena vse od časa njegovih parlamentarnih začetkov. Njene zametke je moč najti že v državnozbornem poslovniku iz leta 1861, torej takoj po obnovi ustavnega življenja v francjožefovski Avstriji, t. i. Decembrska ustava iz leta 1867 pa je dala državnemu zboru konkretno pravico »Commissionen zu ernennen, welchen von Seite der Ministerien die erforderliche Information zu geben ist.«⁴⁶⁹ Kasneje, po zatonu habsburške monarhije v letu 1918, je dobila podobno pravico tudi Narodna skupščina Kraljevine SHS.

§ 81 Vidovdanske ustave je tako določal, da ima skupščina pravico »ankete kakor tudi preiskave v volilnih in čisto administrativnih stvareh.«⁴⁷⁰ Prva ustavnopravna avtoriteta prve jugoslovanske države Slobodan Jovanović, ki je ob zatonu države za nekaj časa celo sedel na premierski stolček, je v zvezi s tem členom pojasnil, kako je anketa pravzaprav pravica skupščine, da se o nekem vprašanju podrobneje pouči (da bi lahko denimo izdelala boljši zakon) in da za to sploh ne bi potrebovala ustavnega pooblastila. Povsem drugače kot pri preiskavi, ki je oblastni akt, ki potrebuje jasno ustavno pooblastilo. Ob tem je opozoril, da je konkretno pooblastilo skupščine jasno omejeno – obsega lahko le volilne nepravilnosti, da se skupščina sama prepriča, če naj verificira neki mandat, in administrativne krivice, nepravilnosti ter mahinacije. Skupščinska preiskovalna komisija naj bi po opravljenem delu pripravila poročilo, ga predložila plenumu in šele slednji bi se o zadevi opredeljeval. Toda parlamentarna praksa v prvi Jugoslaviji je bila velikokrat samosvoja, dojemanja vloge in nalog preiskovalnih komisij pa so se od primera do primera precej razhajala. Tako je denimo ena komisija še pred predložitvijo poročila zahtevala od pravosodnega ministra, naj odredi sodnika, ki bo začel postopek proti konkretni osebi, saj je bila komisija mnenja, da je oseba kriva za določene nepravilnosti...⁴⁷¹

Po nastanku druge jugoslovanske države tedanjim skupščinam oz. njenim delovnim telesom ni bilo dovoljeno opravljati preiskovalnih dejanj. Prva slovenska ustava, sprejeta januarja 1947, je dajala Ljudski skupščini Ljudske republike Slovenije zgolj pravico, da po svojih »anketnih odborih prireja ankete o vprašanih, ki so splošnega pomena za Ljudsko republiko Slovenijo.«⁴⁷² Parlamentarna preiskava v partijskem monolitu, ki je takoj po vojni zvesto sledil sovjetskemu vzoru, bi sicer v vsakem primeru bila le leporečna fraza na papirju. A podobno je pravico do preiskave »urejala« tudi naslednja ustava iz leta 1963. V

⁴⁶⁹ Cit. po: Prav tam, str. 182.

⁴⁷⁰ § 81 Ustave Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev z dne 28. 6. 1921. Povsem enako pravico je imelo kasneje, v tridesetih letih, tudi Narodno predstavništvo Kraljevine Jugoslavije (§ 67 Ustave Kraljevine Jugoslavije z dne 3. 9. 1931).

⁴⁷¹ Jovanović, Ustavno pravo Kraljevine SHS, str. 286-289.

⁴⁷² § 65 Ustave Ljudske Republike Slovenije z dne 16. 1. 1947.

nedorečenem dokumentu, ki je bil samo bleda senca začetnih pro-republiških načrtov njegovih snovalcev, so dobili stalni odbori enega od skupščinskih zborov – republiškega zbora – pravico do anket in poizvedb. Zato so lahko od državnih organov zahtevali potrebne podatke, niso pa smeli »izvrševati preiskovalne ali sodne funkcije«. ⁴⁷³ Vsebinsko enako, a z nekoliko drugačno dikcijo, je pravico do ankete in preiskave opredeljevala še zadnja ustava iz jugoslovanskega obdobja; ustava iz leta 1974: »Da bi lahko izvrševal svoje dolžnosti, ima delegat pravico zahtevati od državnih organov ter od organizacij združenega dela in drugih samoupravnih organizacij in skupnosti z območja občine, v kateri je bil delegiran, podatke, ki so mu potrebni za njegovo delo v skupščini.« ⁴⁷⁴ Poslanci in kasneje delegati so tako lahko zgolj »zbirali« vladne podatke, pravice do lastne »produkcije« podatkovnih zbirk niso imeli.

Institut parlamentarne preiskave je tako ponovno uveljavila šele nova slovenska ustava iz decembra 1991, ki v § 93 določa, da »državni zbor lahko odredi preiskavo o zadevah javnega pomena, mora pa to storiti na zahtevo tretjine poslancev državnega zbora ali na zahtevo državnega sveta. V ta namen imenuje komisijo, ki ima v zadevah poizvedovanja in preučevanja smiselno enaka pooblastila kakor pravosodni organi.« ⁴⁷⁵

* * *

Orodje, ki je bilo v obliki pravice do parlamentarne preiskave dano Državnemu zboru, tako vsekakor ni bila popolna novost, a vendar je tradicija preiskovalnih komisij na tem prostoru ugasnila konec tridesetih let 20. stoletja. Značaj in vlogo instituta preiskave je bilo treba v smislu politične prakse šele dojeti. Kakšen pomen so poslanci pripisovali pravici do preiskave in kako so si predstavljali delo komisije, plastično kaže že parlamentarna razprava ob ustanavljanju omenjene komisije o poslovanju Hit-a. Pri nekaterih poslancih se je namreč takoj pojavilo vprašanje, če so v takrat veljavnih poslovniških določbah sploh dane podlage za delo takšne komisije. Podpredsednik zbora Miroslav Mozetič je zato poslancem pojasnil, da sta se oblikovali dve možni varianti, po katerih bi ustanavljali prvo preiskovalno komisijo. Po prvi bi uvedli preiskavo in hkrati s tem sklenili, da je treba v najkrajšem času pripraviti še poseben poslovnik in zakon o parlamentarni preiskavi. Po Mozetičevih besedah bi predlagani postopek omogočil, da Državni zbor na takratni seji odredi parlamentarno preiskavo »in da hkrati določi najnujnejše pogoje za delo preiskovalne komisije. /.../ Na dosedanjih dveh posvetovanjih vodij poslanskih skupin o tem vprašanju je prevladalo stališče, da Državni zbor

⁴⁷³ §172 Ustave Socialistične republike Slovenije z dne 9. 4. 1963.

⁴⁷⁴ § 166 Ustave Socialistične republike Slovenije z dne 28. 2. 1974.

⁴⁷⁵ § 93 Ustave Republike Slovenije.

in njegova delovna telesa ne morejo poslovati brez ustreznih poslovniških in zakonskih pravil.« Po drugi varianti pa bi zgolj ustanovili komisijo.

Na takšen variantni predlog se je prvi odzval nekdanji predsednik skupščine in njene ustavne komisije France Bučar, ki je v njemu lastnem slogu dejal, kako mu »ni čisto jasno«, kaj je predlagano. Poudaril je, da se ustava vendar »neposredno uporablja« in da zato nikakor »ni treba, vsaj na začetku delovanja te komisije vezati na nobeno poslovniško komisijo razen splošno, kot so zakonsko pogojena; jih ni treba vezati na nobeno posebno zakonodajo, ker ustava velja neposredno in velja pred slehernim zakonom.« Slutiti je torej bilo, da se bo razvila živahna debata.

Sprva je bila razprava precej stvarna. Predsednik zbora Herman Rigelnik se je tako zavzel za preiskavo, ker da je »politično vzdušje v Sloveniji toliko razgreto, da je taka odločitev Državnega zbora potrebna in nujna«. Toda obenem je opozoril, kako »to preiskavo odredimo prav v času, ko starega sistema ni več, novega pa šele izgrajujemo, moramo vedeti, da je prva naloga delati zakonito kot pravna država, sicer bo to namesto Državnega zbora želel in tudi opravil nekdo drug. /.../ Konec koncev ni cilj parlamentarne demokracije prepri, temveč sodelovanje pri urejevanju vprašanj, usodnih za vse nas. Morda bi s takim pristopom uspeli tudi omiliti oceno našega poslanskega kolega dr. Toplaka, da je Državni zbor zgolj cirkus za reveže, da ga zvečer gledajo na televiziji.«

Podobnih misli je bil tudi predsednik vlade Janez Drnovšek. V svojem krajšem govoru je nadvse tenkočutno orisal tedanji družbeni kontekst in mesto, kakršnega bi po njegovem mestu naj imele preiskovalne komisije: »Vlada ne nasprotuje takšni komisiji. Jasno so bili izraženi nekateri pomisleki v zvezi s tem, kaj se lahko zgodi, če bi se sedanje ozračje nadaljevalo; sedanje ozračje pravzaprav nekritičnih obravnav, nekritičnih pridobivanj medijskih točk, političnih točk, in če bi se to mešalo z ugotavljanjem dejstev, z ugotavljanjem resnice v zvezi s temi aferami. Zato opozarjamo, da pravosodni sistem obstaja; da imamo veliko sodnikov, veliko strokovnjakov, tožilcev in vseh drugih. Splošen dvom v ta pravosodni sistem bi bil neupravičen in bi postavil pod veliko vprašanje, kam potem vodi ta naša demokracija oziroma kje sploh smo. Zato je pravo tolmačenje tako mojih izjav, ali tudi stališč Vlade, ki so bila zavzeta, to, da si želimo vsekakor priti do dna dejstvom, resnici; da želimo, da postopki potekajo korektno, da se uporabijo vse institucije pravnega sistema, da dokažemo, da je ta naša demokratična transformacija iz prejšnjega sistema v novi sistem resnično demokratična, da so pri tem zaščitene vse individualne človekove pravice, da ne more priti do njihove zlorabe v cilju nikakršnih političnih interesov - tudi političnih interesov ali posameznih politikov ali širših. V svojih izjavah sem zato poudaril, da želimo, da se

parlament oz. Državni zbor vključi, da parlamentarne komisije že sedaj obstajajo. In če se parlament odloči za oblikovanje takšne nove komisije, je seveda to njegova pravica; ima ustavno pravico in tako se je očitno že odločil. Vendar mislim, da so na mestu tista opozorila, o katerih sem prej govoril: da se vse skupaj ne bi sprevrglo v nekaj drugega, kot pa bi bilo objektivno, mirno ugotavljanje dejstev in resničnih, pravih ozadij vseh teh afer, o katerih danes govorimo. Včasih se ne morem znebiti občutka, da je marsikateri nastop, marsikatero pisanje usmerjeno s tem, da se pač da neka nejasna insinuacija, diskvalifikacija, da se ustvari sum, da se tak sum ponavlja in nalaga in da pravzaprav v ozadju ni resnične volje, da bi se odkrilo, kaj je na stvari; da se pač vse uporablja ali v kratkoročne politične ali drugačne namene.«

Po trezni in opozarjajoči Drnovškovi oceni se je razprava nadaljevala, a postajala vse bolj razvneta. S tem je bil prvi komisiji dan poseben pomen in tudi legitimacija. Po nevsebinski razpravi poslanca Leva Krefta se je denimo oglasil poslanec Žarko Pregelj in protestiral, a ga je Mozetič opomnil, kako je že vsaj trikrat poskušal usmeriti razpravo »in prejšnjikrat se niste pritožili, ampak ste želeli, da se iz tega parlamenta dela cirkus.« Proti Kreftovi razpravi je protestiral tudi Jože Pučnik: »Gospod predsedujoči, dovolite, da izrazim osebni protest pred nekaterimi izvajanji gospoda Krefta. Primerjava Leninove diktature in McCarthyjevega odbora s tem našim ustavnim institutom in z delom te komisije, ki niti še ni začela delati, se mi zdi res poskus diskvalifikacije tega, četudi verjamem, da njegovi nameni niso bili taki. Ampak ta primerjava se pridružuje tej javni gonji, da gre sedaj v tej slovenski državi za neko novo revolucijo in za ustanavljanje nekih revolucionarnih sodišč.«

Poslanci so naposled prišli do glasovanja in sprejeli vse predlagane sklepe. Pred tem pa se je poslanec Bučar še enkrat retorično vprašal: »Zdaj je lahko, da sem jaz nadpovprečno neumen. To lahko priznam. Samo jaz kljub temu ne razumem, o čem mi zdaj glasujemo. Torej mi lahko glasujemo enkrat o tem, da smo za to, da se uvede parlamentarna preiskava in začne takoj delati in je stvar urejena. Za vse ostalo pa sklepov sploh treba ni, ker je to nekaj čisto normalnega, da začnemo pripravljati takoj poslovnik, takoj zakon itn. Zakaj moramo še posebej to sklepati.« »Škodi ne«, če je to nekaj normalnega, mu je odgovoril Jaša Zlobec...⁴⁷⁶

Parlament se je nato dejansko nemudoma lotil priprave predpisov, ki naj bi bili potrebni za delo preiskovalnih komisij – poslovnika o parlamentarni preiskavi in zakona o parlamentarni preiskavi. Oba sta bila uvrščena na sejo že v juniju leta 1993, torej le tri mesece kasneje. V postopku sprejemanja poslovnika je predsednik poslovniške komisije Miran Potrč

⁴⁷⁶ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 7. seje I. mandata DZ z dne 13. 4. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

uvodoma predstavil temeljna izhodišča obeh predpisov in pojasnil njuno potrebnost. Dejal je, kako je komisija »ugotovila, da je zakonska in poslovniška ureditev vprašanj ustanavljanja in delovanja parlamentarnih preiskovalnih komisij nujna, zlasti še pri nas, ko gre za nov ustavni institut, katerega uspešno uveljavljanje v parlamentarni praksi bi in že povzroča mnoga vprašanja in nejasnosti.« Ta vprašanja in nejasnosti je bilo rešiti, nanje s pravnim predpisom odgovoriti. Komisija je zato predlagala, da se naj »vsa vprašanja, ki zadevajo pravico udeležencev parlamentarne preiskave, in vsa vprašanja smiselne uporabe pooblastil pravosodnih organov uredijo v zakonu, poslovnik pa naj ureja vprašanje odločanja Državnega zbora o ustanovitvi preiskovalnih komisij, njihovo delovanje in odločanje Državnega zbora o poročilu preiskovalnih komisij.« Osnutek poslovnika, ki ga je predložila, je upošteval ureditev v državah evropske dvanajsterice, pri čemer je bila posebna pozornost posvečena nemški ureditvi, saj je v Evropi le slednja predvidevala »obvezno ustanovitev parlamentarnih preiskovalnih komisij na zahtevo določenega števila poslancev, tako imenovano manjšinsko preiskovalno komisijo.«⁴⁷⁷ In manjšinska preiskava je bila tudi značilnost slovenske ustavne ureditve.⁴⁷⁸

Komisija je pri pripravi poslovnika izhajala iz naslednjih izhodišč: »da se vedno preiskujejo zadeve javnega pomena, da preiskovalna komisija ne glede na način ustanovitve vedno deluje kot preiskovalna komisija Državnega zbora in v njegovem imenu; da je cilj delovanja preiskovalne komisije ugotavljanje dejstev in predlaganje odločitev Državnemu zboru; /.../ da morajo biti ugotovitve preiskovalnih komisij in dokazi, na katerih te ugotovitve temelje, javni, /.../ da je pri delu preiskovalnih komisij, zlasti kadar so uvedene na zahtevo ene tretjine poslancev, nujno zagotoviti varovanje interesov te manjšine. /.../« Izhodišča, ki jim na načelni ravni ni skorajda nihče nasprotoval ... za razliko od številnih (navideznih) podrobnosti v samem poslovniku, ki so razvnele razpravo. Člani prve preiskovalne komisije iz vrst opozicije so osnutku poslovnika v glavnem nasprotovali. Zaradi (predvsem slabih) praktičnih izkušenj, ki so si jih tedaj edini pridobili, so želeli »močnejše« poslovniško orožje, in zato predlagali številne spremembe, ki pa večini v glavnem niso bile sprejemljive. Med nasprotniki predloga sta bila najbolj dejavna poslanca Leo Šešerko in Marijan Podobnik. Slednji je med drugim kategorično prabil: »Zato seveda povem kar na začetku, da ne morem več verjeti, da je mišljen ta poslovnik kot kakršna koli pomoč pri delu

⁴⁷⁷ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 10. seje I. mandata DZ z dne 21. 6. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁴⁷⁸ V Nemčiji je manjšinsko preiskavo uvedla weimarska ustava iz leta 1919. Ustavopisci so tedaj sledili razmišljanjem sociologa Maxa Webra, ki je trdil, da lahko le manjšinska preiskava omogoča resen nadzor nad delom vlade. Pred tem so v nemških parlamentih, tudi v pruskem, poznali le večinsko preiskavo. – Spiegel 43/1985, Geheimdienste lieferten reichlich Stoff.

parlamentarne preiskovalne komisije, ampak je zelo odkrit in jasen poskus, da se v stvareh, kjer naj bi poslanci kot člani parlamentarne preiskovalne komisije imeli možnost neke samostojne iniciative, da se še to na nek način poslovniško ukine in dejansko postavi parlamentarno preiskovalno komisijo v situacijo, da nima nobene možnosti učinkovitega delovanja.«

Ostrina razprave in precej drugačna stališča o rešitvah poslovnika so botrovali temu, da je razprava mestoma prešla »ad personam«. Poslanec Zmago Jelinčič je zabrusil Podobniku, kako njegovi predlogi kažejo, da »ne pozna osnovnih izhodišč, da je vsakdo nedolžen, dokler ni dokazano, da je kriv, ne pozna stališč, da ima vsakdo pravico do svoje obrambe in da mu mora biti obramba zagotovljena.« Kajti »preiskovalna komisija ni kmetijsko pospeševanje, to je pravno delo.«⁴⁷⁹

Eno od jeder poslovniškega spora je bila pravica do manjšinske preiskave in njena interpretacija. Webrovska ureditev, ki je sodila med evropske redkosti, nekaterim ni bila zadosti široka. Poslanec Šešerko je tako branil predlog, po katerem bi za uvedbo preiskave zadostovala navkljub ustavni določbi o tretjini poslancev že četrtnina poslancev. Kajti »takoj, ko bo nekdo sestavil vladno večino z več kot 2/3 poslancev, je povsem izključena parlamentarna kontrola opozicije. Ves smisel, tako kot je kolega Potrč, mislim da ob neki drugi priliki pravilno opozoril, je v tem, da te določbe omogočajo opoziciji kontrolno funkcijo.«⁴⁸⁰ Njegov amandma ni dobil podpore.

Podobno kot pri poslovniku so se kopja sočasno lomila tudi pri obravnavi zakona o parlamentarni preiskavi. Ostrina argumentov in samo trajanje parlamentarne razprave tako nedvomno opozarjata na velik pomen, ki so ga poslanci pripisovali institutu parlamentarne preiskave. Povedano z besedami poslanca Vitodraga Pukla: »Gre za eno izmed zelo važnih, izredno važnih odločitev, ki daleč presegajo samo formalno urejanje poslovanja naših preiskovalnih komisij, ampak dejansko posegajo na varovanje politične demokracije in človekovih svoboščin.«⁴⁸¹

Ugotovimo lahko, da so poslanci ob prvih soočenjih s parlamentarno preiskavo načeloma zapopadli pomen preiskovalnih komisij in njihovo pomembno nadzorno funkcijo, a se spopadli ob (sicer pomembnem) vprašanju, kako naj komisije v praksi delujejo, koliko

⁴⁷⁹ S tem je namigoval na Podobnikovo agronomsko izobrazbo in delovne izkušnje. Toda Podobnik Jelinčiču ni ostal dolžan. Dejal je, da bi se dalo o življenju poslanca Jelinčiča »marsikaj reči«, pritegnil mu je poslanec Marija Poljšak, ki je poudaril, kako Jelinčič le ponavlja frazo »ubogi slovenski narod«, temu pa je nato Jelinčič odvrnil, da je »ubogi slovenski narod ubog najbolj zato, ker so nekateri njegovi predstavniki ubogi na umu.«

⁴⁸⁰ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 12. seje I. mandata DZ z dne 28. 9. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁴⁸¹ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 13. seje I. mandata DZ z dne 9. 11. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

manevrskega prostora naj dobijo. Nekateri poslanci so želeli veliko več, kot si je parlament nato predpisal. Tako zakon kot poslovnik sta bila sprejeta 9. novembra 1993.⁴⁸²

* * *

Ustanavljanje nadaljnjih preiskovalnih komisij v naslednjih dvajsetih letih je potekalo precej rutinsko, ne nazadnje sama ustanovitev posamične komisije ob podpori kvalificiranega števila poslancev niti ni mogla biti sporna. Že pred sprejetjem zakona in poslovnika je tako bila na pobudo 37 poslank in poslancev precej rutinsko ustanovljena komisija o precej žgočem vprašanju iz zgodovine druge svetovne vojne – o »raziskovanju poveljnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti«. Navkljub velikim idejno-političnim razhajanjem med strankami v parlamentu in navkljub samemu dejstvu, da komisija pravzaprav s svojim delom ni opravljala neposrednega parlamentarnega nadzora, je bila ustanovljena ob le kratki, a konstruktivni in stvarni razpravi.⁴⁸³

V istem letu sta bili nato ustanovljeni še dve preiskovalni komisiji, v vseh nadaljnjih letih pa še dvajset. Do sklepa petega mandata DZ je bilo torej skupno ustanovljenih kar 24 komisij. Med »komisijsko« najgostejšimi sta bila spet, kakor pri številnih drugih problematikah, prvi in drugi mandat; čas, ko se je parlament spoznaval s svojo vlogo in z orodji, ki so mu na voljo. Poleg komisije o poslovanju Hit-a⁴⁸⁴ in Pučnikove komisije⁴⁸⁵ sta bili v letu 1993 ustanovljeni še komisija za parlamentarno preiskavo o vpletenosti in odgovornosti nosilcev javnih funkcij v zvezi z najdbo orožja na mariborskem letališču⁴⁸⁶ in preiskovalna komisija o domnevnem škodljivem, nedopustnem in nezakonitem ter neustavnem delovanju in poslovanju izvršnih svetov nekaterih občin.⁴⁸⁷ Za obe moremo trditi, da sta s svojim namenom sledili temeljnemu sistemsko-političnemu smislu komisij. V prvem

⁴⁸² UL RS, 63/1993, Zakon o parlamentarni preiskavi in Poslovnik o parlamentarni preiskavi.

⁴⁸³ Sam predstavnik predlagatelj Ignac Polajnar je dejal, da bo šlo za »netipično komisijo«. – DKO DZ RS, Dobesedni zapis 10. seje I. mandata DZ z dne 21. 6. 1993. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>. Predsednik komisije je postal Jože Pučnik.

⁴⁸⁴ Predsednica komisije je bila Polonca Dobrajc. – Poročilo Preiskovalne komisije Državnega zbora RS za parlamentarno preiskavo o sumu zlorabe javnih pooblastil v poslovanju podjetij HIT d. o. o. Nova Gorica, Elan, Slovenske železarne, banke, ki so v sanacijskem postopku, dodelitve koncesij za uvoz sladkorja tudi za potrebe državnih rezerv. V: DKO DZ RS, EPA 1599; Poročevalec DZ RS, 4. 10. 1996.

⁴⁸⁵ Vmesno poročilo Preiskovalne komisije o raziskovanju poveljnih množičnih pobojev, pravo dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti. – DKO DZ RS, EPA 1630; Poročevalec DZ RS, 17. 10. 1996.

⁴⁸⁶ Predsednik komisije je bil Zoran Madon. – Vmesno poročilo o delu Parlamentarne preiskovalne komisije o vpletenosti in odgovornosti nosilcev javnih funkcij v zvezi z najdbo orožja na mariborskem letališču s pregledom vsebine gradiva. V: DKO DZ RS, EPA 1650; Poročevalec DZ RS, 18. 11. 1996.

⁴⁸⁷ Predsednik komisije je bil Igor Omerza. – Poročilo Preiskovalne komisije o domnevno škodljivem, nedopustnem in nezakonitem ter neustavnem delovanju in poslovanju Izvršnega sveta Skupščine mesta Ljubljana, izvršnih svetov Skupščin občin Postojna, Trbovlje in Izola ter vseh tistih izvršnih svetov skupščin občin, pri katerih delovanju so bile s strani Službe družbenega knjigovodstva ali drugih pristojnih državnih organov ugotovljene nepravilnosti in nezakonitosti, ter o sumu zlorabe pooblastil nekaterih javnih funkcionarjev in drugih tovrstnih nepravilnosti. V: DKO DZ RS, EPA 1628; Poročevalec DZ RS, 3. 10. 1996.

primeru se je komisija lotila ozadja sila nenavadne zgodbe, ki je v javnosti požela šokanten odmev. Na mariborskem letališču so namreč odkrili več zabožnikov orožja in vojaške opreme. Sum vpletenosti nosilcev javnih funkcij je tako bil povsem na mestu, saj se takšna količina orožja brez vednosti dela izvršne oblasti ne bi mogla preprosto znajti na letališču, ki je sicer bilo uradno namenjeno nudenju humanitarne pomoči brutalno napadeni Bosni in Hercegovini. Tudi v primeru druge komisije je šlo za v javnosti razumljivo ad hoc preiskavo, saj je tedanja Služba družbenega knjigovodstva odkrila vrsto nepravilnosti pri poslovanju občinskih vlad.

Naslednja komisija, ki je bila ustanovljena leto kasneje (o preiskavi politične odgovornosti posameznih nosilcev javnih funkcij v izvršnih svetih občin in republike za razkroj gospodarskega sistema Iskre),⁴⁸⁸ je prav tako opravičevala zamišljeni ustavni namen, zadnja iz prvega mandata pa se je ponovno lotila sicer nadvse relevantne, a zgodovinske teme. Preiskovala je politično odgovornost posameznih nosilcev javnih funkcij za aretacije, obsodbe ter izvršitev obsodb proti Janezu Janši, Ivanu Borštnerju, Davidu Tasiču in Franciju Zavrlu.⁴⁸⁹

V drugem mandatu je bila ustanovljena ena komisija manj kot v prvem, problematike vseh pa so bile usmerjene bodisi v gospodarsko tranzicijo bodisi v varnostna vprašanja. Prvoustanovljena komisija je tako preiskovala sum zlorabe javnih pooblastil ob nenadnem strmoglavljenju tečajev na Ljubljanski borzi, ko se je vrednost SBI med marcem in septembrom 1996 skoraj razpolovila,⁴⁹⁰ druga preiskovalna komisija pa je vzela pod drobnogled široko polje suma zlorabe javnih pooblastil v procesu lastninskega preoblikovanja in privatizacije in bila nekakšno logično nadaljevanje komisije o Hit-u.⁴⁹¹ Dve komisiji drugega mandata sta preiskovali vprašanja zaupne narave, o katerih nista seznanjali javnosti. Ena se je lotila okoliščin in posledic afere, v katero sta bila vpletena dva delavca Ministrstva

⁴⁸⁸ Razpad poslovnega sistema Iskra, ki je bil po mnenju komisije »včasih steber slovenskega narodnega gospodarstva«, je prav tako žel veliko zanimanje javnosti, poleg tega pa je komisija imela posamezne »indice« o vključevanju »političnih činiteljev« v delovanje Iskre. Predsednik komisije je bil Benjamin Henigman. – Poročilo Preiskovalne komisije o preiskavi politične odgovornosti posameznih nosilcev javnih funkcij v izvršnih svetih občin in republike za razkroj gospodarskega sistema Iskre. V: DKO DZ RS, EPA 1651; Poročevalec DZ RS, 29. 10. 1996.

⁴⁸⁹ Preiskovalna komisija o parlamentarni preiskavi o politični odgovornosti posameznih nosilcev javnih funkcij za aretacije, obsodbe ter izvršitev obsodb proti Janezu Janši, Ivanu Borštnerju, Davidu Tasiču in Franciju Zavrlu.

⁴⁹⁰ Predsednik komisije je bil Jožef Zimšek. – Poročilo komisije DZ o poteku in ugotovitvah preiskave ter razlogih, zaradi katerih parlamentarna preiskava o sumu zlorabe javnih pooblastil za vzroke, okoliščine in posledice dogodkov na kapitalskem trgu v marcu 1996 in uresničevanju zakonskih nalog Agencije za trg vrednostnih papirjev v obdobju 1995-1997, vključno z vsemi njenimi organi, ni bila končana. V: Poročevalec DZ RS, 12. 9. 2000.

⁴⁹¹ Predsednik komisije je bil Franc Pukšič. K poročilu komisije je njen član Samo Bevk podal odklonilno ločeno mnenje, v katerem je podrobno opozoril na številne nedoslednosti in nepravilnosti dela komisije. Tako je utemeljeno podčrtal, da je bila opredelitev predmeta preiskave »preširoka in zato neustrezna« in da ni ugotavljala politične odgovornosti, marveč je bila izrabljena za »politično tendenciozno 'sojenje' institucijam prejšnje družbeno-politične ureditve«. – Poročilo Preiskovalne komisije o sumu zlorabe javnih pooblastil v procesu lastninskega preoblikovanja in privatizacije nekdanje družbene lastnine. V: DKO DZ RS, EPA 1267 – II; Poročevalec DZ RS, 12. 9. 2000.

za obrambo Republike Slovenije, ki so ju v januarju 1998 na ozemlju Republike Hrvaške prijeli pristojni organi te države, druga pa je znova obudila večer tranzicijski problem trgovine z orožjem.⁴⁹² Razčiščevanju afere je bila namenjena tudi peta, zadnja preiskovalna komisija drugega mandata. Slednjo je zanimala vpletenost nosilcev javnih funkcij v poskuse diskreditiranja slovenskih policistov in vojakov, ki so leta 1991 sodelovali v osamosvojitveni vojni na Koroškem.⁴⁹³ Z drugimi besedami, zanimalo jo je ozadje (in krivda) afere Vič-Holmec.

Tretji mandat je bil številčno najšibkejši, saj sta bili tedaj ustanovljeni le dve preiskovalni komisiji. Prva je preiskovala odgovornost oseb pri domnevnem oškodovanju slovenskega elektrogospodarstva, do katere naj bi prišlo zaradi enostranskega odklopa dobave energije sosednji Republiki Hrvaški,⁴⁹⁴ druga pa eno najodmevnejših afer tretjega mandata – brutalni napad na novinarja Večera Mira Petka. Javnost je bila takrat ogorčena, v napadu je videla agresijo na svobodo pisane besede, kar je gotovo spodbujalo parlament k lastni reakciji; k ustanovitvi komisije. Toda vzporedno z delom komisije je hkrati potekal tudi kazenski postopek in ker slednji ni bil zaključen, »Petkova« komisija – po lastnih besedah – ni mogla raziskovati političnega ozadja in morebitne politične odgovornosti.⁴⁹⁵

Po številčnem upadu v tretjem mandatu je v naslednjem, četrtem, znova sledil dvig; ustanovljene so bile štiri komisije. Dve sta se znova ukvarjali z orožarskimi posli,⁴⁹⁶ ena je preiskovala politično odgovornost zaradi domnevno pomanjkljivega nadzora nad delom

⁴⁹² UL RS, 4/1999.

⁴⁹³ Predsednik komisije je bil Jožef Jerovšek. – Končno poročilo o parlamentarni preiskavi o vpletenosti nosilcev javnih funkcij v poskuse diskreditiranja slovenskih policistov in vojakov, ki so leta 1991 sodelovali v osamosvojitveni vojni na Koroškem. V: Poročevalec DZ RS, 4. 8. 2000.

⁴⁹⁴ Predsednik komisije je bil Branko Kelemina. – Poročilo Preiskovalne komisije za ugotovitev odgovornosti odgovornih oseb in nosilcev javnih pooblastil glede nakupa in prodaje električne energije, zaradi česar je bila domnevno povzročena gospodarska škoda v sistemu slovenskega elektrogospodarstva. V: DKO DZ RS, EPA 1248 – III; Poročevalec DZ RS, 13. 4. 2004.

⁴⁹⁵ Predsednik komisije je bil Bogomir Zamernik. – Končno poročilo Preiskovalne komisije Državnega zbora Republike Slovenije za ugotovitev ozadja in vzrokov napada na novinarja Mira Petka ter morebitno vpletenost in politično odgovornost nosilcev javnih funkcij z dne 9. 6. 2004. – V DKO DZ RS: EPA 765 – III.

⁴⁹⁶ Prva komisija je ugotavljala politično odgovornost nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi pogodbe o nakupu pehotnih bojnih oklepnih vozil - srednjih oklepnih kolesnih vozil 8x8 zaradi suma, da je posel politično dogovorjen, voden netransparentno in da je negospodaren, ter zaradi suma o prisotnosti klientelizma in korupcije, in za ugotovitev suma o neposredni ali posredni povezavi med sedanjimi in nekdanjimi akterji ter nosilci javnih funkcij z orožjem v obdobju 1991 do 1993 (UL RS, 31/2007). Predsednik druge komisije je bil Zvonko Černač. – Poročilo Preiskovalne komisije za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi nakupa lahkih oklepnih kolesnih vozil 6x6, vladnega letala, havbic 155 mm, sistema za upravljanje ognja (ACCS), letal Pilatus in obnovi tankov T55-S financiranih v okviru temeljnih razvojnih programov obrambnih sil Republike Slovenije v letih 1994 do 2007 zaradi suma, da so bili posli politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in da so negospodarni, ter zaradi suma o prisotnosti klientelizma in korupcije, in za ugotovitev suma o odgovornosti nosilcev javnih funkcij pri razorožitvi nekdanje teritorialne obrambe. V: DKO DZ RS, EPA 2153 – IV; Poročevalec DZ RS, 1. 7. 2008.

tožilstva,⁴⁹⁷ ena pa novo fazo stranpoti gospodarske tranzicije.⁴⁹⁸ Zdi se, da so preiskovalne komisije vse bolj postajale po sili izvirne in se zlagoma vse bolj odmikale od svojega smotra. Predmeti so bili opredeljeni vse bolj ohlapno, javnosti nejasno... pomembno orodje parlamenta je začelo izgubljati svoj sijaj in ga v precejšnji meri izgubilo v svojem petem mandatu. Ta je naplaval rekordno število preiskovalnih komisij z dolgimi naslovi in enim samim namenom – pohabiti političnega nasprotnika.

Prva preiskava je tako bila usmerjena v problematiko t. i. izbrisanih⁴⁹⁹ – ljudi, ki jih je država nonšalato izbrisala iz registra prebivalstva in se nato vse do petega mandata arogantno sprenevedala, ko ji je Ustavno sodišče naložilo, naj zadevo uredi. Izbrisani so tako postali polje političnega boja med strankami in s tem (posledično?) predmet parlamentarne preiskave. Naslednja komisija je obravnavala novo fazo privatizacije – t. i. menedžerske odkupe,⁵⁰⁰ še naslednja nepravilnosti pri državnih gradbenih poslih (zlasti gradnji avtocest),⁵⁰¹

⁴⁹⁷ Predsednik komisije je bil Dimitrij Kovačič. – Poročilo Preiskovalne komisije za ugotovitev in oceno dejanskega stanja, ki je lahko podlaga za odločanje o politični odgovornosti nosilcev javnih funkcij v Vladi Republike Slovenije, na Ministrstvu za pravosodje in Vrhovnem Državnem tožilstvu Republike Slovenije v zvezi z izvrševanjem nadzora po Zakonu o državnem tožilstvu, za spremembo zakonodaje in za druge odločitve v skladu z ustavnimi pristojnostmi državnega zbora. V: DKO DZ RS, EPA 2031 – IV; Poročevalec DZ RS, 7. 5. 2008.

⁴⁹⁸ Predsednik komisije je bil Branko Marinič. – Poročilo Preiskovalne komisije za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij v zvezi z domnevnim oškodovanjem državnega premoženja pri prodaji deležev Kapitalske družbe d.d. in Slovenske odškodninske družbe d. d. v gospodarskih družbah in sicer tako, da zajema preiskava vse prodaje, ki so sporne z vidika skladnosti z zakoni in drugimi predpisi ter z vidikov preglednosti in gospodarnosti. V: DKO DZ RS, EPA 2097 – IV; Poročevalec DZ RS, 28. 5. 2008.

⁴⁹⁹ Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so bili odgovorni za pripravo in izvedbo štetja t.i. "izbrisanih" v letih 2003 in 2009, zaradi suma, da so bili uradno objavljeni izidi prirejeni političnim potrebam nekaterih nosilcev javnih funkcij; za ugotavljanje politične odgovornosti za neustrezno izvrševanje 8. točke odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-246/02-28 (ZIOdlUS246/02) (Ur.l. RS, št. 135/03) v času od začetka leta 2003 do oktobra leta 2004 in v obdobju od 22. novembra 2008 dalje, katerega posledici sta tudi ustvarjanje očitne neenakosti pred zakonom in ogrožanje sistema javnih financ; ter za preiskavo suma o klientelizmu oziroma koruptivnem ravnanju nekaterih državnih funkcionarjev in za preiskavo suma zlorabe Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije v politične namene v času od začetka leta 2003 do oktobra leta 2004 ter v obdobju od 22. novembra 2008 dalje. – UL RS, 38/2009.

⁵⁰⁰ Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotavljanje politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi suma, da so bili vpleteni v financiranje spornih menedžerskih prevzemov gospodarskih družb Istrabenz, holdinška družba, d.d. in Pivovarna Laško d.d. s strani bank oziroma kreditnih institucij v pretežni državni lasti (kreditne institucije znotraj NLB Skupine in NKBM d.d.), in sicer tako, da naj bi zlorabili svoj politični vpliv za dodeljevanje posojil članom poslovodnih organov navedenih gospodarskih družb in z njimi povezanih pravnih in fizičnih oseb (ti. "slamnatih" podjetij, finančnih holdingov ipd.) za odkup večinskega ali pretežnega deleža gospodarske družbe, ki so jo vodili oziroma jo vodijo in ugotavljanje politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi domnevno pomanjkljive oziroma neustrezne zakonodaje s področja prevzemov, ki je dopuščala omenjene sporne menedžerske prevzeme. – UL RS, 40/2009.

⁵⁰¹ Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi gradbenih investicij javnega pomena na področju izgradnje avtocest in objektov gospodarske javne infrastrukture, financiranih s sredstvi iz državnega proračuna, zaradi suma, da so bili postopki in posli medsebojno politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in negospodarno ter zaradi suma prisotnosti klientelizma, korupcije in medsebojnih povezav med različnimi nosilci aktivnosti, ki so vključeni v pripravo, javna naročila in izvedbo gradbenih poslov ter postopki lastninskih preoblikovanj in managerskih odkupov gradbenih podjetij ter v tej zvezi še posebej za ugotovitev suma o politični odgovornosti nosilcev javnih funkcij in njihovi vlogi pri tem. – UL RS, 55/2009.

četrti komisija je bila usmerjena izključno v domnevno koruptivno ravnanje ministra Gregorja Golobiča,⁵⁰² peta spet v sporne nepremičninske posle (v glavnem v ljubljanski občini),⁵⁰³ šesta je ugotavljala ozadje pojava politično navijaških brezplačnih tednikov, ki so se pojavili ob zadnjih volitvah,⁵⁰⁴ sedma pa morebitno politično ozadje t. i. afere Patria,⁵⁰⁵ ki bi naj bila – po mnenju predlagateljev – politični konstrukt.

* * *

Ugotovimo lahko, da so v prvih mandatih delo komisij opredeljevala zlasti vprašanja gospodarske tranzicije, sodobne zgodovine in trgovine z orožjem. Med predlagatelji preiskave je prevladovala opozicija, le redko je pobuda prišla iz vrst koalicije ali s strani Državnega

⁵⁰² Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotovitev politične odgovornosti zaradi suma klientelizma in koruptivnega ravnanja ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregorja Golobiča pri pridobitvi znatnih javnih nepovratnih sredstev in poslov na javnih naročilih za gospodarske družbe v skupini Ultra (projekt mestne kartice Urbana, sistem za sledenje in nadzor avtobusov javnega podjetja Ljubljanski potniški promet d.o.o., fiktivni posel varovanja gospodarske družbe Mercator d.d., elektronicizacija študentske prehrane, ki naj bi jo izvajala gospodarska družba Margento R&D d.o.o. itd.), v katerih je Gregor Golobič solastnik ter pri prenosu področja elektronskih komunikacij iz Ministrstva za gospodarstvo na Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, za ugotovitev politične odgovornosti zaradi suma, da je minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregor Golobič utajil davke, neupravičeno pridobil status kmeta za nakup kmetijskih zemljišč ter pristojnim organom nepopolno prikazal svoje premoženjsko stanje ter njegov izvor, za ugotovitev politične odgovornosti ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregorja Golobiča zaradi suma izogibanja plačevanja davkov Republiki Sloveniji, ob svojem aktivnem sodelovanju pri zviševanju davčnih bremen državljanom Republike Slovenije in za ugotovitev politične odgovornosti zaradi suma klientelizma in koruptivnega ravnanja ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregorja Golobiča za pridobitev slabo zavarovanih posojil, ki so bila odobrena s strani banke NLB d.d., ki je v večinski državni lasti, za gospodarske družbe v skupini Ultra. – UL RS, 55/2009.

⁵⁰³ Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi investicij ter leasing, najemnih ali drugih primerljivih poslih, financiranih s sredstvi iz državnega proračuna ali proračuna Mestne občine Ljubljana, na področju projektov stanovanjske gradnje in nakupov stanovanjskih objektov ter pripadajočih garažnih objektov ali površin v Mestni občini Ljubljana, projektov obnove in dograditve prostorov Univerze na Primorskem, projektov stanovanjske gradnje Stanovanjskega sklada Republike Slovenije, projektov objektov državnega pomena, projektov objektov v javni rabi, projektov gradbenih investicij javnega pomena, financiranih s sredstvi iz državnega proračuna ali proračuna Mestne občine Ljubljana, in projektov gradbenih investicij javnega pomena na področju t.i. visokih gradenj v javne zdravstvene objekte (projekt Pediatrične klinike, projekt Onkološkega inštituta itd.) zaradi suma, da so bili postopki in posli medsebojno politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in negospodarno ter zaradi suma prisotnosti klientelizma, korupcije in medsebojnih povezav med različnimi nosilci aktivnosti in delovanja povezanih oseb, ki so vključeni v pripravo, javna naročila in izvedbo gradbenih poslov, ter v tej zvezi še posebej za ugotovitev suma o politični odgovornosti nosilcev javnih funkcij in njihovi vlogi pri tem. – UL RS, 74/2009.

⁵⁰⁴ Preiskovalna komisija za ugotovitev in oceno dejanskega stanja v zvezi z ustanovitvijo izdajateljev, izdajanjem in financiranjem brezplačnih tednikov Slovenski tednik in Ekspres, zaradi obstoja suma, da sta bila izdana z namenom vplivati na volitve poslancev v Državni zbor leta 2008, in sicer v korist političnih strank takratne vladajoče koalicije oziroma zaradi obstoja suma, da gre za njihovo prikrito (pred)volilno kampanjo oziroma financiranje političnih strank. – UL RS, 19/2010.

⁵⁰⁵ Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij z namenom vplivati na rezultat volitev v Državni zbor leta 2008, zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij za namen zavajanja domače in tuje javnosti ter domačih in tujih preiskovalnih organov na osnovi delnih ali za politične potrebe prirejenih, pa tudi nekaterih skrivanih podatkov, česar posledica je podaljševanje in oteževanje kriminalistične preiskave v primeru Patria oziroma njeno usmerjanje proti nevpletenim političnim tekmečem, zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij za namen zavajanja domače javnosti in prikrivanja konflikta interesov tujim preiskovalcem in zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij za odpravo državnozbornske komisije za izvajanje parlamentarnega nadzora nad Komisijo za preprečevanje korupcije z namenom prikrivanja vloge nekaterih članov in predsednika Komisije za preprečevanje korupcije v aferi Patria. – UL RS, 76/2010.

sveta. Po številčno šibkejšem tretjem mandatu se je v četrtem številu komisij znova povečalo. Tedaj, po letu 2004, je prišlo tudi do spremembe v vrstah opozicije, saj se je v njej prvič po letu 1992 znašla LDS (izvzemši kratek čas vlade Andreja Bajuka). Parlamentarna preiskava je zanjo šele takrat postala zares uporabno orodje. A opozicija je temu navkljub zahtevala ustanovitev le ene komisije od štirih. LDS (kot druge stranke t. i. tranzicijske levice) je tako bila veliko bolj zmerna pri zahtevah po ustanavljanju preiskovalnih komisij. V petem mandatu, ko je sledil skokovit poskok, je pet komisij zahtevala opozicija, dve pa sta nastali na pobudo koalicije, a prav vse med njimi so bile (bolj ali manj utemeljeno) precej neposredno uperjene proti političnim nasprotnikom. Četudi se je peti mandat predčasno končal, ga moremo uvrsti na prvo mesto na – po mnenju javnosti – neslavni lestvici.

Ko je 7. novembra 1999 TV Slovenija v svoji redni nedeljski anketi spraševala po mnenju o delu parlamentarnih preiskovalnih komisij, je visokih 45 % vprašanih odgovorilo, da bi bilo bolje, če bi njihovo delo opravljala le redna sodišča. Še vedno visoka tretjina respondentov pa je menila, da komisije »so smotrne, ker razgaljajo številne nepravilnosti«. Že takrat je ravno tako tretjina vprašanih trdila, da je največja težava komisij »prevlada strankarskih interesov nad dokazi«.⁵⁰⁶

Parlamentarna preiskava je postala izrazito polje političnega boja. V očeh javnosti tudi ni bila percipirana drugače, bila je politični ring, cona spopada, ki ne prinaša ničesar.⁵⁰⁷ Kakor je poudaril ustavni pravnik Miro Cerar: »Zdaj skoraj ob vsaki veliki aferi ali političnem prepiru ustanovimo preiskovalno komisijo, ki se instrumentalizira za neki politikantski namen.«⁵⁰⁸ V Nemčiji, ki – kakor sem že poudaril – tudi pozna manjšinsko preiskavo, je bilo od prvega povojnega mandata Bundestaga (1949-1953) do konca devetdesetih let skupaj ustanovljenih 35 preiskovalnih komisij, pri čemer jih je večina zaključila svoje delo v (povprečnih) 14 mesecih.⁵⁰⁹

V Sloveniji po drugi strani precej preiskovalnih komisij ni povsem zaključilo svojega dela, če pa so ga, njihovo poročilo ni bilo obravnavano na seji državnega zbora, kaj šele sprejeto. Slednje se sicer zdi povsem razumljivo, saj je ustanovitev komisije v glavnem zahtevala opozicija, ki v vsakokratni konstelaciji moči v parlamentu ni mogla zagotoviti zadosti glasov za sprejem poročila. Sama poročila, bodisi končna bodisi vmesna, pa so po

⁵⁰⁶ Anketa o delu parlamentarnih preiskovalnih komisij. Dostopno na: <http://24ur.com/novice/svet/anketa-o-delu-parlamentarnih-preiskovalnih-komisij.html>, pridobljeno 18. 6. 2012.

⁵⁰⁷ Gl. številne komentarje in odzive v tiskanih in elektronskih medijih.

⁵⁰⁸ Gašper Lubej: Parlamentarne preiskovalne komisije. Veliko političnega cirkusa, časa in denarja – malo učinka. Dostopno na: http://www.siol.net/novice/slovenija/2010/09/parlamentarne_preiskovalne_komisije.aspx, pridobljeno 14. 6. 2012.

⁵⁰⁹ Katarina Kralj: Preiskovalne komisije v državah Evropske unije s poudarkom na nemški ureditvi. V: Zbornik referatov Raziskovalnega sektorja Državnega zbora Republike Slovenije 1998/99. Ljubljana 1999, str. 155-156.

drugi strani vendarle osvetljevala posamične afere in dogajanja, odstirala zaveso, čeprav se zdi (po mnenju javnosti), da so jo redko odstrla res na stežaj. V politični praksi je odstranje zaveso skozi parlamentarno preiskavo tudi naporno, zapleteno in pravno delo, kjer je treba podobno kot v sodnem postopku spoštovati pravice preiskovancev in prič. Dokazovanje odgovornosti političnih funkcionarjev ni lahko, je pa po mnenju poslancev včasih lahkotno. V poročilih namreč preberemo tudi povsem pavšalne sklepe. Podajam le en ilustrativen primer, ki vsekakor ni edini: Komisija, ki je preiskovala nekatere orožarske posle in odgovornost nosilcev javnih funkcij pri razorožitvi Teritorialne obrambe maja 1990, tako denimo ni ugotovila ničesar, kar ne bi bilo že dolgo znano, a je vendarle v delu poročilu o razorožitvi TO zapisala nelogično in očitno politično motivirano oceno: »Očitno je bila /.../ servilnost slovenske politične oblasti (kar je takratno predsedstvo tudi bilo) konec devetdesetih let (najbrž so avtorji želeli napisati osemdesetih) podlaga za kasnejše odločitve jugoslovanskih oblasti, ki so pripeljale do razorožitve Teritorialne obrambe.«⁵¹⁰ Navkljub številnim ocenam o tedanjem dogajanju, ki si mestoma precej nasprotujejo, tovrstni sklep resno zgodovinopisje zlahka zavrne.

Ne le ustanavljanje, tudi delo komisij in njih poročila so torej bila pogosto politično motivirana, kar je sicer legitimno v parlamentarni demokraciji, toda komisije politično-teoretsko niso orodje za tako početje. Izhajajoč iz tega moremo sklepati, da kvantitativna zgostitev komisij in njihovo hkratno nesmotrno ustanavljanje povzročata upad zanimanja za njihovo delo, s čimer komisije – same po sebi – postajajo šibkejša orožja v rokah vsakokratne opozicije. (Pre)več komisij, ki se ukvarjajo s (pre)več nejasnimi zadevami, lahko na kontrolni institut parlamentarne preiskave učinkuje samodestruktivno, saj njihov pomen ob harmoniziranem delovanju parlamentarne večine zvedeni na neučinkovito zabijanje političnih udarcev. Preiskovalne komisije se ne nazadnje ukvarjajo z zadevami, ki jih javnost dojema pod skupno sintagmo »afere«, slednje pa ne škodujejo zgolj vpletenim političnim opcijam, marveč podobi celotne politične arene. Afere povrhu vsega, kakor je lucidno že konec leta 1993 zapisal novinar Vinko Vasle, stopajo »iz politike v javnost kot interpretacija dejanskosti, kar z resničnostjo nima nujno najbolj neposredne zveze.«⁵¹¹ V takih razmerah je dolgoročno pričakovati, da se bo želja po njihovem ustanavljanju posledično zmanjšala. Le čemu bi

⁵¹⁰ Poročilo Preiskovalne komisije za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi nakupa lahkih oklepnih kolesnih vozil 6x6, vladnega letala, havbic 155 mm, sistema za upravljanje ognja (ACCS), letal Pilatus in obnovi tankov T55-S financiranih v okviru temeljnih razvojnih programov obrambnih sil Republike Slovenije v letih 1994 do 2007 zaradi suma, da so bili posli politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in da so negospodarni, ter zaradi suma o prisotnosti klientelizma in korupcije, in za ugotovitev suma o odgovornosti nosilcev javnih funkcij pri razorožitvi nekdanje teritorialne obrambe. – DKO DZ RS, EPA 2153 – IV; Poročevalec DZ RS, 1. 7. 2008.

⁵¹¹ Vinko Vasle: Afere kot skrito bistvo politike in javna dobrina. V: Slovenski almanah '94, str. 33.

ustanavljali nekaj, kar čisto zares ne omogoča parlamentarne kontrole in ima le »aferaški« prizvok?

V vsakem primeru so preiskovalne komisije doslej bile ena od referenčnih točk javnega opazovanja slovenskega parlamentarizma; tako zaradi svoje številčnosti, kot zaradi usmerjenosti v politične afere, ki jih ljudje spremljajo pozorneje kakor redno delo parlamenta. Naj bo ta ugotovitev apologija nekoliko daljšemu poglavju o parlamentarni preiskavi.

TABELA: Preiskovalne komisije od 1. do 6. mandatnega obdobja

Št.	Komisija	Mandat / datum ustanovitve	Na čigavo zahtevo	Poročilo:		
				Prilavljeno	Obravnvano na seji DZ	Sprejeto
1.	Preiskovalna komisija za parlamentarno preiskavo o sumu zlorabe javnih pooblastil v poslovanju podjetij Hit d. o. o. Nova Gorica, Elan, Slovenske železarne, banke, ki so v sanacijskem postopku, dodelitve koncesij za uvoz sladkorja tudi za potrebe državnih rezerv	Prvi mandat 22. 4. 1993	Opozicija	Da	Ne	Ne
2.	Preiskovalna komisija o raziskovanju povojnih množičnih pobojev, pravo dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti	Prvi mandat 5. 7. 1993	Koalicija - SKD	Vmesno	Ne	Ne
3.	Preiskovalna komisija za parlamentarno preiskavo o vpletenosti in odgovornosti nosilcev javnih funkcij v zvezi z najdbo orožja na mariborskem letališču	Prvi mandat 16. 9. 1993	Opozicija	Vmesno	Ne	Ne
4.	Preiskovalna komisija o domnevnem škodljivem, nedopustnem in nezakonitem ter neustavnem delovanju in poslovanju Izvršnega sveta Skupščine mesta Ljubljana, izvršnih svetov Skupščin občin Postojna, Trbovlje in Izola ter vseh tistih izvršnih svetov skupščin občin, pri katerih delovanju so bile s strani Službe družbenega knjigovodstva ali drugih pristojnih državnih organov ugotovljene nepravilnosti in nezakonnosti, ter o sumu zlorabe pooblastil nekaterih javnih funkcionarjev in drugih tovrstnih nepravilnosti	Prvi mandat 30. 11. 1993	Koalicija	Da	Ne	Ne
5.	Preiskovalna komisija o preiskavi politične odgovornosti posameznih nosilcev javnih funkcij v izvršnih svetih občin in republike za razkroj gospodarskega sistema Iskre	Prvi mandat 22. 4. 1994	Opozicija	Da	Ne	Ne
6.	Preiskovalna komisija o parlamentarni preiskavi o politični odgovornosti posameznih nosilcev javnih funkcij za aretacije, obsodbe ter izvršitev obsodb proti Janezu Janši, Ivanu Borštnerju, Davidu Tasiču in Franciju Zavrlu	Prvi mandat 19. 7. 1994	Opozicija	Ne	Ne	Ne
7.	Preiskovalna komisija o sumu zlorabe javnih pooblastil za vzroke, okolščine in	Drugi mandat	Koalicija	Da, a ni bilo	Ne	Ne

	posledice dogodkov na kapitalskem trgu v marcu 1996 in uresničevanju zakonskih nalog Agencije za trg vrednostnih papirjev v obdobju 1995-1997, vključno z vsemi njenimi organi	4. 3. 1998		sprejeto		
8.	Preiskovalna komisija o sumu zlorabe javnih pooblastil v procesu lastninskega preoblikovanja in privatizacije nekdanje družbene lastnine	Drugi mandat 17. 3. 1998	Opozicija	Da	Ne	Ne
9.	Preiskovalna komisija o okoliščinah in posledicah vohunske afere, v katero sta vpletena dva delavca Ministrstva za obrambo Republike Slovenije, ki so ju v januarju 1998 na ozemlju Republike Hrvaške prijeli pristojni organi te države	Drugi mandat 22. 5. 1998	Državni svet	Da (strogo zaupno)	Da	Da
10.	Preiskovalna komisija Državnega zbora Republike Slovenije o vpletenosti in odgovornosti nosilcev javnih funkcij v zvezi z najdbo orožja na mariborskem letališču ter v zvezi z opremo in orožjem v skladišču Loznica	Drugi mandat 13. 1. 1999	Koalicija	Da (strogo zaupno)	Da	Da
11.	Preiskovalna komisija o vpletenosti nosilcev javnih funkcij v poskuse diskreditiranja slovenskih policistov in vojakov, ki so leta 1991 sodelovali v osamosvojitveni vojni na Koroškem	Drugi mandat 11. 2. 1999	Opozicija	Da	Ne	Ne
12.	Preiskovalna komisija za ugotovitev odgovornosti odgovornih oseb in nosilcev javnih pooblastil glede nakupa in prodaje električne energije, zaradi česar je bila domnevno povzročena gospodarska škoda v sistemu slovenskega elektrogospodarstva	Tretji mandat 20. 7. 2001	Opozicija	Da	Da	Ne
13.	Preiskovalna komisija za ugotovitev ozadja in vzrokov napada na novinarja Mira Petka ter morebitno vpletenost in politično odgovornost nosilcev javnih funkcij	Tretji mandat 24. 10. 2001	Opozicija	Da	Da	Da, skupaj z ločenim mnenjem
14.	Preiskovalna komisija za ugotovitev in oceno dejanskega stanja, ki je lahko podlaga za odločanje o politični odgovornosti nosilcev javnih funkcij v Vladi Republike Slovenije, na Ministrstvu za pravosodje in Vrhovnem Državnem tožilstvu Republike Slovenije v zvezi z izvrševanjem nadzora po Zakonu o državnem tožilstvu	Četrti mandat 23. 3. 2005	Državni svet	Da	Da	Da
15.	Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij v zvezi z domnevnim oškodovanjem državnega premoženja pri prodaji deležev Kapitalske družbe d.d. in Slovenske odškodninske družbe d. d. v gospodarskih družbah in sicer tako, da zajema preiskava vse prodaje, ki so sporne z vidika skladnosti z zakoni in drugimi predpisi ter z vidikov preglednosti in gospodarnosti	Četrti mandat 30. 11. 2005	Koalicija	Da	Da	Da
16.	Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in	Četrti mandat 30. 3. 2007	Opozicija	Ne	Ne	Ne

	izvedbi pogodbe o nakupu pehotnih bojnih oklepnih vozil - srednjih oklepnih kolesnih vozil 8x8 zaradi suma, da je posel politično dogovorjen, voden netransparentno in da je negospodaren, ter zaradi suma o prisotnosti klientelizma in korupcije, in za ugotovitev suma o neposredni ali posredni povezavi med sedanjimi in nekdanjimi akterji ter nosilci javnih funkcij z orožjem v obdobju 1991 do 1993					
17.	Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi nakupa lahkih oklepnih kolesnih vozil 6x6, vladnega letala, havbic 155 mm, sistema za upravljanje ognja (ACCS), letal Pilatus in obnovi tankov T55-S financiranih v okviru temeljnih razvojnih programov obrambnih sil Republike Slovenije v letih 1994 do 2007 zaradi suma, da so bili posli politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in da so negospodarni, ter zaradi suma o prisotnosti klientelizma in korupcije, in za ugotovitev suma o odgovornosti nosilcev javnih funkcij pri razorožitvi nekdanje teritorialne obrambe	Četrty mandat 26. 4. 2007	Koalicija	Da	Da	Da
18.	Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so bili odgovorni za pripravo in izvedbo štetja t.i. "izbrisanih" v letih 2003 in 2009, zaradi suma, da so bili uradno objavljeni izidi prirejeni političnim potrebam nekaterih nosilcev javnih funkcij; za ugotavljanje politične odgovornosti za neustrezno izvrševanje 8. točke odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-246/02-28 (ZIOdlUS246/02) (Ur.l. RS, št. 135/03) v času od začetka leta 2003 do oktobra leta 2004 in v obdobju od 22. novembra 2008 dalje, katerega posledici sta tudi ustvarjanje očitne neenakosti pred zakonom in ogrožanje sistema javnih financ; ter za preiskavo suma o klientelizmu oziroma koruptivnem ravnanju nekaterih državnih funkcionarjev in za preiskavo suma zlorabe Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije v politične namene v času od začetka leta 2003 do oktobra leta 2004 ter v obdobju od 22. novembra 2008 dalje	Peti mandat 15. 5. 2009	Opozicija	Da	Da	Da
19.	Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotavljanje politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi suma, da so bili vpleteni v financiranje spornih menedžerskih prevzemov gospodarskih družb Istrabenz, holdinška družba, d.d. in Pivovarna Laško d.d. s strani bank oziroma kreditnih institucij v pretežni državni lasti (kreditne institucije znotraj NLB Skupine in NKBM d.d.), in sicer tako, da naj bi zlorabili svoj politični vpliv za dodeljevanje	Peti mandat 25. 5. 2009	Koalicija	Vmesno	Da	Da

	posojil članom poslovnih organov navedenih gospodarskih družb in z njimi povezanih pravnih in fizičnih oseb (ti. "slamnatih" podjetij, finančnih holdingov ipd.) za odkup večinskega ali pretežnega deleža gospodarske družbe, ki so jo vodili oziroma jo vodijo in ugotavljanje politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi domnevno pomanjkljive oziroma neustrezne zakonodaje s področja prevzemov, ki je dopuščala omenjene sporne menedžerske prevzeme					
20.	Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi gradbenih investicij javnega pomena na področju izgradnje avtocest in objektov gospodarske javne infrastrukture, financiranih s sredstvi iz državnega proračuna, zaradi suma, da so bili postopki in posli medsebojno politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in negospodarno ter zaradi suma prisotnosti klientelizma, korupcije in medsebojnih povezav med različnimi nosilci aktivnosti, ki so vključeni v pripravo, javna naročila in izvedbo gradbenih poslov ter postopki lastninskih preoblikovanj in managerskih odkupov gradbenih podjetij ter v tej zvezi še posebej za ugotovitev suma o politični odgovornosti nosilcev javnih funkcij in njihovi vlogi pri tem.	Peti mandat 15. 7. 2009	Opozicija	Ne	Ne	Ne
21.	Preiskovalna komisija Državnega zbora za ugotovitev politične odgovornosti zaradi suma klientelizma in koruptivnega ravnanja ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregorja Golobiča pri pridobitvi znatnih javnih nepovratnih sredstev in poslov na javnih naročilih za gospodarske družbe v skupini Ultra (projekt mestne kartice Urbana, sistem za sledenje in nadzor avtobusov javnega podjetja Ljubljanski potniški promet d.o.o., fiktivni posel varovanja gospodarske družbe Mercator d.d., elektronizacija študentske prehrane, ki naj bi jo izvajala gospodarska družba Margento R&D d.o.o. itd.), v katerih je Gregor Golobič solastnik ter pri prenosu področja elektronskih komunikacij iz Ministrstva za gospodarstvo na Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, za ugotovitev politične odgovornosti zaradi suma, da je minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregor Golobič utajil davke, nepravilno pridobil status kmeta za nakup kmetijskih zemljišč ter pristojnim organom nepopolno prikazal svoje premoženjsko stanje ter njegov izvor, za ugotovitev politične odgovornosti ministra za visoko šolstvo, znanost in	Peti mandat 15. 7. 2009	Opozicija	Da	Ne	Ne

	tehnologijo Gregorja Golobiča zaradi suma izogibanja plačevanja davkov Republiki Sloveniji, ob svojem aktivnem sodelovanju pri zviševanju davčnih bremen državljanom Republike Slovenije in za ugotovitev politične odgovornosti zaradi suma klientelizma in koruptivnega ravnanja ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Gregorja Golobiča za pridobitev slabo zavarovanih posojil, ki so bila odobrena s strani banke NLB d.d., ki je v večinski državni lasti, za gospodarske družbe v skupini Ultra.					
22.	Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij, ki so sodelovali pri pripravi in izvedbi investicij ter leasing, najemnih ali drugih primerljivih poslih, financiranih s sredstvi iz državnega proračuna ali proračuna Mestne občine Ljubljana, na področju projektov stanovanjske gradnje in nakupov stanovanjskih objektov ter pripadajočih garažnih objektov ali površin v Mestni občini Ljubljana, projektov obnove in dograditve prostorov Univerze na Primorskem, projektov stanovanjske gradnje Stanovanjskega sklada Republike Slovenije, projektov objektov državnega pomena, projektov objektov v javni rabi, projektov gradbenih investicij javnega pomena, financiranih s sredstvi iz državnega proračuna ali proračuna Mestne občine Ljubljana, in projektov gradbenih investicij javnega pomena na področju t.i. visokih gradenj v javne zdravstvene objekte (projekt Pediatrične klinike, projekt Onkološkega inštituta itd.) zaradi suma, da so bili postopki in posli medsebojno politično dogovorjeni, vodeni netransparentno in negospodarno ter zaradi suma prisotnosti klientelizma, korupcije in medsebojnih povezav med različnimi nosilci aktivnosti in delovanja povezanih oseb, ki so vključeni v pripravo, javna naročila in izvedbo gradbenih poslov, ter v tej zvezi še posebej za ugotovitev suma o politični odgovornosti nosilcev javnih funkcij in njihovi vlogi pri tem	Peti mandat 23. 9. 2009	Opozicija	Ne	Ne	Ne
23.	Preiskovalna komisija za ugotovitev in oceno dejanskega stanja v zvezi z ustanovitvijo izdajateljev, izdajanjem in financiranjem brezplačnih tednikov Slovenski tednik in Ekspres, zaradi obstoja suma, da sta bila izdana z namenom vplivati na volitve poslancev v Državni zbor leta 2008, in sicer v korist političnih strank takratne vladajoče koalicije oziroma zaradi obstoja suma, da gre za njihovo prikrito (pred)volilno kampanjo oziroma financiranje političnih strank	Peti mandat 4. 3. 2010	Koalicija	Da (interno)	Da	Da

24.	Preiskovalna komisija za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij z namenom vplivati na rezultat volitev v Državni zbor leta 2008, zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij za namen zavajanja domače in tuje javnosti ter domačih in tujih preiskovalnih organov na osnovi delnih ali za politične potrebe prirejenih, pa tudi nekaterih skrivanih podatkov, česar posledica je podaljševanje in oteževanje kriminalistične preiskave v primeru Patria oziroma njeno usmerjanje proti nevpletenim političnim tekmečem, zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij za namen zavajanja domače javnosti in prikrivanja konflikta interesov tujim preiskovalcem in zaradi suma zlorabe uradnega položaja nosilcev javnih funkcij za odpravo državnozborniške komisije za izvajanje parlamentarnega nadzora nad Komisijo za preprečevanje korupcije z namenom prikrivanja vloge nekaterih članov in predsednika Komisije za preprečevanje korupcije v aferi Patria	Peti mandat 24. 9. 2010	Opozicija	Ne	Ne	Ne
-----	---	----------------------------	-----------	----	----	----

Poslanske skupine

Okostje političnega življenja parlamentarnih držav so politične stranke, one narekujejo njegov tempo, one zarisujejo socialne poti. Politične stranke kot združbe programsko-politično podobno mislečih državljanov se vsled svojega smotra logično potegujejo za udeležbo pri državni oblasti in zato s svojimi stališči tekmujejo na volitvah. Če so na njih uspešne, se jim odprejo vrata v parlament. Parlament torej predstavlja – kakor je zapisal že v dvajsetih letih 20. stoletja prodoren slovenski politični teoretik (in praktik) Albin Ogris – »akcijski organ«. Parlament je »realizator strankarsko-socialnih hotenj in v tem je njegov pomen; brez strankarsko opredeljenih, rectius: volilnih središč bi parlament ne bil delazmožen, bi ne bil socialno sredstvo; parlamentarni sistem pade in stoji z načelom večine-manjšine, z obstojem političnih strank.«⁵¹² In ravno zato v parlamentu ni »delovna edinica« posameznik – poslanec, marveč stranka, oz. konkretnije poslanska skupina.

Poslanske skupine so tako parlamentarne transmisije strank; njihova »parlamentarna roka«,⁵¹³ ki dela politični prostor bolj transparenten in bolj predvidljiv. V parlamentarni zgodovini so se sicer lahko oblikovale tudi drugače, ne le po strankarskem ključu, a so vselej

⁵¹² Ogris, Politične stranke, str. 212-213.

⁵¹³ Gl.: Fraktionen im Deutschen Bundestag. Spezial Blickpunkt Bundestag, Berlin 2010, str. 8-9. Dostopno na: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/40137500.pdf>, pridobljeno 6. 6. 2012.

zasledovale isti cilj – uveljavitev določene politike oz. socialnega interesa. V dunajskem državnem zboru so tako obstajali poslanski klubi s svojimi načelniki (in so še danes), v beograjski skupščini grupe s svojimi šefi, v Berlinu frakcije. Brez njih si v sodobnem parlamentarizmu preprosto ni mogoče predstavljati organiziranega poslanskega dela. Sodobni parlament ne nazadnje v precejšnji meri figurira kot »abreviatura« vseh socialnih interesov,⁵¹⁴ ki jih je treba sistemizirati v logične celote – poslanske skupine.

Obstoj poslanskih skupin v proporcionalnih sistemih tudi omogoča sklepanje koalicij, kjer se dve ali več strank dogovorijo o sodelovanju. Takšno dogovarjanje bi seveda bilo bistveno bolj zahtevno v parlamentu, kjer bi vsi člani poslanske zbornice nastopali povsem samostojno, vsak s svojim političnim prepričanjem in človeškimi lastnostmi. Možna koalicija bi posledično bila šibkejša, v njenem ospredju ne bi bil več osnovni koalicijski kriterij – njegova časovna in kvalitativna sprejemljivost za partnerje.⁵¹⁵

Kljub smiselnosti in smotrnosti poslančevega dela znotraj ene poslanske skupine lahko v parlamentarni preteklosti in sedanjosti naštejemo številne primere, ko se je poslanec s svojo poslansko skupino razšel. V pretekli politični realnosti se je tako ravnanje velikokrat sankcioniralo, na Češkoslovaškem je v času med obema vojnama poslanec celo izgubil mandat, če je bil zaradi nečastnih dejanj izključen iz stranke (politična praksa je pokazala, da so za nečastno šteli vsako kršenje strankarske discipline).⁵¹⁶ V sodobnem slovenskem parlamentu poslanec po ustavi ni vezan na nikogar, o njegovem morebitnem izstopu iz poslanske skupine naposled presojuje volici na naslednjih volitvah. Takšen poslanec seveda mora računati s tem, da se bo njegovo ravnanje medijsko seciralo in bo sam postal predmet špekulacij o domnevnih »pravih« motivih izstopa oz. prestopa.⁵¹⁷ Če se poslanec s svojimi političnimi tovariši razide, lahko pristopi h kateri drugi poslanski skupini, ali se odloči za pot samostojnega oz. nepovezanega poslanca. V dunajskem državnem zboru so take poslance imenovali divjaki. Nepovezani poslanci se sicer lahko medsebojno povežejo in ustanovijo svojo poslansko skupino nepovezanih poslancev, ki more prerasti v zametek politične stranke.

* * *

Pravico poslancev Državnega zbora do povezovanja v poslanske skupine podrobneje ureja poslovnik. Poslanec je tako lahko član le ene poslanske skupine, kar je seveda edino smiselno, ravno tako lahko le eno poslansko skupino ustanovijo poslanci, ki so bili izvoljeni z

⁵¹⁴ Ogris, *Politične stranke*, str. 214.

⁵¹⁵ Gl.: Prav tam, str. 218-220.

⁵¹⁶ Prav tam, str. 213-214.

⁵¹⁷ V začetku šestega mandata je tedaj že nekdanji poslanec Zmago Jelinčič še dodatno podžgal razprave o nemoralnem vedenju in glasovanjih poslancev, ko je za časnik *Finance* dejal, da je bila nekoč cena poslanskega glasu 40.000 DEM. – *Finance*, 11. 1. 2012.

»istoimenskih list«, torej prihajajo iz ene stranke oz. politične skupine. Poslovnik posebej poudarja, da imata položaj poslanske skupine tudi poslanca obeh narodnih skupnosti. Poslanske skupine se lahko ob upoštevanju določenih pogojev združujejo in razdružujejo, pri čemer morajo vselej šteti najmanj tri poslance.⁵¹⁸

V dvajsetletni zgodovini Državnega zbora je vseskozi prihajalo do številnih sprememb znotraj poslanskih skupin. Najbolj so vendarle zaznamovale prvi mandat, ko se je strankarsko-politični prostor šele strukturiral. Po prvih državnozborskih volitvah leta 1992 so poslanci ustanovili devet poslanskih skupin (Liberalno-demokratske stranke, Slovenskih krščanskih demokratov, Združene liste, Slovenske nacionalne stranke, Slovenske ljudske stranke, Demokratov – Demokratske stranke, Zelenih, Socialdemokratske stranke Slovenije in poslansko skupino poslancev narodnosti), le tri med njimi pa so mandat preživele brez personalnih sprememb (poslanske skupine SDSS, ZL in poslancev narodnosti). Številni so bili prestopi med skupinami (skupaj jih je bilo kar 29), nekatere so se preimenoval (Zeleni najprej v Zeleni – Ekološko socialna stranka, nato v Zeleni/LDS, Liberalno demokratski klub po združitvenem kongresu v klub Liberalne demokracije Slovenije, skupina Demokratov v poslansko skupino Demokratske stranke Slovenije), dve poslanski skupini sta nastali na novo (nekdanji poslanci SNS so ustanovili poslansko skupino Slovenska nacionalna desnica in skupino samostojnih poslancev), dva poslancev sta konec mandata dočakala kot nepovezana.⁵¹⁹

V drugem mandatu so poslanci spočetka oblikovali osem poslanskih skupin (Liberalne demokracije Slovenije, Slovenske ljudske stranke, Slovenskih krščanskih demokratov, Socialdemokratske stranke Slovenije, Združene liste socialnih demokratov, Slovenske nacionalne stranke, Demokratične stranke upokojujencev Slovenije in skupino poslancev narodnosti), a je en poslanec svojo skupino (SKD) kmalu zapustil. Delo je nadaljeval kot samostojni poslanec. Politična podoba parlamenta je nato ostala skoraj do konca nespremenjena, ko je vnovič prišlo do sprememb. Junija 2000 sta dve poslanki izstopili iz svoje poslanske skupine (ena iz SNS, druga iz DeSUS) in postali samostojni poslanki, poslanci iz SLS in SKD pa so po združitvi obeh strank oblikovali novo poslansko skupino SLS + SKD Slovenska ljudska stranka.⁵²⁰

Tretji mandat je spet bil bolj spreminjajoč; v začetku so poslanci ustanovili devet poslanskih skupin (poslanski klub Liberalne demokracije Slovenije, Socialdemokratske stranke Slovenije, Združene liste socialnih demokratov, SLS + SKD Slovenske ljudske

⁵¹⁸ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, §§ 118-123; UL RS, 92/2007, Poslovnik Državnega zbora – uradno prečiščeno besedilo, §§ 28-31.

⁵¹⁹ Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1992 – 1996. Ljubljana 1996.

⁵²⁰ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 19-29.

stranke, Nove Slovenije, Demokratične stranke upokojencev Slovenije, Slovenske nacionalne stranke, Stranke mladih Slovenije in skupino poslancev narodnosti). Leta 2001 je en poslanec svojo skupino zapustil (SDS), tri leta kasneje so se mu pridružili še štirje (trije iz SMS in en iz LDS). Trije so nato delovali naprej kot samostojni poslanci, četudi bi lahko ustanovili svojo poslansko skupino, eden se je pridružil SDS, eden pa SLS. Poslanska skupina SMS je zaradi izstopov treh članov prenehala z delovanjem, pri čemer je četrti član postal član skupine SDS. Poleg tega sta dve poslanski skupini spremenili svoje ime – skupina Socialdemokratske stranke Slovenije je septembra 2003 postala poslanska skupina Slovenske demokratske stranke, SLS + SKD pa zgolj poslanska skupina SLS.⁵²¹

Mandatno obdobje 2004 – 2008 je bilo ravno tako nestanovitno. Poslanci so sprva ustanovili osem poslanskih skupin (Slovenske demokratske stranke, Liberalne demokracije Slovenije, Združene liste socialnih demokratov, Nove Slovenije, Slovenske ljudske stranke, Demokratične stranke upokojencev Slovenije, Slovenske nacionalne stranke in skupino poslancev narodnosti). Na polovici mandata je poslansko skupino LDS zapustilo 12 poslancev. Štirje so prestopili k poslanski skupini Socialnih demokratov (ZLSD se je aprila 2005 preimenovala v SD), eden je nadaljeval delo kot nepovezan, večina pa jih je ustanovila samostojno poslansko skupino, ki je po dobrega pol leta, oktobra 2007, postala skupina novoustanovljene politične stranke Zares. Malo pred koncem mandata, januarja 2008, so trije poslanci izstopili iz poslanske skupine SNS in ustanovili skupino nepovezanih poslancev. Ta je tako bila že druga v četrtem mandatu, kar pa ni bilo poslovniško sporno, saj obe samostojni skupini nista obstajali sočasno. Tudi druga poslanska skupina nepovezanih poslancev je podobno kot prva kmalu prerasla v skupino novoustanovljene stranke Lipa. Junija 2008 se je dotlej osamljenemu samostojnemu poslancu pridružil še eden, ki je zapustil poslansko skupino NSi.⁵²²

Doslej najkrajše mandatno obdobje 2008 – 2011 je bilo v tem pogledu izjemno, saj je sodila slika parlamenta med bolj statične. Po volitvah so poslanci ustanovili osem poslanskih skupin (Socialnih demokratov, Slovenske demokratske stranke, Zares, Demokratične stranke upokojencev Slovenije, Slovenske nacionalne stranke, Slovenske ljudske stranke, Liberalne demokracije Slovenije in seveda skupino poslancev narodnosti). Do prve spremembe je sicer prišlo že kmalu; poslansko skupino SDS je le mesec po njenem konstituiranju zapustil en poslanec. Naslednje leto sta mu sledila še dva iz poslanske skupine DeSUS. Oba sta nadaljevala delo kot nepovezana poslanca, nekdanji član SDS pa se je po enem letu priključil

⁵²¹ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 18.

⁵²² Poročilo o delu DZ 2004 – 2008, str. 18-19.

SLS.⁵²³ Jeseni 2010 je en poslanec izstopil iz poslanske skupine SD in skupaj s preostalima ustanovil novo poslansko skupino nepovezanih poslancev.⁵²⁴ Tej sta se kasneje pridružila še dva poslanca, izvoljena na listi Zares. Tik pred koncem mandata, oktobra 2011, je iz poslanske skupine SD izstopila še ena poslanka in delo nadaljevala kot nepovezana.⁵²⁵ V začetku 6. mandata so poslanci ustanovili 8 poslanskih skupin (iz dveh sta nato dva poslanca kmalu izstopila).

* * *

Smisel poslanskih skupin temelji v boljši organizaciji in koordinaciji poslanskega dela, zato ima vsaka skupina svojega vodjo, namestnika in sekretarja. Zlasti vodja je zmerom vidnejši član stranke, a redko – z izjemo SNS – njen predsednik (če ta seveda opravlja funkcijo poslanca). V angleškem parlamentu se poslanci znotraj ene »skupine« delijo na t. i. frontbencherse in backbencherse, torej tiste iz sprednjih klopi, ki več nastopajo in glasno zagovarjajo politična stališča, in tiste iz zadnjih klopi, ki so bolj tihi in v glavnem le glasujejo. Podobne delitve v slovenskem parlamentu ni najti, saj so v preteklosti velikokrat številni poslanci nastopali v vlogi frontbenchersov, pogostost njihovih nastopov je bila bolj odvisna od vsebine dnevnega reda kot od njihovega položaja znotraj stranke. Kljub temu moremo opaziti, da so nekatere mandate bolj zaznamovali posamezni vidnejši poslanci in tako postali nekakšni frontbenchersi. Takšen je bil denimo Ivo Hvalica iz SDSS v prvih dveh mandatih. Po drugi strani so številni poslanci zelo redko spregovorili, kar napeljuje na sklep, da lahko državnozborsko parlamentarno prakso prvih dvajsetih let razglasimo za improvizirano.⁵²⁶

V Državnem zboru prav tako ni vodje opozicije po angleškem vzoru. To vlogo je navadno opravljal več opozicijskih liderjev, a jo je včasih prevzemal vodja najmočnejše opozicijske poslanske skupine. Poleti 2004 je denimo interpelacijo o delu in odgovornosti celotne vlade predstavil Janez Janša, ki je že figuriral kot možni predsednik vlade v prihodnjem mandatu.

Poslanci ene poslanske skupine so na sejah parlamenta tudi navzven povezani, saj zmerom sedijo skupaj, vsak na svojem točno določenem stolu, kjer imajo glasovalno napravo. Po uveljavljeni delitvi iz francoskega parlamentarizma se sami delijo na levico in desnico (tako jih vidijo tudi volivci) in zato želijo takšen položaj glede na predsednika parlamenta zasesti tudi v dvorani. Leve stranke na levisi in desne na desnici. V prvem državnem zboru za časa habsburške monarhije iz leta 1848 so se prve ohlapne parlamentarne skupine ravno tako

⁵²³ Poročilo o delu DZ 2008 – 2012, prvo leto mandata, str. 13.

⁵²⁴ Poročilo o delu DZ 2008 – 2012, drugo leto mandata, str. 10.

⁵²⁵ Poročilo o delu DZ 2008 – 2011, str. 16-20.

⁵²⁶ Prim.: Wintr, Česká parlamentní kultura, str. 323.

ločile glede na sedežni red. Poleg levice in centra so bili v njem tudi poslanci »slovanske« desnice, ki je vključevala slovenske poslance. Toda ob tem velja poudariti, da so se »desni« poslanci na desnici znašli zato, ker je bil ob njihovem prihodu drugje prostor že zaseden. Desnica tako tedaj ni pomenila drugačne stopnje liberalnosti (leta 1848 so bili domala vsi poslanci prežeti z liberalno-konstitucionalno miselnostjo), ampak – kar je pokazal čas – različne poglede na organizacijo in izgradnjo države.⁵²⁷

Če se leta 1848 sedežni red ni zdel pomemben, je bilo po letu 1992 drugače. Poslanci so si zmerom prizadevali sedeti tam, kjer so želeli. Po poslovniku bi se naj poslanske skupine o stalnem sedežnem redu dogovorile v petnajstih dneh po konstituiranju Državnega zbora.⁵²⁸ Toda po volitvah leta 1996, ko je bilo razmerje sil v parlamentu 45 : 45 in so poslanci dolgo stopicljali na mestu, tega niso bili zmožni. Nalogo so naposled zaupali generalnemu sekretarju Državnega zbora, ki je določil začasni sedežni red.⁵²⁹ V težnji po odpravi tovrstnih zapletov so nato leta 2002 in leta 2007 posodobili poslovnik, ki natančno določa pravila dodeljevanja sedežev. Sedežni red se tudi odtlej določa s sporazumom med poslanskimi skupinami, a če do njega ne pride, »se sedežni red določi tako, da izmed prostih poslanskih sedežev poslanska mesta določajo poslanske skupine v vrstnem redu od največje do najmanjše poslanske skupine. Enako številčne poslanske skupine določijo poslanska mesta v zaporedju, kot ga določi predhodni žreb.«⁵³⁰ Sicer so v praksi poslanci v vseh šestih mandatih v glavnem sedeli tam, kamor so se uvrščali sami in kamor so jih uvrščali volivci.

Delovna telesa

Sodobni parlamenti so vzporedno z razvojem in krepitevijo svojih funkcij morali nujno poskrbeti za ustrezno lastno organiziranost. Parlamentarni politični organizem, ki bi vse naloge opravljal na plenarnih sejah, bi se kmalu utopil v morju nalog in brezbrežni množici številnih razpravljalcev. Težnja po učinkovitosti in kvaliteti parlamentarnega dela je zato

⁵²⁷ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 31-33.

⁵²⁸ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, § 58 (enako je določal že § 5 Začasnega Poslovnika Državnega zbora. – UL RS, 62/1992).

⁵²⁹ V istem mandatu je ravno tako ob njegovem začetku prišlo tudi do zmešnjave oz. formalno »prekoračitve pooblastil glede sedežnega reda«, zaradi katere je moral predsedujoči prekiniti 1. izredno sejo. Poslanec Ciril Pucko, ki je izstopil iz svoje poslanske skupine, se je namreč na lastno željo presedel med poslance LDS in to šele kasneje sporočil predsedniku Državnega zbora. Po prekinitvi je bila Puckova želja uslišana, začasno je sedel na sedež številka 170. – DKO DZ RS, Dobesedni zapis 1. izredne seje II. mandata Državnega zbora z dne 8. 1. 1997. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁵³⁰ UL RS, 64/2007, Spremembe in dopolnitve Poslovnika Državnega zbora, § 1. Posodobljen poslovnik iz leta 2002 (UL RS, 35/2002) je bil nekoliko manj natančen. Po § 10 se je sedežni red določil »upoštevaje velikost poslanskih skupin (število poslancev). Če imajo poslanske skupine enako število članov, se sedežni red določi z žrebom.«

narekovala ustanovitev specializiranih delovnih teles, manjših skupin poslancev, v katerih se je sčasoma odvijalo vse več političnega in zakonodajnega dela. Delovna telesa so že v 19. stoletju bila značilnost vseh evropskih parlamentov, tudi dunajskega državnega zbora. Zlasti hitro so se razvila v ZDA, kjer je zanje kasnejši 28. ameriški predsednik Woodrow Wilson leta 1885 zapisal: »/.../ it is not far from the truth to say that Congress in session is Congress on public exhibition, whilst Congress in its committee rooms is Congress at work.«⁵³¹ Plenarna debata naj bi bila po Wilsonu le predstava, pravo delo naj bi se odvijalo v prostorih delovnih teles.

Parlamenti so sprva ustanavljali delovna telesa sproti (ad hoc), za obravnavo konkretnih zadev, ki so se zdele pomembne, šele kasneje so se uveljavila t. i. stalna delovna telesa, ki so v prvi vrsti sledila »klasičnim funkcijam parlamenta«.⁵³² Po drugi svetovni vojni so se nato začela delovna telesa prilagajati izvršni oblasti in so bila ustanovljena za »pokrivanje« dela posameznih ministrstev.⁵³³

Ključna prednost sodobnih delovnih teles je v njihovi specializiranosti, saj predstavljajo relativno majhna okolja, v katerih je mogoča intenzivna in vsebinsko osredotočena razprava. Pot do morebitnega kompromisa je tako lažja.⁵³⁴ V delovnih telesih lahko poleg tega sodelujejo tudi strokovnjaki in predstavniki civilne družbe, kar gotovo daje obravnavi konkretne zadeve nove dimenzije. Njihov pomen v starejših demokracijah še najbolje opisuje dejstvo, da se ponovno izvoljeni poslanci »vračajo« v svoja delovna telesa, na področja, ki so jim blizu, in tako postajajo »profesionalni« člani.⁵³⁵

Uveljavljeni praksi zahodnih parlamentov so po letu 1990 sledili tudi parlamenti tranzicijskih držav evropskega vzhoda, sredine in juga, med njimi Državni zbor.⁵³⁶ Tako je že v začetku svojega delovanja oblikoval številna delovna telesa, ki so sledila glavnim

⁵³¹ Woodrow Wilson: Congressional Government. A study in american politics. Boston – New York 1885. Dostopno na: <http://www.gutenberg.org/files/35861/35861-h/35861-h.htm>, pridobljeno 16. 4. 2012.

⁵³² Poslovnik Narodne skupščine Kraljevine SHS je tako predvideval sedem stalnih odborov in posebne odbore. Stalni so bili: zakonodajni odbor, verifikacijski odbor, odbor šefov poslanskih skupin, administrativni odbor, imunitetni odbor, odbor za prošnje in pritožbe in finančni odbor. – Jovanović, Ustavno pravo Kraljevine SHS, str. 192-196.

⁵³³ Drago Zajc: Parlamentarno odločanje. (Re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi. Funkcije novih parlamentov. Ljubljana 2000 (dalje Zajc, Parlamentarno odločanje), str. 176.

⁵³⁴ Medtem ko so seje delovnih teles parlamentov z daljšo tradicijo zaradi vzpostavljanja ugodnejše delovne klime zaprte za javnost, so seje državnoborskih delovnih teles javne (precej jih celo v živo prenaša TV Slovenija 3 oz. kasneje podaja njihove velikokrat humorne izvlečke).

⁵³⁵ Gl. Drago Zajc: Vloga delovnih teles v Državnem zboru – potencial ali ovira za izvajanje njegovih funkcij. V: Prihodnost parlamentarne demokracije (dalje Zajc, Vloga delovnih teles), str. 166-169.

⁵³⁶ Delovna telesa je sicer poznala tudi nekdanja tridomna Skupščina SRS, a je bila njihova struktura v zadnjem mandatu »pomanjkljivo razvita«. – Prav tam, str. 179, 182.

področjem oblikovanja politik.⁵³⁷ Po poslovniku jih je ločil na odbore, ki so bili ustanovljeni »praviloma za področja, za katera so ustanovljena ministrstva, lahko pa tudi za več med seboj povezanih področij« in na komisije »za preučevanje določenih skupnih vprašanj ali za preučevanje posameznih zadev.«⁵³⁸ Te so lahko bile stalne ali nestalne.⁵³⁹ Delovno telo je poleg tega lahko bilo (in je) matično, če sodi obravnava neke zadeve v njegov resor in ima znotraj tega določene naloge, ali pa zainteresirano, če je zgolj podajalo mnenje o posamezni zadevi matičnemu telesu.⁵⁴⁰ Število delovnih teles in pristojnosti posameznega odbora ali komisije so se skozi vseh šest mandatnih obdobij spreminjali, a v bistvenih konturah ostajali podobni. Spremembe je na eni strani pogojevala drugačna organiziranost vlade, na drugi pa aktualna državnozborna recepcija problemov in konkretnih organizacijskih potreb.

V začetku prvega mandata je Državni zbor ustanovil 24 odborov in komisij, ki so imeli skupaj 375 članov, v začetku drugega 26 odborov in komisij s 379 člani, v začetku tretjega 20 s 309 člani, četrtega 23 z 289 člani in petega ravno tako 23 s 316 člani. Število delovnih teles je tako bilo kljub oscilacijam vseskozi visoko, ob tem pa je število poslancev seveda ves čas ostajalo na konstantnih 90. Statistično je tako moral biti vsak poslanec član vsaj treh.⁵⁴¹ Pri veliki intenzivnosti dela v delovnih telesih in soočanju z zakonodajno stisko so torej poslanci bili ves čas preobremenjeni s članstvom v »(pre)velikem številu delovnih teles«. Njihova številčnost je prejkoslej dajala le »videz večje učinkovitosti«.⁵⁴² Povrhu vsega je bila delitev dela med plenumom in delovnimi telesi po prvem poslovniku iz leta 1993 premalo racionalna. Delovna telesa so se pojavljala v vseh fazah postopka, kar je povzročalo ponavljanje dela. Zamišljena sodobna vloga delovnih teles je tako bila v precejšnji meri okrnjena.

Temu so v času prvega mandata pritrjevali tudi sami poslanci. Leta 1994 jih je večina bila članov treh ali štirih delovnih teles (po 8 % jih je bilo celo članov petih in šestih), čemur so namenjali (le) od petine do tretjine svojega poslanskega časa. Posledično so priznali, da ne

⁵³⁷ Po § 24 prvega poslovnika iz leta 1993 (UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora) »Državni zbor ustanovi delovna telesa za preučevanje posameznih področij, za pripravo odločitev o politiki na teh področjih, in za oblikovanje stališč do posameznih vprašanj, za pripravo, preučevanje in obravnavo predlogov zakonov ter drugih aktov državnega zbora.«

⁵³⁸ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, § 130 in 131.

⁵³⁹ Po § 131 poslovnika je imel Državni zbor naslednje stalne komisije: komisijo za volitve, imenovanja in administrativne zadeve, mandatno-imunitetno komisijo, komisijo za poslovnik in komisijo za narodni skupnosti.

⁵⁴⁰ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, § 136 in 137.

⁵⁴¹ Poslanec večine drugih parlamentov je praviloma član le enega delovnega telesa, le v hrvaškem Saboru je član več kot dveh.

⁵⁴² Zajc, Vloga delovnih teles, str. 181.

morejo posvečati enake pozornosti vsem. Hkrati so menili, da bi bilo treba vlogo delovnih teles okrepiti, saj njihova stališča plenum v glavnem (ali včasih kakor kdaj) upoštevata.⁵⁴³

Novi poslovnik iz leta 2002 je sledil omenjeni zaznavi problemov in je dal delovnim telesom večji poudarek in večjo samostojnost ter odgovornost,⁵⁴⁴ toda obremenjenost poslancev s številčnim članstvom je ostala še naprej. Raziskovalec parlamenta Drago Zajc zato drzno predlaga, kako bi veljalo problem postaviti na politični dnevni red in bodisi razmišljati o zmanjšanju števila delovnih teles bodisi o povečanju števila poslancev. Ne nazadnje je moral (in mora) majhen slovenski parlament opraviti podobne naloge kot neprimerljivo večji parlamenti. Toda slednja možnost – povečanje števila poslancev – se zdi v aktualnih družbenih razmerah »težko uresničljiva«,⁵⁴⁵ sploh upoštevaje relativno nizek ugled parlamenta in poslanskega poklica.

Sestava in vodenje delovnih teles je kljub težnji po njihovi »specializiranosti« seveda izrazit politikum. Teža odborov in komisij (zlasti po reformi poslovnika leta 2002) vsekakor ni majhna in zato ni vseeno, koliko članov posamezne poslanske skupine sedi v določenem telesu in kdo slednjega vodi. Že prvi poslovnik je predpisoval, da se naj sestava in funkcije teles določijo glede na število poslancev posameznih poslanskih skupin, pri čemer je bilo vsaki poslanski skupini praviloma zagotovljeno vsaj eno mesto v vsakem telesu. Sestava delovnih teles bi torej morala ustrezati razmerju političnih moči v državnem zboru. Ob tem je poslovnik v skladu s klasično nadzorno vlogo parlamenta še posebej določal, da vodenje v delovnih telesih, »ki opravljajo nadzor nad varnostno-informativnimi in obveščevalnimi službami in v delovnem telesu, ki obravnava vprašanja nadzora državnega proračuna in financ«, v vsakem primeru pripade predstavnikom opozicijskih poslanskih skupin.⁵⁴⁶

V prvem mandatu je tako koaliciji po načelu strankarske sorazmernosti pripadlo kar 213 mest v delovnih telesih, drugim pa 121. Koalijski poslanci so poleg tega vodili 15 teles, drugi 8, kar pomeni, da je bila tehtnica izrazito nagnjena na stran vladajoče večine. V drugem mandatu so se nato razmerja precej spremenila, saj je koaliciji pripadlo 186 mest, ostalim pa 174.⁵⁴⁷ Prav tako precej izenačeno so bile razporejene vodstvene funkcije, koalijski poslanci so jih prevzeli 12 (+2), opozicijski pa 12. Toda tedanja razmerja niso bila izraz drugačnega tolmačenja poslovnika, ampak posledica pat pozicije v parlamentu, vzpostavljene po volitvah.

⁵⁴³ Drago Zajc: Anketa med poslanci Državnega Zbora [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za politološke raziskave [izdelava], 1994. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], december 2002 (dalje Zajc, Anketa med poslanci DZ). Dostopno na: <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/posdz94/>, pridobljeno 18. 6. 2012.

⁵⁴⁴ UL RS, 35/2002, Poslovnik državnega zbora.

⁵⁴⁵ Zajc, Vloga delovnih teles, str. 181.

⁵⁴⁶ UL RS, 40/1993, Poslovnik Državnega zbora, § 127.

⁵⁴⁷ Zajc, Parlamentarno odločanje, str. 184-185.

Poslanci so namreč ustanovili delovna telesa preden je bila oblikovana koalicija, ki je nastajala dalj časa, k čemur so jih zavezovali poslovniški roki (30 dni po konstituiranju Državnega zbora). Po padcu Drnovškove vlade in nastopu Bajukove junija 2000 so se razmerja le malo spremenila. Odtlej je koalicija vodila 13 delovnih teles, prav toliko kot opozicija.⁵⁴⁸ V tretjem mandatu je (ob njegovem začetku) koalicija spet zasedla podobno število mest kot v prvem, poleg tega je bila zastopanost poslancev koalicije v večini delovnih teles nadpolovična, kar je zagotavlja možnost preglasovanja. Toda ob koncu mandata, ko poslanska skupina SLS ni bila več del koalicije, se je razmerje spremenilo; koalicija je imela 169 mest v delovnih telesih, ostale poslanske skupine pa 158. Tudi vodstvene funkcije so bile razporejene bolj izenačeno, ob koncu mandata so koalicijski poslanci vodili 14 delovnih teles, drugi 13 (dve delegaciji nista imeli formalnega vodje).⁵⁴⁹

Kakor v prvih dveh mandatih je tudi v tretjem prihajalo do številnih zamenjav v članstvu delovnih teles, nekatera so se preoblikovala, nekatera so s svojim delom prenehala, nekatera nova so bila ustanovljena. Tako sta po vstopu v EU prenehala z delom Komisija za evropske zadeve in Slovenski del Pridružitvenega parlamentarnega odbora, namesto njiju pa je bil ustanovljen Odbor za zadeve evropske unije.⁵⁵⁰ Do določenih sprememb je prišlo tudi zaradi sprejetja novega poslovnika, ki je med drugim natančneje opredeljeval načelo sorazmernosti in namenjal opoziciji večjo vlogo. Odtlej se ob določitvi števila članov v vseh delovnih telesih, ki pripadajo posamezni poslanski skupini, upošteva velikost posamezne poslanske skupine, ob določitvi mest v posameznem delovnem telesu pa se posebej upošteva razmerje med poslanci koalicije in poslanci opozicije. Mesti predsednika in podpredsednika delovnega telesa praviloma pripadata poslancem različnih poslanskih skupin. V primeru, če je predsednik delovnega telesa iz vrst koalicije, poslovnik izrecno pravi, da gre potem mesto podpredsednika opoziciji (in obratno). Vodenje komisij za nadzor javnih financ in za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb še naprej pripada opoziciji, ravno tako pa mora opozicija v obeh imeti tudi večino članov.⁵⁵¹

Številčna zastopanost poslancev koalicije in opozicije v delovnih telesih je bila v naslednjih mandatih precej izenačena, pri čemer je seveda koalicija vendarle imela večino članov v večini teles. Ob koncu četrtega mandata je koaliciji pripadlo 169 mest v delovnih telesih, drugim poslanskim skupinam pa 147; trinajstim je predsedoval koalicijski poslanec,

⁵⁴⁸ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 56-63.

⁵⁴⁹ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 48-57.

⁵⁵⁰ Prav tam.

⁵⁵¹ UL RS, 35/2002, Poslovnik državnega zbora, § 32.

enajstim poslanec druge poslanske skupine.⁵⁵² V petem mandatu je ob njegovem začetku koalicija imela 170 mest v delovnih telesih, drugi 147; trinajst jih je imelo predsednika iz vrst koalicije, deset iz vrst opozicije. Razmerja so se do konca mandata spremenila, saj je koalicija postopoma razpadala; ob koncu sta jo sestavljali le še dve stranki (SD in LDS, njuni poslanci so vodili deset delovnih teles).⁵⁵³

Po prvih predčasnih volitvah leta 2011 je Državni zbor spočetka ustanovil le nekaj delovnih teles in začasen Skupni odbor, v čigar pristojnost je kmalu sodilo vse, kar ni sodilo v pristojnost že ustanovljenih teles. Večina poslancev je menila, da je taka rešitev najbolj smiselna, saj je parlament moral začeti z delom, hkrati pa še niso bili znani obrisi bodoče koalicije in vlade (oblikovanje koalicije je trajalo skoraj dva meseca). Tako denimo opoziciji ni bilo mogoče zagotoviti predsedniških mest v obeh nadzornih komisijah, saj preprosto ni bilo jasno, kdo je opozicija. Nekateri poslanci so ob tem ugotavljali, kako poslovnik v tej točki ni najbolj domišljen, ker predvideva (pre)hitro oblikovanje koalicije. Ko so se politična zaveznitva končno izoblikovala, je Skupni odbor prenehal z delom, poslanci pa so ustanovili še preostala delovna telesa. Vsega skupaj jih je dvajset, pri čemer jih poslanci iz vrst koalicije vodijo deset, prav toliko kot opozicijski.

TABELA: Delovna telesa Državnega zbora v posameznih mandatnih obdobjih⁵⁵⁴

1992-1996	1996-2000	2000-2004	2004-2008	2008-2011	2011–
Odbor za finance in kreditno-monetarno politiko	Odbor za finance in monetarno politiko	Odbor za finance in monetarno politiko	Odbor za finance in monetarno politiko	Odbor za finance in monetarno politiko	Odbor za finance in monetarno politiko
Odbor za notranjo politiko in pravosodje	Odbor za notranjo politiko in pravosodje	Odbor za notranjo politiko	Odbor za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje	Odbor za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje	Odbor za notranje zadeve
Komisija za lokalno samoupravo	Komisija za lokalno samoupravo	Komisija za peticije	Odbor za lokalno samoupravo in regionalni razvoj	Odbor za lokalno samoupravo in regionalni razvoj	Odbor za pravosodje, javno upravo in lokalno samoupravo
Komisija za peticije	Komisija za peticije	Odbor za zdravstvo, delo, družino, socialno politiko in invalide	Komisija za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti	Komisija za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti	Komisija za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti

⁵⁵² Poročilo o delu DZ 2004 – 2008, str. 53-56.

⁵⁵³ Poročilo o delu DZ 2008 – 2011, str. 52-57.

⁵⁵⁴ Podatki so v: Poročila o delu DZ od I. do V. mandata; za VI. mandat pa so dostopni na: <http://www.dz-rs.si>.

Komisija za žensko politiko	Komisija za politiko enakih možnosti	Odbor za gospodarstvo	Odbor za zdravstvo	Odbor za zdravstvo	Odbor za zdravstvo
Odbor za zdravstvo, delo, družino in socialno politiko	Odbor za zdravstvo, delo, družino in socialno politiko	Odbor za kulturo, šolstvo, mladino, znanost in šport	Odbor za delo, družino, socialne zadeve in invalide	Odbor za delo, družino, socialne zadeve in invalide	Odbor za delo, družino, socialne zadeve in invalide
Komisija za vprašanja invalidov	Komisija za vprašanja invalidov	Odbor za infrastrukturo in okolje	Odbor za gospodarstvo	Odbor za gospodarstvo	Odbor za gospodarstvo
Odbor za gospodarstvo	Odbor za gospodarstvo	Odbor za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Odbor za visoko šolstvo, znanost in tehnološki razvoj	Odbor za visoko šolstvo, znanost in tehnološki razvoj	Odbor za izobraževanje, znanost, kulturo, šport in mladino
Komisija za spremljanje in nadzor lastninskega preoblikovanja družbene lastnine	Komisija za nadzor lastninskega preoblikovanja in privatizacije	Odbor za zunanjo politiko	Odbor za kulturo, šolstvo in šport	Odbor za kulturo, šolstvo, šport in mladino	Odbor za infrastrukturo in prostor
Odbor za znanost, tehnologijo in razvoj	Odbor za znanost in tehnologijo	Odbor za obrambo	Odbor za okolje in prostor	Odbor za okolje in prostor	Odbor za kmetijstvo, gozdarstvo, prehrano in okolje
Odbor za kulturo, šolstvo in šport	Odbor za kulturo, šolstvo in šport	Komisija za nadzor proračuna in drugih javnih financ	Odbor za promet	Odbor za promet	Odbor za zunanjo politiko
Odbor za infrastrukturo in okolje	Odbor za infrastrukturo in okolje	Komisija za narodni skupnosti	Odbor za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Odbor za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Odbor za obrambo
Odbor za kmetijstvo in gozdarstvo	Odbor za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve	Odbor za zunanjo politiko	Odbor za zunanjo politiko	Komisija za nadzor javnih financ
Odbor za mednarodne odnose	Odbor za mednarodne odnose	Mandatno-imunitetna komisija	Odbor za obrambo	Odbor za obrambo	Komisija za narodni skupnosti
Odbor za obrambo	Odbor za obrambo	Komisija za poslovnik	Komisija za nadzor proračuna in drugih javnih financ	Komisija za nadzor javnih financ	Mandatno-volilna komisija
Odbor za nadzor proračuna in drugih javnih financ	Odbor za nadzor proračuna in drugih javnih financ	Komisija po zakonu o nezdržljivosti opravljanja javne funkcije s pridobitno dejavnostjo	Komisija za narodni skupnosti	Komisija za narodni skupnosti	Komisija za poslovnik

Odbor za spremljanje uresničevanja resolucije o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti RS	Odbor za spremljanje uresničevanja resolucije o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti RS	Komisija za nadzor nad delom varnostnih in obveščevalnih služb	Mandatno-volilna komisija	Mandatno-volilna komisija	Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb
Komisija za narodni skupnosti	Komisija za narodni skupnosti	Komisija za evropske zadeve	Komisija za poslovnik	Komisija za poslovnik	Odbor za zadeve EU
Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve	Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve	Slovenski del Pridružitvenega parlamentarnega odbora	Komisija po zakonu o preprečevanju korupcije	Komisija po zakonu o preprečevanju korupcije	Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu
Mandatno-imunitetna komisija	Mandatno-imunitetna komisija	Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu	Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb	Komisija za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb	Ustavna komisija
Komisija za poslovnik	Komisija za poslovnik	Ustavna komisija	Odbor za zadeve EU	Odbor za zadeve EU	
Komisija po zakonu o nezdružljivosti opravljanja javne funkcije s pridobitno dejavnostjo	Komisija po zakonu o nezdružljivosti opravljanja javne funkcije s pridobitno dejavnostjo		Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu	Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu	
Komisija za nadzor nad delom varnostnih in obveščevalnih služb	Komisija za nadzor nad delom varnostnih in obveščevalnih služb		Ustavna komisija	Ustavna komisija	
Komisija za evropske zadeve	Komisija za evropske zadeve				
	Slovenski del Pridružitvenega parlamentarnega odbora				
	Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu				
	Ustavna komisija				
	Komisija za volilni sistem in ustavne spremembe				

Strokovne službe Državnega zbora

Snov za zgodovino državnozbornskih praks nedvomno ustvarjajo poslanke in poslanci, toda tega ne počnejo povsem sami, ne brez nasveta in ne brez podpore. Ob njih (ali za njimi) so številni strokovni, administrativni in tehnični sodelavci, »nevidna roka parlamenta«, ki skrbijo, da se zakonodajni proces in druge funkcije parlamenta izvajajo gladko, nemoteno in kvalitetno. Zaključek poglavja o parlamentarnih praksah in kulturi velja zato nameniti njim ...

Posebne parlamentarne službe, ki so poslancem nudile najrazličnejšo pomoč in podporo, so se krepile vzporedno z razvojem sodobnih parlamentov. Sprva so bile šibke in omejene na administrativno in tehnično podporo, a so sčasoma zrasle v velike in kompleksne strokovne organizme, ki tvorijo okostje parlamentarnega dela. Bolj ko so se poslanci zavedali svojega velikokrat podrejenega položaja v odnosu do vlade, za katero je zmerom stal gromozanski uradniški aparat, bolj so pridobivale na pomenu, številu in moči parlamentarne službe.⁵⁵⁵ V prvi jugoslovanski državi so v prvem mandatu po uveljavitvi oktroirane ustave zaposlovale že 231 rednih in honorarnih sodelavcev (vključno s pripadniki skupščinske policije).⁵⁵⁶ Sodobni zakonodajalec skorajda ne more več shajati brez vsestranske administrativne in še bolj strokovne in informacijske podpore ustreznih služb.

Strokovne službe evropskih parlamentov so v glavnem odraz zgodovinskega razvoja posamičnih parlamentov in položaja parlamenta v konkretnem političnem sistemu. Državni zbor se je sprva tako naslonil na strokovne službe nekdanje tridomne skupščine, ki pa so seveda bile prilagojene drugemu sistemu in drugačni vlogi ljudskega predstavništva. Poleg tega je bilo med zaposlenimi (v začetku leta 1991 jih je bilo 216, med njimi pa naj bi bilo tudi 62 profesionalnih delegatov) relativno malo strokovnega osebja.⁵⁵⁷ Število zaposlenih je nato vztrajno raslo, ravno tako se je spreminjala njihova struktura. Ob koncu drugega mandata je parlament zaposloval 297 ljudi,⁵⁵⁸ ob koncu tretjega 346⁵⁵⁹ in ob koncu četrtega 371.⁵⁶⁰

Temelje strokovne naloge, ki jih opravljajo parlamentarne službe, zajemajo vsestransko podporo odločanju. Strokovni sodelavci tako pripravljajo seje in skrbijo za

⁵⁵⁵ Mauro Romanelli: Understanding the organisational change within parliamentary administrations. Dostopno na: http://www.organizzazione.unina.it/cms7/proceedings/proceedings_stream_18/Romanelli.pdf, pridobljeno 6. 5. 2012.

⁵⁵⁶ Strokovne službe Narodne skupščine so imele precejšen pomen in usposobljen kader. Uslužbenci so morali opraviti zahteven strokovni izpit, predpisan za skupščinsko uradništvo, bili so vsestransko vpeti v delo skupščine, kjer so v službi ostajali do večernih ur (vključujoč seveda za Beograd tradicionalne daljše odmore za kosilo).

⁵⁵⁷ Zajc, Parlamentarno odločanje, str. 201.

⁵⁵⁸ Poročilo o delu DZ 1996 – 2000, str. 118.

⁵⁵⁹ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 127.

⁵⁶⁰ Poročilo o delu DZ 2004 – 2008, str. 128.

njihovo izvedbo, pripravljajo zapisnike in druga gradiva, vzdržujejo in krepijo informacijsko bazo, priskrbijo potrebne podatke ... Od aprila 1998 deluje tudi poseben raziskovalni sektor, čigar namen je, da po vzoru zahodnih parlamentov s pomočjo znanstvenih metod zagotavlja nepristranske in politične nevtralne študije in informacije ter sodeluje z zunanjimi strokovnjaki. Poleg servisiranja občih potreb parlamenta in plenarnih sej imajo strokovni sodelavci posebej tehtno vlogo tudi znotraj delovnih teles, saj so načeloma poglobljeno seznanjeni s problematiko konkretnih področij. Povrhu tega parlament za čas trajanja mandata zaposli tudi strokovne sodelavce posameznih poslanskih skupin.⁵⁶¹

Upošteva dejstvo, da je parlament zakonodajalec, ima med strokovnimi službami vidno vlogo posebna služba, ki preverja skladnost zakonskih predlogov z obstoječim pravnim sistemom in skrbi za njihovo notranjo konsistentnost. Na ta način pripomore h kakovostnejši zakonodaji in omejuje »arbitrarne politične odločanje«.⁵⁶² Služba je zamišljena kot politično nevtralna in visoko strokovna, kar pa ne pomeni, da nanjo politične stranke niso skušale vplivati.⁵⁶³ Služba je sprva delovala kot samostojen Sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve, po sprejetju novega poslovnika leta 2002 pa se je preoblikovala v Zakonodajno-pravno službo.⁵⁶⁴

Strokovne službe vodi generalni sekretar, ki ga izvoli parlament. Prvi generalni sekretar je postal Bogdan Biščak, v drugem in tretjem mandatu je funkcijo prevzela Jožica Velišček, za njo (v četrtem mandatu) Lovro Lončar in naposled (v zadnjih dveh mandatih) Mojca Prelesnik.⁵⁶⁵ Funkcija generalnega sekretarja je po svoji naravi zamišljena kot nepolitična in visoko strokovna; oseba generalnega sekretarja mora ne oziraje se na politične preference skrbeti za kvalitetno funkcioniranje parlamenta in nuditi nasvet in oporo njegovemu predsedniku. Toda prva uradniška funkcija parlamenta je vendarle tudi politikum, je občutljivi položaj, ki je bil v preteklosti predmet razglabljanj in očitkov o političnem kadrovanju. Ti so bili posebej izraziti in medijsko odmevni v začetku četrtega mandata, ko je koalicija po poročanju časnika Delo »dobesedno čez noč na glavo postavila nenapisano pravilo, da se za generalnega sekretarja postavi uradno strankarsko neodvisna oseba, s čimer naj bi zagotovili »gospodarja« v parlamentu, ki bi imel enak odnos do vseh poslancev različnih političnih barv.« Tedaj je bil na položaj imenovan Lovro Lončar, po trditvah Dela strokoven in korekten sodelavec, ki pa je bil pred tem sekretar poslanske skupine SDS.

⁵⁶¹ Zajc, Parlamentarno odločanje, str. 199-203; Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 120.

⁵⁶² V osemdesetih letih je tudi v nekdanji tridomni skupščini delovala posebna Zakonodajno-pravna komisija, ki je v procesu demokratizacije opravljala vidno vlogo.

⁵⁶³ Zajc, Parlamentarno odločanje, str. 197-199.

⁵⁶⁴ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 132-133.

⁵⁶⁵ Poročila o delu DZ od I. do V. mandata.

Slednja je bila v četrtem mandatu najmočnejša, iz njenih vrst pa je prihajal tudi predsednik parlamenta Cukjati. Opoziciji in medijem se je zdelo problematično, da se vodstvo parlamenta zapira »v krog 'naših'«, do večine ostalih pa izraža nezaupanje. Cukjatiju so celo očitali, da je v začetku svojega mandata v strahu pred nepoklicanimi sam razmnoževal gradiva.⁵⁶⁶

Nezaupanje posameznih poslancev do dela strokovnih služb oz. do samih strokovnih sodelavcev je sicer v ozračju intrigantnih političnih tem razumljivo, četudi ni nujno upravičeno.⁵⁶⁷ V času prvega državnozbornskega mandata, kmalu po prehodu v parlamentarizem, sta tako skoraj dve tretjini poslancev ocenjevali, da »deloma« obstaja »nezaupanje poslancev do prejšnjega strokovnega kadra«.⁵⁶⁸ Podoben dvom so izražali tudi češkoslovaški in poljski poslanci,⁵⁶⁹ kar pa v kontekstu tranzicijskega prehoda ni nenavadno.

Težnje po zagotovitvi »lastnih« zaupanja vrednih sodelavcev pa niso bile le specifika »prehoda«, ampak so se ohranile tudi kasneje. Leta 2001 je denimo Andrej Bajuk predlagal, da bi vsak poslanec dobil »osebnega strokovnega sodelavca«. In čemu? Kakor je pojasnil njegov strankarski kolega Lojze Peterle zato, ker »še vedno imamo parlament, ki diši po starem. Imamo neke centralne službe, za katere ni jasno, ali smo poslanci zaradi njih ali so one zaradi nas. Treba bi jih bilo prestrukturirati, glede na obsežnost in zahtevnost dela pa bi morala imeti vsaka parlamentarna stranka po enega sociologa, ekonomista in predvsem dobrega pravnika.« Predlog v taki obliki ni požel podpore. Bil je predrag, ob tem pa je bilo strokovno vprašljivo tudi »razbitje« služb med poslanske skupine.⁵⁷⁰ Te ne nazadnje niso servis političnih strank, marveč servis parlamenta. Na koncu so se poenotili za kompromisno rešitev, po kateri so se ohranile nekoliko zmanjšane »centralne službe«, pomoč poslanskim skupinam pa se je povečala.⁵⁷¹

⁵⁶⁶ Jože Poglajen: Premestitve uslužbencev v državnem zboru. V: Delo, 18. 4. 2005.

⁵⁶⁷ Predsednik Državnega zbora Gregor Virant, ki je v začetku leta 2012 za generalno sekretarko ponovno predlagal Mojco Prelesnik, je dejal, kako se je ob menjavah oblasti »dobro držati načela, da se ljudi na ključnih mestih v javni upravi ne menja avtomatično«.

⁵⁶⁸ Zajc, Anketa med poslanci DZ.

⁵⁶⁹ Zajc, Parlamentarno odločanje, str. 201.

⁵⁷⁰ Božo Mašanović: Vsak poslanec naj bi imel strokovnega sodelavca. V: Nedelo, 14. 1. 2001.

⁵⁷¹ Poročilo o delu DZ 2000 – 2004, str. 120.

POSLANEC DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE

Predstave o poslancu in predlagane rešitve v letih 1991 in 1992, prva sestava poslanske zbornice, kakor tudi vse nadaljnje spremembe v »poslanski« zakonodaji, njenem razumevanju, v statusu poslanca in v personalni strukturi parlamenta, so svojevrstna odslikava politične tranzicije in razumevanja parlamentarne demokracije zadnjih dvajsetih let.

Določanje položaja in vloge poslanca...

Mesto poslanca v političnem sistemu je najprej in na splošno določila tridomna skupščina v Ustavi Republike Slovenije iz leta 1991. Splošne določbe o poslancu, ki jih je vsebovala ustava, je naslednje leto natančneje opredelil poseben zakon o poslancih. Potreba po specialnem »poslanskem« zakonu je bila tedaj jasno izkazana, prav tako nesporni so bili tudi razlogi zanj. Poslanec, kakor je bil predviden v novi ustavni ureditvi, se je namreč bistveno razlikoval od prejšnjega delegata republiške skupščine. V prvi vrsti je imel (in ima) klasičen reprezentativen mandat, saj ni vezan na nobena navodila in predstavlja vse ljudi. Poleti 1992 še zmerom aktualni delegati, ki so sprejemali zakon o poslancih, so po drugi strani imeli imperativen mandat in so – v politični teoriji – odgovarjali svoji delegatski bazi, bili so vezani na njena navodila. Bistvo nove ureditve je v skoraj brutalni konkretnosti izrazil poslanec Tone Anderlič, ko je leta 1999 glasoval drugače od nekaterih strankarskih kolegov: »Glasoval sem po 82. členu ustave. Ga ni boga, ga ni predsednika stranke, ga ni predsednika druge stranke, ga ni neformalnega, formalnega, kakorkoli, ki bi lahko kar tako nekemu obljubil ali dal zagotovilo, da bo izid glasovanja v parlamentu točno tak, kot si on misli, da bo. Lahko da je v kakšnih strankah drugače, lahko da si kdo drugače predstavlja demokracijo, ampak sam jemljem ustavo natanko tako, kot piše v 82. členu /.../.«⁵⁷²

Delovno gradivo za zakonski predlog je že na videz odsevalo duha novega časa; zamišljeni zakon je bil kratek (obsegal je le 24 členov) in jasen.⁵⁷³ Vsekakor je izhajal iz ustavnih načel, pri čemer je nekatere poslanske pravice in dolžnosti, določene z ustavo, zgolj konkretiziral, nekatere pa uvajal na novo, a vselej upošteva poslanske »standarde« v uveljavljenih sodobnih parlamentarnih demokracijah zahodnega tipa. Pravice, ki naj bi šle (in gredo) poslancu, so bile že z ustavo, še bolj pa z zakonskim osnutkom, široko odmerjene. Poslanec lahko povsem samostojno postavi poslansko vprašanje o delu vlade, predlaga zakon,

⁵⁷² DKO DZ RS, Dobesedni zapis 15. seje II. mandata DZ z dne 18. 6. 1999. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁵⁷³ Predlog za izdajo zakona o poslancih in obrazložitev osnutka zakona, delovno gradivo z dne 20. 7. 1992. – DKO DZ RS, Evidenca skupščinskega akta (dalje ESA) 572.

razpis referendum ali parlamentarno preiskavo, v družbi še devetindvajsetih kolegov pa lahko referendum in preiskavo tudi zahteva. Enako številna skupina poslancev lahko predlaga še ustavno obtožbo predsednika republike, skupina desetih poslancev pa ustavno obtožbo ministrov vključno s šefom vlade. Prav tako deseterica lahko sproži interpelacijo in konstruktivno nezaupnico. Specifična politična teža poslanca tako ni (bila zamišljena kot) majhna. Ne nazadnje je predlog še ponovil ustavno določbo o pravici do poslanske plače, ki pa naj bo »v skladu z zakonom o funkcionarjih v državnih organih«.⁵⁷⁴ Tako je bilo julija 1992 zapisano v delovnem gradivu za predlog zakona o poslancih ...

V postopku sprejemanja zakona so delegati najprej načeloma soglašali s tem, da je zakon o poslancih potreben, a obenem ugotovili, kako »je pri urejanju tega področja precej odprtih vprašanj, ki jih je potrebno razčistiti v okviru vsebinskih opredelitev v tem zakonu«. Osrednja »dilema« komisije je zadevala »sistemsko ureditev statusnih vprašanj« oz. z drugimi besedami, »položaj delavca«, plače in druge pravice iz dela. Naposled je bil izdelan nov zakonski predlog, ki ni več vseboval prejšnjih 24 oz. 25 členov, marveč (še zmerom le) 43 in je v precejšnji meri sledil razmišljanjem delegatov.⁵⁷⁵ Poleg drugih popravkov je tako vseboval povsem novo poglavje Materialni in drugi pogoji za delo poslancev, ki je natančno določalo pravico do plače in njeno višino, obseg dopusta, urejalo pokojninski in socialni status poslanca ter mu prisojalo še številne druge prejemke. Zakonski predlog je poleg tega prav tako natančno in nadvse širokogrudno v posebnem poglavju uredil tudi pravice poslancev po prenehanju mandata.

Delegatska skupščina je s »paketnim« reševanjem poslanske problematike v enem zakonu (vključno s plačo in bonitetami) storila še eno pomembno dejanje v graditvi in razumevanju parlamentarne demokracije. V kronološkem okviru od konca osemdesetih let do jeseni 1992 je to bilo eno zadnjih, a vsekakor simbolnih. Skupščina, ki je z ustavnimi amandmaji utrla pot v večstrankarstvo in parlamentarizem, je slednjega v svojem zadnjem vzdihljaju skozi urejanje statusa prihodnjega poslanca vsebinsko zaokročila. Na načelni in teoretični ravni učbeniški zaključek graditeljske faze... na politično praktični in podrobnostni pa ...

Vsebine rešitev v zakonu nikakor niso bile enoznačne in so burile (in burijo) duhove. Zakonskega predloga najprej niso v celoti sprejeli niti sami delegati. Nanj se je že naslednji dan po vložitvi vsul plaz najrazličnejših amandmajev; skupno jih je bilo trideset.⁵⁷⁶ Anton

⁵⁷⁴ Prav tam.

⁵⁷⁵ Predlog zakona o poslancih z obrazložitvijo z dne 21. 9. 1992. – DKO DZ RS, ESA 572.

⁵⁷⁶ Pregled amandmajev k predlogu zakona o poslancih z dne 24. 9. 1992. – DKO DZ RS, ESA 572.

Tomažič, Janez Črnež in Andrej Šter iz kluba Narodnih demokratov so tako predlagali črtanje člana, po katerem poslanci opravljajo funkcijo poslanca poklicno. »Gotovo ni zaželeno, da bi poslanci morali nujno izgubiti stik s svojo poklicno dejavnostjo, ki jim tudi omogoča tesnejšo povezanost z življenjem družbe,« so zapisali v obrazložitvi. Ne nazadnje bi to lahko vodilo v ureditev, »po kateri bi popolnoma profesionalizirali Državni zbor in ga napravili za skup profesionalnih politikov.«⁵⁷⁷ Poleg članov Narodnih demokratov je zamišljena profesionalizacija zmotila še štiri druge poslance (Primoža Rodeta, Ivana Krefla, Vitomirja Grosa in Žareta Preglja), ki so predlagali, da bi poslanci opravljali svojo funkcijo le »praviloma« poklicno.⁵⁷⁸

Delegati so z amandmaji v glavnem predlagali spremembe, ki bi bile v prid bodočim poslancem, le eden med njimi je poslanski status nekoliko slabšal. Amandma Zdravka Zabukovca, Jožeta Zakonjška in Darje Lavtižar Bebler je predvideval, da osnova za odmero poslanske pokojnine ne bi bila plača v zadnjem letu pred upokojitvijo, ampak, tako kot sicer, najugodnejše desetletje. V vsakem primeru bi v zakonu ostalo zapisano, da se poslanci lahko upokojijo že z dopolnjenimi 25 leti delovne dobe.⁵⁷⁹

Predlagani amandmaji na septembrskih sejah v glavnem niso dobili podpore, saj jih je bilo na koncu sprejetih le pet, ki so bili deloma redakcijske deloma pa tudi vsebinske narave. Med drugim je bil sprejet tudi »upokojski« amandma Zabukovca, Zakonjška in Beblerjeve.⁵⁸⁰ Zakon je bil nato v celoti sprejet 29. septembra 1992, še isti dan ga je Kučanovo predsedstvo tudi razglasilo.⁵⁸¹

... in spreminjanje položaja in vloge poslanca

Ureditev, ki je bila z Zakonom o poslancih uveljavljena leta 1992, po dvajsetih letih v glavnem še zmerom velja. Zakon je namreč doživel (vsega) eno dopolnitev in štiri spremembe, pri čemer je prva sledila več kot desetletje kasneje. Povrhu so bila prva tri predrugačenja zakona iz let 2004, 2005 in 2008 usklajevalne narave in niso posegla v njegovo vsebino. Edino tehtno spremembo so poslanci sprejeli 17. maja 2011, ko so po napornem usklajevanju s šibko večino odločili, da poslanec ne more hkrati biti župan ali podžupan v

⁵⁷⁷ Amandma poslancev Tomažiča, Črnež in Štera. – DKO DZ RS, ESA 572.

⁵⁷⁸ Amandmaji poslancev Preglja, Rodeta ter Krefla in Grosa. – DKO DZ RS, ESA 572.

⁵⁷⁹ Amandma poslancev Zabukovca, Zakonjška in Beblerjeve. – DKO DZ RS, ESA 572.

⁵⁸⁰ Ob tem omenimo, da se je ta člen v skladu s končnimi in prehodnimi določbami zakona uporabljal tudi za delegate, ki so zakon sprejemali. Vsaj deloma ga torej niso pisali le za bodoče poslance, marveč tudi zase. Pri tem so pokazali določeno mero skromnosti, saj so si sicer omogočili upokožitev s 25 leti delovne dobe, a z enako osnovo, kot ostali državljani.

⁵⁸¹ UL RS, 48/1992.

občini. Prej je to lahko bil, a ne poklicno. Ob tem je zlasti povedno dejstvo, da je poslancem uspelo uzakoniti nezdržljivost šele v sedmem poskusu. Četudi je šlo pri dotedanji ureditvi za mestoma shizofreno razmerje med zakonodajno in lokalno izvršno oblastjo, četudi je precej strank na načelni ravni podpiralo »smer nezdržljivost«, se šest glasovanj po vrsti ni izšlo. Prvopodpisani predlagatelj zadnjega (uspešnega) spreminjanja zakona Franci Kek je komentiral, kako bi verjetno bilo najbolje, »da je vsak župan obenem še poslanec, vse občine bi bile v enakovrednem položaju in imeli bi 210 prijetno utrujenih, a zadovoljnih, za državo krvavečih altruistov.«⁵⁸²

Dolgotrajnost spopada med nasprotniki in zagovorniki nezdržljivosti nam nedvomno kaže razumevanje službe poslanca (in seveda službe župana). Ob zadnjem glasovanju so se tolkla mnenja o tem, a je obstoječa ureditev sploh ustavna, vrstila mnenja o tem, kako so župani glasniki vseh lokalnih interesov in poznavalci lokalnega mikro-življenja, kako nezdržljivost pomeni, da bo v parlamentu sedela le elita iz Ljubljane, kako naj o tem presodijo volivci, kako tudi ministri predavajo na fakultetah, kako ni pravi čas za obravnavo take problematike, saj pesti državo gospodarska kriza in huda zadolženost in so torej problemi drugje, kako je zdaj pravi čas, ker ni sicer nikoli pravi čas, kako je ureditev nepravilna, kako jo župani zlorablajo, kako je problem v Državnem svetu...⁵⁸³ Tako eni kot drugi so v poslancu videli specifičnega funkcionarja. Ob ustavno-pravnih, praktično-političnih in tudi povsem osebnih dilemah (ne nazadnje je v zadnjem sklicu Državnega zbora sedelo v povprečju 20 županov) je bilo ključno vprašanje, ali je združljivost »dobra« ali »slaba«, ali je ovira za delo poslanca ali ga morda celo krepi.⁵⁸⁴

Hkrati s tem pa lahko tudi ugotovimo, da so poslanci sami v »svoj« zakon prvič resno posegli po devetnajstih letih in še ta intervencija je bila samoomejevalna.⁵⁸⁵ Zdi se, da so delegati tisto poletje in jesen leta 1992 opravili delo trajnejšega pomena. Bodisi so si nadvse dobro predstavljali položaj in vlogo poslanca v naslednjih desetletjih bodisi so tisti, ki so kasneje sedli v poslanske klopi, njihove rešitve preprosto sprejeli kot dobre.

Poleg omenjenih štirih novel pa je zakon že kmalu po njegovi uveljavitvi doletela še ena vsebinska sprememba, ki pa ni bila sad poslanskega noveliranja, saj je prišlo »od zunaj«, z Ustavnega sodišča. Slednje je 30. junija 1994 soglasno sprejelo odločitev o razveljavitvi

⁵⁸² Peter Petrovčič: Intervju s Francijem Kekom. V: Mladina 2011, št. 5.

⁵⁸³ DKO DZ RS, Dobesedni zapis 28. seje V. mandata DZ z dne 17. 5. 2011. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁵⁸⁴ Gl. Saša Zagorc: Poslanska nezdržljivost - potencial ali ovira za delo poslanca. V: Prihodnost parlamentarne demokracije, str 221-226.

⁵⁸⁵ Poslanci so junija 2012 sprejeli še eno spremembo, ravno tako samoomejevalno, saj so znižali čas in višino prejemanja nadomestil, ki pripadajo poslancem po preteku mandata. Ureditev so uveljavili tudi za poslance prejšnjega sklica, zavoljo česar se je vnela ostra razprava. – DKO DZ RS, Dobesedni zapis 14. izredne seje VI. mandata DZ z dne 15. 6. 2012. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

»pokojninskega« člena, ki je urejal možnost upokojevanja s 25 leti delovne dobe.⁵⁸⁶ Ustavni sodniki so tedaj zapisali, kako sicer »ni samo po sebi neustavno«, če zakon določa poslancem ugodnejše pogoje za upokojitev, a morajo take ugodnosti »temeljiti ne zgolj na dejstvu poslanskega mandata, temveč predvsem na njegovih posebnostih in trajanju; biti morajo sorazmerne s temi razlogi in le v tej meri lahko odstopajo od pravil splošnega sistema zavarovanja, upoštevajoč tudi splošne družbene razmere.«⁵⁸⁷

»Poslanski privilegiji«

Možnost predčasnega upokojevanja, ki je resda veljala le kratek čas, je gotovo pomenila svojevrsten in nadvse velikodušen privilegij poslanca, toda – kakor je zapisalo tudi Ustavno sodišče leta 1994 – privilegij *sam po sebi* ni bil protiustaven. Nasprotno, izhajajoč iz zgodovine parlamentarne demokracije moremo trditi, da je bil – *sam po sebi*, kot privilegij – nekaj, kar – *samo po sebi* – sodi k specifični funkciji poslanca. Ravno tako kot imuniteta, spodobna plača in drugi pogoji za delo. Omenjeni privilegiji, ki se gotovo zdijo najmanj pomembni in najbolj »elitistični« deli poslanskega statusa (a so delegate leta 1992 najbolj zaposlovali), so vendarle ključnega pomena za nemoteno delovanje parlamentarne demokracije.

Poslanska plača

Soliden zaslužek izvoljenih članov parlamenta, ki je bil izglasovan leta 1992, je v primerjavi s sistemom delegatskega nagrajevanja gotovo predstavljal pomembno novost, četudi je v slovenskem političnem prostoru imel dolgo tradicijo, segajočo globoko v 19. stoletje. Na Slovenskem so namreč bile poslanske plače ustaljen vir poslanskih dohodkov že za časa habsburške monarhije. V začetku 20. stoletja je sploh bilo v Evropi v glavnem običajno, da so poslanci številnih parlamentov prejeli plačilo, toda pot do uveljavitve plač skoraj nikjer ni bila politično neproblematična. Vprašanje, ali naj jih poslanci prejema ali ne, je na prelomu 19. v 20. stoletje glasno odmevalo v mnogih parlamentarnih dvorinah in nikakor ni sodilo med »lažje politične probleme«. Številni so bili tako pristaši kot nasprotniki tega instituta, pri čemer so se oboji strinjali, da je (ne)uvedba poslanskih »diet« eden

⁵⁸⁶ Eden zadnjih, ki se je upokojil s 25 leti delovne dobe, je bil po navedbah časnika Delo Miha Jazbinšek. Leta 1994 je odstopil z mesta ministra za okolje in prostor in po nekaj mesecih odšel v pokoj. – Slovenski almanah '95, str. 89.

⁵⁸⁷ UL RS, 44/1994, oprav. št. U-I-135/92.

»najodločilnejših ukrepov v ustavnem življenju države.«⁵⁸⁸ Med argumenti, ki so klicali proti uvedbi diet, je bila v prvi vrsti bojazen po špekulacijah s poslanskim položajem. Utegnilo bi se namreč zgoditi, da se posamezniki ne bi potegovali za mesto poslanca zaradi iskrenih političnih ambicij, temveč zgolj zaradi prihodkov, povezanih s sedežem v parlamentu. To bi rezultiralo v padcu celotne ravni parlamenta, saj bi se postopoma oblikoval sloj profesionalnih politikov, ki v siceršnjem življenju ne bi opravljal nobenega poklica in bi zato bil ljudstvu odtujen. Po besedah ostrega nasprotnika diet nemškega kanclerja Bismarcka bi to pomenilo, da ne bi imeli več pravega predstavniškega telesa, ampak »neke vrste poklicno predstavniško telo, drugo vrsto uradništva.« Številni razlogi, s katerimi je Bismarck javno nasprotoval dietam, pa so kljub svoji morebitni utemeljenosti pravzaprav bili le neiskrena krinka za pravi motiv nemške vlade, ki je seveda tičal drugje – v zavedanju, da neplačan poslanski mandat precej oslabi učinke splošne in enake volilne pravice.⁵⁸⁹ Posameznikom brez zadostnega premoženja otežuje vstop v parlament, saj ti ne zmorejo bremena brezplačne službe. Nasprotovanje dietam tako ni utesnjevalo poslancev, ampak volivce, saj jim je omejevalo možnost svobodne izbire.

Gradnja novega političnega sistema v letih 1990 – 1992 je – kakor sem že poudaril – vnovič namenjala parlamentu in poslancu klasično vlogo, iz česar je nujno sledil tudi klasičen statusni in materialni položaj novega poslanca Državnega zbora. Že v Razlagi Osnutka Ustave Republike Slovenije so ustavopisci ugotavljali, da bo parlament praviloma delal na rednih sejah, »ki naj bi bile le nekajkrat na leto, zato pa naj bi trajale dalj časa, lahko tudi po več mesecev skupaj. Takšen način zasedanja zbora omogoča normalno parlamentarno delo, seveda pa zahteva, da se poslanec v polni meri posveti temu opravilu, zato mu mora biti to redna poklicna dejavnost, za katero je tudi plačan.«⁵⁹⁰ Pravica poslancev do plače je nato postala ustavna kategorija,⁵⁹¹ ki jo je podrobneje uredil Zakon o poslancih.

V zakonu so bili tako opredeljeni osnova za izračun poslanske plače, funkcijski dodatki (glede na dolžnosti v Državnem zboru, članstva v delovnih telesih...) in številni »drugi« osebni prejemki in povračila, ki se v naslednjih dvajsetih letih v glavnem niso spremenili.⁵⁹² V letu 2011 so imeli poslanci poleg plače, ki se je gibala v »virantovskem« razponu od 55. (teoretično možni poslanec brez vseh funkcij) do 65. plačnega razreda

⁵⁸⁸ Leonidas Pitamic: Das Recht der Abgeordneten auf Diäten. Wien – Leipzig 1913, str. 27.

⁵⁸⁹ Prav tam, str. 28-30.

⁵⁹⁰ Nastajanje slovenske ustave, str. 1247.

⁵⁹¹ Ustava RS, § 95.

⁵⁹² Zakon o poslancih (s spremembami in dopolnitvami). – UL RS, 48/1992; 44/1994, Odl.US: U-I-135/92-29; 123/2004; 24/2005, UPB1; 90/2005; 112/2005, UPB2; 109/2008; 39/2011.

(predsednik DZ),⁵⁹³ še pravico do regresa za prehrano, nadomestila za ločeno življenje, povračila stroškov prevoza na delo, službenega stanovanja (trenutno razpolaga DZ z 49 stanovanji, višina najemnine znaša od 90 EUR do 287 EUR), povračila stroškov prevoza ob dela prostih dneh iz Ljubljane do kraja stalnega bivališča, sredstev za izobraževanje (nekaj čez 1000 EUR letno) in mesečnega pavšala za pokrivanje materialnih stroškov pri delu v volilni enoti (obiski v volilni enoti, poslanski golaž...). Slednji znaša od 533 EUR do 1013 EUR mesečno na poslanca (odvisno od oddaljenosti volilne enote iz Ljubljane).⁵⁹⁴ Poleg tega lahko še eno leto po prenehanju mandata prejema nadomestilo poslanske plače (oz. dve leti, če v tem času izpolnijo pogoje za upokožitev). Za tako rešitev se je posebej zavzel skupščinski KVIAZ v letu 1992, saj naj bi iz dotedanjih izkušenj izhajalo, »da je potrebno poslancu po prenehanju mandata zagotoviti plačo za daljše obdobje, s čemer se mu zagotovi socialna varnost dokler si na novo ne uredi svoj status.«⁵⁹⁵

Ob sprejemu poslanskega zakona veliko javnih pomislekov ni bilo, zdi se, da so ljudje pač sprejeli dejstvo, da parlamentarna demokracija in poslanci nekaj stanejo. Toda naslov članka v Delu, kjer je vsebina zakona sicer korektno povzeta, je vendarle poveden: Zastopniki ljudstva so si v parlamentu mehko postlali.⁵⁹⁶ Poslanske plače in druge ugodnosti poslancev so očitno že v začetku postale ena od nevalgičnih točk opazovanja slovenskega parlamentarizma, področje, na katerega bo javnost še posebej pozorna in do njega neprizanesljiva. Vsi nadaljnji poskusi večanja poslanskih plač in drugih privilegijev so namreč bili sprejeti izjemno ostro. Februarja 1995 so poslanci tako odstopili (oz. odločitev zamrznili) od načrtovanega zvišanja osnove za izračun plač, in sicer soglasno, v vseh poslanskih skupinah, saj so pod vtisom javnega mnenja ugotovili, kako so poslanci »očiten strelovod« (Janez Podobnik). Ob tem so se nekateri še namrdnili ob netočnih podatkih, ki krožijo v javnosti in ustvarjajo lažni občutek, da so poslanci »največji izkoriščevalci davkoplačevalcev«.⁵⁹⁷ Tudi leta 2004, ob začetku četrte državnozbornske periode, ko je podoben ukrep predlagal Zmago Jelinčič Plemeniti, so ga stranke zavrnilo, v javnosti pa je požel »zgražanje«.⁵⁹⁸

⁵⁹³ T. i. Virantov zakon je sicer poslanske plače nekoliko znižal. – Jože Poglajen: Virantov zakon znižal poslanske plače. V: Dnevnik, 5. 1. 2008.

⁵⁹⁴ Dostopno na: <http://www.dz-rs.si>.

⁵⁹⁵ Poročilo KVIAZ-a k predlogu za izdajo zakona o poslancih z dne 7. 9. 1992. – DKO DZ RS, ESA 572.

⁵⁹⁶ Jana Taškar, Vojko Flegar, Božo Mašanovič, Mitja Meršol: Zastopniki ljudstva so si v parlamentu mehko postlali. V: Delo, 5. 10. 1992.

⁵⁹⁷ Jana Taškar: Poslanskih plač ne bodo zvišali. V: Delo, 3. 2. 1995.

⁵⁹⁸ Jože Biščak: Premožni državni zbor. V: Mladina 2004, št. 51 (dalje Biščak, Premožni DZ).

Do podobnega poslanskega »premisleka« je zaradi javnega »pomisleka« prišlo še v juliju 1995,⁵⁹⁹ ko so želeli poslanci zase spet uzakoniti predčasno upokojevanje in v juliju 1999 – iz istega razloga.⁶⁰⁰ Pri tem lahko opazimo precej jasen vzorec: Poslanci so s predčasnim upokojevanjem nastopili vsakič v enakem obdobju, ob koncu mandatne dobe (najprej ob koncu mandata skupščine, nato ob koncu mandata 1992 – 1996 in nato ob koncu mandata 1996 – 2000). Poslanec Ivo Hvalica, ki predloga sprememb poslanskega zakona leta 1999 sicer ni podprl, je kasneje v svojih političnih spominih to obžaloval. Pronicljivo je zapisal, da je v Sloveniji razširjen predsodek, kako je za vse »kriv parlament«, kjer se samo »krega«, »ščuvanje« ljudi proti parlamentu pa je nekaj »navadnega«.⁶⁰¹

Toda po drugi strani so si poslanci – ob upoštevanju proračunskih in občih gospodarskih razmer – plačo v praksi dvakrat zmanjšali. Prvič leta 1994, ko so za osnovo določili le 80 % siceršnje osnove, in drugič leta 2009, ko so si v razmerah gospodarske krize plače zmanjšali za en plačni razred. Tedaj je poslanec Franc Pukšič celo predlagal, da bi bili začasno vsi poslanci uvrščeni v najnižji, 55. plačni razred, a njegov predlog ni dobil podpore.⁶⁰²

Izrazita javnomnenjska občutljivost na višino poslanskih plač in druge poslanske privilegije, ki je v parlamentarni demokraciji sicer pričakovana in pozitivna, pa pravzaprav nima ustrezne podlage v obstoječi ureditvi. Materialni položaj poslancev je namreč primerjalno spodobno urejen, pri čemer sledi zgodovinsko-teoretski apologiji poslanskih plač. Višina poslanskih plač je hkrati precej uravnotežena s slovensko gospodarsko razvitostjo znotraj evropske sedemindvajseterice. Slovenija je na petnajstem mestu po višini poslanskih plač in na šestnajstem po kriteriju gospodarske razvitosti.⁶⁰³ A v kolikšni meri konkretna višina poslanskih plač rešuje webrovsko dilemo »živeti za politiko – živeti od politike«, je že drugo vprašanje.

Poslanska imuniteta

Poslanec kazensko-pravno ni enak ostalim državljanom, saj uživa poseben privilegij, konkreten »parlamentarni privilegij«, ki izvira iz zgodovine angleškega parlamentarizma,

⁵⁹⁹ Slovenski almanah '96, str. 73

⁶⁰⁰ Slovenski almanah 2000, str. 53.

⁶⁰¹ Hvalica, Zadnja replika, str. 244-245.

⁶⁰² Biščak, Premožni DZ; Jože Poglajen: Za plačilni razred nižje poslanske plače. V: Dnevnik, 8. 1. 2009.

⁶⁰³ Na prvem mestu po višini plač je Italija (trinajsta po gospodarski razvitosti), na dvanajstem pa Luksemburg (prvi po gospodarski razvitosti). Mesto pred Slovenijo je Madžarska (dvaindvajseta po gospodarski razvitosti), mesto za njo pa Portugalska (devetnajsta po gospodarski razvitosti). – Igor Zobavnik, Petra Koprivšek: Plače in drugi prejemki poslancev. V: Zbornik raziskovalno-dokumentacijskega sektorja 2009 – 2010. Ljubljana 2010, str. 114.

imuniteto. Na Otoku je poslanska imuniteta nastaja kot rezultat političnega boja med parlamentom in krono, ko se je postopoma uveljavilo prepričanje, da je treba »poslancem zagotoviti svobodo govora in ostale svoboščine in pravice, ki naj jim omogočijo svobodno izražanje oziroma zastopanje političnih stališč.«⁶⁰⁴ Poslanska imuniteta je torej posledica prizadevanja po odstranitvi vpliva kralja na poslovanje parlamenta in razumljena kot varovalka poslancev pred njim in (kasneje zlasti v kontinentalni Evropi) izvršilno oblastjo. Na idejni ravni je v času razsvetljenstva tudi povsem sovpadala s podobo demokratične ureditve družbe. Po Montesquieuju so namreč bili poslanci pravni zastopniki ljudstva, ki je bilo kot nosilec suverenosti v državi nedotakljivo.⁶⁰⁵

Čeprav torej moremo imuniteto označiti kot privilegij poslanca, velja poudariti, da je nastala v javnem interesu, izključno zaradi zagotavljanja nemotenega dela parlamenta. Prav javni interes kot čisto »političen razlog« naj bi bil tako pomemben, da se je država (začasno) odrekla pravici do kaznovanja. Osebni interes poslanca pri tem ni igral nobene vloge. Imuniteta je »varovala« parlament, ki je svoje delo pač opravljal preko izvoljenih poslancev. Imunitetna ureditev, kakršna se je izoblikovala skozi zgodovino, je nato doživela svoje udejanjenje tudi v slovenski ustavi.⁶⁰⁶ Po njej poslanec tako uživa t. i. poklicno⁶⁰⁷ kot t. i. nepoklicno⁶⁰⁸ imuniteto.

Poslanci so torej poklicno kazensko neodgovorni, nepoklicno pa o tem odloča parlament, v kolikor tako presodi; če »misli, da ga /poslanca/ rabi«.⁶⁰⁹ Zgodovinsko-teoretsko moremo spet ugotoviti, da gre za spodobno ureditev poslanske zaščite, ki jo podrobneje razčlenjujeta še Zakon o poslancih in Poslovnik (zlasti postopek vzpostavitve).⁶¹⁰ A kakšna je po drugi strani parlamentarna praksa, kakšnemu politično-kulturnemu obrazcu sledijo poslanci pri obravnavi imunitetnih zadev?

V prvem mandatnem obdobju je parlament obravnaval 37 »imunitetnih primerov«, daleč največ v dvajsetletni zgodovini Državnega zbora. Že v naslednjem mandatu je število

⁶⁰⁴ Miro Cerar: Imuniteta poslancev (s posebnim ozirom na pravno ureditev v Sloveniji). V: Zbornik znanstvenih razprav 1994 (dalje Cerar, Imuniteta poslancev), str. 57-58.

⁶⁰⁵ Prav tam, str. 60.

⁶⁰⁶ Ustava RS, § 83.

⁶⁰⁷ Poklicna imuniteta je omejena na govor in glasovanje v parlamentu in je materialna, saj popolnoma izključuje vsakršno odgovornost poslanca (ustavno-pravni teoretiki jo zato imenujejo tudi poslanska neodgovornost), ter absolutna, kajti poslanca varuje tudi po prenehanju njegovega mandata. – Cerar, Imuniteta poslancev, str. 64.

⁶⁰⁸ Nepoklicna imuniteta ni materialna, ampak procesna, saj poslanec za vsa »nepoklicna« dejanja odgovarja kot vsak drug državljan, če le parlament dovoli začetek postopka. Za »prostočasna« kazniva dejanja tako ni neodgovoren, je pa nedotakljiv. – Prav tam.

⁶⁰⁹ Ciril Ribič na seji ustavne komisije. V: Nastajanje slovenske ustave, str. 846.

⁶¹⁰ Podrobneje gl.: Andraž Zgonc: Poslanska imuniteta v Republiki Sloveniji – privilegij ali (ne)potrebna zaščita?, magistrsko delo na FDV. Ljubljana 2006 (dalje Zgonc, Poslanska imuniteta), str. 37-49. Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_zgonc-andraz.pdf. pridobljeno 16. 3. 2012.

primerov upadlo na 13, v tretjem mandatu na zgolj 10, v četrtem se je nato spet povzpelo na 13 in v zadnjem, sicer leto krajšem, še dodatno zvišalo na 16. Samo število primerov nedvomno izpostavlja tranzicijsko-konstitucijsko fazo Državnega zbora – njegov prvi mandat. Poslanci in javnost so tedaj šele »osvajali« tako naravo imunitetne zaščite kot vlogo in meje delovanja novokomponiranega poslanca. Kar dvajset očitanih dejanj je namreč zadevalo žaljive obdolžitve in razžalitve. V prvem mandatu se je ravno tako nadpovprečno število poslancev sklicevalo na imuniteto, parlament pa je brez vnaprejšnjih smernic imuniteto včasih vzpostavil (v kar 26 primerih), včasih spet ne. Politično-kulturna praksa še ni bila izoblikovana. Edina izjema so bila dejanja žaljive obdolžitve, kjer je Državni zbor načeloma zmerom imuniteto vzpostavil.

Že v drugem mandatu je prišlo do bistveno drugačnega dojetja imunitetne zaščite, saj sta se nanjo sklicevala le dva poslanca, parlament pa jo je vzpostavil zgolj enemu samemu. Tretji mandat je nato sicer znova prinesel preobrat, saj so se kljub majhnemu številu primerov skoraj vsi poslanci sklicevali na imuniteto, a parlament jo je priznal le dvema – poslednjima mohikancema prve dvajsetletke (Ruparju in Jelinčiču), kajti v naslednjih dveh mandatih je ni vzpostavil nikomur več (nanjo pa se je tudi skliceval le en sam poslanec).⁶¹¹ Se torej samim poslancem zdi, da imunitetne zaščite ne potrebujejo več, oz. vsaj ne v taki obliki?

Temu bi lahko pritrdili. Poslanci so namreč sami ugotavljali, da obstoječa imunitetna ureditev ni najboljša, saj je po eni strani preširoka in dopušča zlorabo tega instituta, po drugi pa pravzaprav poslancu vendarle ne zagotavlja zadostne svobode govora. Ta ugotovitev se morda zdi kontradiktorna – da preširoka imuniteta kljub vsemu ne zagotavlja svobodne besede –, četudi je povsem utemeljena; ne le teoretsko, pritrjuje ji tudi politična praksa. Obstoječa imuniteta namreč varuje le pred kazenskim pregonom, pot za civilne (odškodninske) tožbe proti poslancem pa je povsem odprta. Slabost te ureditve je konkretno občutil poslanec Ivo Hvalica. Konec leta 1999, v razpravi o interpelaciji šolskega ministra Slavka Gabra, je za govorniškimi pultom v parlamentu izrekel besede, ki jih je takratni podsekretar na ministrstvu Nikolaj Žibert razumel kot žaljivo obdolžitev. Proti Hvalici je zato sprožil odškodninsko tožbo in jo tudi dobil.⁶¹²

Zaradi nezadovoljstva z obstoječo ureditvijo so se tako vse parlamentarne stranke, razen Slovenske nacionalne stranke, po letu 2000 začele zavzemati za spremembo ureditve poslanske imunitete. V glavnem so zagovarjali njeno zožanje, v civilnem pogledu pa

⁶¹¹ Poročila o delu DZ od I. do V. mandata.

⁶¹² Zgonc, Poslanska imuniteta, str. 38.

nadgradnjo.⁶¹³ Iskanje kompromisne rešitve se giblje v smeri, ki bi varovala poslance kazensko in odškodninsko pri »opravljanju poslanske funkcije«. ⁶¹⁴

Predlogi o ožanju ali celo ukinitvi poslanske imunitete so povsem v sozvočju z javnim mnenjem, saj krepka večina volivcev odločno zagovarja odpravo instituta imunitete.⁶¹⁵ A ob tem se velja vprašati, čemu javnost tako nasprotuje imuniteti, ko pa je bila vzpostavitev slednje pravzaprav razmeroma redek pojav (26 primerov v prvem mandatu, 1 v drugem in 2 v tretjem), pri čemer so se medijske zgodbe o imuniteti v glavnem osredotočale na zgolj nekaj poslanskih imen (Jelinčič, Rutar, Prijatelj, Hvalica – slednji v drugačnem kontekstu), ki izstopajo po številu in teži primerov.

Tudi to lahko interpretiramo v kontekstu širšega mnenja o parlamentu, združbi razsipnežev, ki – po mnenju javnosti – uživa še nepravilno zaščito pred zakonom, pred katerim smo bojda vsi enaki. Njena odprava bi tako imela bolj simbolni kot stvarni pomen, njeno predrugačenje, ki bi poslance varovalo še pred civilnimi postopki, pa bi bodisi vneslo več ostrine in več udarcev pod pasom v politični ring (in nižalo ugled parlamenta) bodisi podžgalo razbremenjene poslance k bolj sproščeni debati in konkretnjšim spopadom s problemi (in posledično višalo ugled parlamenta).

Struktura poslanske zbornice

»Pa vendar si dovolimo reči, da je v parlamentu, kjer ni doma le politika, ampak tam nastaja ustavni in pravni red države, vendar tudi nekaj obojega, teatra in cirkusa. Zlasti ko zabrnijo kamere, saj te sprožijo hipne reakcije. Pa nikar takoj ne obsojajte peščice predstavnic »šibkejšega« spola. Zganejo se predvsem gospodje poslanci. Hitijo si popravljati kravate, pogladijo se po lasišču ali pleši, zapnejo gumbe na suknjičih, da, celo gore papirja, beri bodočih zakonov in drugi aktov, pospravljajo in urejajo.«⁶¹⁶

Hudomušen zapis novinarskih vtisov o drugem letu prvega mandata Državnega zbora, o času njegovih začetkov torej, ko še ni bilo neposrednih prenosov parlamentarnih sej, poraja vprašanja o nekaterih tipičnih značilnostih nastajajoče parlamentarne elite. Kdo so člani poslanske zbornice: V glavnem moški, zaskrbljeni za svojo urejenost in imidž, ki goreče

⁶¹³ Prvi predlog skupine poslancev iz leta 2001 je predvidel širitev imunitete na civilno odgovornost, predlog skupine poslancev (LDS, SD, DeSUS, poslanca narodnosti) iz leta 2004 pa je predvideval zgolj širitev poklicne imunitete še na civilno odgovornost in ukinitvev nepoklicne. Predlog poslancev SDS, NSi, SLS in DeSUS iz leta 2005 je poklicno imuniteto urejal podobno, a ohranjal nekoliko ožjo nepoklicno. Toda slabe tri tedne kasneje je podobna poslanska združba (brez DeSUSa) podala nov predlog, ki je predvideval popolno črtanje imunitete.

⁶¹⁴ Zgonc, Poslanska imuniteta, str. 60-72.

⁶¹⁵ Prav tam, str. 62.

⁶¹⁶ Slovenski almanah '95, str. 88.

študirajo zahtevne gore zakonodajnih papirjev? Pregled spolne, izobrazbene in starostne strukture parlamenta v zadnjih dvajsetih letih podaja precej statično sliko:

V prvem mandatnem obdobju je bilo izvoljenih 12 poslank. Slaba polovica poslancev je imela univerzitetno izobrazbo, ob njih jih je bilo kar 19 z doktorati ali magisteriji. Največ jih je bilo starih med štirideset in petdeset let, več kot 30 % pa med trideset in štirideset. V naslednjem mandatu se je število poslank opazno zmanjšalo; na zgolj sedem, izobrazbena in starostna struktura pa sta ostali podobni. Več kot 50 % poslancev je imelo univerzitetno izobrazbo, 10 tudi magisterij ali doktorat. Največ jih je bilo v štiridesetih, četrtnina zbora je bila desetletje mlajša, četrtnina pa desetletje starejša. V tretjem mandatu se je število poslank zvišalo na nekdanjo raven – izvoljenih je bilo 13 poslank. Izobrazbena raven je nekoliko upadla, starostna struktura se je zvišala. 42 % poslancev je imelo univerzitetno izobrazbo, 15 magisterij ali doktorat; največ jih je bilo v štiridesetih letih, le malo manj pa v petdesetih letih. V četrti periodi, v letih 2004 – 2008, je bilo izvoljenih 11 poslank, parlament pa je imel nekoliko višjo izobrazbeno in starostno strukturo. V pravkar izteklem se mandatu je bilo izvoljenih 12 poslank, parlament je imel še nekoliko višjo izobrazbeno in starostno strukturo.⁶¹⁷

Pomenljivo se zdi, da je med izvoljenimi poslanci po letu 2000 precej poslanskih veteranov. Na volitvah leta 2000 in 2004 je bilo izvoljena več kot polovica kandidatov, ki so nekoč že bili poslanci, leta 2008 pa sicer nekoliko manj, a še zmerom skoraj pol. Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da je poslanska elita v Sloveniji konsolidirana in trajna, a je pravzaprav delež ponovno izvoljenih poslancev v primerjavi z nekaterimi srednje- in zahodnoevropskimi državami na Slovenskem najnižji.⁶¹⁸ Bodisi ni poklic poslanca tako idealen, da bi spodbujal nekdanje poslance k ponovni kandidaturi bodisi so volivci nad »starimi obrazi« razočarani...

TABELA: Število ponovno izvoljenih poslancev po mandatnih obdobjih⁶¹⁹

Mandatno obdobje	Št. ponovno izvoljenih poslancev ne glede na mandatno obdobje	Št. ponovno izvoljenih poslancev glede na prejšnje mandatno obdobje
1992 – 1996	-	31 (prejšnjih delegatov Skupščine RS)
1996 – 2000	34	29
2000 – 2004	49	44
2004 – 2008	48	37
2008 – 2011	41	

⁶¹⁷ Poročila o delu DZ od I. do V. mandata.

⁶¹⁸ Prim.: Katarina Žagar: Oblikovanje politične elite v Sloveniji. V: Zbornik raziskovalno-dokumentacijskega sektorja 2006. Ljubljana 2007, str. str. 15-16; Poročilo o delu DZ 2008 – 2012, prvo leto mandata.

⁶¹⁹ Podatki so v: Poročila o delu DZ od I. do V. mandata.

Kakšen je torej tipičen lik slovenskega poslanca prve parlamentarne dvajsetletke? Tipičen poslanec je moški v štiridesetih, ki postaja zmerom starejši, saj dolgo vztraja pri političnem delu. Ima daljši aktivnejši staž v politični stranki, je urejen, pri čemer posveča posebno skrb svojemu izgledu in javnim nastopom. Je univerzitetno izobražen in ima statistično dobre možnosti za vnovično izvolitev. S poslansko plačo je načeloma zadovoljen. Vsaj na enem področju oblikovanja politik se počuti strokovnjaka. Zelo mogoče je, da poleg poslanske službe hkrati tudi županuje manjšemu slovenskemu kraju. Njegov povprečen delovni dan traja od 10 do 12 ur, kar pomeni, da je zelo obremenjen (starostna struktura parlamenta je tako idealna, poslanci so ljudje v najboljših letih, ki zmorejo napore). Svojo službo poslanec v glavnem dojema kot sprejemanje zakonov in proračuna.⁶²⁰

»Podgane, podlasice, lisice ...«?

V Veliki Britaniji je večina ljudi danes prepričanih, da poslanci utelešajo lastnosti kot pohlep in potuhnjenost ter da so lažnive kreature, podobne podganam, podlasicam, kačam, lisicam in mrhovinarjem.⁶²¹ V Sloveniji, dvajset let po vzpostavitvi samostojne države in novega političnega in gospodarskega sistema ni situacija pravzaprav nič drugačna. Ljudje so sicer načeloma še vedno naklonjeni parlamentarni demokraciji, a parlamentu in poslancem ne zaupajo. Ustvarjen je vtis, da so poslanci preveč privilegirana skupina, ki pač sodi v kontekst v javnosti nejasno definirane »frazе« »parlamentarna demokracija«. Številne politične afere, na katere prežijo mediji, zmanjšujejo ugled parlamenta, četudi nastopajo v njih le posamezniki. Bivši poslanec Ciril Ribičič je že leta 1995 zapisal, kako je o poslancih »dobra samo slaba vest«, ker da je parlament po občem mnenju draga, neučinkovita in k privilegijem nagnjena »združba lenih razsipnežev«.⁶²² Podobno se je izrazil tudi nekdanji slovaški poslanec Jozef Banáš, ki je izdal visokonakladno »poročilo s študijskega bivanja v politiki«. V ljudem všečnem in šaljivem slogu poudarja, kako se »življenjska raven politikov ne razlikuje glede na to, če gre za politika socialistične levice ali konservativne desnice, ampak glede na to, če je bil bogat že pred vstopom v politiko ali je obogatel šele kasneje. Socialist, ki obogati v politiki, postane konservativec. V kolikor je bil socialist bogat že ob vstopu v politiko, je bil konservativec, četudi je bil član socialistične stranke. Politik, ki je bil pred

⁶²⁰ Podoba tipičnega poslanca temelji na Poročilih o delu DZ od I. do V. mandata in rezultatih ankete med poslanci (odgovarjalo jih je 73) leta 1994. – Zajc, Anketa med poslanci DZ.

⁶²¹ Ruth Fox: What's trust got to do with it? Public Trust in and Expectations of Politicians and Parliament. Hansard Society 2010 (dalje Fox, What's trust got to do with it?).

⁶²² Ribičič, Siva tipka 074, str. 124.

vstopom v politiko reven in je reven tudi po odhodu iz nje, ni ne socialist ne konservativec, marveč idiot.«⁶²³ S tem je hudomušno zapisal to, kar volivci želijo brati.

TABELE: Struktura poslanske zbornice v vsakem mandatnem obdobju ob konstituiranju Državnega zbora⁶²⁴

MANDATNO OBDOBJE 1996 – 2000

Struktura po spolu

	Poslanke	Poslanci
Število	7	83
Odstotek	8	92

Struktura po izobrazbi

	Doktorat ali magisterij	Univerzitetna izobrazba	Višja izobrazba	Srednja izobrazba
Število	10	46	16	18
Odstotek	11	51	18	20

Struktura po starosti

	Do 29 let	30 – 39 let	40 – 49 let	50 – 59 let	60 – 69 let	70 in več let
Število	0	25	35	22	6	2
Odstotek	0	28	39	24	7	2

MANDATNO OBDOBJE 1992 – 1996

Struktura po spolu

	Poslanke	Poslanci
Število	12	78
Odstotek	13	87

Struktura po izobrazbi

	Doktorat ali magisterij	Univerzitetna izobrazba	Višja izobrazba	Srednja in poklicna izobrazba
Število	19	42	15	14
Odstotek	21	47	17	15

Struktura po starosti

	Do 29 let	30 – 39 let	40 – 49 let	50 – 59 let	60 in več let
Število	5	29	39	11	6
Odstotek	6	32	43	12	7

⁶²³ Jozef Banáš: Idioti v politike. Bratislava 2010, str. 31.

⁶²⁴ Podatki so v: Poročila o delu DZ od I. do V. mandata.

MANDATNO OBDOBJE 2000 – 2004

Struktura po spolu

	Poslanke	Poslanci
Število	12	78
Odstotek	13	87

Struktura po izobrazbi

	Doktorat ali magisterij	Univerzitetna izobrazba	Višja izobrazba	Srednja izobrazba
Število	15	38	19	18
Odstotek	17	42	21	20

Struktura po starosti

	Do 29 let	30 – 39 let	40 – 49 let	50 – 59 let	60 – 69 let	70 in več let
Število	3	16	34	29	5	3
Odstotek	3	18	38	32	6	3

MANDATNO OBDOBJE 2004 – 2008

Struktura po spolu

	Poslanke	Poslanci
Število	11	79
Odstotek	12	88

Struktura po izobrazbi

	Doktorat ali magisterij	Univerzitetna izobrazba	Višja izobrazba	Srednja izobrazba
Število	17	42	13	18
Odstotek	19	47	14	20

Struktura po starosti

	Do 29 let	30 – 39 let	40 – 49 let	50 – 59 let	60 – 69 let	70 in več let
Število	2	9	44	22	13	0
Odstotek	2	10	49	24	14	-

MANDATNO OBDOBJE 2008 – 2011

Struktura po spolu

	Poslanke	Poslanci
Število	12	78
Odstotek	13	87

Struktura po izobrazbi

	Doktorat ali magisterij	Univerzitetna izobrazba	Višja izobrazba	Srednja izobrazba
Število	19	42	8	21
Odstotek	21	47	9	23

Struktura po starosti

	Do 29 let	30 – 39 let	40 – 49 let	50 – 59 let	60 – 69 let	70 in več let
Število	1	12	27	34	14	2
Odstotek	1	13	30	38	16	2

TABELE: Poslanska imuniteta od 1. do 6. mandatnega obdobja ⁶²⁵

Mandatno obdobje 1992 – 1996:

POSLANEC	OČITANA KAZNIVA DEJANJA	SKLICEVANJE NA IMUNITETO	VZPOSTAVITEV IMUNITETE
Igor Bavčar	k.d. žaljive obdolžitve	NE	DA
Benjamin Henigman	k.d. kršitev temeljnih pravic delavcev, ponareditev ali uničenje poslovnih listin	NE	DA
Benjamin Henigman	k.d. žaljive obdolžitve	DA	DA
Ivo Hvalica	k.d. žaljive obdolžitve – šest dejanj	DA	DA
Jože Jagodnik	k.d. žaljive obdolžitve	NE	DA
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. pomoči h k.d. poskusa k.d., napeljevanja h k.d. k.d. ogrožanja z nevarnim orod. k.d. proizvodnje in prometa z orožjem k.d. proizvodnje in prometa z orožjem k.d. zlorabe zaupanja	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. obrekovanja k.d. obrekovanja k.d. razžalitve k.d. žaljive obdolžitve k.d. izdaje uradne skrivnosti k.d. razžalitve k.d. žaljive obdolžitve k.d. obrekovanja	NE	DA
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. žaljive obdolžitve	DA	DA
Janez Kocijančič	k.d. preprečitve vrnitve na delo k.d. preprečitve vrnitve na delo	NE	NE
Jožef Kocuvan	k.d. poskusa izdaje nekritega čeka	NE	NE
Igor Omerza	k.d. žaljive obdolžitve	NE	DA
Lojze Peterle	k.d. žaljive obdolžitve	DA	DA
Marjan Podobnik	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE

⁶²⁵ Podatki so v: Poročila o delu DZ od I. do V. mandata; <http://www.dz-rs.si>.

Jana Primožič	k.d. ogrožanja javnega prometa	DA	NE
Jože Protner	k.d. zlorabe položaja ali pravic odg. Oseb k.d. sklenitve škodljive pogodbe	NE	DA
Jože Pučnik	k.d. obrekovanja	NE	DA
Peter Tancig	k.d. zlorabe zaupanja k.d. zlorabe ur. položaja ali ur. pravic	NE	DA
Peter Tancig	k.d. zlorabe ur. položaja ali ur. pravic	DA	NE

Mandatno obdobje 1996 – 2000:

POSLANEC	OČITANA KAZNIVA DEJANJA	SKLICEVANJE NA IMUNITETO	VZPOSTAVITEV IMUNITETE
Ciril Ribičič	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Jelko Kacin	k.d. povzročitve prometne nesreče iz malomarnosti	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. razžalitve in k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. nedovoljene proizvodnje in prometa orožja ali razstrelilnih snovi	DA	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. nasilništva	NE	NE
Jože Zagožen	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. zlorabe ur. položaja ali ur. pravic	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. obrekovanja	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Janez Janša	k.d. lahke telesne poškodbe in k.d. poškodovanja tuje stvari	NE	NE
Jakob Presečnik	k.d. zlorabe pooblastil	DA	DA
Franc Pukšič	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE

Mandatno obdobje 2000 – 2004:

POSLANEC	OČITANA KAZNIVA DEJANJA	SKLICEVANJE NA IMUNITETO	VZPOSTAVITEV IMUNITETE
Pavel Rupar	k.d. obrekovanja	DA	DA
Pavel Rupar	k.d. zlorabe uradnega položaja in uradnih pravic	DA	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. nasilništva	DA	NE
Jožef Jerovšek	k.d. ogrožanja varnosti pri delu	DA	NE
Slavko Gaber	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Franc Pukšič	k.d. žaljive obdolžitve	DA	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. nasilništva	DA	NE
Jerica Mrzel	k.d. grdega ravnanja, k.d. ogrožanja varnosti in k.d. poškodovanja tuje stvari	DA	NE
Anton Anderlič	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. poškodovanja tuje stvari	DA	DA

Mandatno obdobje 2004 – 2008:

POSLANEC	OČITANA KAZNIVA DEJANJA	SKLICEVANJE NA IMUNITETO	VZPOSTAVITEV IMUNITETE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. pomoči h kaznivemu dejanju poskusa umora	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. prikrivanja	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k.d. razžalitve	NE	NE
Dimitrij Kovačič	k.d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Alojz Sok	k.d. obrekovanja	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. zlorabe uradnega položaja, ponareditve poslovnih listin, dejanja jemanja podkupnine, ogrožanja varnosti	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. zlorabe uradnega položaja	NE	NE
Pavel Rupar	k. d. ogrožanja z nevarnim sredstvom pri prepiru ali pretepu	NE	NE
Pavel Rupar	k.d. obrekovanja	NE	NE
Breda Pečan	k.d. zlorabe uradnega položaja	NE	NE
Martin Mikolič	k.d. zlorabe uradnega položaja ali uradnih pravic	NE	NE
Janko Veber	k.d. nevestnega dela v službi	NE	NE

Mandatno obdobje 2008 – 2011:

POSLANEC	OČITANA KAZNIVA DEJANJA	SKLICEVANJE NA IMUNITETO	VZPOSTAVITEV IMUNITETE
Matej Lahovnik	k. d. razžalitve	NE	NE
Janko Veber	k. d. hujskanje k upiranju	NE	NE
Radovan Žerjav	k. d. obrekovanja	NE	NE
Vili Trofenik	k. d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Srečko Prijatelj	k. d. izsiljevanja ter k. d. nedovoljene proizvodnje in prometa orožja ali eksploziva	NE	NE
Srečko Prijatelj	k. d. napeljevanja k nedovoljenemu sprejemanju daril, k.d. napeljevanju k dajanju daril, dve k.d. poskusa izsiljevanja	NE	NE
Srečko Prijatelj	k. d. poskusa izsiljevanja	NE	NE
Srečko Prijatelj	k. d. razžalitve	NE	NE
Branko Marinič	k. d. napeljevanja h kaznivemu dejanju ponarejanja listin	NE	NE
Janez Janša	k. d. sprejemanja daril za nezakonito posredovanje	NE	NE
Janez Janša	k. d. žaljive obdolžitve	NE	NE
Anton Anderlič	k. d. izdaje uradne tajnosti	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k. d. žaljive obdolžitve in k. d. razžalitve	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k. d. zbujanja sovraštva, razdora ali nestrpnosti v zvezi s kršitvijo načela enakosti	NE	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k. d. žaljive obdolžitve	DA	NE
Zmago Jelinčič Plemeniti	k. d. razžalitve	NE	NE

Mandatno obdobje 2011– :

POSLANEC	OČITANA KAZNIVA DEJANJA	SKLICEVANJE NA IMUNITETO	VZPOSTAVITEV IMUNITETE
Branko Marinič	k.d. napeljevanja h kaznivemu dejanju ponarejanja listin	NE	NE
Janez Janša	k.d. sprejemanja daril za nezakonito posredovanje	NE	NE
Radovan Žerjav	šest k.d. obrekovanja	NE	NE
Karel Erjavec	k. d. nevestnega dela v službi	NE	NE
Gregor Virant	k. d. razžalitve	NE	NE
Marko Pogačnik	k. d. po členu 244/II in I KZ	NE	NE

PARLAMENT IN ZAUPANJE

»Kritikovanje slovenskih državnih poslancev je bolje opustiti, kajti potem bo prepir in razkol še večji in, če moške dosedaj veljavni, zaslojni in brez vse dvombe še zmirom domo- in rodoljubni, pridejo ob vse zaupanje pri ljudstvu – kaj bo to nam koristilo...?« Tako je leta 1868, v času občega ljudskega nezadovoljstva s slovenskimi poslanci v dunajskem državnem zboru, v zaupnem pismu svaril slovenski politik Etbin Henrik Costa.⁶²⁶ Pri tem se mu je očitno zdelo izjemno pomembno, da ohranijo poslanci vsaj nekaj zaupanja, da se jim še naprej zaupa. Samo dejstvo, da so bili moške izvoljeni člani poslanske zbornice z veljavnim mandatom, po Costi ni bila zadostna popotnica politiku na Dunaj. Potreboval je še zaupanje. A kaj ima zaupanje, izraz iz čustvenega leksikona, ki označuje bližnje odnose med soljudmi, opraviti s službo poslanca, s parlamentom, s parlamentarno demokracijo, sploh z vse bolj sofisticiranim in institucionaliziranim družbenim sistemom? Morda ne veliko, morda je šlo pri Costi zgolj za žlahtno izražanje meščanskega politika 19. stoletja. V modernih (in tudi v zgodnje modernih) demokracijah je po mnenju nekaterih vendarle na prvem mestu institucionalna učinkovitost⁶²⁷ oz., še bolj, nadzor nad institucijami. Kakor se je izrazil že Lenin: Zaupanje je dobro, a nadzor je boljši.

Toda temu navkljub moremo vendarle opaziti, da ima zaupanje svoje precej trdno mesto v političnem emocionalnem jeziku moderne države vse od polovice 19. stoletja naprej. Številni so primeri, kjer se nekdo znotraj politične arene sklicuje na zaupanje, bodisi da gre pri tem za relacijo volivci - parlament bodisi za relacijo parlament - vlada. »Vi ste izgubili naše zaupanje in ne morete več biti naš poslanec...«, so denimo volivci s Krasa leta 1872 pisali svojemu poslancu Černetu. Ivanu Šušteršiču, prvaku slovenskega političnega katolicizma, je liberalni list Slovenski narod ob pripravi državnozbornske volilne reforme leta 1906 očital, kako je »izigral narodovo zaupanje«. Anton Korošec, kasnejši vodja najmočnejše slovenske politične stranke SLS in prvi slovenski politik prve jugoslovanske države, je poleti leta 1907 stališče slovenskega poslanskega kluba do vlade strnil v besede, kako vlada ne daje povodov, »da bi ji zaupali«. In ko je Korošec leta kasneje v drugi državi – Jugoslaviji, kot

⁶²⁶ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma.

⁶²⁷ Ute Frevert: Does Trust Have a History?. V: Max Weber Lecture No. 2009/01. Florence 2009 (dalje Frevert, Does Trust Have a History?). Dostopno na: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/11258/MWP_LS_2009_01.pdf;jsessionid=868D2253E455B2144559682878D699A1?sequence=1, pridobljeno 6. 6. 2012.

kraljevi minister odstopal, se je kralju zahvalil za »dosedanje zaupanje«. Kralj naj bi torej zaupal tudi svojim ministrom.⁶²⁸

Zdi se, kot da je celoten politični in družbeni sistem le splet zaupanja, tudi v slovenskem političnem diskurzu mu lahko brez težav sledimo zadnjih 150 let. Toda obenem se še bolj zdi, da potreba in želja po zaupanju prav eksplodirata v najnovejšem času. Vse se vrti okrog zaupanja, vse počiva na njem, zaupanje je postalo celo del ustavnega sistema. Parlament lahko ne nazadnje vladi izglasuje nezaupnico, ko ji več ne zaupa, hkrati pa lahko premier od parlamenta zahteva, da glasuje o zaupnici njegovi vladi.⁶²⁹ Zaupanje v politične institucije se vrhu vsega redno meri in ker so dobljeni rezultati primerjalno gledano nizki, ni nenavadno, da je položaj, ki ga doživljamo danes, po mnenju nekaterih »Križa, ki ji je ime nezaupanje«. Zaupanje na vseh družbenih področjih, tako v gospodarstvu kot v politiki, naj bi bilo omajano.⁶³⁰ Nemška zgodovinarica Ute Frevert se je slikovito izrazila: »Zgleda, kakor da zaupanje (ne denar) vrti ta svet«. ⁶³¹

Zgodovinarju se ob zapisanem seveda poraja vprašanje, od kod takšna moč zaupanja, kako se uveljavi, kakšna je njegova družbena pozicija, kakšen je kontekst njegove prisotnosti, kako ga razumeti? Puščajoč ob strani brezbrežno morje definicij, kaj je to zaupanje, velja na tem mestu kljub vsemu zapisati, da gre pri zaupanju pravzaprav za čustvo, »ki premosti prepad med vedenjem in ne-vedenjem. Nekdo, ki vse ve, ne potrebuje zaupanja; nekdo, ki ne ve in ki ne more kontrolirati posledic svojih dejanj, pa mora zaupati«. Gre torej za čustvo, ki pomaga premostiti negotovost in tveganje.⁶³² Tako seveda ni nenavadno, da je bilo zaupanje družbeno prisotno tudi v preteklosti, saj so tudi nekoč poznali nevarnosti in negotovosti. Kljub veliko manjši mobilnosti predmoderne družbe niso bile homogene, izolirane in avtarkične; ravno tako so potrebovale zaupanje. Toda čas moderne, obdobje oblikovanja moderne države 19. stoletja, mu veljavo bistveno poveča. Tedaj nastopi čas, ki zahteva in obenem tudi nudi zaupanje. V vse bolj mobilnem svetu z vse bolj sofisticiranimi družbenimi razmerji so se pričele izgrajevati moderne institucije, ki sodobnemu človeku vlivajo »temeljni občutek gotovosti«. Ljudje jim morajo zaupati in jim – vsaj deloma – zaupajo; vsi zaupamo pravnemu

⁶²⁸ Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma; Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo.

⁶²⁹ V zvezi s tem je zelo povedno razmišljanje o vprašanju zaupnice, ki ga je na Komisiji za ustavna vprašanja 28. 11. 1991 sprožil Tone Peršak. Slednji se je namreč spraševal, če je dobro, »da kar tako, brez nekega konkretnega povoda lahko vlada zahteva glasovanje o zaupnici.« Predsedujoči France Bučar je odgovoril, kako »ena normalna vlada ne bo kar tako tega delala. Čakajte no, mi delamo ustavo za normalne razmere in normalen parlament. Tudi zakone pišemo za normalne državljane. Imamo pa tudi nekaj takih, ki odstopajo od tega vzorca... Nič nisem rekel v katero smer.« Lahko sklepamo, da je zaupanje parlamenta vladi nekaj normalnega, saj ga ni treba testirati »kar tako«? – Nastajanje slovenske ustave.

⁶³⁰ Janez Drobnič: Kriza, ki ji je ime nezaupanje. V: Finance, 22. 12. 2008.

⁶³¹ Frevert, Does Trust Have a History?.

⁶³² Prav tam.

redu, policiji, sodstvu, inšpekcijskim službam, šoli ...⁶³³ Zaupanje je torej postalo temelj družbenega sistema, kar nekdanj ni bilo. Nekoč je v absolutističnih monarhijah, ki so prevladovali na evropskem kontinentu, bila v ospredju zvestoba oz. lojalnost. Zvestoba vladarju, ki je bila dana enkrat za vselej, za vse večne čase. Precej udobno za imetnika politične moči... Toda z vzpostavitvijo parlamentarne demokracije in s širjenjem volilne pravice so se vrednosti v čustvenem leksikonu politike pričele spreminjati.⁶³⁴ Tistemu telesu, ki je bilo izvoljeno za to, da uveljavlja interese in želje širših plasti prebivalstva, ni bilo več treba prisegati večne zvestobe, niti mu ni bilo več možno prisegati večne zvestobe, saj je bilo voljeno in nestanovitno. Treba mu je bilo zaupati, da je resničen predstavnik ljudstva. In slednje seveda nikakor ni samo po sebi umevno.

Institucije vendarle niso ljudje, ki jim je hipotetično zaupanje »namenjeno« v prvi vrsti. Pri zaupanju v institucije gre za »razosebljeno zaupanje«. Moderna demokracija torej nedvomno želi, da zaupamo političnim institucijam, moderna demokracija na tem celo temelji, a hkrati je primerjalno gledano zaupanje v parlament kot osrednje zakonodajno in predstavniško telo relativno nizko – v večini evropskih držav.⁶³⁵ V »zibelki demokracije« – v Veliki Britaniji – je večina ljudi danes prepričana, da parlament uteleša lastnosti kot pohlep in potuhnjenost ter da v njem sedijo lažnive kreature, podobne podganam, podlasicam, kačam, lisicam in mrhovinarjem. Pri tem je zlasti pomenljivo, da so tako mnenje imeli tudi pred škandalom s poslanskimi izdatki leta 2009 in zato slednji zaupanja v parlament ni zbil na še nižjo raven. To naj bi že prej doseglo nekakšen »minimum«.⁶³⁶

Ljudje po drugi strani bolj zaupajo »ljudem-institucijam«. Leta 1991 je tako v okviru raziskave Slovensko javno mnenje več kot polovica vprašanih soglašala s trditvijo »politikom raje ne zaupaj«, leto prej pa je 68 % anketiranih odgovorilo, da v celoti zaupa slovenskemu političnemu vodstvu s konkretno naštetimi imeni (Kučan, Stanovnik, Smole).⁶³⁷ Paradokсно, kontradiktorno? Niti ne. Domnevamo lahko, da so kot abstraktno kategorijo »politiki« ljudje razumeli institucionalizirano poklicno kategorijo, ko pa so jim našteli posamična imena visokih politikov iz mesa in krvi v negotovih časih, so se pač odločili drugače.

Tako seveda ni nenavadno, da zaupanje v parlament posledično ni visoko in je nižje kot zaupanje v osebo šefa države. Drznem si celo trditi, da je bilo nekoč zaupanje v cesarja

⁶³³ Prav tam.

⁶³⁴ Prav tam.

⁶³⁵ Evropska družboslovna raziskava 2002/2003, Jowell, R. and the Central Co-ordinating Team: Velika Britanija, London: Centre for Comparative Social Surveys, City University [izdelava], 2003. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2004.

⁶³⁶ Fox, What's trust got to do with it?.

⁶³⁷ Slovensko javno mnenje 1990/2 in 1991/1.

Franca Jožefa in nato kralja Aleksandra Karađorđevića višje, kot zaupanje v dunajski oz. beograjski parlament in tamkaj sedeče poslance (tudi slovenske). Februarja 1935 je pronicljivi tednik Miška Kranjca Ljudska pravica objavil pesem Franca Beltrama Zakaj je zlo v politiki, kjer je po eni strani sicer res zasledoval svoje delavsko-politične cilje, toda po drugi strani je v »poetičnem« prikazu nagnjenj tedanjih politikov hkrati ujel njihovo javno podobo. Nasmeljani gospodje naj ne bi delali za narodov blagor, temveč le zase in za svoje finančne ter oblastniške koristi. Njihovega dela naj ne bi označevala pristna skrb za ljudi in državo, temveč aroganca, odtujenost od volivcev, nenačelnost in koruptivnost.⁶³⁸ In če so ljudje bolj zaupali monarhu kot svojim izvoljenim poslancem, seveda ni nerazumljivo, da so januarja 1929 povsem benevolentno sprejeli Aleksandrovo uveljavitev diktature, razpust parlamenta in suspenz ustave.⁶³⁹

Vse odtlej, od zime 1929, pa do pozne pomladi 1990 parlamenta, ki bi bil izvoljen na splošnih, neposrednih, večstrankarskih in tajnih volitvah, ni bilo. Tisti, izvoljen leta 1927, je neslavno končal, hkrati pa se je tisti, izvoljen leta 1990, slavno rodil. Čas »Bučarjeve« in še prej »Potrčeve« skupščine je bil nedvomno čas negotovosti, strahu in silnega vsestranskega angažmaja, v katerem je imela slovenska skupščina osrednjo vlogo, z višjo specifično težo kot vlada ali predsedstvo. Zdi se smiselno, da bi ji ljudje tudi najbolj zaupali, da se v strahu oprimejo tistega, ki vleče konstitucionalne niti. Toda ljudje so na strah odgovorili drugače, delno s samozaupanjem in delno z močnejšim zaupanjem v posamezne politike, kar pa spet ne pomeni, da skupščini sploh niso zaupali. Le stopnja zaupanja vanjo je bila nižja kot stopnja zaupanja v konkretne osebe.

Kasneje, po oblikovanju Državnega zbora, je v stabilnih razmerah demokracije zaupanje v predstavniški organ upadlo. Medletne primerjave zaupanja v osrednje slovenske politične institucije pokažejo, da je Državni zbor v vseh dvajsetih letih svojega obstoja vselej na repu, nižje se tradicionalno uvrščajo le še politične stranke. Že »oseba« predsednika vlade

⁶³⁸ »Zakaj je zlo v politiki

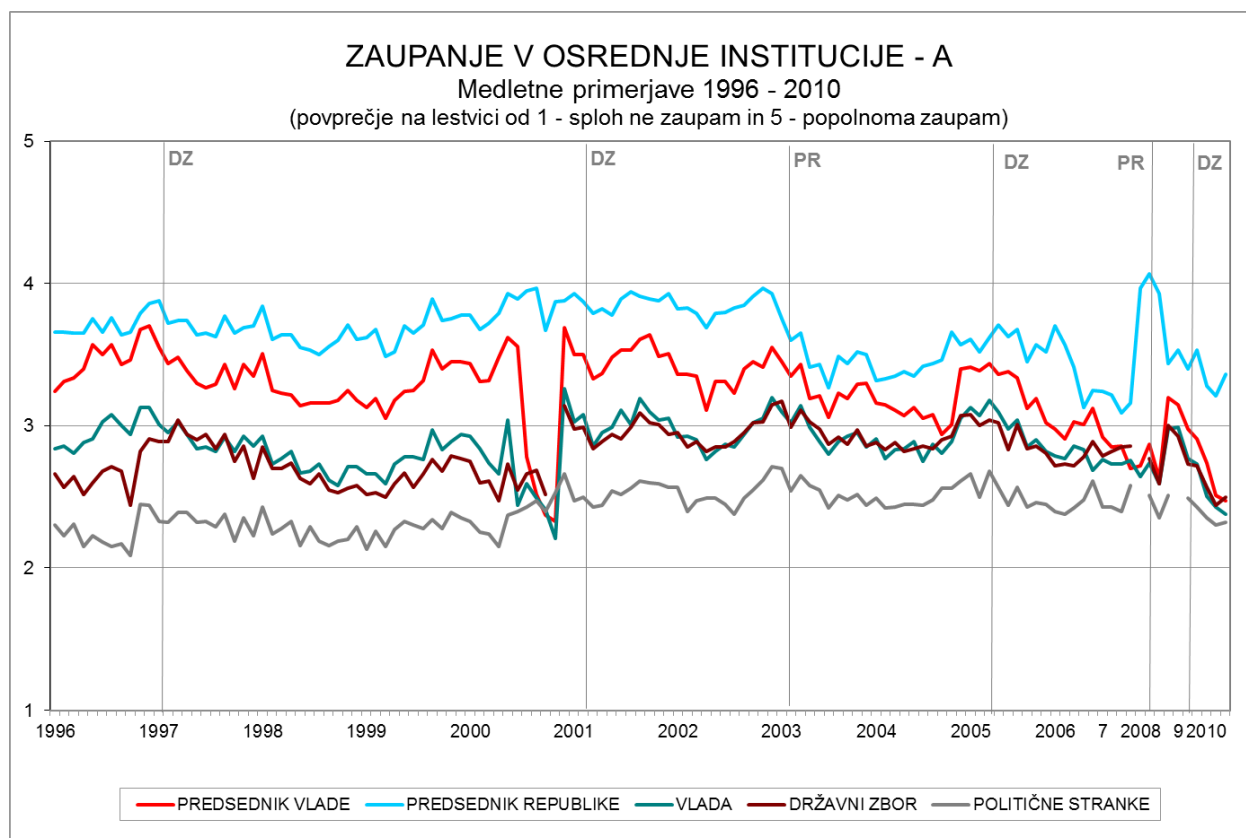
V politiki tako je,
da ljudstvo v stranki spi,
gosпода pa po svoje
le sebi v prid skrbi.

Vse zlobno se napada
in vzbuja mržnjo, strast,
a ljudstvo v bedi strada,

umira! – Komu v čast? –«. – Franc Beltram: Zakaj je zlo v politiki. V: Ljudska pravica, 22. 2. 1935.

⁶³⁹ Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo.

je (za razliko od same vlade) uvrščena višje,⁶⁴⁰ najvišje pa je vselej »oseba« predsednika republike.⁶⁴¹

Vir: Center za raziskovanje javnega mnenja, 2010

Zaupanje pač ima svojo zgodovino in svojo dinamiko. In pri tem ni nenavadno, da je sodobno zaupanje v parlament relativno nizko; sploh, če ljudje ob vsem zapisanem niti ne vedo prav dobro, kaj poslanec počne, in si zapomnijo le spodrsrljaje, pomote in afere, ki spremljajo delo parlamenta.⁶⁴² Poslanci povrh vsega tudi nimajo svojega sindikata ali zbornice (imajo sicer svoje društvo),⁶⁴³ ampak se, nasprotno, cehovsko nesolidarno napadajo in obtožujejo kakor v nobenem drugem poklicu.

⁶⁴⁰ Izvzemši meritev sredi leta 2000, ko je po izvolitvi Andreja Bajuka za predsednika vlade zaupanje v funkcijo premierja izrazito upadlo.

⁶⁴¹ Center za raziskovanje javnega mnenja, Politbarometer 10/2010 (oktober 2010), Ljubljana 4. 11. 2010. Dostopno na: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb_oktober_2010_fin.pdf, pridobljeno 6. 4. 2012.

⁶⁴² Igor Ž. Žagar, Krištof Kučič, Lenart Kučič, Ninamedia d.o.o.: Dejavniki v oblikovanju (ne)zaupanja v Državni zbor Republike Slovenije. Javna podoba Državnega zbora Republike Slovenije – od zgodovinskih razlogov do retoričnih učinkov. Zaključno poročilo projekta, Ljubljana 2003. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=103>, pridobljeno 28. 10. 2010.

⁶⁴³ Gl. Marko Pavliha: Društvo poslancev kot most med politiko in civilno družbo. V: Prihodnost parlamentarne demokracije.

Vprašanje seveda je, kako dolgo in kako daleč zaupanje lahko usiha, če trdimo, da tvori temelj parlamentarne demokracije. Kje je meja, ko je mogoče ob morebitni smrti parlamenta benevolentno zamahniti z roko. Tega seveda ne vemo, in zato skušajo politiki – za vsak slučaj – zaupanje vase in v svoje institucije dvigniti na višjo raven. Poleg tega pa uporabijo zaupanje tudi v propagandne namene. Tako se vseskozi govori o zaupanju volivcev in se jih vabi, naj zaupajo. Ena od tez Ute Frevert, ki jo je povzela po nekdanjem nemškem zveznem kanclerju Helmutu Schmidtu, je: Kdor govori o zaupanju, temu ne zaupajmo.⁶⁴⁴ Ali drugače, z besedami poslanca Duncan Smitha, ki jih je izrekel v poslanski zbornici angleškega parlamenta: »Ne zaupam vladam – bodisi mojega političnega prepričanja bodisi drugega političnega prepričanja –, ko govorijo 'Zaupajte mi'«. ⁶⁴⁵

Če tezo obrnemo: Primerjalno gledano je zaupanje v parlament in politike nizko, a hkrati o njem poslušamo od povsod. Ko bo torej manj prisotno v političnem jeziku, bo najbrž tudi višje, a prav visoko spet ne bo.

⁶⁴⁴ Ute Frevert: Wer um Vertrauen wirbt, weckt Misstrauen. Politische Semantik zwischen Herausforderung und Besänftigung, Merkur 1/2009. Dostopno na: <http://www.eurozine.com/articles/2009-01-13-frevert-de.html>, pridobljeno 30. 10. 2010.

⁶⁴⁵ House of Commons Debates, 3. 3. 2008, col. 1531 (Iain Duncan Smith). Dostopno na: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm/cmhansrd.htm>, pridobljeno 4. 5. 2012.

SUMMARY

National Assembly of the Republic of Slovenia 1992-2012

The modern democratically-elected European parliaments of the 19th and 20th century have always been public institutions where an exchange of viewpoints and opinions, regulated by rules, has taken place under the watchful eye of the public. Although the parliaments have differed from one another in Europe, they have nevertheless had many common points: they have been elected bodies (even if elected in various ways), meeting regularly, discussing social issues and finally reaching decisions by voting for them. However, the manner of elections as well as the ways in which they have operated and led discussions have varied considerably from one another. We refer to parliamentary practices in various parliaments as parliamentary culture, which is quite diverse across Europe. It is this very parliamentary culture which largely affects the relationship between the parliament and the public. The modern democracy calls for our trust in the political institutions – trust is even what the modern democracy is based on. However, comparatively speaking the trust in the parliament as the central legislative and representative body is relatively limited in the majority of European countries.

In Slovenia, twenty years after the establishment of the independent state and new political and economic system, the situation is actually not different from the rest of Europe. In principle the people are still favourably inclined towards parliamentary democracy, just as they were during the democratisation and emancipation in 1990 and 1991. However, they do not trust the parliament and its members. We can state that the attitude towards parliamentary democracy on the part of the voters as well as elected members of parliament is a result of a political-historical heritage, specific transitional development and structuring of the political space, modelled after the established theories and practices abroad (especially in the West), etc. It is defined by a certain political-cultural pattern which has formed and is still forming. Here we should emphasise that the new political institutions of parliamentary democracy have developed relatively quickly, while the mental process in the minds of the people following these developments is slower. This is characteristic of the entire eastern part of Central Europe. Thus the concepts of parliament and parliamentary democracy and the characteristics of its functioning in the period between 1992 and 2012 in Slovenia are not merely a political chronicle, but a certain reflection of the political transition.

* * *

The history of parliamentarism in the Slovenian space began in the 19th century, when also in the Habsburg Monarchy (even if more slowly than elsewhere across the continental Europe) the idea of constitutionalism and parliamentarism started to assert itself more and more persistently. After the beginning of the March Revolution in Vienna in 1848 it was not surprising that the question of the constitutional transformation of the Monarchy became one of the central issues, and the demands became more thorough. However, at the time the majority of the population (especially peasants) was unclear about what "constitution" or constitutionalism even were. It was a radically new concept. The parliament in the classic sense – a representative body with clear legislative competences and jurisdiction over state financing (adoption of the budget) – had not been established before the constitution of February 1861 was adopted. Of course, this was unavoidably followed by the politicisation of the masses and development of political parties. In the last third of the 19th century what had been the non-political masses gradually but quite swiftly adopted political standpoints and divided into political camps.

After the dissolution of Austro-Hungary and the establishment of the Yugoslav state the Slovenian territory was integrated into a new social and civilisational reality, quite different from the former Austrian situation in many aspects. Thus the diametrically opposed viewpoints and concepts of the various levels of the political, societal and, of course, social life occasionally clashed in the new state. One of the concrete meeting points of people from different worlds was the Belgrade Assembly, where the political standpoints clashed, insidious tactics were forged, and various political styles and characters of various individuals elected between Jesenice and Gevgelija were expressed.

Despite all their shortcomings, to the Slovenian political groups both states – the former Austria and the First Yugoslavia – represented the most appropriate framework for the political and national life of Slovenians. If the Slovenian politics prior to 1918 had been loyal to the old Austria until the end, it latter supported the first Yugoslav state. Serious political calculations exceeding the Yugoslav context were virtually non-existent. Also for this reason the Slovenian members of parliament took an active part in all of the assemblies, believed in these states and invested their energy in them.

Already during World War II a completely new political system, based on the people's authority, started emerging. Through this process Slovenia attained a status of a federal unit (as one of the Yugoslav republics) with its own constitution and statehood. However, after World War II we can no longer speak about classic parliamentarism, since despite the existence of the republican as well as federal assembly and elections only a single political

party existed in this period. Apart from the one-party aspect, one of the main characteristics of the post-war system was the constant distancing from the principles of classic parliamentary system and gradual introduction of a specific corporatist system. This was also evident from the structure of each assembly.

Just like its monarchic predecessor, the second Yugoslav state had to face constant internal crises, reaching their peak towards the end of the 1980s. The already loose federal system kept getting looser and the political control in individual republics became less and less effective. The demands for pluralism and systemic changes became increasingly decisive, also in the Slovenian assembly. Thus in its final term between 1986 and 1990, the Slovenian assembly became one of the key supporters of a peaceful and evolutionary transformation into a multiparty parliamentary system and independence. In September 1989 it first provided the suitable grounds for a gradual attainment of independence and establishment of a multiparty system by drawing up numerous amendments to the Slovenian constitution, and then it also adopted a suitable electoral law and called the first democratic elections after the war. On 25 June it also adopted three key emancipation documents on the basis of which Slovenia became an independent and sovereign country. Half a year later it also adopted the new constitution, introducing a classic parliamentary system with the National Assembly.

After Republic of Slovenia became independent in 1991 and adopted a new political system, the parliament as the central legislative and representative body of the state was formed anew. In accordance with the concept of a modern parliamentary democracy, the constitution drawn up in 1990 and 1991 bestowed upon it a powerful role with numerous jurisdictions in the political and social life of the state. Besides the classic representative and legislative function (adopting the constitution, laws, budget, resolutions and national programmes, ratifying international agreements, calling referendums, deciding on the declaration of the state of war and state of emergency, etc.), the Slovenian parliament also performs a supervisory function (deciding on parliamentary investigations and votes of confidence, posing parliamentary questions, deciding on the impeachment of the President of the Republic, Prime Minister and the ministers) and elects, appoints and relieves its own leadership, government, judges, the ombudsman, the governor of the Bank of Slovenia, members of the Court of Auditors, etc.).

* * *

To date the national assembly has concluded five terms of office. At the first National Assembly elections in 1992 the multiparty democracy was still very young, and the political space, in which the parties had not yet profiled themselves clearly in terms of their

programmes, was therefore unclear. Every party took part in the elections with its own tactics, and low blows as well as serious struggles were not a rare occurrence. The campaign may also be ascribed with many transitional characteristics. It was a novelty and not only did it stir up the political life, but also the society in general, attracting many citizens and recounting many pungent stories which the journalists as well as the people could enjoy. The party leaders sought exposure, just like at all subsequent opportunities.

The first structure of the National Assembly was quite fragmented, as eight parties qualified for it. The majority of votes went to the Liberal Democracy of Slovenia (hereinafter LDS), while the other parties lagged behind it considerably. At that time the future Prime Minister Janez Drnovšek managed to form a diverse coalition, called a "small political miracle", for it consisted of LDS, the Christian Democrats (hereinafter SKD), the United List as well as the Social Democratic Party of Slovenia (hereinafter SDSS). After the relations between the coalition and the opposition had been established, the parliament started addressing its extensive agenda. This primarily included the urgent legislative activities, since on one hand the former federal legislation had to be replaced, while on the other hand the basic acts of numerous state subsystems had to be adopted – from education, judiciary, tax system, ownership transformation and construction of the new economic system to national security, political parties and corruption. In accordance with its ambitious plan the parliament pursued its tasks diligently – the members of parliament mostly discussed the materials realistically and with appropriate political passion. The debates may have occasionally transcended the fields regulated by individual acts, but remained within the context of the issues at hand. However, since the very beginning the working enthusiasm of the parliament has not been in line with its public image. The people would never notice any diligent members of parliament. Apart from the basic legislative activities, the economic issues were the leitmotif of the first term of the National Assembly. As the term progressed, Drnovšek's coalition gradually fell apart, and in the end it only consisted of LDS and SKD.

* * *

After the elections, the second National Assembly found itself in a stalemate. Together the parties of the so-called transitional right had 45 seats, while all the other parties including the two minority MPs, who supported the previous Prime Minister Drnovšek (president of LDS, the party which was the relative winner of the elections), also had 45 seats. The parliament – the mirror of the society – found itself in a difficult situation, split in half... The initial session dragged on, and the opposing standpoints were evident at each step the parliament took. In the beginning of the term it seemed that the parliament had been idle for

many months since the elections. However, the mere chronological facts do not convey much of a message, for dates scarcely mean anything on their own. In three months since the elections the parliament was nevertheless formed despite the stalemate, even elected its president with a large majority, carried out lengthy, occasionally bitter and remote but thorough and relevant discussions, and elected the Prime Minister. The National Assembly carried out its envisioned mission. It is understandable this took time. Then the search for an agreement continued, finally resulting in a large coalition between the biggest parties LDS and the Slovenian People's Party (hereinafter SLS), also joined by the Democratic Party of Pensioners of Slovenia (hereinafter DeSUS).

The coalition, finally established after many difficult months, was quite diverse despite the limited number of partners, since LDS and SLS were two ideologically and socially completely different parties. The parliamentary practice of the second term confirmed this thesis to a considerable extent. The situation in the National Assembly was often confusing, and it seemed that SLS belonged to the opposition rather to the coalition. Furthermore, the opposition failed to carry out a well-orchestrated offensive against the government or to supervise it, since it was divided itself at the ideological level. The Slovenian Democratic Party (hereinafter SDS) and SKD were more closely related to SLS, while the United List of Social Democrats (hereinafter ZLSD) were more akin to LDS. The dissolution of the coalition often seemed inevitable.

Despite all its crises (which were quite frequent, especially as far as the staff was concerned), the shaky coalition between LDS and SLS held almost until the end of its term. Meanwhile the parliament kept performing its visible and invisible tasks, in the context of which it was able to carry out many large-scale reform projects. Thus towards the end of 1999, after lengthy coordination, it adopted a comprehensive pension scheme reform. However, not long after the adoption of the large-scale reform in the spring of 2000, only slightly more than half a year before the elections, the relations within the coalition fell apart. At that point – after many difficult meetings, progress and setbacks – the kindred parties SLS and SKD finally managed to agree on merging into a single party which would not be a part of the coalition. The downfall of the "declining" government was imminent. Drnovšek did not wait for the situation to resolve itself. He made his move ahead of his partners and he himself proposed that the SLS ministers be replaced with new ones. He tied the vote to a vote of confidence, which was not passed. Soon after Drnovšek's fall, SLS + SKD, after the unification the largest parliamentary party, proposed Andrej Bajuk as the new Prime Minister. However, the new parliamentary coalition was not destined to last long, since the second term

would be over in less than half a year. Furthermore, already after a bit over a month the coalition found itself in a serious political crisis.

* * *

On Sunday, 15 October 2000, the third National Assembly elections took place in Slovenia. Once again the election campaign took place and mostly the familiar parties and faces appeared in public... The Slovenian parliamentary-historical process gradually proceeded and evolved. The elections taking place at the turning point of the decade, century and millennium, were not an important milestone in themselves. However, symbolically they marked the onset of a new era. The first decade after the fall of the Berlin Wall, referred to as the time of freedom by the "best chronicler of the 20th century" Timothy Garton Ash, drew to a close and the new "nameless decade", an elusive time of an unclear character, was beginning. A year earlier the common European currency was introduced and NATO was extended to include the first three Eastern European countries, which had a special meaning for the processes of integration. Next year, on 5 October 2000, only ten days before the Slovenian elections, the last Yugoslav tyrant, Serbian leader Slobodan Milošević, was stripped of power in Belgrade. All of this can be seen as a historical censorship of a certain era. Slovenia was a part of these global developments. During the third term of the National Assembly it itself joined the European Union and NATO, which concluded (perhaps illusory) the process of the transition in this state. On top of everything, the third term was also the last term controlled by the large Drnovšek's LDS, the strongest party since 1992. The results of the elections on 15 October 2000 were most likely its swan song. LDS got a whopping 36.21 % of votes, which translated into 34 parliamentary seats. The coalition included ZLSD, SLS and DeSUS.

The weakness of the opposition, whose core consisted of SDS and New Slovenia - Christian People's Party (hereinafter NSi), which refused to acknowledge the opposition status of the Slovenian National Party (hereinafter SNS) and the new Youth Party of Slovenia (hereinafter SMS), was largely characteristic of the third term and the forms of the parliamentary work. The coalition was gradually nicknamed "the voting machine" and in these circumstances the opposition had to be tough. Otherwise it would only "remain a part of the folklore".

* * *

The fourth National Assembly elections, called by the President of the Republic on 3 October 2004, on one hand gave the impression of the usual democratic routine with a standard election campaign, while on the other hand they remained limited by the established

ideological and political patterns. The "cultural struggle" between "the left" and "the right" continued, even though its intensity was receding. The results of the elections were not completely unexpected, but they meant a radical ideological change. For the first time after 1992 the large LDS suffered a defeat. The winner of the elections that Sunday was SDS with its leader Janez Janša, who had gradually become the head of the opposition after 1996. Janša also formed the new coalition and became the Prime Minister. If the evident strength of the coalition and weakness of the opposition were characteristic of the third term, we could conclude that the fourth term would be completely different in this regard. The coalition was less numerous, more diverse, and the opposition consisted of two experienced parties, which did not even give the new government the traditional 100 days of peace. Different circumstances and practices in the parliament were expected. However, no significant changes took place and the initial (unrealistic) expectations vanished. As it happened, the strength and public support of the coalition and the government were considerable in the beginning, and on the other hand the opposition succumbed to internal disorientation and dissolution. Especially LDS was obviously in a crisis. Thus the fourth term was quite similar to the third one, even if a few roles were changed. The European topics were an element which definitely brought together the members of the parliament, but many other topics resulted in a well-established left – right division.

* * *

At the eve of the fifth National Assembly elections in September 2008, the Slovenian political space seemed quite clear and predictable. "Wellbeing" became the leitmotif of all parties, but the programme means of achieving it were increasingly vague and especially similar to each other. Therefore the voters could hardly make decisions on the basis of programmes and had to cast their votes on the basis of other factors: persuasiveness of the election campaign, charisma, ongoing affairs, their established political convictions, more or less irrational considerations... And as always, on the basis of unpredictable elements. Despite the expectations the relative victory went to Borut Pahor's Social Democrats (the former ZLSD, hereinafter SD), and Borut Pahor also became the Prime Minister.

Already at the eve of the elections it was also clear that a debt and financial crisis was spreading globally, threatening to develop into a wider economic crisis and also engulf Slovenia. Pahor's team conveyed an impression that it was aware of the situation. However, in the following months it responded slowly and hesitantly due to the Prime Minister's consensual approach. However, the first batch of anti-crisis measures was already addressed by the parliament towards the end of 2008. The MPs adopted it at the last session of the year,

thus almost symbolically announcing the central problem of the fifth term: overcoming the situation, which finally developed from an economic into a political crisis.

Every important subject (or at least those underlined as important) involved a difference of opinions. When the government finally managed to agree on the resolution of the question of the border with the neighbouring Croatia, which we should undoubtedly see as one of its greatest successes, it immediately stumbled upon resolute protests of the opposition as well as some of the more prominent intellectuals (on the other hand a significant percentage of renowned intellectuals supported the agreement). Finally the parliament and the votes of the coalition supported the so-called Arbitration Agreement, but the strongly rooted doubts persisted. The pension scheme reform also gave rise to considerable opposition. In the context of reforming the labour market the coalition also adopted the Mini-jobs Act, radically amending the system of student work and shaking the foundations of the financial "empires" of the student organisations and student work services. Naturally, the students opposed the changes resolutely and organised student demonstrations in front of the National Assembly in May 2010. However, legitimate concerns about the new legislation turned into an unarticulated smearing campaign and even violence. Granite cobbles were flung through the air, a small fire broke out, and the parliament building (especially the entrance) was visibly damaged. The decisions adopted by the parliament were by no means "accepted"...

The National Assembly became a place of permanent disputes, which was also reflected in the parliamentary discussions. The debate on the new Family Code proposal can certainly be counted among the especially irreconcilable and controversial issues, at the same time bringing the attention to profound ideological, conceptual and even cultural-anthropological differences. The trust in the government and the parliament during this term was still low, dissatisfaction grew, and the economic crisis had been an evident fact for quite a while. The political space remained unappeasable and the coalition gave an increasing impression of being blocked within and without, not having any real ideas of how to solve the situation. Thus the path towards a political crisis was paved. The coalition gradually fell apart, finally only consisting of SD and LDS.

Numerous referendums, where the voters decided about almost all significant projects of the coalition, were an important catalyst of the political crisis and dissolution of the coalition ever since the summer of 2010. Furthermore, only a single project was confirmed: the Arbitration Agreement with Croatia, and in this case the referendum was proposed by the coalition itself. The fifth term ended with the dissolution of the National Assembly by the President of the Republic on 21 October 2011, after the government had received a vote of no

confidence and in the absence of any new candidates for Prime Minister. For the first time in the almost 20-year history of the Slovenian parliament an early election was called for 4 December. The trust in many parliamentary parties was shaken and a more thorough restructuring of the political space was expected.

* * *

The time between the announcement by the President of the Republic with regard to the dissolution of the National Assembly and the elections was scarce. In these circumstances it was not surprising that the campaign lacked any innovative approaches, convincing and lucid solutions, and insightful approaches towards the voters. The campaign was quite calm (although not without affairs), and for the first time in twenty years the divisive ideological topics were more in the background than before. This certainly does not mean that they did not exist and that they did not influence the voters' decisions, but the majority of the political debates nevertheless focused on overcoming the economic crisis and finding "exit" strategies. Even in the beginning of October the political atmosphere was still predictable. However, only a bit later the political space started to change radically as new political faces and new parties started entering the political arena one after the other. The fact that the voters were fed up with the established candidates resulted in a turning point. Less than two months before the elections two new parties with exceptionally high ratings appeared, climbing to the top of the pre-election polls. The first party was established by the controversial and charismatic mayor of Ljubljana Zoran Janković (Positive Slovenia, hereinafter PS), while the second one was headed by the former minister in Janša's government, Gregor Virant (Gregor Virant's Civic List, hereinafter DLGV).

The campaign announced considerable political changes in the Slovenian space, and the results of the elections taking place on Sunday, 4 December 2011, only confirmed them. PS won the elections, but for the first time in the twenty-year parliamentary history of Slovenia its president Zoran Janković did not become the Prime Minister. The coalition was formed by the leader of the SDS, Janez Janša, which came in second. The parliament started working eagerly, immediately addressing the crisis and the fiscal consolidation of the state, of course. Thus the "new faces among the MPs" soon faced all the dimensions of their tasks. Due to the general situation in the state, in the first half of 2012 they were even more closely scrutinised by the public as their colleagues during the preceding terms. In the times of austerity and shrinking budgetary resources in all fields that is not surprising, for of course in the end it is the parliament which has to adopt unpopular government measures, and the MPs, privileged and overpaid in the public opinion, are the ones who have to vote for them.

* * *

Throughout these five terms the National Assembly has formed certain cultural patterns and practices. The formal ones have been set out in the rules of procedure. The first rules of procedure of the National Assembly were related to the tradition of the republican assembly. Undoubtedly it seemed modern and looked comparable to the rules of procedure of the developed democracies. However, it seems that it did not completely suit the work of the Slovenian parliament, its parliamentary culture and general political practice. Taking into account the specific transitional party-political circumstances and the lack of concrete experience, this is not surprising. As it happened, before it was thoroughly changed in 2002 it had been amended as many as seven times.

The new rules of procedure in 2002 then introduced quite a few changes, including the most significant ones: general rationalisation of the legislative procedure and simultaneous increase of the role and concrete powers of the working bodies, leaders of parliamentary groups and Council of the President of the National Assembly (the body consisting of parliamentary group leaders). Consequently the work of the parliament was to be more predictable and smoother, while the power of each coalition would be greater. If during the debates about the rules of procedure almost all of the parliamentary groups at the time agreed with the first effect (rationalisation), the opposition could by no means agree to the second one (the strengthening of the coalition). Therefore they referred to the initial proposals as "muzzling". This was by no means surprising, in light of the fact that the discussion about the new rules of procedure took place in the time of evident domination of the Liberal Democracy. Thus the efforts to adopt the new rules of procedure necessarily involved discussions and negotiations due to the two-thirds majority required for the changes. LDS was prepared to compromise, also because it was aware that one day it could be in the opposition itself. After 2002 the rules of procedure have no longer changed as often, and the biggest change thereafter was related to the "European" harmonisation with the Treaty of Lisbon in 2010. Thus the rules of procedure suited the MPs at least in principle, certainly the ones belonging to the coalition, and probably also those parties in the opposition striving to become a part of the coalition some day.

* * *

Parliamentary obstruction, set out in the rules of procedure, is among the more notable characteristics of the Slovenian parliament. Obstruction itself is otherwise an old practice, infamous at the former Vienna parliament. The MPs carrying out obstructions in the Vienna National Assembly in the end of the 19th century would take advantage of all options set out

in the rules of procedure (the so-called technical obstruction) and finally even resort to violence (violent obstruction) in order to delay or prevent the work of the parliament. In the beginning of the 20th century parliamentary obstruction was not only practiced in the Vienna National Assembly, but in numerous parliaments. In the eastern Central European countries it disappeared from use and political language (together with parliaments themselves), but was re-established after the restoration of the parliaments in these territories in the 1990s. In the Czech Republic the MPs rarely opt for it, while in Slovenia it became a frequent phenomenon after 2000, but with a different implication: it means an announced absence of certain parliamentary groups from certain points of the agenda.

Such obstruction in the National Assembly does not imply that the work of the parliament is hindered (except in the case when partial abstinence from a certain point of the agenda results in the assembly lacking a quorum), but means a decisive and clear form of protest, an act of opposition. Slovenian MPs do not resort to the classic technical obstruction. It seems that its role has been taken over by the institution of referendum initiatives. Precisely with the referendum demands the opposition has effectively hindered the legislative activities of the parliament. Thus obstruction in the Slovenian parliament undoubtedly has a specific significance, and it is also set out in the rules of procedure (the original technical obstruction most often meant that the rules of procedure were abused!). The MPs also understand and use it in this manner.

The opposition in the form of obstruction became more frequent especially after the "monstrous victory" of the LDS in 2000 and remained a common occurrence also in the next term when the roles of the opposition and coalition were reversed. Understandably, obstruction has been exclusively a tool of the opposition, announcing it especially due to procedural disagreement, certain own demands, disagreement with the contents, etc. The actions of the obstructionists (in the past in Vienna and in Ljubljana today) always mean the pursuit of own political goals (in their opinion better for the state and its citizens). However, to this end the MPs in Vienna obstructed the work of the parliament and hindered its elementary mission, while the Ljubljana MPs act in accordance with the rules of procedure. Thus the "Ljubljana obstruction" is certainly a more legitimate and gentlemanly form of protest than the classic technical obstruction. However, it is still a conflicting form of parliamentary work.

* * *

During all five terms the National Assembly carried out its supervisory function consistently. The MPs successfully used the institutes of parliamentary questions and

initiatives as well as interpellation. They were well aware that the reason for interpellations and asking the ministers questions was not the fact that the MPs could demand answers, but that they could expect a public (!) response to their questions or attacks. Only in this manner can the work of the ministers (government) be supervised, their responsibility scrutinised, and they themselves influenced. Especially the public is the element underlined in the past by the increasingly well-established parliamentary democracy. After all it is still the element which gives the interpellation its political allure. Ultimately it is the public that judges the work of the parliament and the MPs.

According to the rules of procedure all MPs may pose questions to either the government or individual ministers. During the first three questions the MPs from the opposition take precedence, which corresponds to the function of parliamentary questions as the means of monitoring the work of the government. Interpellation – another means of supervising the work of the government or ministers – is a stronger institution than the parliamentary question. It has to be submitted by at least ten MPs, after which it is discussed, and finally the potential vote of no confidence for the subject of the interpellation takes place. Ever since the beginning of the first term, parliamentary questions and initiatives have been a frequently used means of the parliamentary supervision of the government, and often they were also a very concrete means of the opposition's struggle against the government. On the other hand, interpellation has gradually developed into a special and exclusive political "weapon", the use of which is carefully considered by the opposition.

* * *

From the perspective of the twenty years of the National Assembly, Parliamentary Commissions of Inquiry certainly qualifies among the most severe and significant means of parliamentary supervision. The institute of parliamentary investigation may not be a novelty of participatory democracies. It is an old tool, based on Montesquieu's enlightened separation of power into three branches. Since Montesquieu it has held true that such separation allows for the greatest level of (mutual) supervision of state power, and in parliamentary democracies the parliament is the one supervising the work of the government. Therefore throughout their historical development an increasing number of instruments of supervision were available to the parliaments, and their right to establish their own Commissions of Inquiry was introduced as one of the strongest ones. In theory these Commissions have been understood as the ad hoc "fact-finding" bodies, established in case of suspicions about the suitability of the work of the government or its members and whenever their political responsibility needed to be judged.

The old theoretically-based antagonism between the parliament and the government is therefore at the forefront of the envisioned purpose of parliamentary investigations, where each of these institutions appears at their own side of Montesquieu's triangle. However, the aforementioned paradigm has changed throughout history, and in the modern government we can barely speak about the division of power between the parliament and the government. Instead we refer to the "interconnection of power". In light of the extraordinary expansion of state administration and its tasks since the second half of the 19th century the centre of the political power has been increasingly transferred to the government, backed by the (more or less) solid majority in the parliament. Thus in the modern times the government and the parliament no longer appear in the political triangle. Instead government with its majority are on one side, and the opposition is on the other. The parliamentary majority argues in favour of the government and supports it, while only the opposition in fact carries out the supervision, since it strives to criticise its work and take over the power itself. The modern parliamentary Commissions of Inquiry also function in this context.

We can establish that during their first contacts with the parliamentary inquiry the members of the National Assembly understood, in principle, the significance of Commissions of Inquiry and their important supervisory function. However, they disagreed on the (otherwise vital) issue of how the Commissions should function in practice and how much latitude they should have. Some MPs wanted much more than the parliament then provided for itself. We can also establish that during the first terms the work of the Commissions mostly dealt with the issues of the economic transition, contemporary history and arms trade. The opposition proposed the majority of inquiries. Only rarely did any initiatives originate in the ranks of the coalition or the National Council. After a more peaceful third term the number of Commissions once again increased in the fourth term. At that time, after 2004, changes also took place in the ranks of the opposition, since LDS found itself on that side for the first time after 1992 (with the exception of the short government of Andrej Bajuk). Only then did the parliamentary investigation become a truly useful tool for this party. Nevertheless, the opposition only called for the establishment of one out of four Commissions. LDS (like the other parties of the so-called transitional left) was much more reserved in its demands for the establishment of Commissions of Inquiry. A rapid increase followed in the fifth term when five Commissions were demanded by the opposition and two were established at the coalition's initiative. All of them were (on better or worse grounds) directed quite directly against political opponents. Even though the fifth term came to a premature end, the number of Commissions in its duration was – quite infamously, in the

opinion of the public – the highest. The parliamentary investigation became an evident field of the political struggle. This is also how the public perceived it: as a political ring, a zone of conflict, failing to bring any results.

Not only the establishment of the Commissions but also their work and their reports have thus often been politically motivated. This may be legitimate in the parliamentary democracy, but in the politically theoretical sense the Commissions are not the proper tool for such actions. Consequently we can infer that the quantitative increase of the Commissions and simultaneously their purposeless establishment result in a diminishing interest in their work, which is why the Commissions in themselves are becoming an increasingly weaker tool in the hands of the opposition during each new term. Too many Commissions dealing with (excessively) unclear matters can have a self-destructive effect on the supervisory institute of the parliamentary investigation, since in light of the harmonised actions of the parliamentary majority their significance boils down to the ineffective scoring of political points. After all, Commissions of Inquiry deal with the matters which the public sees under the common concept of "affairs", which do not only have a detrimental effect on the political options involved, but on the general reputation of the whole political arena. In any case, to date the Commissions of Inquiry have been one of the reference points of the public appraisal of the Slovenian parliamentarism – due to their numerousness as well as involvement in political affairs, which the people follow more closely than the regular work of the parliament.

* * *

Political parties represent the framework of the political life of parliamentary states: they dictate its pace and outline its social orientation. If they succeed at the elections, they gain access to the parliament. Therefore the parliament represents – as Albin Ogris, an insightful Slovenian political theoretician, already wrote in the 1920s – an "action body". Precisely for this reason the political parties, or more concretely parliamentary groups, rather than individual MPs represent a "working unit" in the parliament. Thus parliamentary groups are the parliamentary transmissions of the parties, their "parliamentary instrument", making the political space more transparent and predictable. Throughout the parliamentary history they have also been known to form otherwise, not only with regard to political parties, but they always pursued the same goal: the assertion of a certain policy or social interest.

The right of the National Assembly members to form parliamentary groups is set out in more detail in the rules of procedure. MPs may only be members of a single parliamentary group, which is the only way this makes sense, of course. MPs elected from the "same lists" (coming from a single party or political group) may thus only form a single parliamentary

group. It is underlined in the rules of procedure that the two MPs of both national minorities also have the status of a parliamentary group. In accordance with certain rules the parliamentary groups may merge and separate, but they should always consist of at least three MPs. During the twenty-year history of the National Assembly many changes have occurred within the parliamentary groups. After all, they were most characteristic of the first term, when the structure of the party and political space was still under development.

The purpose of parliamentary groups is a better organisation and coordination of parliamentary work, which is why each of them has its own leader, deputy and secretary. Especially the leader is always a more visible party member, but rarely its president (if he is a member of the parliament, of course). In the British parliament the MPs within a certain "group" are divided into the so-called frontbenchers and backbenchers (those from the front benches who talk more and argue for their political standpoints loudly, and the ones from the back benches who are usually quieter and simply vote). A similar division does not exist in the Slovenian parliament. In the past many MPs have often been in the role of frontbenchers, but the frequency of their appearance depended on the contents of the agenda rather than their position within the parties. Nevertheless we can note that during certain terms some MPs were more visible and thus became a kind of frontbenchers. On the other hand many MPs rarely spoke, which suggests that we can declare the parliamentary practice of the first twenty years in the National Assembly as improvised. Verbal duels have also affirmed themselves in the National Assembly. To this end the MPs have resorted to the institute of a reply. During the first three terms the reply marked the National Assembly discussions especially notably. The Slovenian parliament does not have a leader of the opposition according to the British model. This role was usually carried out by several leaders of the opposition, but was sometimes performed by the leader of the strongest opposition parliamentary group.

* * *

Simultaneously with their development and strengthening of their functions the modern parliaments urgently had to ensure the suitability of their own organisation. The parliamentary political organism, striving to carry out all its tasks at plenary sessions, would soon drown in a deluge of tasks and endless masses of discussants. Thus the aspirations for the efficiency and quality of parliamentary work called for the establishment of specialised working bodies, smaller groups of MPs, where in time an increasing load of the political and legislative work took place. Already in the 19th century the working bodies were characteristic of all European parliaments, including the Vienna National Assembly. At first the parliaments would establish the working bodies as they went along (ad hoc), in order to address concrete

issues which seemed important. Only later the so-called permanent working bodies came into use, primarily following the "classic functions of the parliament". After World War II the working bodies started adapting to the executive power and were established to "cover" the tasks of individual ministries.

After 1990 the parliaments of the transitional countries of the European east, centre and south, among them also the Slovenian National Assembly, followed the established practice of the Western parliaments. Thus already in the beginning of its existence the Slovenian National Assembly formed numerous working bodies which followed the main fields of policy-making. According to the rules of procedure they were divided into committees established, as a rule, for the fields of the ministries (but which could also address several related fields), and commissions for the study of certain common issues or individual matters.

Despite the changes the number of the working bodies has remained high, while the number of MPs remained a constant 90, of course. Thus statistically every MP had to be a member of at least three working bodies. Furthermore, the division of the workload between the plenum and the working bodies according to the first rules of procedure of 1993 was not rational enough. The working bodies appeared at all stages of the procedure, which resulted in repeated work. Thus the envisioned modern role of the working bodies was quite limited. During the first term the MPs themselves confirmed this. Simultaneously they also believed that the role of the working bodies should be strengthened, since their viewpoints were mostly taken into account by the plenum. The new 2002 rules of procedure followed this line of reasoning, placing a greater emphasis as well as independence and responsibility on the working bodies. However, the MPs were still burdened with numerous memberships.

* * *

The subject matter for the history of National Assembly practices is undoubtedly created by its members. However, they do not do this by themselves, not without advice and support. They are assisted (or supported) by numerous experts, administrative and technical staff, the "unseen hand of the parliament", aiming to ensure a proper, smooth and high-quality realisation of the legislative process and other functions of the parliament. Special parliamentary services, providing the MPs with various kinds of assistance and support, have strengthened as the modern parliaments developed. At first they were weak, limited to administrative and technical support, but gradually they have developed into large-scale and complex expert organisms, making up the framework of the parliamentary process. The more the MPs were aware of their subordinate position in relation to the government, always

backed by a vast bureaucratic apparatus, the more important, numerous and powerful the parliamentary services became.

The expert services of the European parliaments are mostly a reflection of the historical development of each individual parliament and its position in the concrete political system. Thus the Slovenian National Assembly initially leaned on the expert services of the former tricameral assembly, which were, of course, adapted to another system and a different role of the people's representation. Later the number of employees grew constantly and the structure of these services changed.

* * *

The core of the parliamentary organism, despite the existence of parties, working bodies, interest groups, etc., are still individuals, members of parliament – people with a classic representative mandate according to the Slovenian constitutional arrangement. The MPs do not depend on any instructions and represent all people. However, due to the nature of their work the MPs also have concrete parliamentary privileges, which are subject to public scrutiny to a larger extent than their work. The privileges certainly seem the least important and the most "elitist" implications of the MP status, but they are nevertheless of key importance for the smooth functioning of the parliamentary democracy. The first of these privileges are the salaries of the MPs.

A decent income of the elected members of parliament represented an important novelty in comparison to the previous system of rewarding the delegates in the assembly, even if in Slovenia this arrangement had boasted a long tradition, dating back far into the 19th century. Namely, in Slovenia the salaries of the MPs represented their usual source of income already in the time of the Habsburg Monarchy. In Europe in the beginning of the 20th century it was more or less usual for the members of numerous parliaments to receive payment. However, the path towards the introduction of salaries involved political problems almost everywhere. There were many supporters as well as opponents of this institute. One of the main arguments against the introduction of salaries was the concern that the positions of the MPs would be subject to speculations. That is to say, it could happen that people would no longer compete for the position of an MP because of honest political ambitions, but solely because of the income resulting from a seat in the parliament. This would be detrimental to the overall level of the parliament, since gradually a group of professional politicians would be established, which would otherwise not pursue any other profession and would thus be alienated from the people. According to the German chancellor Bismarck, a resolute opponent of the salaries, this would mean that a true representative body would vanish and be replaced

by "a kind of a professional representative body, another kind of bureaucracy." However, despite their potential validity, numerous arguments which Bismarck publicly opposed the salaries with were merely a dishonest cover-up for the true motive of the German government, which lied elsewhere, of course – in the awareness that the unpaid mandate severely impaired the effects of the general and equal right to vote. Insufficiently wealthy individuals could hardly become MPs, since they could not handle the burden of a non-paying job. Thus the opposition to the salaries did not have a detrimental effect on the MPs, but on the voters, since it limited their freedom of choice.

The establishment of the new political system between 1990 and 1992 once again foresaw the classic role for the parliament and the MPs, naturally resulting in the classic status and material position of the new National Assembly members. Obviously the salaries and other bonuses of the MPs immediately became one of the critical points of Slovenian parliamentarism, an issue that the public would pay special attention to and be especially intolerant of. The evident public sensitivity to the level of MP salaries and other bonuses, otherwise expected and beneficial in parliamentary democracies, in fact does not have a well-founded basis in the existing system. The material situation of the MPs is actually relatively decent, and the system follows the historical and theoretical argumentation for the salaries of the MPs. The MP salaries are also quite in line with the Slovenian economic development level within the 27 EU countries. However, it is another question to what degree the actual level of MP salaries actually solves the Weber's dilemma "to live for politics – to live off politics".

In a criminal-legal sense the MPs are not equal to the other citizens, since they enjoy a special privilege, a concrete "parliamentary privilege" based on the history of the British parliamentarism – immunity. In Great Britain the parliamentary immunity was established as a result of the political struggle between the parliament and the Crown, with a gradual assertion of the conviction that the freedom of speech and other rights, allowing free expression or argumentation for political viewpoints, should be ensured for the MPs. Although we can thus see the immunity as a privilege of the MPs, it should be noted that this is in the public interest, in order to ensure the smooth functioning of the parliament. This very public interest as a purely "political reason" was supposedly so important that the state (temporarily) gave up its right to prosecution. The personal interests of the MPs had nothing to do with it. The immunity "protected" the parliament, carrying out its work through the elected MPs. The system of immunity, as it had developed throughout the history, was then

also provided for in the Slovenian constitution. Thus the MPs enjoy the so-called professional as well as non-professional immunity.

The political parties gradually became increasingly dissatisfied with how immunity was provided for, so after the year 2000 they started arguing for its amendment. Mostly they supported its restriction, while in the sense of the civil law they wanted to see it upgraded. The proposals on the restriction or even abolishment of the immunity of the MPs are completely in line with the public opinion, since a vast majority of the voters decisively argue for the abolishment of the institute of immunity. However, here we should ask ourselves why the public opposes immunity so resolutely, when its use has actually been quite a rare occurrence (26 cases in the first term, one in the second and two in the third) and the media stories about immunity have mostly focused on a few MPs who stand out in terms of the number and severity of cases. This seems to be another aspect that we can interpret in the context of the widespread opinion about the parliament as a company of squanderers who – according to the public opinion – also enjoy an unjust protection from the law, in front of which we are all supposedly equal. Thus the abolishment of immunity would have symbolic rather than realistic implications, while its amendment with the aim of extending the protection also to civil procedures would either result in increased severity and frequency of low blows in the political ring (as well as in a lower reputation of the parliament) or incite the therefore unburdened MPs to hold more relaxed discussions and address the problems more resolutely (which would in turn increase the reputation of the parliament).

If we try to conjure up a typical character of a Slovenian MP during the first twenty years of the parliament on the basis of statistical data and viewpoints of the MPs, the result is as follows: a typical MP is a man in his forties, getting older as he persists in his political career. He has been an active member of a political party for a long time, paying special attention to his image and public appearances. He also has a university degree and, statistically, a good chance for re-election. In principle he is content with his salary as an MP. He feels he is an expert in at least one field of policy-making. It is very possible that besides working as an MP he is also a mayor of a smaller Slovenian town. On average his workday lasts between ten and twelve hours, which means he is under a lot of pressure (the age structure of the parliament is thus ideal and the MPs are the people in their prime, so they can handle the pressure). Most MPs see their job as the adoption of legislation and budget.

* * *

Throughout these twenty years the National Assembly has struggled with the relatively limited level of trust in it on the part of the citizens. It might seem that trust in a

state body is irrelevant, and that its efficiency is more important. Nevertheless, we can note that trust has played quite a major role in the political emotional language of modern countries ever since the middle of the 19th century. The cases when people in the political arena appeal to trust (either at the relation between the voters and the parliament or between the parliament and the government) are numerous. It seems that the whole political and social system consists of nothing but trust, and also in the Slovenian political discourse we can easily follow this phenomenon throughout the last 150 years. However, it also seems that the need and wish for trust have virtually exploded most recently. Everything is about trust, it all rests on it, and trust even became a part of the constitutional system. After all, the parliament can pass a vote of no confidence when it no longer trusts the government, and the Prime Minister can call upon the parliament to pass a vote of confidence in his government.

Therefore trust, unlike in the past, has become a foundation of the social system. In the absolutist monarchies once dominating the European continent, faithfulness and loyalty were at the forefront: loyalty to one's ruler, declared once and forever. However, with the establishment of the parliamentary democracy and the expansion of the voting right the values in the emotional vocabulary of politics started to change. It was no longer required to swear eternal loyalty to the body elected with the aim of implementing the interests and wishes of the wider strata of the population, nor was eternal loyalty possible any longer, as this body was repeatedly re-elected and inconstant. All it needed in order to be a true representative of the people was trust, which is by no means self-evident. After all, institutions are not people whom the hypothetical trust can be "given to" in the first place. The comparisons of degrees of trust, felt towards the central Slovenian political institutions throughout several years, show that throughout the twenty years of its existence the National Assembly has always been at the bottom. Traditionally only the political parties are even more distrusted. Already the Prime Minister "personally" (unlike the government itself) enjoys more trust, while the President of the Republic "in person" always enjoys the highest levels of trust. This is not unusual, since people do not even know exactly what the MPs do. They only remember the lapses, mistakes and affairs involved in the work of the parliament. Furthermore, MPs do not even have a trade union or chamber (while they do have their own society). Quite the opposite: with lack of solidarity they attack and accuse each other unlike any other vocation. Of course, if we claim that trust represents the basis for parliamentary democracy, one has to wonder for how long and to what degree it can keep diminishing. Where is the line when we can only shrug nonchalantly in case the parliament is simply abolished?

SEZNAM VIROV IN LITERATURE:

- *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2005.
- *Anketa o delu parlamentarnih preiskovalnih komisij* (dostopno na: 24ur.com: <http://24ur.com/novice/svet/anketa-o-delu-parlamentarnih-preiskovalnih-komisij.html>, 18. 6. 2012).
- Arhiv Jugoslavije, 72 (Narodna skupština).
- Ash, Timothy Garton: *Jahrhundertwende. Weltpolitische Betrachtungen 2000-2010*. München: Carl Hanser Verlag München, 2010.
- Babič, Blaž: Vzpostavitev parlamentarizma v polnem pomenu besede: »Parlamentarna demokracija vrača udarec«. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 48-58.
- Babič, Mateja: Leta približevanja. *Slovenski almanah 2001*. Ljubljana: Delo, 2000.
- Balkovec, Bojan: »Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša«. *Volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2011.
- Banáš, Jozef: *Idioti v politike*. Bratislava: Ikar, 2010.
- Beltram, Franc: Zakaj je zlo v politiki. *Ljudska pravica*, 22. 2. 1935.
- Bister, Feliks J.: *Anton Korošec, državnozbornski poslanec na Dunaju. Življenje in delo: 1872 - 1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1992.
- Biščak, Jože: Premožni državni zbor. *Mladina*, 2004, št. 51.
- Bučar, France: Svobodni parlament. V: *Delo*, 13. 6. 2012.
- Burke, Peter: *Kaj je kulturna zgodovina*. Ljubljana: Sophia, 2007.
- Center za raziskovanje javnega mnenja, *Politbarometer 10/2010* (oktober 2010), Ljubljana 4. 11. 2010 (dostopno na: Center za raziskovanje javnega mnenja: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb_oktober_2010_fin.pdf, 6. 4. 2012).
- Cerar, Miro: Imuniteta poslancev (s posebnim ozirom na pravno ureditev v Sloveniji). *Zbornik znanstvenih razprav*, 1994, str. 57-79.
- Cvirn, Janez, Gašparič, Jure: Politika v živote obyvateľov rakúsko-uhorskej monarchie a jej nástupníckych štátov. Tipkopolis predavanja na mednarodnem

- znanstvenem simpoziju Moderné dejiny stredoeuróškeho regiónu a ich vyučovanie v krajinách V4 v organizaciji Univerze v Bratislavi. Šturovo, 20.-23. september 2007.
- Cvirn, Janez: Razvoj parlamentarizma v Avstriji (1848 – 1867). *Zgodovina v šoli*, 2012, št. 1-2. str. 78-93.
 - Cvirn, Janez: *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v habsburški monarhiji. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848 – 1918)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2006.
 - Čepič, Zdenko, Borak Neven, Fischer, Jasna et al: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848 – 1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga – Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
 - Čulinović, Ferdo: *Državnopravna historija Jugoslovenskih zemalja XIX. i XX. vijeka. Knj. 2: Jugoslavija 1918. – 1945 (Srbija – Crna gora – Makedonija)*. Zagreb: Školska knjiga, 1954.
 - *Das Österreichische Parlament. Parlamentarismus/Gebäude/Geschichte*. Wien: Parlamentsdirektion, 2006.
 - *Delo*, 28. 11. 1992, Sobotna priloga, Programi, ki naj prepričajo volivce. Stranke se predstavljajo.
 - Dokumentacijsko-knjižnični oddelek Državnega zbora RS. *Dobesedni zapisi sej Državnega zbora : I. – VI. mandat : 1992 – 2012* (dostopno na: Državni zbor RS: <http://www.dz-rs.si>).
 - Dokumentacijsko-knjižnični oddelek Državnega zbora RS. *Evidenca parlamentarnega akta*.
 - Dokumentacijsko-knjižnični oddelek Državnega zbora RS. *Evidenca skupščinskega akta 572, gradivo k zakonu o poslancih*.
 - Dokumentacijsko-knjižnični oddelek Državnega zbora RS. *Gradivo k poslovniku*.
 - Dokumentacijsko-knjižnični oddelek Državnega zbora RS. *Interpelacije o delu in odgovornosti ministrov*.
 - Drobnič, Janez: Kriza, ki ji je ime nezaupanje. *Finance*, 22. 12. 2008.
 - *Državna volilna komisija. Poročilo o izidu rednih volitev poslancev v Državni zbor z dne 3. 10. 2008* (dostopno na: Državna volilna komisija: http://www.dvk.gov.si/DZ2008/dokumenti/porocilo_o_izidu_dz.pdf, 6. 6. 2012).
 - *Državna volilna komisija: Poročilo o izidu rednih volitev poslancev v Državni zbor z dne 13. 10. 2004* (dostopno na: Državna volilna komisija: http://www.dvk.gov.si/VOLITVE_DZ2004/index.html, 6. 6. 2012).
 - *Državni zbor 1992 – 2007*. Ljubljana: Državni zbor, 2007.

- *Državni zbor*. Ljubljana: Državni zbor, 2000.
- Engelsfeld, Neda: Poslovnik ustavotvorne skupštine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1921. godine. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu = Recueil des travaux de la Faculte de droit de l'Universite de Zagreb = Collected papers of the University of Zagreb Law School*, 1994, št. 4, str. 377-416.
- *Evropska družboslovna raziskava 2002/2003*. Jowell, R. and the Central Co-ordinating Team: Velika Britanija, London: Centre for Comparative Social Surveys, City University [izdelava], 2003. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2004.
- Fallend, Franz: Demokratische Kontrolle oder Inquisition? Eine empirische Analyse der parlamentarischen Untersuchungsausschüsse des Nationalrates nach 1945. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2000, Nu. 2, str. 177-200 (dostopno na: Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft : <http://www.oezp.at/pdfs/2000-2-03.pdf>, 6. 6. 2012).
- *Finance*, 11. 1. 2012.
- Fink Hafner, Danica, Krašovec, Alenka: Modernizacija Državnega zbora Republike Slovenije in razvoj poslovnika. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 197-204.
- Fox, Ruth: *What's trust got to do with it? Public Trust in and Expectations of Politicians and Parliament*. Hansard Society, 2010.
- *Fraktionen im Deutschen Bundestag. Spezial Blickpunkt Bundestag*. Berlin, 2010 (dostopno na: Deutscher Bundestag: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/40137500.pdf>, 6. 6. 2012).
- Frevert, Ute: *Does Trust Have a History?*. Max Weber Lecture No. 2009/01. Florence: European University, 2009 (dostopno na: European University Institute: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/11258/MWP_LS_2009_01.pdf;jsessionid=868D2253E455B2144559682878D699A1?sequence=1, 6. 6. 2012).
- Frevert, Ute: Wer um Vertrauen wirbt, weckt Misstrauen. *Politische Semantik zwischen Herausforderung und Besänftigung* (dostopno na: Eurozine: <http://www.eurozine.com/pdf/2009-01-13-frevert-de.pdf>, 30. 10. 2010).
- Gabrič, Aleš: Opozicija v Sloveniji po letu 1945. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2005, št. 2, str. 97-120.
- Gačič, Siniša: Izbrisane pred puškomitraljez!. *Mladina* 2005, št. 9.

- Gašparič, Jure: Parlamentarna demokracija in zaupanje. K zgodovini vstopanja zaupanja v politično življenje. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str 116-122.
- Gašparič, Jure: *SLS pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929 – 1935*. Ljubljana: Modrijan, 2007.
- Gašparič, Jure: The country at a standstill. Yugoslavia and Slovene politics in the 1930s. *Nationalities Papers*, 2011, No. 2, str. 223-236.
- Gerő, András: *The Hungarian Parliament (1867 – 1918). A Mirage of Power*. New York: Columbia University Press, 1997.
- Gobec, Tanja: Slovenija v letu 2005. *TV SLO 1*, 8. 6. 2011 (dostopno na: Multimedijски center: MMC RTV Slovenija: <http://tvslo.si/#ava2.107448188>, 5. 6. 2012).
- Gobec, Tanja: Slovenija v letu 2008. *TV SLO 1*, 1. 1. 2009 (dostopno na: Multimedijски center: MMC RTV Slovenija: <http://tvslo.si/#ava2.25591093>, 5. 6. 2012).
- Grad, Franc: Položaj parlamenta v političnem in pravnem sistemu Republike Slovenije. *Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2002*. Ljubljana: Državni zbor, 2002, str. 119-148.
- Grad, Franc: *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list, 2004.
- Hohnjec, Josip: O ustavi naše države. *Slovenci v desetletju 1918 – 1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*. Ljubljana, 1928.
- House of Commons Debates, 3. 3. 2008, col. 1531 (dostopno na: United Kingdom Parliament: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm/cmhansrd.htm>, 4. 5. 2012).
- Hvalica, Ivo: *Zadnja replika*. Ljubljana: Promag, 2002.
- Jakopec, Marko: Poslanci državnega zbora izvolili nove ministre. *Delo*, 22. 11. 2008.
- Jakše, Luka: Novinci v napadu. *Delo*, 24. 10. 2011.
- Jančič, Peter: Predsednik državnega zbora o letu 2010. *Delo*, 29. 12. 2010.
- Jančič, Peter: Prvih sto dni vladanja Boruta Pahorja med vojno in mirom. *Delo*, 26. 11. 2008.
- Jenks, William Alexander: *The Austrian Electoral Reform of 1907*. New York, 1950.
- Jež, Boris: Podobe iz predvolilnega časa. *Delo*, 28. 11. 1992, Sobotna priloga.
- Jovanović, Slobodan: *Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Beograd: G. Kon, 1924.

- Kalajdžić, Dragan: *Razgovori o nama*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980.
- Kavčič, Blaž: Vloga Državnega sveta v slovenskem parlamentarnem sistemu. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 59-68.
- Kopeček, Michal: Historická paměť a liberální nacionalismus v Česku a střední Evropě po roce 1989. *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008.
- Kovač, Miha: Volitve 2008. Tudi sloni letijo, mar ne?. *Delo*, 23. 9. 2008.
- Kralj, Katarina: Preiskovalne komisije v državah Evropske unije s poudarkom na nemški ureditvi. *Zbornik referatov Raziskovalnega sektorja Državnega zbora Republike Slovenije 1998/99*. Ljubljana: Državni zbor, 1999, str. 155-156.
- Krašovec, Alenka: *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2007.
- Kristan, Ivan, Ribičič, Ciril, Grad, Franc, Kaučič, Igor: *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list, 1994.
- Kristan, Ivan: Dvodomnost slovenskega parlamenta. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 98-103.
- Kristan, Ivan: Dvodomnost slovenskega parlamenta. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 98-103.
- Krleža, Miroslav: *Deset krvavih let in drugi politični eseji*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- Krljič Vreg, Jasna: Slovenija v letu 2001. *TV SLO 1*, 6. 6. 2011 (dostopno na: Multimedijški center: MMC RTV Slovenija: <http://tvslo.si/#ava2.107235430>, 5. 6. 2012).
- Kustec Lipicer, Simona, Kropivnik, Samo, Deželan, Tomaž, Maksuti, Alem: *Volilni programi in stališča*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2011.
- Lajnšček, Metka: Slovenija v letu 2003. *TV SLO 1*, 8. 6. 2011 (dostopno na: Multimedijški center: MMC RTV Slovenija: <http://tvslo.si/#ava2.107443781>, 5. 6. 2012).
- Lončar, Dragotin: *Politično življenje Slovencev : (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*. Ljubljana: Slovenska matica, 1921.

- Lorwin, Val R.: Segmented Pluralism. Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies. *Comparative Politics*, 1971, No. 2, str. 141-143 (dostopno na: JSTOR: <http://www.jstor.org/stable/421297>, 12. 1. 2011).
- Lubej, Gašper: Parlamentarne preiskovalne komisije. Veliko političnega cirkusa, časa in denarja – malo učinka (dostopno na: Planet Siol.net: http://www.siol.net/novice/slovenija/2010/09/parlamentarne_preiskovalne_komisije.aspx, 28. 5. 2012).
- Lusa, Stefano: *Razkroj oblasti. Slovenski komunisti in demokratizacija države*. Ljubljana: Modrijan, 2012.
- Mašanović, Božo: Vsak poslanec naj bi imel strokovnega sodelavca. *Nedelo*, 14. 1. 2001.
- Melik, Vasilij: *Volitve na Slovenskem : 1861 – 1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.
- Milosavljevič, Marko: Bo Artur požrl spremembe?. *Delo*, 2. 11. 1996, Sobotna priloga.
- Morscher, Siegbert: *Die parlamentarische Interpellation*. Berlin: Duncker & Humblot, 1973.
- Možina, Jože: Slovenija v letu 2002. *TV SLO 1*, 6. 6. 2011 (dostopno na: Multimedijски center: MMC RTV Slovenija: <http://tvslo.si/#ava2.107239011>, 5. 6. 2012).
- *Nastajanje slovenske ustave. Izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990-1991), 3. zvezek*. Ljubljana: Državni zbor, 2001.
- Ogris, Albin: *Politične stranke*. Ljubljana: samozal., 1926.
- OVSE / Urad za demokratične institucije in človekove pravice: Republika Slovenija. *Predčasne volitve v Državni zbor 4. decembra 2011. Končno poročilo misije OVSE/ODIHR za ocenjevanje volitev*. Varšava, 7. februarja 2012.
- Ozmec, Sebastijan: Bo Peče odšel?. *Mladina* 2005, št. 14.
- Pavliha, Marko: Društvo poslancev kot most med politiko in civilno družbo. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 153-157.
- Pečauer, Marko, Starič, Tanja, Potič, Zoran: Volilna napoved Dela: močna zmaga Janševe SDS. *Delo*, 2. 12. 2011.
- Pečauer, Marko: Pošastna zmaga. *Delo*, 17. 10. 2000.

- Pečauer, Marko: Anketa Dela – letni pregled. *Delo*, 4. 1. 2010.
- Pečauer, Marko: Kdor koli že bo premier. *Delo*, 30. 11. 2011.
- Pečauer, Marko: Prodajalna z veliko izbiro. *Delo*, 28. 11. 1992, Sobotna priloga.
- Pečauer, Marko: Slovenija v letu 2009. *Delo*, 31. 12. 2009, Sobotna priloga.
- Pečauer, Marko: Slovenska politika v letu 2008. *Delo*, 27. 12. 2008, Sobotna priloga.
- Perovšek, Jurij: Jugoslavija – pričakovanja in realnost. *Slovenija 1848–1998. Iskanje lastne poti*. Maribor: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998, str. 234-256.
- Perovšek, Jurij: Unitaristični in centralistični značaj Vidovdanske ustave. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1993, št. 1-2, str. 17-26.
- Petrovčič, Peter: Intervju s Francijem Kekom. *Mladina*, 2011, št. 5.
- Petrovčič, Peter: Neizvolitev Potrča ... *Mladina* 2007, št. 37.
- Pitamic, Leonidas: *Das Recht der Abgeordneten auf Diäten*. Wien – Leipzig: Wiener Staatswissenschaftliche Studien – Franz Deuticke, 1913.
- Pleterski, Janko: O soslednosti novejšje zgodovine Slovencev. Nekaj pripomb ob in k posvetu "Slovenci in leto 1941". *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2003, št. 1, str. 103-124.
- Poglajen, Jože: Premestitve uslužbencev v državnem zboru. *Delo*, 18. 4. 2005.
- Poglajen, Jože: Virantov zakon znižal poslanske plače. *Dnevnik*, 5. 1. 2008.
- Poglajen, Jože: Za plačilni razred nižje poslanske plače. *Dnevnik*, 8. 1. 2009.
- *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije* [elektronski vir]. Ljubljana: Državni zbor, 2006– (dostopno na: Državni zbor RS: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=374>, 23. 3. 2012).
- *Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije, 1993-2006.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1992 – 1996*. Ljubljana: Državni zbor, 1996.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1996 – 2000*. Ljubljana: Državni zbor, 2000.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000 – 2004*. Ljubljana: Državni zbor, 2004.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2004 – 2008*. Ljubljana: Državni zbor, 2008.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2008 – 2011*. Ljubljana: Državni zbor, 2012.

- *Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008 – 2012. Drugo leto mandata 2010.* Ljubljana: Državni zbor 2011.
- *Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008 – 2012. Prvo leto mandata oktober 2008 – december 2009.* Ljubljana: Državni zbor, 2010.
- *Poročilo za obdobje 23. 12. '92 do 16. 10. '96.* Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije, 1996.
- Potič, Zoran, Božič, Anže: Bogata sezona poslanskih izstopov in prestopov. *Delo*, 25. 10. 2011.
- Potič, Zoran, Pečauer, Marko: Po izsiljenem ponovljenem glasovanju. *Delo*, 14. 2. 2009, Sobotna priloga.
- Potrč, Miran: Za prvo demokratično izvoljeno Skupščino Republike Slovenije je dala zakonsko podlago zakonodaja, sprejeta 27. 12. 1989 v Skupščini Socialistične Republike Slovenije. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010.* Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 26-32.
- Predčasne volitve v državni zbor, 4. 12. 2011 (dostopno na: Republika Slovenija - odločanje državljanek in državljanov na volitvah in referendumih: <http://volitve.gov.si/dz2011/>, 11. 6. 2012).
- Prelesnik, Mojca: Državni zbor v prvem letu petega mandata. *Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008 – 2012. Prvo leto mandata oktober 2008 – december 2009.* Ljubljana: Državni zbor, 2010.
- Prunk, Janko, Toplak, Cirila, Hočevnar, Marjeta: *Parlamentarna izkušnja Slovencev 1848 – 2004.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006.
- Pye, Lucian W.: Political Culture Revisited. *Political Psychology*, 1991, No. 3, str. 487-508.
- Rahten, Andrej: *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu. Slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897 – 1914.* Celje: Cenesa, Založba Panevropa, 2001.
- Rai, Shirin M.: Ceremony and Ritual in Parliament: Preface. V: *The Journal of Legislative Studies*, Sept. 2010, No. 3, str. 281-283 (dostopno na: Current Law Journal Content: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=1111&issuedate=2010-08-20&homepage=no>, 18. 6. 2012).

- Rangus, Marjetka: Vpliv poslovnika na razreševanje konfliktov v Državnem zboru. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana 2010, str. 205-220.
- Repe, Božo: *Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan, 2002.
- Repe, Božo: Pravne in politične podlage, okoliščine in pomen prvih demokratičnih volitev. *Razvoj slovenskega parlamentarizma. Kolokvij ob 10. obletnici parlamentarizma v Sloveniji. Zbornik referatov, koreferatov in razprav*. Ljubljana: Državni zbor, 2000, str. 41-62.
- Repe, Božo: *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana: Sophia, 2003.
- Repe, Božo: Vloga slovenskega parlamenta v procesu izgradnje novega družbenega sistema. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev, november 2010*. Ljubljana 2010, str. 16-25.
- Repovž, Mija: Optimizem ni šala. Pogovor z dr. Janezom Drnovškom. *Delo*, 28. 11. 1992, Sobotna priloga.
- Ribičič, Ciril: *Siva tipka 074*. Ljubljana: Enotnost, 1995.
- Ribičič, Ciril: Tajnost glasovanja v Državnem zboru. Kdo in kako lahko nadzira poslance. *Razvoj slovenskega parlamentarizma. Kolokvij ob 10. obletnici parlamentarizma v Sloveniji. Zbornik referatov, koreferatov in razprav*. Ljubljana: Državni zbor, 2000, str. 115-126.
- Rijavec Bartha, Nataša: Slovenija v letu 2004. *TV SLO 1*, 8. 6. 2011 (dostopno na: Multimedijски center: MMC RTV Slovenija: <http://tvslo.si/#ava2.107445953>, 5. 6. 2012).
- Romanelli, Mauro: Understanding the organisational change within parliamentary administrations (dostopno na: The Seventh International Critical Management Studies (CMS) Conference: http://www.organizzazione.unina.it/cms7/proceedings/proceedings_stream_18/Romanelli.pdf, 6. 5. 2012).
- Scheuerman, Bill: Is Parliamentarism in Crisis? A Response to Carl Schmitt. *Theory and Society*, 1995, Nu. 1, str. 135-158 (dostopno na: JSTOR: <http://www.jstor.org/stable/657922>, 11. 1. 2011).
- *Schmitt, Carl: Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010.

- Schütz, Alfred, Luckmann, Thomas: *Strukturen der Lebenswelt*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1979.
- Selan, Aljoša: Nauki parlamentarnih volitev 2008 v Sloveniji. *Delo*, 7. 10. 2008.
- Selan, Aljoša: Volitve 2008. Kratko politično poletje v Sloveniji. *Delo*, 21. 8. 2008.
- *Slovenski almanah 2000*. Ljubljana: Delo, 1999.
- *Slovenski almanah 2001*. Ljubljana: Delo 2000.
- *Slovenski almanah '93*. Ljubljana: Delo, 1992.
- *Slovenski almanah '94*. Ljubljana: Delo 1993.
- *Slovenski almanah '95*. Ljubljana: Delo, 1994.
- *Slovenski almanah '96*. Ljubljana: Delo, 1995.
- *Spiegel*, 1985, št. 43, Geheimdienste lieferten reichlich Stoff.
- Stiplovšek, Miroslav: *Slovenski parlamentarizem 1927 – 1929. Avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Szabó, Zsolt: Die Schranken des parlamentarischen Untersuchungsrechts. *Glossa Iuridica – Idegen nyelvű szekció*, 2009, str. 86, 88 (dostopno na: *Glossa Iuridica*: http://www.glossaiuridica.hu/gi0901/idg/gi0901_idg_szabo_zsolt.pdf, 5. 4. 2012).
- Štamcar, Miha: Oglasni pristopi. *Mladina* 2004, št. 40.
- Taškar, Jana, Flegar, Vojko, Mašanovič, Božo, Meršol, Mitja: Zastopniki ljudstva so si v parlamentu mehko postlali. *Delo*, 5. 10. 1992.
- Taškar, Jana: Poslanskih plač ne bodo zvišali. *Delo*, 3. 2. 1995.
- Taškar, Jana: Razburljivo leto v parlamentu. *Slovenski almanah '95*. Ljubljana 1994.
- Toš, Niko et al: *Slovensko javno mnenje 1990/2. Stališča Slovencev ob novi ustavi* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1990. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000 (dostopno na: Arhiv družboslovnih podatkov: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjmust90.xml>, 14. 5. 2012).
- Toš, Niko et al: *Slovensko javno mnenje 1991/2. Slovenska družba na prehodu v demokracijo in mednarodna raziskava o vernosti in cerkvi* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1991. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija],

- 1999 (dostopno na: Arhiv družboslovnih podatkov: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm912.xml>, 14. 5. 2012).
- Toš, Niko et al: *Slovensko javno mnenje 1992/3. Procesi demokratizacije* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], november 1992. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000 (dostopno na: Arhiv družboslovnih podatkov: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm923.xml>, 14. 5. 2012).
 - Toš, Niko et al: *Slovensko javno mnenje SJM 1991/1. Demokratizacija v Vzhodnoevropskih državah* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1991. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000 (dostopno na: Arhiv družboslovnih podatkov: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm911.xml>, 14. 5 2012).
 - *Total tedna*, 19. 9. 2008. Intervju: dr. Dejan Verčič.
 - Trampuš, Jure: Veliko hrupa za nič. *Mladina* 2007, št. 47.
 - Trtnik, Samo: (Ne)enotni liberalizem v Sloveniji. *Večer*, 17. 12. 2011.
 - Trtnik, Samo: Sintagma o novih ljudeh je bila zlorabljena. *Večer*, 19. 1. 2012.
 - Twain, Mark: Stirring times in Austria. *The Man That Corrupted Hadleyburgh and Other Stories*. London, 1925, str. 296-336.
 - *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*. Ljubljana: Delniška tiskarna, 1919 – 1921.
 - *Uradni list Republike Slovenije*. Ljubljana: Uradni list, 1992, 1993, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001, 2002, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011.
 - *Uradni rezultati volitev '92* (dostopno na: Državna volilna komisija: <http://www.dvk.gov.si/volitve/dz1992/92urvs.htm>, 19. 6. 2012).
 - *Ustava Republike Slovenije*. Ljubljana 2011.
 - Utenkar, Gorazd: Gospodarski krizi se je v tretjem letu pridružila še vladna. *Nedelo*, 25. 11. 2011.
 - Vasle, Vinko: Afere kot skrito bistvo politike in javna dobrina. *Slovenski almanah '94*. Ljubljana: Delo 1993.
 - Vasle, Vinko: Dr. Janez Drnovšek sestavil novo vlado. Igralci in statisti. *Delo*, 21. 1. 1993.

- Vasle, Vinko: Krščanski demokrati načelno za navezo z Združeno listo. *Delo*, 13. 1. 1993.
- Velišček, Jožica: Dejstva in okoliščine, ki so oziroma vplivajo na učinkovitost dela Državnega zbora. *Državni zbor Republike Slovenije 1992 – 2002*. Ljubljana: Državni zbor, 2002.
- Vodušek Starič, Jerca: *Prevzem oblasti*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Vodušek, Vladimir: Zadnji teden ogorčen boj za neopredeljene volivce. *Delo*, 24. 10. 1996.
- Vykoukal, Jiří, Litera, Bohuslav, Tejchman, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000.
- Wilson, Woodrow: *Congressional Government. A study in american politics*. Boston - New York, 1885 (dostopno na: Project Gutenberg: <http://www.gutenberg.org/files/35861/35861-h/35861-h.htm>, 16. 4. 2012).
- Wintr, Jan: *Česká parlamentní kultura*. Praha: Auditorium, 2010.
- Zagorc, Saša: Poslanska nezdržljivost – potencial ali ovira za delo poslanca. *Prihodnost parlamentarne demokracije. Zbornik strokovnega srečanja ob 20. obletnici prvih večstrankarskih volitev*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str 221-226.
- Zajc, Drago: *Anketa med poslanci Državnega Zbora* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za politološke raziskave [izdelava], 1994. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], december 2002 (dostopno na: Arhiv družboslovnih podatkov: <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/posdz94/>, 18. 6. 2012).
- Zajc, Drago: Nekateri primeri konfliktov v Državnem zboru. *Razreševanje konfliktov v Državnem zboru Republike Slovenije – raziskava FDV*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2011, str. 8-11.
- Zajc, Drago: *Parlamentarno odločanje. (Re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi. Funkcije novih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000.
- Zgaga, Blaž: Povprečni kandidat je star pod 46 let in ima višjo šolo. *Delo*, 5. 11. 1996.
- Zgonc, Andraž: *Poslanska imuniteta v Republiki Sloveniji – privilegij ali (ne)potrebna zaščita?*, magistrsko delo na FDV, Ljubljana 2006 (dostopno na: Digitalna knjižnica FDV: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_zgonc-andraz.pdf, 8. 6. 2012).
- Zobavnik, Igor, Koprivšek, Petra: Plače in drugi prejemki poslancev. *Zbornik raziskovalno-dokumentacijskega sektorja 2009 – 2010*. Ljubljana: Državni zbor, 2010, str. 94-115.

- Zvonar Predan, Darka: Ko je bila hit afera Hit. *Večer*, 3. 2. 2006, str. 5.
- Žagar, Igor Ž., Kučić, Krištof, Kučić, Lenart, Ninamedia d.o.o.: *Dejavniki v oblikovanju (ne)zaupanja v Državni zbor Republike Slovenije. Javna podoba Državnega zbora Republike Slovenije – od zgodovinskih razlogov do retoričnih učinkov*. Zaključno poročilo projekta, Ljubljana 2003 (dostopno na: Državni zbor RS: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=103>, 28. 10. 2010).
- Žagar, Katarina: Oblikovanje politične elite v Sloveniji. *Zbornik raziskovalno-dokumentacijskega sektorja 2006*. Ljubljana: Državni zbor, 2007, str. 10-19.
- Žerdin, Ali H.: Petdeset razlogov za padeč LDS. *Mladina* 2004, št. 41.